

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

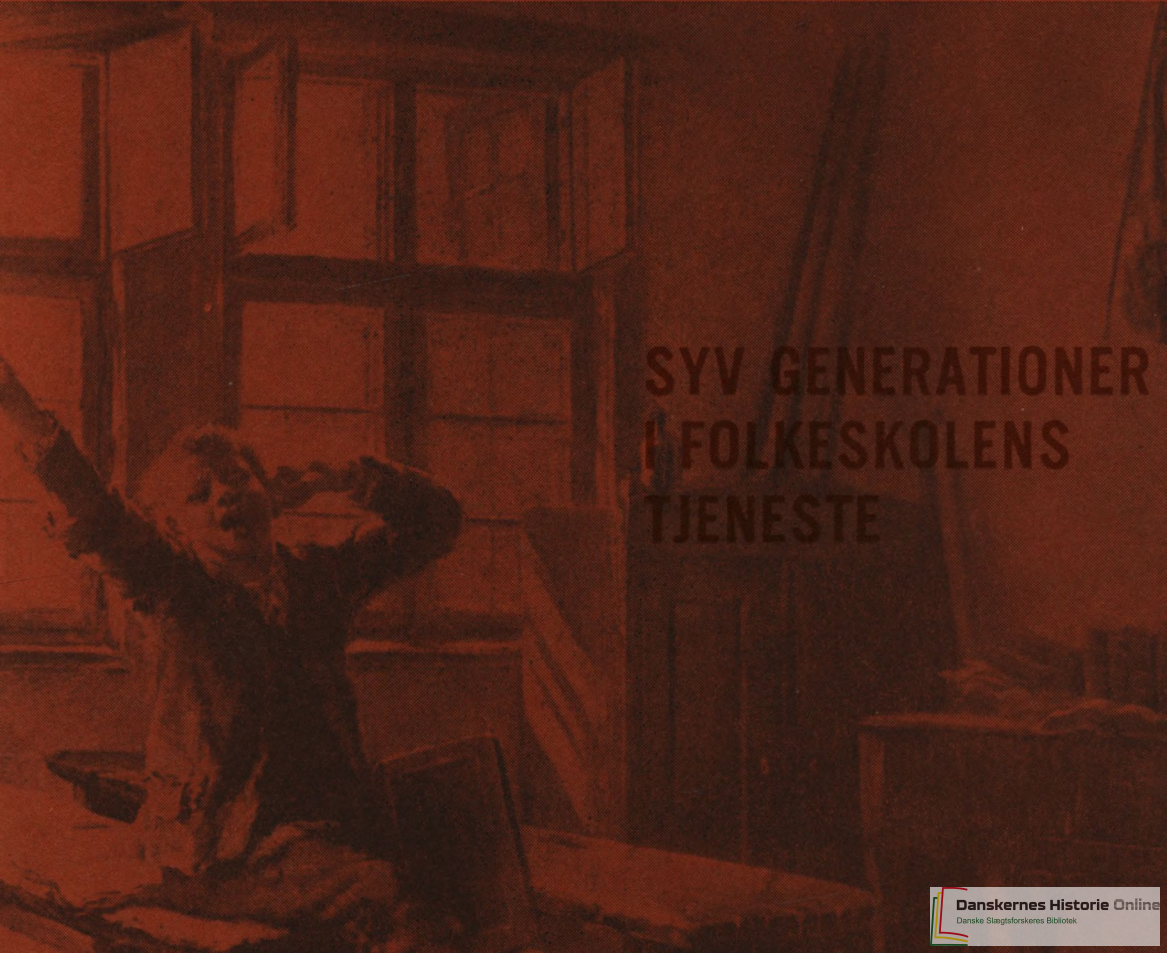
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

”Den
guderne
er
vred
på...”

T. BUNDGAARD LASSEN

SYV GENERATIONER
I FOLKESKOLENS
TJENESTE

T. BUNDGAARD LASSEN

DEN
GUDERNE ER VRED PÅ —

SYV GENERATIONER
I FOLKESKOLENS TJENESTE

1970

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI
HARRY BRIX

Til denne bogs udgivelse har jeg erholdt støtte fra Den Grevelige HIELM-STIERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE, for hvilken hjælp jeg bringer min varmeste tak.

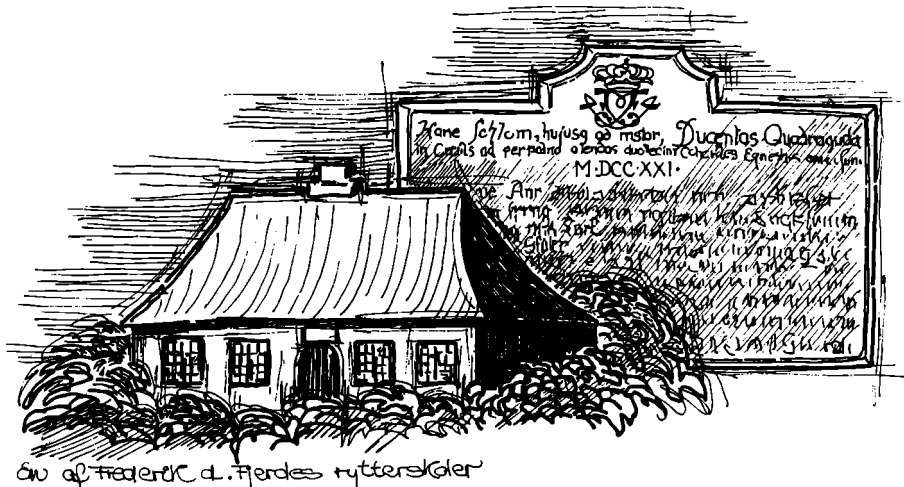
T. Bundgaard Lassen.

Den, guderne er vred på, gør de til lærer.
(Græsk ordsprog).

Min fædrene slægt er en lærerslægt — søn efter far, og i flere slægtled også døtre — har i 7 generationer virket i folkeskolens tjeneste.

I »Den guderne er vred på —« skildres de forhold, mine forfædre virkede under, og hvorledes de varetog deres skolearbejde, hvorefter der fortælles om mit eget liv og virke i skolens tjeneste.

Bogens skildring af lærerkår og skoleforhold gennem 200 år, 1764-1967, kan vel stå som en typisk skildring af dansk landsbyskoles vilkår og vækst gennem tiderne, for som disse mænd virkede, har sikkert en stor del af de gamle degne og landsbylærere virket.

Øst af Frederik d. 7endes rytterskoler

INDHOLD

Indledning: Degnelæsningen. Rytterskolerne. Forordningen af 23. januar 1739 og skoleloven af 1814.

I. *Lars Sørensen*. Skoleholder i Kastbjerg sogn 1764 og fra 1768 til omkr. 1800 tillige degn i Udbyneder-Kastbjerg menigheder.

II. *Jens Lassen*. Lærer i Toustrup og kirkesanger i Dallerup 1809-1837.

III. *Las Lassen*. Hjælpelærer i Toustrup 1830-1837. Lærer i Toustrup og kirkesanger i Dallerup 1837-1880. (Las Lassens erindringer blev i 1927 udgivet som »En lærers livserindringer«).

Barndom

Ungdom

Familie

Toustrup ved år 1820

Præster, provster og bisper

Treårskrigen

Skole- og tidsforhold efter 1840

Arbejde uden for skolen

Las Lassens sidste år

IV. *Jens Lassen*. Lærer i Brørup 1861-62, i Blegind 1862-68, i Venge 1868-76 og i Riis-Tebstrup 1876-1907.

Konfirmationsforberedelse og forberedelse til seminariet.

På Lyngby seminarium 1858-1861.

Soldat i 1864.

46 år som lærer i Brørup, Blegind, Venge og Riis-Tebstrup.

Dagbogsoptegnelser om glæder og sorger i hjemmet.

V. *Viggo Christian Lassen*. Lærer og kirkesanger i Hylke 1898-1940.

Barndomsliv i Tebstrup skole.

Seminarieophold i Gedved 1890-91 og i Jelling 1892-93.

Viggo Lassens virke i Hylke 1898-1940.

VI. *Tage Bundgaard Lassen*. Ansat ved Brande Byskole-Præstelundskolen, Brande, 1923-67.

Minder fra rytterskolen

Sognefogedens gudsøn

Træk af livet på den gamle gård

Barndomsoplevelser blandt husdyr

Minder fra verdenskrigen 1914-18

En vinter på Elbæk efterskole

Tre år på Silkeborg Seminarium 1918-21

Seminarieforstander P. J. M. Vinther

44 år ved Brande skolevæsen

VII. *Troels Bundgaard Lassen*. Gerd Bundgaard Lassen.

INDLEDNING

Degnelæsningen. Rytterskolerne.

Forordningen af 23. januar 1739 og skoleloven af 1814.

Allerede i tiden 1100-1300 blev der oprettet en del skoler her i landet, nemlig domskoler ved domkirkerne og klosterscholer ved klostrene, væsentlig for børn af adelen og præstestanden. Samtidig fremstod i flere byer private skrive- og pogeskoler for borgernes børn. Derimod var der ikke før reformationen tale om undervisning af almuen på landet, og i den første tid efter reformationen bestod undervisningen på landet kun i den såkaldte degnelæsning.

Om denne skrev biskop Peder Palladius: »Som sognepræsten lærer og underviser de gamle, så bør og sognedegnen lære og undervise de unge. Når det om søndagen har ringet første gang, da skal degnen klemte 15 eller 16 klemt, og da skulle de vide, at det klemter til børnelærdom. Ungdommen skal da komme til kirke og sætte sig i de øverste stole, og degnen skal stå imellem dem og lære børnelærdom med lyst og lempe, efter som den degnebog, som blev prentet i København, udviser.

Men til dem, der ikke bor i kirkebyen, skal degnen komme mindst een gang om måneden, en søndag eftermiddag, når det er dejligt vejr, og børnene kunne komme af huse«.

Med degnelæsningen gik det imidlertid, som det bedst kunne. Bønderne var forsømmelige med at sende deres børn til kirken, og mange af degnene kunne ikke få tid eller ville ikke påtage sig denne undervisning.

Når man fraregner de steder, hvor interesserede mænd af adelen oprettede skoler, blev almueundervisningen ikke væsentligt forbedret før et par hundrede år efter reformationen.

Der var oprindeligt to slags degne, løbedegne, disciple fra latinskolerne, der blev sendt ud i sognene, hvor de forrettede degnetjeneste, og sædedegne, der var fastboende i sognene, hvor mange af dem havde fået en gård udlagt til deres underhold.

Bønderne var utilfredse med løbedegnene, der ofte var upålidelige folk, der forsømte deres tjeneste, men latinskolerens rektorer ville ikke af med løbedegneordningen, for hvert degnekald, der blev besørget af disciple fra en latinskoole, betød flere disciple og øgede indtægter for skolen.

Først omkring 1700 lykkedes det at slippe af med løbedegnene. Regeringen bestemte da, at alle degne skulle være bosiddende i de sogne, hvor de hørte til, og ingen, som ikke var student og eksamineret af biskoppen i kristendom samt havde aflagt ed, måtte ansættes.

De mange nye kald, der nu skulle besættes med sædedegne, oversteg imidlertid langt det antal af unge studerende, der kunne tænke sig at leve som underordnede kirketjenere i et sogn på landet. Man måtte derfor som før besætte kaldene med lægfolk: skræddere, skomagere, husmænd, handelsbetjente o.l., og de gamle sædedegne blev i deres embede, så længe de kunne overkomme det.

Degnelønnen var de fleste steder ringe, så det kneb for de fleste af degnene at skaffe sig det daglige brød. Lønnen bestod i rede penge, korn, brændsel, småredsel (kød, flæsk, æg, brød m.m.), højtidsoffer og accidenser, der betaltes i rede penge ved dåb, bryllup og begravelse. Omregnet i penge varierede lønnen landet over fra 25 rdl. til 95 rdl. årlig. Bedst stillede var de degne, der havde fået tillagt en jordlod.

I året 1721 lod Frederik den Fjerde på ryttergodserne opføre 240 grundmurede skoler, de såkaldte rytterskoler. De bestemmelser, der gjaldt for disse skoler, blev optaget i senere skoleforordninger og danner altså på en måde grundlaget for senere skolelovgivning.

Biskop Worm udarbejdede et forslag til skoleordning for rytterskolerne. Det hedder heri om lærerne, at man skulle tage »skikkelige og gudfrygtige studenter, når de kan have«, men i mangel af dem »andre verdslige personer, som fører et skikkeligt levned og er vel oplært i deres saligheds kundskab«. Han foreslår endvidere, da han ikke venter at træffe så mange, som nu skal bruges, der alle er gode, at »de, der nu antages, kunne tjene som et forsøg og dog nyde løn det første år.«

Selve instruktionen, som kom til at gælde for rytterskolerne, er sandsynligvis fremkommet ved et samarbejde mellem biskop Worm og overkrigssekretær Gabel. Man ser af denne, at man ikke ventede og vel heller ikke ønskede, at studerede folk ville søge ansættelse ved rytterskolerne. Lønnen var alt for lille, og stillingen i det hele alt for ubetydelig til, at den skulle kunne friste dem. For dog at få studenter, der havde lyst og evne til at undervise, til at søge ansættelse ved rytterskolerne, stilledes der dem i udsigt, at de, hvis de havde vist god flid i 3-4 år, ville blive befordret til et degneembede eller et præstekald.

Den løn, der blev tillagt lærerne ved rytterskolerne, bestemtes at skulle være: 24 rdl., 3 læs træbrænde, 14 læs tørv a 6 tdr., 280 lispund hø, 280 lispund halm, fri græsning til 2 køer og 6 får, to dages arbejde om året (eller 1 mark) af hver husmand, 8 skilling månedlig til skrivematerialer for de børn, der skulle lære at skrive og regne. Desuden fribolig og fritagelse for alle skatter og afgifter.

Ved rytterskolerne indførtes skolepligt. Fra det 5. til det 8. år skulle distriktets børn møde i skolen hver dag, fra påske til mikkelsdag 7-11 og 2-6, resten af året (i vinterhalvåret) 8-12 og 2-4. For at forældrene kunne få hjælp af børnene i hjemmet, fik de ret til at beholde børn over 8 år hjemme den halve dag, skiftevis formiddag og eftermiddag. Da der blev drevet enkeltmandsundervisning, greb det ikke forstyrrende ind i undervisningen.

Kristendomskundskab og læsning indtog den fornemste plads i undervisningen. I de andre fag skulle børnene lære det, »hvormed de i sin tid kunne tjene konge og fædreland.«, bl.a. skulle der hver middag, før børnene gik hjem, læses 2-4 artikler af lovbogen.

Hver af skolerne var 21 alen lang (9 fag), 12 alen bred og $4\frac{1}{2}$ alen høj fra gulvet til bjælkerne. Det høje tag med skrå gavle var dækket med røde Flensborg tagsten. De udvendige mure var opført af små Flensborg mursten, skille rummene af soltørrede mursten, bagerovn, skorsten og alle gulve var ligeledes af Flensborg mursten.

Gennem den rundbuede dør kom man ind i den lille forstue, derfra ind i skolestuen og fra denne ind i lærerens stue. Herfra var der døre til sovekam-

mer og køkken og fra dette til spisekammer og gård. I køkkenet var der åben skorsten med ildsted og ovn, og her fyredes i bilæggerovnen, der opvarmede både skolestuen og lærerens stue. I det yderste fag bag skolen var der plads til køer og får.

Over indgangsdøren blev indmuret en sandsten, der øverst bærer Frederik den Fjerdes kronede navne-ciffer og derunder en latinsk indskrift, der i oversættelse lyder:

I året 1721 har jeg grundlagt denne skole og i lighed med denne 240 i de distrikter, som er oprettede af mig til stadig at underholde 12 ryttereskadroner. MDCCXXI.

Nedenunder denne indskrift står et af Frederik Rostgaard forfattet vers:

Halvtredsindstyve Aar, Gud har Du mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet;
Thi yder jeg min Tack og breeder ud Dit Navn
Og bygger Skoler op de Fattige til Gavn.
Gud, lad i dette Værck Din Naades Fylde kiende.
Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stool een findes af min Æt,
Som mener Dig Min Gud og Disse Skoler rætt.

Også over de indvendige døre fandtes der oprindelig vers.

Over skoledøren:

Forsøm ey Skolegang i diine Ungdoms Dage
Tænk paa dend leve-tiid, du har endnu tilbage.
Hav ingen ting saa kiær som Herrens sande frygt,
Tak dog dend Konge, som har disse Skoler bygt.

Over stuedøren:

Welsigne det, o Gud, som Jeg mig foretager,
Gid Jeg i gierning og i ord dig ey forsager,
Gjør mig mit Embede, gjør mig det altid let,
Forhielp Mig med din Kraft til at forrette det!

Over sengekammerdøren:

Sødt og roligt kand vi sove
Dagens Møye glemmes her
Gud og Kongen maa vi love,
Natteroe det bedste er.

Over køkkendøren:

Brygge, Bage, toe og tvette
Maden kaage og anrætte,
Vores Kiøkkenarbeid er
Balle, Strippe, Rist og Pandc,
Potte, Gryde, Spand og Kande
er vor Piges haand-gevehr.

Over spisekammerdøren:

Lyster du Postey og Tærter,
Udaf sligt vi intet har,
Landsby-Rætter, Kaal og Ærter
Staar udj hvert andet kar.

Kristian den Sjette, der fuldt ud var lige så interesseret i almuens oplysning som faderen, gik endnu videre end denne, og ved forordningen af 23. januar 1739 påbød han, at alle degne skulle holde skole, og i de sogne, hvor der ikke var degneskoler, skulle der bygges skoler, som skulle betjenes af skoleholdere.

Forordningen indeholdt bestemmelser om undervisningen, om degnenes og skoleholderens pligter og løn, om skolehusenes indretning og om kaldsretten til embederne m.m., men loven mødte stærk modstand, og kun få steder blev dens bestemmelser ført ud i livet.

I størstedelen af landets sogne stod det så dårligt til med undervisningen, at det inden for statsstyrelsen vakte den største bekymring. I slutningen af det 18. århundrede erkendte man, at forholdene var uforsvarlige, og at en nyordning af almueskolen var påkrævet. Det resulterede i, at man i 1789 nedsatte den såkaldte store skolekommission, »Kommissionen for de danske skolers bedre indretning.«

Kommissionen, der bestod i 25 år, fik oprettet og bestyrede det første danske lærerseminarium, og det var den, der gav forslag til skolelovene af 1814.

I 1799 fremkom kommissionen med et forslag til lov for almueskolen på landet. Som barn af oplysningstiden satte kommissionen undervisningens mål meget højt. I landsbyskolen skulle undervisningen ikke blot omfatte læsning, skrivning, regning og religion, men også historie, geografi og naturhistorie, fysik, astronomi, geometri, lovkundskab, ja, endog musik, og i købstæderne desuden tysk. Pigerne skulle lære havebrug, drengene agerbrug.

De dristige planer fra 1799 blev dog ikke ført ud i livet. Tiderne blev dårlige, så planerne måtte ændres og nedsættes. Endelig den 29. juli 1814 fremkom skolelovene — anordning for almueskolen på landet, anordning for almueskolen i købstæderne og reglement for almue- og borgerskolen i København — der, selv om de var mindre omfattende end forslaget af 1799, dog var af så banebrydende karakter, at de tilsammen udgjorde den danske folkeskoles grundlov gennem menneskealdre og indledte en udvikling inden for dansk skolevæsen, der har holdt sig op til vor tid.

I købstæderne skulle der indrettes borgerskoler, i de større byer tillige real-skoler for de »drengebørn, hvis forældre have evne og vilje til at lade deres drenge søge en sådan skole.« Skolegangen kunne begynde ved seks års alderen, men måtte gerne udsættes til syv års alderen. En skole skulle have mindst to klasser. I sommerhalvåret skulle skoletimerne ligge fra 7-11 og fra 4-6, i vinterhalvåret samlet midt på dagen.

Ældste klasse skulle gå i skole om formiddagen, yngste klasse om eftermiddagen. Børn over ti år kunne holdes hjemme til markarbejde 2-3 uger om foråret og 3-4 uger om efteråret. Loven fastsatte syv års undervisningspligt, men ikke skolepligt for de børn, der på anden måde kunne få en fyldestgørende undervisning.

Om søndagen skulle ældste klasses elever over 12 år »møde skolelæreren ved kirken og følge ind med ham samt forblive der, så længe gudstjenesten varer.«

Der skulle i skolen undervises i religion, skrivning, regning og læsning, og børnene skulle have et kort begreb om deres fædrelands historie og geografi. Gymnastik skulle øves på sandbelagt plads, og der skulle gives nogen undervisning i svømning.

Planen for skolevæsenets ordning på landet var i det væsentlige som for byernes borgerskoler, når man ser bort fra de afvigelser, forholdene på landet nødvendiggjorde. Skolevejen her bør højest være en kvart mil. I tyndt befolkede egne, hvor afstandene til skolerne blev større, kunne der oprettes omgangsskoler. Fra 1. november til 1. marts fastsættes skoletiden på landet fra 9-12 og fra 1-3 eftermiddag og i de andre otte måneder fra 8-11 og 1-4. I toklassede skoler skal begge klasser søge skolen tre dage ugentlig, i tiden fra 1. juni til sommerferien dog kun to dage ugentlig for ældste klassers vedkommende.

Skolestuen skal være rummelig og af passende størrelse, mindst 4 alen fra gulv til bjælker. Gulvet skal være enten af brædder eller af mursten sat på kant. Tag, døre og vinduer skal være tætte og vinduerne til at lukke op. Skolestuen skal »til alle tider holdes renlig, og i det mindste fejes tvende gange om ugen samt udluftes efter skoletid.«

Læreren skal have anstændig husrum, plads til to køer og seks får, og en have på 1 skp. land. Lærerlønnen fastsættes til 6 tdr. rug og 10 tdr. byg in natura, 25 tdr. byg efter kapitelstakst, 4 læs hø a 32 lispund (ca. 250 kg), 8 læs halm a 24 lispund og 6 favne bølgebrænde leveret af jordegodsejere og selvejere, skovet og hjemkørt af bønderne. Til embederne tillagdes desuden en jordlod.

Med loven fulgte en instruks for lærerne. Den var omtrent enslydende for borgerskolerne og for skolerne på landet.

Undervisningen skal om morgenen begynde med andægtig sang og bøn. Børnene skal holdes til renlighed og orden og vise læreren ærbødighed. Læreren skal søge at opvække deres lærvillighed, gøre dem undervisningen behagelig og med lige omsorg tage sig af alle børn. Barnets naturlige nysgerrighed skal han ved fornuftig vejledning forvandle til gavnlig videlyst, og deres moralske tænkemåde skal han lede og danne.

De flinke elever skal læreren opmuntre ved at tillade dem at øve sig i lege efter skoletid og undervise dem, der havde lyst dertil, i at plante og pøde samt i anden haveyrkning. »Han bør forene kærlighed med alvorlighed og vide at rette sig efter børnenes fatteevne og gemytstemning.«

I forhold til det bestående skolevæsen betød lovene af 1814 store fremskridt, men deres gennemførelse medførte også meget store bekostninger. Det var derfor vanskeligt at få dem ført ud i livet rundt om i kommunerne, især på landet. Befolkningen var utilfreds med de øgede skoleudgifter, og man ønskede på landet at beholde de større børn hjemme til hjælp ved arbejdet.

Kun i få sogne blev lovens bestemmelser fulgt, og i de første 30-40 år efter lovens fremkomst var skoleforholdene derfor mange steder landet over stadig meget dårlige. De bedste landsbyskoler på den tid var vel nok rytterskolerne, og selv i dem var der kun lidt plads.

I flere store sogne i Jylland var der endnu i 1850 kun et skoledistrikt, så mange børn havde over en halv mil til skole, og der var ofte 50-60 børn i hver klasse, så man forstår, at det var berettiget, når lærerne i de år klagede over, at »børnene var pakket som sild i en tønde.« I den første snes år efter 1814 så det også i de fleste landsbyskoler sørgeligt ud med hensyn til undervisningsmateriel, bl.a. var der stor mangel på læsebøger,

Disse mangler blev først afhjulpet i den opgangsperiode, der fulgte efter treårskrigen. Folk fik da efterhånden større interesse for skolen, og lærerne fik bedre kår at arbejde under, hvilket også optegnelser fra den tid udviser.

I

LARS SØRENSEN

Skoleholder i Kastbjerg sogn 1764 og fra 1768 til omkring 1800 tillige degn i Udbyneder-Kastbjerg menigheder.

Den første i slægten, der virkede i folkeskolens tjeneste, var degn og skoleholder Lars Sørensen, født 17. oktober 1735.

Han fik 2. september 1764 af kammerherre Holck til Trudsholm kaldsbrev som skoleholder i Kastbjerg sogn, og da han havde haft dette embede i knap fire år, blev han 25. juli 1768 af konferenceråd von Arenstorff til Overgård kaldet til tillige at være degn for Udbyneder-Kastbjerg menigheder.

Hans forgænger i degneembedet, degnen Kristen Kragh, blev begravet i juni 1768 (50 år gammel), hans kone i maj samme år (42 år gammel), og da der samme forår er indskrevet usædvanlig mange dødsfald i kirkebogen, ligger det nær at antage, at en smitsom sygdom har hærget i sognet.

I »Degnen« af Georg Hansen skrives der: »Hvor fattig eller rig en degn var, kom først frem, når døden havde svunget sin le, og skifteretten fik tag i boet. Da lagdes det tydeligt for dagen, at Jylland var de »fattiges land«. Så rigelig en fjerdedel af samtlige skifter sluttede med gæld.«

Lars Sørensen hørte til de degne, der pådrog sig gæld. I 1786 lånte han af Peder Madsen, Blendstrup by, 98 rdl. og udstedte som sikkerhed for beløbets betaling en obligation, som findes indført i Gerlev herreds skøde- og pante-protokol.

Om pantsættelsen hedder det videre i protokollen: »At merbemeldtes creditor og arvinger desto bedre kan være betrygget om skadesløs betaling som meldt, pantsætter ieg herved med første prioritetsret og fra al anden hæftelse frie, følgende mig tilhørende, nemlig en stor kobberkedel, 1 jernbilæggerovn, en udskaaen egedragkiste med 4 skuffer med laas og beslag, 1 mindre fyrre do med skab paa, grønmalet og med laas og beslag, 1 grønmalet egekiste med laas og hængsler, 6 stk. brunmalede træstole, 1 stort egeskab med mange adskillige slags skuffer udi og med behørig beslag. Hvilket saaledes beskrevne mig tilhørende bohavne med videre i alle dele skal / skønt det bliver i min egen værge / dog være og blive et trygt 1ste prioritets underpant og forsikring fra mig og mine arvinger for ovennævnte capital 98 rdlr., indtil samme med renter og alle omkostninger skadesløs som meldt i alle maader bliver udbetalt.«

Lars Sørensen døde i marts 1806, 70 år 20 uger og 4 dage gammel, og blev begravet den 7. marts. Da der ikke i skiftet efter ham er bemærket noget om gæld til Peder Madsen, må man gå ud fra, at de 98 rdl. var tilbagebetalt, men man ser af Gerlev herreds gejstlige skifteprotokol 1768—1812, at han efterlod sig en gæld til andre på 28 rdl. 5 mark 3 skl.

»Videre fandtes et fæstebrev af sal. etatsråd Arenstorff udgivet år 1777 på Stervbostedet (degneboligen), hvorved afgangne degn med hustru er forsikret samme med tilliggende tofter at måtte bebo mod at betale 4 rdl. årlig. Enken tillige gav tilkende, at samme hendes mand havde afstået benævnte hus og tofter, imod 3 binding huses istandsættelse i den nordre, til S. T. hr. kammerjunker Arenstorff på Overgård, hvortil enken for eftertiden tilholdt sig.

Vitterligsmændene Peter Skomager og Hans Halvorsen, som var overværende ved registreringen, begyndte vurderingen således: 1 grønmalet kiste, deri en blå overkjole, 1 gl. gul do, 1 blå trøje, 1 grønplettet undertrøje, 1 par gl. Manchester bukser, 1 par blå do, 1 par brune do, 1 brun kjole, 1 sort stoffes do, 1 sort vest, 1 hat, 1 dragkiste med et par skuffer, 1 lille grøn dragkiste på fod, som opgives at tilhøre datteren, et lille skab med skuffer, 1 pyramide, 2 små spejle, 11 stk. skilderier, en brun og en hvid stenkande, 1 sort thepotte, 1 slagbord, 2 lænestole, 2 stole, 1 bilæggekakkelovn, 1 viseværk (ur), 1 hylde, en slump bøger, 1 sengested med omhæng, 1 olmerdugsoverdyne, 2 bolsterunderdyner, 1 vadmels do, 2 lange og 3 korte puder, alle uden fyld, 1 skab, 1 bænk, 1 hugstol, 1 gl. økse, 1 gl. lygte, 1 thekedel, 1 kedelkrog, 1 gl. jernplade, 1 ostehæk med tre hylder, en lille kobberkedel i gruen, 1 hakkebræt, 1 dejnetrug, 1 hjulbære uden hjul, 1 kar, 1 træbøtte, 1 svinetrug, 1 fjellekasse, 1 spand med 3 jerngjorde, 2 små kasser, 1 stige, 5 skjorter, 1 blågarntslagen og 1 gl. rok.

Skifteretten havde modtaget et brev fra enkens sønner af 4. april d.a., hvorved de erklærer ingen arv at ville have efter deres sal. fader, men ønsker, at deres moder måtte beholde boen, såvidt skee kunne. Til sidst fremlagde enken en copie contract imellem hendes sal. mand og nærværende degn, hvorved hun som enke er forsikret 10 rdl. årlig, sålænge hun lever. Således blev denne forretning sluttet. En forventende arv hindrede auktionsbestemmelse.«

Udbynder. Stervboen ut supra. 1806.

Den 10. oktober 1808 samledes man atter i degneboligen i Udbyneder for at slutte det påbegyndte skifte. I mellemtiden var der indløbet en skrivelse fra hr. løjtnant Poulsen på Fuglsøgård med meddelelse om, at boet ikke kunne forvente noget tillagt ifølge den afdøde degns sal. broder Christian Sørensen, forhen gartner på Trudsholm, nu død på gården Fuglsø, hans kgl. konfirmerede arvedisposition. Herefter blev enken Kirsten Jensdatter anmodet om at lade boets effekter realisere for at tilfredsstille kreditorerne, alt efter at børnene forhen havde begæret, at boet uden krav fra deres side skulle overlades moderen.

I skifteprotokollen indførtes derefter et tingsvidne fra Mariager klostres birketing af 3. december 1806, hvorefter den afdøde gartner Christian Sørensen ved arvedisposition havde bestemt, at en broderdatter Kirsten, som tjente i København, forlods skulle have 50 rdl. i arv fra hans bo, medens Lars Sørensen og dennes børn skulle have det tiloversblevne beløb.

Hvor stor en del af boets effekter, der skulle sælges for at indbringe 28 rdl. 5 mark 3 skl. til dækning af gælden, kan ikke opklares, da der ikke i skiftet er anført vurderingsbeløb, men det kan jo også tænkes, at børnene er trådt hjælpende til, så deres mor har kunnet beholde boet ubeskåret.

II JENS LASSEN

Lærer i Toustrup og kirkesanger i Dallerup 1809—1837.

Lars Sørensen blev i 1766 gift med Kirsten Jensdatter, der var født i 1744 i Kastbjerg mølle. De havde i deres ægteskab to sønner og to døtre. Den næstældste af sønnerne, Jens Lassen, gik med hensyn til livsgerning i faderens fodspor.

Jens Lassen, der blev født i Udbyneder degnebolig 9. november 1776, arbejdede sig i sin ungdom frem dels som huslærer på større gårde, dels som hjælpelærer.

16 år gammel tog han plads som huslærer på Dronningborg ved Randers. Her var han i tre år, til han 1. maj 1795 flyttede til Skovsgård ved Hobro, hvor han blev huslærer hos en fru Karen Smidt. Fra maj 1796 til maj 1798 er han hjælpelærer i Lyngå ved Hadsten, fra maj 1798 til november 1801 hjælpelærer og hjælpedegn hos degnen Worm i Udbyneder, fra november 1801 til november 1802 huslærer hos Erhardt Munk til Østergård i Vellef sogn og derefter igen hjælpelærer i Lyngå.

Han får alle steder gode vidnesbyrd, hvilket ses af et gammelt dokument med afskrift af vidnesbyrd, han har fået de forskellige steder. Dokumentet, der er ca. 170 år gammelt, er i høj grad mærket af tidens tand, men det meste af skriften kan dog tydes.

»Foreviseren Jens Lassen, der har tient hos mig 2½ Aar for at undervise min Søn udi Læsning og Skrivning, har udi bemeldte Tiid opført sig skikkelig og troe — —

Dronningborg. — — Ammitzbøll.

Ovenmeldte Jens Lassen har ført et christelig Levned og var han den XVIII p. Trin. a. p. en Giæst ved Herrens Bord her i Menigheden. Gud lade ham fremdeles voxte i den Herre Jesu Naade og Kundskab.

Randers d. 13. Mai 1795. C. Sommerfeldt.

Ovenmeldte Jens Lassen, som har tient mig et Aar og nogle Uger for at undervise mine Børn i deres Christendom, har i den Tid opført sig ganske sømmelig og skikkelig, jeg vil da paa beste Maade Recommendere ham, ligesom jeg og formoder at S. T. Hr. Blichfeldt i Hobro behagentlig meddeler Ham til Skudsmaal angaaende Hans Saligheds Sag.

Skousgaard d. 1. May 1796. *Karen M. H. Smidts.*

Fornævnte Jens Lassen har været en Giæst ved Herrens Bord i Schiellerup Kirke den 17. April sidst og har iøvrigt her i Menigheden forholdt sig christelig.

Hobro den 1ste May 1796. *W. Blichfeldt.*

Bemeldte Jens Lassen, som har læst for Ungdommen her i Lyngaae Skole over et Aar og ved samme vist sig fortient til et godt Vidnesbyrd af mig — — samt at hans Forhold har været christelig og skikkelig. Han var en Giæst ved Herrens Bord sidst Skiær Torsdag og ønskes ham fremdeles Naade og Lykke af *J. S. Høxbroe.* Lyngaae d. 10. April 1798.

Bemeldte Jens Lassen, som har tient og gaet mig til Haande i 3½ Aar baade ved Ungdommens Undervisning i Skolen og ved Sungen i Kirken — — — har iøvrigt ved sin Troeskab og Flittighed været mig til Fornøjelse, saa ieg med des større Grund kand recommendere Ham alle forekommende og især Hans sidste Siæle Sørger S:T: Hr. Timmermann til viidere Skudsmaal Hans Saligheds Sag andgaaende.

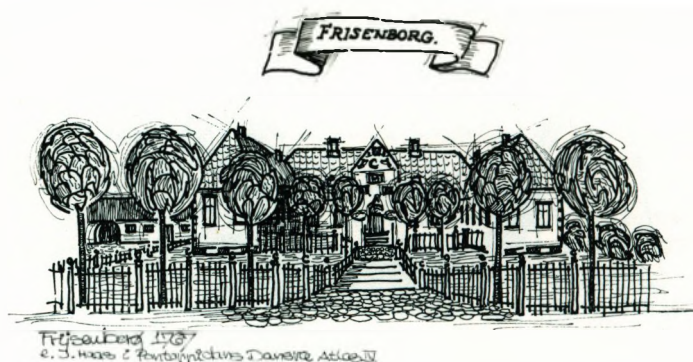
Udbyneder Degnebolig d. 26. October 1801. *H. Worm.*

Meer bemeldte Degne-Søn Jens Lassen var sidste Søndag en Giæst ved Herrens Bord i Udbyneder Kircke. Hans Christelige Vandel her i Menigheden har været mange til Opbyggelse og Nytte. Gud! Leede Ham fremdeles paa Sandheds og Dydens Vei.

Udbyneder Præstegaard d. 26. October 1801. *J. Timmermann.*

For at undervise mine 2 Sønner udi Læsning, Regning og Skrivning har meerbemeldte Jens Lassen tient mig her paa Østergaard Eet Aar og i samme Tiid forholdt sig Tro, flittig og vindskibelig; hvorfore min Ærbødige Begiæring er til Velærværdige Hrr Lund i Vellev, at De herpaa ville meddeele Ham Skudsmaal herpaategnet Hans Saligheds Sag betræffende.

Østergaard d. 31. October 1802. *Christ. Erh. Munk.*

Ermeldte Brave unge Menneske Jens Lassen communicerede i Vellev Kirke 2den Søndag efter Paaske, den 2den May dette Aar; her i Menigheden har han ført saa christelig og i alle Henseender roesværdig Forhold, at jeg ønsker — — — Som Duelig og overalt meget værdig til betiene et Lærer-Embede har jeg tillige befunden oppemeldte Jens Lassen, som jeg derfor og venligst anbefaler.

Vellev Præstegaard d. 27de November 1802. *Hans N. Lund*

Oftebemeldte Jens Lassen, som i Trende Aar har her i Sognene dels Læst for Ungdommen, dels været Kirke Sanger har faaet roesværdige og sandfærdige Vidnesbyrd fra Hr. Skov Ridder Thomsen og Hr. Forpagter Thørsleff og ikke mindre fortienet Han min som Kirke Sanger og Hr. Meyers assistent i de 2de Aar Han var i denne Forretning. Han forlader Meenighederne med de oprigtigste og bedste Ønsker, at Han maa nyde Held og Lykke til stedse at finde Leilighed at gjøre sig saa fortient, som han viiste sig her i denne, vor Forvisning gjør, at vi glæder os ved, at vort Ønske bliver opfyldt. Han var en Giæst ved Herens Bord i Lyngaae Kirke sidst afvigte 20. Søndag efter Trinitatis. Som den, der prøvet har, følt og kiender — — vil han vist vælge, det der er ham rigtigst og meest tienligt, hvortil Alstyreren give Ham Naade.

Lyngaae d. 1. November 1805. *J. Høxbroe. Sognepræst.*«

Man må således formode, at Jens Lassen har været et samvittighedsfuldt og pligtopfyldende ungt menneske, der har udvist god opførsel, og efter de mange år som huslærer og hjælpelærer kunne man vel have forventet, at han var i besiddelse af evner, der gjorde ham skikket til at kunne varetage arbejdet som skoleholder, men det viste sig senere, at hans evner ikke slog til, eller at han i al fald ikke udnyttede dem.

I november 1805 fik han plads som tjener og skriver på Frijsenborg og var her i fire år. Først på året 1809 var embedet som lærer i Toustrup og kirkesanger i Dallerup kirke ledigt. Det var ikke guld og grønne skove, man lovede den mand, der skulle bestyre embedet. Lønnen var opgivet således: 24 rdl. årlig

med et tillæg af 8 skl. for hvert barn, der lærte at skrive — brugen af 6 tdr. land — fourage: 1 lpd. hø og 1½ lpd. halm af hver td. hartkorn — offer og accidenser af distriktet samt fri bolig og ildebrændsel.

Skolen var en af Frederik den Fjerdes rytterskoler. Den bestod af 9 små fag, og i den var der både beboelse, skolestue, ko- og fårestald, så der var kun kneben plads i enhver retning.

Toustrup hørte under grevskabet Frijsenborg, og på grevens anbefaling kaldedes Jens Lassen i april 1809 til det ledige embede. Anbefalingen havde følgende ordlyd:

»Jens Lassen har tjent mig troe og redelig på 4de Aar; har en god moralsk Caracteer, skriver og regner godt, og tør jeg derfor allerærbødigst recommedere Ham til Deres Høyærværdighed Hr. Biskoppen.

J. K. Wind Friis.«

De to skoleholdere, der havde været ved skolen før Jens Lassen, Jacob Gesten og Peder Eriksen Skyom, havde vist ikke været særlig duelige, så det stod sløjt til med det, børnene havde fået ud af skolegangen.

Jacob Gesten blev afsat i 1785. Han beskrives som en hård mand, og det fortælles, at han undertiden hængte drengene med et reb under armene op i en tværbjælke under loftet og lod pigerne sidde på en udhulet sten, hvori der var vand.

Peder Eriksen Skyom virkede i embedet til 1809. Han beskrives som en brav mand, men da hans syn var meget dårligt, kunne han ikke holde styr på drengene, hvorfor hans kone hjalp ham med undervisningen. Hun brugte ofte udtrykket: »A ska skam gi dæ ris i di gat«, og man siger, at hun jævnligt udførte denne straf.

Der skulle en fast hånd til for at få sat skik på børnene og få orden i skolegangen, men Jens Lassen magtede det ikke.

Det var helt andre kår, end han var vant til, han nu gik ind til. Han var på de store gårde, især på Frijsenborg, blevet vænnet til gode dage med en løn, der rigeligt kunne dække hans fornødenheder. Nu stiftede han snart familie — han blev gift i sommeren 1809 med Bodil Christensdatter, datter af fæstebonde Christen Pedersen, Vrangstrup, en lille by under grevskabet Frijsenborg — og da der i ægteskabet kom børn, 6 ialt, måtte der spinkes og spares for at få den lille løn til at slå til.

Han havde jo ingen særlig uddannelse, så arbejdet i skolen faldt ham besværligt, og han havde stort besvær med at styre de mange for største delen simpelt opdragne, meget fattige børn. Dertil kom den ustadige skolegang, den lille tarvelige skolestue, hvor børnene var pakkede som sild i en tønde, og mangelen på skolemateriel. Ud over nogle få læsebøger var der intet materiel i skolen.

Men som det stod til her, stod det vist til i de fleste landsbyskoler. Flere skoler ejede ikke læsebøger, men måtte benytte bibelen i læsetimerne. I nogle skoler havde man nok læsebøger, men det var ikke særlig righoldige samlinger, der fandtes i »bibliotekerne«, ofte kun 3—4 eksemplarer i hvert sæt, så mange børn måtte se i samme bog. Nogle gamle indberetninger, der nu opbevares i landsarkivet i Viborg, viser dette:

»Erichnaur skole: Da jeg kom hertil i 1809, fandtes i skolen: En gammel forreven bibel. En huspostil samlet af luthersk kristne. Balles bibellæsning givet af hr. etatsråd Thygeson. Freumanns udtog af bibelen. A. F. Justes nyeste

bondepraktika. I min tid har provst Rosendahl givet hertil: 1809 Prahls fortællinger for børn. 1820 Platous geografi og Thonboes fædrelandsbeskrivelse. 1813 Jesu Kristi levnedbeskrivelse (2 ekspl.). Leths bibelske eksempelbog. Leths fædrelands geografi. Krarups søndags-aftens læsning. Siden jeg blev skolelærer her, har byens beboere købt til almindelig brug i skolen: Helmuths naturlære (4), Gutmanns tyskboek, Snels eksempelbog og Prahls fortællinger for børn.

Jeg er nu 29 år gammel og har bestyret denne skole siden efteråret 1809. Således giver jeg mig den ære at tilstille eders højærværdighed denne skoleliste:

Hatting skole: De i Hatting skole brugte bøger ere: Den hellige historie. Bibelen. Balles bibellæsning. Religionsbogen. En bibelsk-historie.

Ølsted skole: De læsebøger, som ere givne til brug i skolen, ere: 5 stykker af Prahls fortællinger. 3 stykker af Birchs historie. 3 stykker af Justes bondepraktika og tvende af de til skolens brug udkomne første udgaver af de ny salmebøger.

Hedensted skole: Skolens læsebøger ere Luthers katekismus, Birchs bibelhistorie, nogle stykker af Thonboes bibelhistorie og en bibel.

I en femte skole har man foruden bibelen kun tre bøger: Man skal lære af andres eksempel. Sange for unge piger. Herremænd og bønder.«

I begyndelsen af det 19. århundrede var man på højeste sted klar over, at det stod sløjt til med undervisningen mange steder, særlig hvor det var ueksaminerede degne, der forestod undervisningen. For at bøde lidt på disse mangler udgik der i 1810 til bisperne en skrivelse, der indeholdt kgl. befaling om »at danne skolelærere og degne på landet, der ej er seminarister« til at nå følgende kundskaber:

»At læse tydeligt og med færdighed, at kunne fornuftigt og med egne ord forklare Luthers katekismus og lærebogen i religion, at forstå at regne med de fire species og reguladetri, at skrive uden betydelige orthographiske fejl, at synge de almindelige salmer rigtig og i ren tone.«

Stifternes provster skulle derefter meddele bisperne, hvor mange der i hvert herred ville modtage undervisning og selv udrede udgifterne, samt hvem af præsterne der ville påtage sig at undervise degnene.

Det blev i skrivelsen stærkt understreget, at en sådan undervisning ville være af stor vigtighed for de degne og skoleholdere, der under en forestående forandring ville vedblive at beholde deres embede, og dette var vel grunden til, at et stort antal degne meldte sig til undervisningen — i Ribe stift således 120 — skønt undervisningen skulle vare i tre måneder, fire timer daglig.

Et par eksempler på de svar, der indkom fra præster og degne (Viborg Landsarkiv: Indberetninger fra Ribe stift) viser, at det nok ikke var uden grund, at man ville have degne og skoleholdere på skolebænk.

»Uagtet jeg i 20 år har været skolelærer, vil jeg meget gerne ønske adgang til den foreslåede undervisning, men kan ikke selv bestride udgiften, da mine indkomster næppe giver mig det daglige brød til mig og mine ved samlet bord.«

»Ingen af dem er seminarister og ej heller nær nok duelige til at forstå en velindrettet skole, men de ytrer dog lyst til at ville lære mere, og da de just ikke er skøre hoveder, er det muligt, at de ved at deltage i undervisning sammen med andre kunne blive duelige.«

Om degnen i Thyregod skriver sognepræsten: »Degnen, Hans Bjerring, 44 år gammel og 14 år i embedet, er eneste skoleholder i Thyregod og Vester sogne.

Han er ikke seminarist og har heller ikke i ungdommen nydt nogen undervisning, der kunne erstatte hine mangler.

Han har ikke evne til at koste noget på en forgæves undervisning, da han i et ringe levebrød ernærer foruden sin familie endnu en fattig moder. Han tror undervisningen forgæves, fordi hans højre arm er lam, og han føler sig uoplagt til at lære noget så ganske nyt som regning, da han ikke engang har lært de fire species.«

En mærkelig undskyldning den gode Hans Bjerring har haft, med mindre det skal forstås således, at han på grund af den dårlige arm ikke har kunnet holde den tilbørlige disciplin i skolen, og dette har måske også været grunden til, at han senere frasagde sig skoleholdet.

Der foreligger ingen oplysninger om, hvorvidt Jens Lassen deltog i den nævnte undervisning, men man må formode, at han ikke har gjort det. Dertil havde han sikkert hverken tilstrækkelig lyst eller energi.

Han var ikke i besiddelse af megen åndelig kraft eller viljestyrke, og han var inderlig ked af arbejdet i skolen. Efter endt skoletid var han for det meste så træt og deprimeret, at han ikke havde lyst til at give sig af med noget.

Distriktets bønder drev jordlodden af villighed, og det eneste arbejde, Jens Lassen selv fik udført på jordlodden, var om efteråret at høste en smule korn. Når han om eftermiddagen var færdig i skolen, var han som oftest i dårligt humør og gik næsten hver dag til en af de nærmeste nabobyer for at søge opmuntring hos folk, der ville gøre ham til gode med mad og drikke.

Jens Lassen var ikke altid let at omgås. Han var til tider noget uligevægtig og kunne fare op i hidsighed, når noget gik ham imod.

Skolen betragtedes på den tid af bønderne som et nødvendigt onde, og udgiften til den ydedes ofte med uvilje, hvilket medførte, at der af og til kunne opstå stridigheder mellem Jens Lassen og beboerne.

Jens Lassen havde for egen regning og af den tvingende nødvendighed bygget et lille udhus, hvortil grev Frijs gav ham tømmer. Nogle år efter at loven af 1814 om skolevæsenet var givet, forlangte han efter en rimelig beregning betaling derfor af beboerne, men da rejste der sig blandt dem en heftig modstand. Ved en samling på skolen modsagde alle mændene Jens Lassen, og tilsidst fældede sognefogden med værdig dommermine den dom, at dersom Jens Lassen ikke ville nøjes med den sum, han nu bød, omtrent det halve af, hvad Jens Lassen havde beregnet, måtte ingen, hverken mand eller kvinde i sognet, yde ham nogen tjeneste under en mulkt af to rdl.

Dette overholdtes af sognets folk med undtagelse af to koner, der kom med foræringer som sædvanlig. Jens Lassens kone kunne ikke udholde en sådan stilling. Hun formåede sin mand til at give efter, og tingene ordnedes da snart, så der igen blev god forståelse mellem ham og beboerne.

Et andet lille træk viser, at sogneboerne godt ville snyde med leveringerne til skolen, når de kunne komme af sted med det. En mand havde således en dag leveret træ og foder til skolen. Han havde været inde hos Jens Lassen og havde fået en bid brød og en snaps, og da han skulle hjemad, læssede han en del af træet på vognen for at tage det med tilbage, men Jens Lassens kone opdagede det, og han nødtes da til at lade det ligge.

Det for Jens Lassen så opslidende skolearbejde og de daglige udflugter til nabobyerne gjorde, at han allerede i en alder af godt 50 år var så gammel og svag, at han ikke længere selv kunne passe skolen, og han formåede da sin

ældste søn, Las Lassen, til at tage lærereksamen, så han kunne blive hjælpe-lærer for faderen.

Jens Lassen døde 23. januar 1837 og blev begravet på Dallerup kirkegård. Han efterlod sig ingen gæld, og boet blev vurderet til 175 rdl. 78 skl. Skønt hans indtægter ikke havde været ret store, ser det altså ud til, at han og hans familie har haft deres daglige udkomme og ikke har haft vanskeligheder økonomisk set, hvilket vel for en del skyldes, at de levede af jordloddens produkter, og at Jens Lassens kone var en meget arbejdsom og dygtig husmoder, der forarbejdede hør og uld til børnenes klæder, som hun selv syede og strikkede.

I Hjelmslev-Gjern herreders skifteprotokol 1836-38 Fol. 18 er der indført skifte efter Jens Lassen. Skiftet blev afholdt 23. februar 1837 på skifteforvalterens kontor i Skanderborg. Bodil Christensdatter mødte tillige med den myndige arving, seminarist Las Lassen, som blev beskikket til væрге for sine umyndige søskende og betydet sine pligter. De fremmødte blev foreholdt den afholdte skifteforretning og erklærede derefter, at alle boets ejendele i samme forretning var anført. De erklærede sig tilfredse med den på boets ejendomme satte vurdering, hvilket vurderingsmændene, begge af Toustrup, som var til stede, med ed bekræftede at have fuldført efter bedste skønnende og overbevisning. Enken anmeldte, at omkostningerne for den afdødes begravelse var afholdt af hendes søn, seminarist Lassen, med 34 rdl. 2 skl. og fremlagde så en specifikation over disse omkostninger. Hun forlangte så, at boet skulle føres til udgift et lige så stort beløb til hendes egen begravelse »i sin tid«, og værgen havde intet herimod at erindre.

Ifølge den fremlagte registrerings- og vurderingsforretning androg boets indtægt 175 rdl. 78 skl., som efter fradrag af udgifter reduceredes til 98 rdl. 64 skl., hvoraf halvdelen tillagdes enken, hver af de fire sønner 10 rdl. 92 4/9 skl. og datteren 5 rdl. 46 2/9 skl.

Den myndige arving erklærede, at han måtte betro sin moder såvel sin fordring på boet som sin arv. I henseende til den hans mindreårige brødre tilfaldne arv afgav han på deres vegne samme erklæring. Da de umyndiges arvelodder ikke kunne inddrages under overformynderiet, blev de indestående hos moderen for under værgens opsigt at anvendes til børnenes bedste.

Efter at enken med lavvæрге havde forbundet sig til at holde skifteforretningen kravesløs og fri for ansvar af mulig uanmeldt gæld, blev skiftet sluttet.

III.

LAS LASSEN

Hjælpelærer i Toustrup 1830-37, lærer i Toustrup og kirkesanger i Dallerup 1837-80.

Las Lassen, der altså blev den næste lærer i slægten, blev født i Toustrup skole i 1811. Han var i sin barndom og første ungdom fast besluttet på, at han ikke ville være lærer, men skæbnen, eller som han selv skriver forsynet, ville, at han blev det alligevel, og mærkeligt nok blev han, efter hvad man kan se, en særdeles dygtig lærer.

I 1883 nedskrev han en del om sin fødeby, om sin barndom, ungdom og familie, om oplevelser under treårskrigen og om skoleforhold i sognet i de 50 år, han var lærer i Toustrup. De følgende afsnit er et uddrag af disse optegnelser.

BARNDOM

Jeg er født i Toustrup skole, gl. Skanderborg amt, 6. marts 1811 og er den ældste af 6 børn. Min far var ofte ked af skolearbejdet; næsten hver eftermiddag gik han til en eller anden af de nærmeste byer for at søge selskab, og fristelsen til at drikke kunne han da heller ikke modstå, til inderlig sorg for min mor og os børn. Som den ældste af børneflokken blev jeg ofte sendt med ham for at få ham med hjem så snart som muligt. Jeg husker endnu disse ture. Er der nogen, der har oplevet noget lignende, forstår han det, ellers ikke.

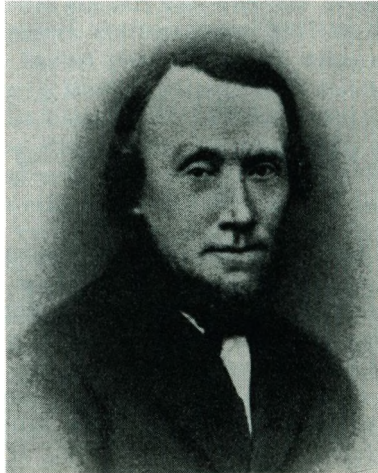
Jeg stod ved siden af min far, så, hvor der blev skænket for ham, og bad: »Lad os nu gå hjem«, men svaret lød gerne: »Gå ud og leg, min dreng.« Jeg gik ud, kunne ikke lege, gik ind igen og ventede, til vi endelig hen ad aften kom hjem. Med hvilket vemodigt blik så jeg da ikke på min ellers så kærlige far, der sikkert elskede os alle.

Næst Gud i himlen har vi børn min mor at takke for, at vi havde et godt hjem, en lykkelig barndom, og at det siden gik os godt i livet. Min mor var af en kraftig natur og sørgede for, at der aldrig var noget i vejen med min fars befindende i skolen, men få ham til at holde op med de mange udflugter formåede hun dog ikke.

Hun var fra barndommen af vænnet til strengt arbejde, hvilket hun troligt fortsatte hele sit liv. Hun købte hør, spandt og fik det spundne vævet til

lærred og solgte det, som ikke behøvedes i hjemmet. Fårenes uld fik hun forarbejdet til klæder. Vor klædedragt måtte ikke koste stort, da vi ikke havde penge at købe for. Vi børn klædtes tarveligt og fik simpel, men nærende kost. Kød og flæsk manglede vi ikke, men vi fik kun smør på brødet, hver gang der blev kørt, og det var ofte kun en gang ugentlig.

Vi kom ikke meget uden for hjemmet. Jeg husker endnu, at det var en hel oplevelse for mig, når min søster og jeg et par gange om året blev sendt over

Las Lassen, Toustrup

til amtsprovst Winther i Storring, om vinteren med en hare og om sommeren med en kurv krebs. Han gav os da altid drikkepenge, for hvilke vi var meget glade.

Hver søndag tog min far mig med i kirke; vi stod da i den øverste stol, og jeg sang med min klare barnestemme over hele menigheden. Under vakancen efter provst Bagers død 1819 prædikede pastor Wenzel fra Tulstrup, og min sang fornøjede da den gamle, venlige præstemand, så han en dag gav mig en appelsin og en anden dag et smukt æble.

Sommeren igennem passede jeg vore tre køer nede i skoven, der hørte under Frijsenborg. Det er en lille romantisk plet med dybe dale, med frodig skov af bøg og eg, vekslende med krat af hæg, tjørn og hassel. I midten af skoven er der et parti af lyngklædte bakker, adskilte ved dybe kløfter, kort sagt et bjergparti i det små, og det kaldes da også »Bjergene«.

Når jeg af og til fik min søster, den milde og velbegavede pige, med derned, og vi havde rugbrød, knapost og en dunk øl med, var vi barnligt glade. Jeg mindes endnu disse dejlige eftermiddage og de ture, vi gik sammen.

Således gik tiden med skolegang og arbejde på jordlodden, til jeg var fyldt 14 år og var blevet konfirmeret. Så skal der jo vælges et kald i det jordiske liv. Jeg forstod ikke rigtig hvilket. Skolelærer ville jeg på ingen måde være. Jeg havde jo set alle de genvordigheder, min far havde døjet i skolen, hvorfor jeg måtte finde det mere behageligt og mageligt f.eks. at stå bag en disk og leve godt.

Efter mine forældres og eget ønske kom jeg da i handelslære i Århus, som på den tid var en by med kun lidt over 4000 indbyggere.

Der var ikke mange købmænd i byen. Der var ingen isenkræmmere, men såvidt jeg husker, var der tre manufakturhandlere. Min husbond hed Fleischer. Han var præstesøn fra Norge, havde været handelsinspektør på Grønland, fik pension som afgået inspektør og kom så til Århus, hvor hans broder var overlærer ved latinskolen og hans fætter borgmester.

Min husbond og min madmor var meget gode mennesker, men de havde efter mit tykke ikke særlig gode forstandsevner, og min husbond havde lyst til hver aften at besøge klubben. Han anlagde en stor vinhandel, og for at kunne føre tysk brevveksling havde han antaget en tysk handelsbetjent, der forstod det danske sprog, var øvet i bogføring og dygtig som kontorist, men til vor forretning duede han ikke. Han fulgtes gerne med husbond til klubben.

Foruden den tyske betjent og mig var der en ældre lærling, en præstesøn. Han gik i regneskole og var kun kommet til reguladetri i hele tal. Brøkgregning kendte han ikke.

Vi var altså foruden husbond tre om at bestyre en handel, som en dygtig og flittig mand alene kunne bestyre. Vinen, en meget stor kælder fuld, solgtes der ikke meget af. Folk drak kun lidt vin, thi pengene manglede, og de store gilder var sjældne.

Det gik bestandig mere og mere tilbage for min husbond, hvilket var ganske naturligt. Forretningen gik dårligt, og vi var daglig 14 mennesker, min madmors gamle forældre iberegnet. Handelshuset havde en kompagnon, min husbonds broder, der i det hele var en stor modsætning til denne. Han var en dygtig og begavet mand og handelsmand med liv og sjæl. Han besøgte os i året 1827 og så sagerne efter. Da fik min husbond, betjenten og den ældre lærling dygtig på hovedet, og de var meget tavse, medens han var der. Jeg følte mig uhyre stolt, da han ikke tiltalte mig, men derimod ved afskeden forærede mig en rigsdaler, en frakke og et par støvler.

Da han havde fået alt ordnet og erholdt en obligation på 4000 rigsdaler, rejste han. Han endte som generalkonsul i Neapel, døde ugift og efterlod sig 320.000 rigsdaler, som hans 4 børnebørn her i Danmark arvede. Min husbond var dengang død, og hans to efterlevende børn, en søn og en datter, fik så hver 80.000 rigsdaler.

I efteråret 1827 gjorde min husbond opbud, fordi han ikke kunne tilfredsstille kreditorerne. Jeg forlod så pladsen. På mit skudsmål skrev min husbond bl.a.: »Derfor elsker jeg ham som en søn og ser nødig, at han forlader min tjeneste.«

Min husbond og madmor var begge af et godt hjertelag, men de var letsindige, og alvorstale om åndelige eller religiøse ting hørtes aldrig i deres hjem, derimod ofte meget letfærdige talemåder.

Min husbonds gård og øvrige ejendom blev solgt så nær som en lille bolig, hvori han og familie levede, og hvor jeg besøgte dem. Ved hans død var hans kone og børn så fattige, at de trængte til understøttelse, da pludselig efterretningen kom om den før omtalte arv. Da blev opmærksomheden henledt på familien, men hvorvidt rigdommen bragte velsignelse, skal jeg ikke kunne sige.

Datteren blev gift med en manufakturist. Jeg besøgte hende som gift kone. Hun havde det samme kærlige sind og fortalte sin mand, hvorledes hun, da

hun en dag var syg, ikke ville være hos andre end mig, men han smilte spodsk og stolt — jeg kom der aldrig mere. Hun døde kort tid efter, at hun havde født sit første barn. Sønnen købte en landejendom, Jexen Hovgård, som han dog atter solgte, og siden boede han i Horsens.

UNGDOM

Nu begyndte et andet afsnit af mit liv. Mine forældre ønskede, at jeg skulle være skolelærer, og jeg gik ind på deres ønske, hvilket jeg heller aldrig har fortrudt. Min far var nemlig blevet mere og mere svag, og han ville da gerne, at jeg skulle uddannes på et seminarium og så siden være hans hjælper i kirke og skole.

Jeg havde jo altid før sagt, at jeg ikke ville være lærer, og selv om jeg ikke vil antage det græske ordsprog: »Den guderne er vred på, gør de til lærer,« anvendt på mig, så tror jeg dog nu, at forsynet ledte mig dertil for at opdrage mig, lære mig alvor og ydmyghed ved den megen modgang og de mange forskellige tilskikkelser, både glade og sørgelige, der mødte mig i mit lange skoleliv.

Jeg kom til forberedelse hos den agtværdige lærer Lassen i Skørring. Han underviste mig i de kundskaber, der fordredes til optagelse på seminariet. Han havde selv fået seminarieuddannelse, hvad min far ikke havde. Hos ham gik jeg et halvt år. Jeg holdt mig selv med kost, levede af brød og smør, som jeg hver mandag morgen bragte med fra mit hjem og havde til hele ugen.

Jeg var nu sytten år og kunne ikke komme på seminariet, før jeg var atten. Jeg tog da i året 1828 plads som hjælpelærer hos den gamle lærer Møller i Skovsrod skole, Tulstrup sogn. Denne skole forestod jeg i 1½ år. Undertiden gik jeg hen til den milde provst Ramsing i Harlev. Han underviste mig i religion, og da jeg skulle til prøveeksamen på Lyngby seminarium, medgav han mig en anbefaling til sin gode ven, forstander Plesner, hvilket muligvis har medvirket til, at jeg blev optaget, medens flere af de andre aspiranter måtte vente til næste år.

Præsten i Tulstrup, der senere fik et stort embede syd for Skanderborg (Ovsted-Tåning), var en herlig mand, men ikke så god som præst. Prædiken, skriftetale o.s.v. læste han op af papiret. Han havde to dejlige pigebørn, som altid var milde mod mig, når jeg kom i præstegården, hvad af og til skete, da jeg indbandt bøger for dem.

Jeg var glad for at holde skole og mindes endnu denne min sorgløse ungdomstid, når jeg sad ved enden af det lange, flade skolebord med nogle opmærksomme drenge på den ene side og nogle flinke piger på den anden side. Jeg var ikke mere voksen end de store drenge, men når jeg udkrammede mine »mange kundskaber«, lyttede de dog med begærlighed dertil. Når jeg senere hen i livet har mødt disse mine første elever, har de altid set mildt op til mig.

På den tid kunne det endnu ske, at en flok tater drog omkring i landsbyerne. Kvinderne tiggede og spåede, og mændene var kedelflikkere, skærslibere, glarmestre o.s.v. En dag kom en flok i nærheden af Skovsrod skole, og kvinderne kom ind og bad om fødevarer, men gamle Møller sagde: »Jeg vil pinedød ikke give de kæltringer mit flæsk«, og de fik intet. Jeg forundrede mig over, at han turde lade være at give dem, da jeg vidste, at taterne

undertiden hævnede sig, og fortællingen om, hvorledes de for mange år tilbage havde sat ild på landsbyen Dørup i Voerladegård sogn, var endnu almindelig kendt.

De gode dage hos den gamle særling i Skovsrod fik også ende, og min far meldte mig, at jeg skulle møde på seminariet den 1. oktober 1829.

Under mit ophold i Skovsrod havde jeg læst bibelen helt igennem, da den gamle lærer sagde mig, at der var mange historier deri, og at den var morsom at læse. Jeg læste også Grundtvigs islandske sagaer og Knytlingesaga, hvilke skrifter jeg indbandt, da de var købt til skolen. Læsningen af disse bøger må vel, mig selv ubevidst, have udviklet min åndelige synskreds.

Jeg havde fået en hel rigsdaler i løn hver måned, fik nogle skillinger i indgangspenge af børnene, havde tjent lidt ved indbinding af bøger, og jeg rejste så fra Skovsrod som en i mine egne tanker velhavende yngling. Jeg blev udstyret af mine forældre, min kiste blev sendt »med lejlighed«, og manden, som kørte den, klagede over dens vægt. Min mor havde nemlig pakket mange æbler i den. Hun medgav mig det bedste, hun havde.

Nogle dage senere drog jeg af sted i følge med en anden, som også skulle på seminariet i Lyngby. Vi kørte over Hadsten bro til Bygballe, hvor vi loerede om natten, og hvor der var nok en ung mand, der skulle med. Jeg erindrer så tydeligt dette behagelige opholdssted hos en rar familie i en stor bondegård fuld af muntre børn. Drivvåde kom vi dertil, men vi blev snart opvarmede ved dans med de muntre piger. Næste dag sneglede vi til Lyngby og så igen byen, hvor jeg havde været til prøveeksamen.

Mit ophold på seminariet varede i det hele et år. Også dengang var enkelte der i tre år. Undervisningen var simpel. Når undtages, at forstanderen forklarede og holdt foredrag over Balles lærebog, hvilke foredrag vi afskrev og lærte, var alt andet mekanisk. Vi havde ikke engang selv en bibel, i alt fald var det ikke befalet, at vi skulle have den. Vore lærebøger var: Bojsens bibelhistorie, en fædrelandshistorie, en geografi, Bjørns aritmetik, Cramers regnebog, en lille verdenshistorie og en lille sproglære. Desuden blev vi indøvede i sang og musik. Noderne hertil afskrev vi selv.

(Det var et stort antal melodier, der skulle læres, og da mange seminarister kun var på seminariet et år, fik de dem ikke rigtig lært. Biskop Paludan-Müller skriver i sin visitatsindberetning 1836 således: »I forrige år har jeg overværet dimissionseksamen i adskillige dage på skolelærer-seminariet i Lyngby og glædede mig over den omhu, den værdige forstander skænkede dette vigtige institut. Kun i henseende til syngøvelserne forekommer det mig at ville være nyttigere at lære seminaristerne et færre antal melodier til fuldkommen sikkerhed og færdighed end at øve dem i alle melodierne i koralbogen, uden at dog tiden tillader at lære dem at synge alle disse nogenlunde sikkert og godt!«)

Der var tre lærere, og de var alle milde imod mig, hvorfor ved jeg ikke. Jeg var kun en dag »syg«. Da jeg nemlig hørte, at nogle meldte sig syge, når de ikke kunne deres ting, ville jeg prøve det samme. Jeg lovede den dag, at jeg ikke skulle blive »syg« tiere; thi der kom nogle og hørte til mig, og de kunne nok mærke, at det hang ikke rigtig sammen med min sygdom, og jeg blev såre skamfuld.

Kosten fik jeg sammen med andre hos en boelsmand. Betalingen var 6 tdr. korn og 20 rdl. for et år. Værelse og varme havde jeg og en kammerat

hos to gamle folk for 4 rdl. årlig for hver af os. Vi måtte betale for lys og selv holde seng. Hele omkostningen for mig var næppe 100 rdl. Nu ville et treårigt ophold på seminariet koste over 1000 rdl.

Seminaristerne skulle dengang arbejde for lærerne i haven, grave tørv, opsamle kartofler o.s.v. Dette arbejde holdt jeg ikke af. Jeg havde det godt blandt mine kammerater, kunne nemt lære, men læste også meget, da jeg havde en medstuderende, som var såre flittig, og som også af forstanderen havde fået tilladelse til at slippe med et år.

Mit mod blev mindre og mindre, jo nærmere eksamen kom, især var jeg bange for at katekisere, men det gik godt med eksamenen, og jeg erholdt karakter »meget duelig«, altså første karakter, og »udmærket« for sang.

Så kom jeg hjem. Mildt blev jeg modtaget af mine forældre. Min far måtte jo også være glad over at kunne slippe for et arbejde, der faldt ham så besværligt.

Jeg begyndte min gerning med frit mod, og jeg arbejdede flittigt. Alle skolepligtige børn fra hele Dallerup sogn søgte skolen — 120 i alt. Det var kun lidt, der kunne udrettes med så mange, men jeg gjorde, hvad jeg kunne, og jeg tror, børnene holdt af mig. De uskikkelige drenge måtte bøje sig, dels ved min tiltale, og dels ved legemlig revselse, hvilken jeg dog aldrig brugte i ret stor udstrækning.

Skoleapparaterne var kun få. 3-4 børn måtte se i samme læsebog. Vi brugte i mange år en læsebog af David Seidelin Birch. Først efter en halv snes års forløb, omkring 1852, fik jeg et rigeligt antal eksemplarer af »Hjorts Børneven.« Ved den tid fik vi også store skolekort over Danmark og verdensdelene.

1835 fik Sorring, den folkerigeste by i sognet, sin egen skole, og jeg følte en stor lettelse derved, da over halvdelen af børnene gik over til den.

Til lærer i Sorring fik de en rask karl fra Århus, hvor hans far var lærer. Han havde ikkun få kundskaber, men han brugte pryglesystemet således, at der var orden i skolen, og hvert barn måtte lære sit pensum. Han forstod ved eksamen at vise sin skole i et godt lys, idet han nogle dage i forvejen gav hvert barn det stykke og den historie, det skulle høres i, hvilket han da opskrev og eksaminerede i. Hans skole blev på den måde stærkt berømmet af kommissionen. »Han er godt lært«, sagde man, uagtet han dog ved dimissionen ikke engang erholdt »temmelig godt«, men ved ansøgning til kancelliet erholdt tilladelse til at få embede, da han havde anbefaling fra Århus, hvor han havde gået til hånde ved undervisningen. Vi kom ofte sammen, vi var omtrent jævnaldrende, og han var en livlig mand, der forstod at omgås de mennesker, med hvem han kom i berøring.

1838 blev han forflyttet, og jeg kom da igen til at bestyre Sorring skole en tid. Skolekommissionen tog nemlig den beslutning, at jeg skulle lønne og koste et ungt menneske som hjælper, have begge skolers lønninger og bestyre begge skoler. Jeg skulle så undervise skolernes øverste klasser tre dage ugentlig i hver, og min hjælper samtidig undervise de yngste klasser. Jeg tog mod tilbuddet og var i 2½ år lærer ved begge skoler. I den tid gik jeg så tre gange ugentlig den over ¼ mil lange vej frem og tilbage, hvordan vejret end var. Sorring skole var kold, når jeg om vinteren kom der, og lummervarm, når jeg om eftermiddagen gik ud i kulden. Jeg havde en pægl mælk og et stykke mad med til middagsmad. Dette ophørte i 1841, og jeg husker endnu disse møjefulde år.

Indtil 1835 havde jeg jo undervist alle børn i sognet. Nu besørges undervisningen af 4 lærere og en lærerinde, men børnetallet er jo rigtignok også steget betydeligt.

Min seminariuddannelse var kortvarig og mangelfuld, og jeg havde ikke læst meget siden, men nu fik et par ældre lærere et læseselskab oprettet, hvori egnens skolelærere blev indmeldte, og jeg hilste samme med glæde. Vi fik hver fjortende dag blade og skrifter om skolevæsenet og lærerens gerning, hvilke skrifter dels opmuntrede, dels var til lærdom. Der var også blade, f.eks. »Den frisindede« af Rosenhoff, »Drewsens Fortællinger«, »Korsaren«, »Theologisk Månedsskrift«, »Bondevennen« af pastor Børresen o.s.v. Disse blade og skrifter, som jeg rigtig studerede, var mig til velsignelse i henseende til min gerning og opmuntrede mig til yderligere anstrengelser i skolen.

Den 23. januar 1837 døde min far, 60 år gammel. Jeg havde da i 6¼ år bestyret skolen for ham og derved hjulpet mine forældre og søskende, hvoraf den yngste blev konfirmeret året før. Jeg havde ikke tænkt på min egen fremtid, men haft det simpelt med alt, hvad der vedkom det timelige, men mine forældres velsignelse gjorde mig godt.

Det var mit inderligste ønske at blive fast ansat ved skolen, og jeg gik da til min velvillige præst og formåede ham og en anden mand, der kendte grev Frijs, som havde kaldsret, at følge med til Frijsenborg. Det var aften, da vi kom til herresædet, og greven tog velvillig mod de mig ledsagende tvende herrer. Jeg ventede ude i forsalen. Da de havde forebragt deres ønske, at greven ville beskikke mig til lærer i min afdøde fars embede, svarede greven: »Det har jeg lovet hans far.«

Så fik jeg af greven kaldsbrev i marts 1837. Mit kaldsbrev fik jeg bud om at hente, og jeg kom træt hjem om natten kl. 1. Næste dag skulle jeg afhente kollats hos biskoppen i Århus (Paludan-Müller), men da jeg hilste på ham, sagde han, at jeg først skulle prøves hos provsten, da det var så længe siden, jeg var dimitteret — desuden skulle jeg tages i ed.

Jeg vandrede da den tredie dag om ad Linå for at få min dåbsattest hos præsten og derfra videre til Skanderborg, hvor provsten (J. Teilmann) boede, blev prøvet, aflagde ed og gik fra Skanderborg ved solens nedgang. Der var tre mil til Toustrup, og jeg vandrede nu i hårdt føre den tredie dag om natten til mit hjem. Der var ingen kro på min vej. Jeg så lys i et hus i Hårby og var så heldig at komme ind til en gammel degnekone, der modtog mig venligt og gav mig et stykke mad og et glas øl. Efter at have hvilet en timestid gik jeg igen, men da jeg kom ud, kunne jeg ikke rette mine ben. De blev heller ikke rettede på de 1½ mil, jeg havde tilbage, men jeg gik med krogede ben og med hænderne på knæene fra Venge til Toustrup.

Min mor og mine søskende blev boende hos mig til 1840. Mine tre brødre var nu ude hos fremmede, en i snedkerlære, en hos en gårdmand og en handelslærling i Århus. De blev hjulpet af min mor, altså egentlig af mig, da hun kun havde en lille pension, men jeg gjorde kun min pligt, og ikke engang denne formåede jeg altid at opfylde.

FAMILIE

I november 1840 blev jeg gift med Inger Jensdatter, en pige her af byen, som i to år havde gået i skole til mig. Vi har sammen delt ægteskabets glæder og ved Guds hjælp overvundet de lidelser, der har mødt os.

Min kone var eneste datter af fæstegårdmand Jens Jensen, også kaldet Bundgårdsmanden efter gården »Bundgården«, der ligger nederst i byen. Min svigerfar havde modtaget gården i fæste efter sin far Jens Nielsen. Denne var først smed i Røgen, og det var bestemmelsen, at hans halvbroder Christen Thorsen skulle have været fæster af Bundgården, men det blev han ikke. En dag fik han nemlig bud om at køre en hoveritur, men han bandede på, at det ville han ikke, da han skulle så byg. Af den grund ville man ikke give ham Bundgården i fæste, og han købte sig så en lille gård i Blegind. Christen Thorsen var en kæmpe både legemlig og sjælelig. Han var nogle år kusk hos den berygtede Magnus Beringskjold, der dengang boede på Søbygård, og han havde på Beringskjolds bekostning været i lære hos den kongelige kusk. Da nu Beringskjold flyttede til sit gods på Møen, ville han have Christen Thorsen med. Det ville Thorsen ikke, men han kørte alligevel for sin herre til Aarhus. Her fik Beringskjold ham lukket inde i en købmandsgård og fik 6 dragoner sendt for at gribe og binde ham, men da de nærmede sig, slog Thorsen sine brede hænder sammen og råbte, at den første, der kom ham nær, skulle blive knust mod stenbroen. Nu turde ingen røre ham, og han gik frit ud af gården. Han levede sine sidste år hos sin svigersøn, Gregers Nielsen i Flensted, og døde der i 1826, 86 år gammel.

Jens Nielsen, der altså fik Bundgården i fæste, var en hæderlig og agtet mand. Han agerede dyrlæge og var som sådan meget søgt, da der på den tid ikke var eksaminerede dyrlæger på landet. Hans teoretiske kundskaber var dog få — han kunne ikke skrive og dårligt nok læse.

Hans søn, min svigerfar, var en for sin tid meget oplyst bondemand. Han havde en sjælden kraftig karakter, var meget energisk og ihærdig. Han havde ikke i skolen lært at skrive, men det lærte han sig selv, og han fik efterhånden alle sognets kommunale bestillinger. På den tid var bønderne endnu regnet for en simpel stand, som købstadsfolk så ned på og ofte behandlede hensynsløst. De fleste bønder fandt sig i denne behandling, men Bundgårdsmanden optrådte frit og kækt og havde altid svar på rede hånd.

På amtstuen i Skanderborg var der en tid en meget brutal øvrighedsperson, som morede sig med at udskælde og sjofle bønderne, når de kom til ham i et eller andet ærinde, og de fleste optrådte da famlende og forlegne over for ham, men Bundgårdsmanden lod sig ikke forknytte. En regnvejrsdag kom han ind til bemeldte øvrighedsperson og lagde sin lådene drivvåde hue på en stol. »Der må du ikke smide din våde kabuds«, lød det vredt. Da tog Bundgårdsmanden sin hue på hovedet med de ord: »Må den ikke ligge der, så må den sidde her«, og han beholdt den på, medens han forrettede sit ærinde.

Jens Jensen læste meget, især i bibelen. Han ejede foruden bibelen og nogle gudelige bøger også flere andre bøger. Han havde en god hukommelse, kunne mange af de bibelske historier og skriftsteder udenad, således fremsagde han på sit dødsleje for pastor Binzer den lange skriftebøn efter »Evangelisk Salmebog.«

Alligevel var han hildet i tidens overtro og mente, at onde folk kunne påføre andre mennesker sygdomme, slå øjne ud o.s.v. Han blev engang heftig syg. Man brugte mange midler for at få ham rask, men intet hjalp. Endelig kom han i tanker om, at han var forgjort, og han påstod siden, at den dag, han blev syg, havde han set et kvindfolk, der hadede ham, kaste noget på hans vej. Det var han gået over, og dette måtte så have påført ham sygdommen.

Der blev nu sendt bud efter den kloge mand i Hvinningdal ved Silkeborg. Han kom, og han sagde, at formodningen om, at Jens Jensen var forgjort, var ganske rigtig. Han befalede derpå, at en sort høne skulle slagtes. Da det var sket, tog han dens blodige kød, og idet han fremmumlede nogle hemmelige formularer, dækkede han den syges hoved dermed. Min svigerfar fortalte ofte om sin sygdom og sluttede altid fortællingen således: »Fra den dag kom jeg i bedring og blev omsider igen frisk.«

Jeg havde jo ikke nogen stor løn, så vi levede tarveligt, men Herrens vel-signelse har været med det lidet, vi havde, så vi har haft et lykkeligt hjem sammen med vore børn.

To af vore børn døde som små. Vi sørgede meget over de to dejlige børn, men nu ser jeg det bedre: »Man skal græde så sagnetlig over en død, thi han er kommen til rolighed.«

I sommeren 1858 bestod vor ældste søn prøveeksamen på Lyngby seminarium og kom der om efteråret samme år. Han var der i tre år, opførte sig godt og erholdt ved dimissionen første karakter. Tyve år gammel fik han embede i Brørup og et år senere i Blegind. Medens han var her, blev han soldat. Han lærte i Nyborg i krigens tid og kom af skolen et par uger efter Dybbøls fald.

Da der blev krigstilstand, skrev han til mig, om han måtte leje for sig, da han gerne ville hjem og holde bryllup med sin kæreste. Jeg lejede da en mand for 400 rdl. efter forgæves at have sendt to mand til Nyborg; den ene skulle have 400, den anden 600 rdl. Vor søn kom just hjem, da biskop Brammer visiterede skolen. Biskoppen var tilfreds med børnenes kundskaber, og vi forældre glade over vor ældste søns lykkelige hjemkomst.

Den næste søn kom på Lyngby seminarium 1865. Han havde nemt ved at lære som den ældste, og hans opførsel var i det hele som dennes. Ved dimissionen erholdt han karakteren »meget duelig« og i sang »udmærket«. Da han tog afsked med konen, hvor han havde spist i de tre år, sagde hun til mig: »Hils hans mor og sig til hende, hvis hun har alle sine børn som han, er hun en lykkelig mor.«

Samme efterår fik han embede i Skanderborg Ladegårde. Han var soldat i 1 år og 4 måneder, gjorde to ture til Hald og en senere efterårsmanøvre og måtte i al den tid i dyre domme holde vikar til at bestyre embedet. I 1872 fik han et godt embede i Røgen.

Vor yngste søn ville være bonde og tjente to bønder her i byen, til han 1878 blev soldat i København. Han blev tvungen til at være korporal og måtte ligge et år længere end ellers. Da han kom hjem, tjente han igen et års tid, giftede sig så med en dygtig pige og købte et lille smukt sted ved Addit, Sønder Vis-sing sogn, for 7000 kr. Han havde tjent en del som dreng og karl, fik af mig 4000 kr., så han nu kun har en gæld på godt 2000 kr.

Sammen med et par af mine børn besøgte jeg i 1875 pastor Binzer i Vallekilde og var på den tur i København. Jeg kunne ikke som de unge finde mig til rette der, blev træt af at beskue kunstværkerne i museerne og af at være i Tivoli. En aften gik jeg ene til mit logi, forvildede mig, kom dog til huse før børnene, så jeg i sengen kunne fortælle om mine fataliteter til stor morskab for dem. 3 år senere var vi igen i hovedstaden for at besøge min yngste søn. Jeg forundrede mig påny over de store bygninger og kunstsattene, hvorom jeg nok havde læst, men som må ses, for at man rigtig kan få nogen forestilling om dem.

(En af Las Lassens sønner, Niels Oscar Lassen, har fortalt følgende om den første Københavnstur: Da min far første gang var i København, var mine to søstre og jeg med. Vi boede på hotel »Tre Hjorter«. Vi gennemtravede byen fra morgen til aften, besøgte de mange museer og samlinger, og far, som dengang var op i årene, var hver aften meget udaset.

En aften ville vi unge i Tivoli, men far, der som sædvanlig var træt, ville hen på hotellet for at hvile sig. Jeg tilbød at følge ham derhen, men han afslog det med den bemærkning, at han let selv kunne finde vej — det var jo kun 5 minutters gang. Far gik så selv, men kom imidlertid ind i en fejl gade. Da han opdagede det, henvendte han sig til en betjent, men huskede nu fejl af navnet på hotellet og spurgte efter »Tre Kroner«. Betjenten viste ham derfor i modsat retning, og han kom helt ud på Østerbro, idet han af og til spurgte efter »Tre Kroner«. Efter et par timers forløb spurgte han igen en betjent og forklarede, at hotellet lå tæt ved Tivoli, hvortil betjenten svarede: »Det er vel ikke »Tre Hjorter«, De bor på?« Da først blev far klar over, at han havde forvekslet de to navne. Han kom nu på ret køl og nåede hotellet, lidt før vi kom fra Tivoli. Han havde trasket rundt i flere timer og var naturligvis meget hed og udaset, men morede sig alligevel selv over sin fejltagelse).

TOUSTRUP VED ÅR 1820

Toustrup ligger i en bred dal omgivet af frugtbare marker, der mod nord og syd begrænses af skov. Den ligger 2½ mil øst for Silkeborg, samme vej-længde nord for Skanderborg og ca. 3½ mil vest for Århus. Byen ligger forholdsvist lavt, men mod vest hæver egnen sig, til den ved Sorring skov, på Løjenhøj, hvor generalstabens mærke står, når en højde af ca. 500 fod. Fra Løjenhøj har man en af de videste udsigter i landet: mod syd over Skanderborgegnen, mod øst over den frugtbare østeregn og over Århusbugten til Mols og Helgenæs, hvor Ellemandsbjerg tydeligt ses, mod vest forbi Silkeborg og mod nord til Viborg.

Byen havde 15 gårde, iberegnet møllen, der lå lidt udenfor. Af gårdene var de 7 helgårde, de øvrige halvgårde. I midten af byen lå skolen og smedjen. De øvrige huse, hvoraf der var 9 med jord og 9 uden, lå vestligst i byen. De fleste af gårdmændene var fæstere under Frijsenborg, men i årene 1852-55 købte de deres gårde og blev selvejere. Grev Frijs til Frijsenborg var en ædel mand, der overlod dem gårdene på billige vilkår. Til tak herfor oprejste bønderne ham, endnu medens han levede, en mindesten på Frijsenborg.

Bønderne byggede, med hjælp af de dårligt uddannede landsbyhåndværkere, selv deres huse. Når skolen undtages, var der i min barndom ingen grundmurede huse i byen og selvfølgelig heller ingen med tegltag. Der var heller ikke fod under stolperne; de stod på sten med et stykke tømmer imellem. Væggene var sat op af flettede hasselstokke med påklinet ler. Indervæggene var dog opført af hjemmelavede lersten. Gulvene i stuehusene var af stampet ler. Kakkellovne af jern fandtes ikke mange steder, man hjalp sig med åbne lerovne, som man selv opførte. Undertiden opførte man også skorstene af lersten, men dertil var de ikke solide; thi når efterårsregnen kom, blev de opblødt og faldt ofte ned på loftet. Så sent som i 1855 faldt der i Galten på en nat 9 skorstene, hvilket jo ikke var nogen behagelig opvågning for beboerne. Hvert år kom bønderpigerne i arbejde med at gå væggene efter, kline ler i huller og sprækker og bagefter overkalke dem.

Levemåden var meget tarvelig, men kosten var nærende. Folk levede af de produkter, de selv frembragte: mælk, smør, kød, fedeverer o.s.v. Kartofler, der i min fars barndom regnedes for svineføde, hørte nu med til almindelig daglig kost. Sigtebrød kom kun på bordet til højtider og ved gilder. Når en mere velstående bondekone ville have sig en kop kaffe, måtte det ske i smug, da de andre ikke måtte vide, at hun nød en så kostbar drik. Der brændtes brændevin flere steder i byen, men jeg ved dog ikke af, at folkene, hvor drikken lavedes, var mere hengivne til nydelsen heraf end andre, og de øvrige byfolk havde aldrig til stadighed brændevin i huset. Da det blev forbudt af regeringen at »brænde«, fremstod der mange steder småkroer, hvor man kunne købe drikken. Her i byen hørte man ikke tjenestefolkene klage over dårlig kost. De fik jo også af samme mad som husbonden og hans familie. Alle i gården spiste ved et bord og af et fad.

Mændenes klæder var af hjemmegjort vadmél. Til daglig brugte de en kort trøje, på rejser eller i selskab kjole. Næsten alle gik i knæbukser. De var undertiden af garvet skind og nåede fra hoften til lige under knæet. Kvinderne gik også i hjemmegjort tøj — alt var simpelt, men stærkt. På rejser havde man overtøj, kvinderne en kåbe, mændene et »slag« eller en vadmelskappe.

Bryllupper og andre gilder var større end nu. Der var ikke mange retter på bordet. Ofte opvartedes med risengrød eller vælling og klipfisk; man fik aldrig steg eller kage til sidste ret, men derimod flæskeskinke. Der blev spist af lertallerkener og lurfade, og gæsterne medtog selv kniv og gaffel og undertiden ske.

Ved de første julegilder, jeg var med til, fik vi smurt sigtebrød med pålæg samt vafler og æbleskiver til varmt øl. Senere hen i tiden fik mændene kaffepunch. Første gang jeg så mændene drikke kaffepunch, kom de kandissukker i den sorte kaffe og rørte om deri med pibespiden, til sukkeret var smeltet — teskeer kendte man nemlig ikke.

De voksne morede sig ved gilderne med kortspil, for det meste »sjaus«, hvor den, der først fik de tolv kridtstreger, havde vundet. Børnene fordrev tiden med at trække tavl om æbler og pebernødder, som husmoderen i gildehuset delte ud.

De lange vinteraftener svandt hurtigt. især for kvinderne, der spandt, kartede og strikkede. Mænd og karle gik af og til sammen til kortspil. For det meste sad de dog hjemme og deltog i husfliden på deres vis, tog tællebænken ind og dannede river, tøjrepæle, klaptræer og andet til sommerbrug. Ofte hjalp karlene med til at karte; så fortaltes der historier og eventyr, eller der blev sunget viser, f.eks. den lange vise om Burmand, der var på hundrede vers. Der var ikke meget lys i stuerne — man klarede sig med tællelys, som man selv fabrikerede. Petroleumslampen kom først i brug i løbet af tresserne.

Bonden forarbejdede for en stor del selv sine arbejdsredskaber; kunne han ikke selv, overdrog han arbejdet til hjulmand eller hugger. Redskaberne bestod for største delen af træ. Ploven var en tung hjulplov, hvori der ikke var andet jern end langjern og skære. Harvestel var også af træ, ja, man havde endog harver med trætænder. Vognene var simple, forhjulene ubeslæde, puder af siv med ugarvet skind på slidstederne. Hestene var også simple, især hvor der forrettedes hovarbejde.

Vejene var forfærdelige: 2 hjulspor, ingen grøfter, undertiden hulveje, hvor det var vanskeligt for to vogne at passere hinanden. Selv Århus-Ringkøbing

landevej, der gik gennem Toustrup, var elendig. Bønderne skulle holde den i stand, men vedligeholdelsen bestod i, at grøfterne blev oprensede, og rensningen blev kastet ud over vejen. Nede ved Toustrup mølle, på »Frankisbakken«, kørte fragtvognene fra Århus ofte fast, så mølleren måtte ud med sine trækstude og hale vognene op af æltet.

Til en Århustur brugte man om vinteren to dage, og købmanden havde da sengeleje til bønderne. Blev der kun handlet en ubetydelighed, kostede logi 6 skl. Var handelen stor, kostede logi intet, og bonden fik tjære til vognsømørelse, når han skulle hjem. Man havde mad med hjemmefra, og købmanden gav snaps til. Om sommeren kørte man altid til staden kl. 10 aften, så var man der tidlig næste morgen. På torvedagene higede man efter at komme ind blandt de første; thi der skulle ved byporten svares told af varerne, og toldbetjenten stod med sin »søger« for at undersøge, om der var noget uangivet i vognen. Smørbøtter skulle vejes, æg tælles, og der skulle udstedes toldseddel, så man kunne holde i timevis ved porten, før man kom ind.

Der var blandt de jordejende bønder på Toustrupegnen jævn velstand efter den tids begreb. Indmarksjorden hørte til Jyllands bedste, og fæsteafgiften var ikke høj. Der var dog kun få penge blandt folk. De fleste offentlige og kommunale udgifter blev betalt »in natura«. Bønderne leverede fourage til rytteriet og fik derfor afslag i skatter. Til skole- og fattigvæsen ydedes kun få rede penge.

Landsbyhåndværkernes og husmændenes fortjeneste var forholdsvis lige så stor som nu, i alt fald klarede de sig lige så godt. De, som ingen jord havde, kunne for billig betaling få en ko græsset hos gårdmændene. Vinterfoderet fik de for godt køb, eller de gjorde akkord med en gårdmand, så denne fik gødningen, der blev kørt ud på en ager for sig selv, og husmanden fik den første kærve, jorden gav. De husmænd, der drev husflid, som fletning af bagsmækker til vogne, halmløbe, bikuber, eller forarbejdning af river, leskafter o.s.v., tjente godt og kunne endog undertiden forstrække gårdmændene med pengelån.

En daglejer tjente om vinteren for en dagløn af 8-12 skl., men et pund smør kostede heller ikke mere, og prisen på andre fødevarer var derefter. En tjenestekarl fik i årlig løn 12-14, højst 16 rdl., 6 alen hvid vadmel, 12 alen lærred, 1 pund uld og to par træsko.

Bønderne udførte ikke kvæget, og enhver husmand på nær de allerfattigste købte om efteråret en ko eller et »nød« til slagtning og havde da kød til hele vinteren. Husmandens ildebrændsel kostede ham næsten intet. Han skar tørv »til halvt« hos gårdmændene, og han og hans kone opsamlede eller nedbrød med »skalkrogen« tørre grene, hvoraf der var en mængde i skovene. Dertil havde man tilladelse, men der gik også tit noget bort uden tilladelse. Man anså nemlig ikke skovtyveri for nogen skam, vel sagtens fordi skoven efter gammel tradition blev anset for fællesejendom. Det træ, husmanden tog uden lov i grevens skov, havde dog mindre at betyde; værre var det, hvad ikke så sjældent skete, at gårdmændene kom om natten med hest og vogn og bortkørte hele læs brænde eller store stykker egetømmer.

Der var dengang en eller to vævere i hver landsby. De blev betalt dels med penge, dels med naturalier: brød, ost, fårelår o.s.v. Pottemagerhåndværket var udbredt over hele egnen, der derfor også gik under navnet pottemageregnen. Leret, en slags fint blåler, blev købt ved Galten for 3 mark pr. læs. Det

henlå en vinter over, blev så rensat, bearbejdet og formet til allehånde kar, krukker og fade.

Bøndernes oplysning og viden stod tilbage for nutidens. Blade kom der ingen af til byen med undtagelse af et eller to eksemplarer af Aarhus Stiftstidende, som dengang udkom et par gange om ugen i meget lille format. Næsten alle kunne læse, men mange kunne ikke engang skrive deres eget navn. Af bøger havde man i de fleste huse kun bibel, salmebog og almanak. Tiden var fuld af overtro, man troede på varsler, ja, mange troede endnu på, at der var nisser og trolde til. Således fortæltes om en mand i Skørring, for hvem alt lykkes såre godt, at han havde en nisse i huset. En mand, der passede kulmilen i skoven ved Nørre Vissing, påstod bestemt, at han en nat blev omringet af ellepiger og kun reddede sig fra dem ved at slynge en brand fra milen efter dem.

Om skattegravning gik der flere fortællinger, hvilke også vandt tiltro. Således historien om de to husmænd, der gravede efter en skat i en høj mellem Toustrup og Sorring. De havde begge set lys brænde over højen og blev enige om at grave i den, men arbejdet skulle ske under dybeste tavshed; faldt blot et ord, var alt omsonst. De gravede nu ned i højen, stødte på en kobberkiste og fik så ved forenede kræfter kisten op. Pludselig stod der da en stor kok foran dem; den stak i at gale, hvorfor en af mændene gav et udråb. Straks sank nu kisten i jorden, og de måtte gå hjem med uforrettet sag.

Man troede på signen og manen og i forbindelse hermed på »kloge« mænd og kvinder. I Hvinningdal ved Silkeborg boede en sådan klog mand, der kurerede ved at læse hemmelige formularer, og han var meget søgt.

PRÆSTER, PROVSTER OG BISPER

Den første, jeg kan huske af præsterne i Linå-Dallerup, er provst Bagger. Han døde, da jeg var 9 år gammel, men jeg husker endnu tydeligt hans ansigt. Han var efter sigende gerrig og holdt meget af stærke drikke. Alligevel var han respekteret af sine sognebørn, da han havde rige evner og var en god prædikant.

En karl, der tjente ham som kusk, har fortalt mig, at da provsten engang skulle prædike i Århus domkirke, havde han aftenen før haft gæstebud, og karlen måtte lede ham til sengs. Forstanden var dog ikke borte; han befalede nemlig, at karlen skulle vække ham tidlig og give ham bibelen ind på sengen. I domkirken var mødt mange tilhørere, der ville se og høre provsten, de havde hørt så meget om. Han holdt da en tordnende og meget bevæget tale om menneskenes dømmen over den svage. Denne prædiken fik manges øjne til at flyde over.

En af provstens sønner blev præst i Linå-Dallerup 1830, samme år som jeg blev hjælpelærer her, så han blev altså min foresatte.

Jeg mindes også biskop Birch. Han visiterede skolen her, da jeg var omtrent otte år gammel. Jeg erindrer ham som en høj, smuk, hvidhåret olding.

Efter ham var en tid Mønster på bispestolen. Han var bekendt for sin iver angående indbyrdes undervisning, men han døde inden 1830, så han var ikke til stede ved dimissionen i Lyngby. (Indbyrdes undervisning var på den tid indført i de fleste skoler i Århus stift. I 1834 besøgte biskop Paludan-Müller 75 skoler, og i sin indberetning herom anfører han, at i 63 skoler bruges indbyrdes undervisning).

Amtsprovst Winther, Storring, var flere gange i skolen i min barndomstid. Han var en myndig og ivrig embedsmand, meget afholdt af sine sognebørn. Da han ca. 1820 visiterede skolen, mødte to skoleforstandere med træsko på og uden frakke. De fik af provsten en ordentlig overhaling, hvilken de også fortjente. (I Wibergs præstehistorie står der om ham: »En bestemt og meget virksom mand«).

Efter Winther blev den elskelige pastor Ramsing, Harlev, provst, nemlig herredsprovst. Med ham begynder efter en gammel landsbypræsts beretning den tredje udgave af provster: stiftsprovst, amtsprovst og herredsprovst. Han havde undervist mig i religion, før jeg kom på seminariet. Han havde tilsyn her, besøgte mig to dage efter min indtrædelse i skolen og hilste mig med de ord: »Er du allerede kommet? Må jeg bede om at se testimoniet.« Da han havde set min attest, fortalte han mine forældre, at han var forflyttet. Vi fik at vide hvorhen, og min far spurgte nu med bekymring: »Hvem skal vi da have til provst?«, hvortil Ramsing svarede: »T. i Skanderborg, der passer dertil lig femte hjul til en vogn.« Denne dom over min tilkommende provst viste sig at være rigtig. På hans eneste visitats her sagde han: »I Jesu navn begynder vi vor gerning — Karol!« Det sidste råbte han, da hans hund i samme øjeblik sprang ud ad vinduet. Tvende livlige, men rare drenge slog han derpå, fordi de smilede ad hans sære lader.

Pastor Bagger, der var her fra 1830 til 1835, fandt mange frastødende. Han lignede faderen; hans præstekjole hang i trevler forneden, og han talte offeret, medens han læste bønner efter gudstjenesten. Sin lådne hue lagde han hver kirkedag på alteret. Fadervor læste han så hurtigt op, at ingen kunne følge med. Da han desuden altid lod vente på sig, forargedes mange på ham. Bestemte han f.eks. eksamen til kl. 9 formiddag, kom han først kl. 2-3 om eftermiddagen, ja, engang gik børnene hjem fra en eksamen kl. 11 om aftenen. Jeg kan dog også fortælle noget godt om ham. Engang kom en kone i skolen og skældte mig ud, fordi jeg havde lempelig revset hendes ulydige søn. Det fortalte min far præsten, og han sagde: »Når der kommer en sådan kælling i sligt ærinde, så giv hende et plaster på munden og smid hende på døren.« Da min far engang blev heftig syg, skrev han til Bagger og bad ham bidrage til, at greven beskikkede mig til lærer efter ham, og præsten lovede da at anbefale mig. De børn, han konfirmerede, kunne godt lide ham, lige- som også hans tjenestefolk, thi han var en mild husherre.

I året 1832 afholdt den elskelige biskop Paludan-Müller visitats i hovedsognets kirke. Bagefter var der overhøring i skolen, hvor pastoratets ca. 300 børn blev overhørt. Jeg spillede en meget dårlig rolle, dels formedelst min undselige fremtræden, og dels fordi mine mange (omtrent 120) elever ikkun frembød få »lærde«. Jeg havde gjort min flid i de to år, men det havde ikke frugtet tilbørlig.

Biskoppen kom igen efter 6 års forløb, da gik alt godt. Han takkede mig, og til bevis på, at han var tilfreds, steg han, den gamle mand, af vognen næste dag, da han kom gennem byen, og overraskede mig i skolen med de ord »Jeg ville hilse på Dem og se, hvorledes De boede.« Hans besøg var kun kort, men det var mig meget betydningsfuldt, da jeg ikke havde store tanker om min duelighed.

1835 blev Mathias Rahbek, broder til digteren, kaldet til præst for Linå-Dallerup. Han var en rar mand, men ikke særlig karakterfast. Bøger havde

han ikke selv, men lejede fra de nærmeste biblioteker. Han studerede aldrig sine prædikener eller taler, men han manglede aldrig ord. Dog var hans prædikener noget ensformige, og i de fleste talte han om »Syv gange ti er støvets år.« De 70 år nåede han ikke selv — han døde 1845, 60 år gammel. (Wiberg: »M. Rahbek født i København, hvor faderen var toldinspektør. Han var en brav mand, dygtig landmand og god økonom«).

Vi erholdt da en præst fra Fyn (Viby), N. Rutsou, der flyttede hertil, for at hans søn, en dejlig præstemand, kunne få hans fratrådte embede, der bortgaves til denne af herren, der ejede godset. Rutsou var ivrig både som præst og skolemand. Han var her desværre kun kort tid. Han blev nemlig svag, rejste til København for at blive opereret, men døde på Frederiks Hospital straks efter operationen.

I hans tid (nov. 1846) fik embedet, da det var så stort, en kapellan pro loco. Straks efter Rutsous død, under embedets bestyrelse af kapellanen, visiterede biskop Brammer i hovedsognets kirke. Skolebørnene var der, og med dem var der intet i vejen, men foruden dem og den konfirmerede ungdom var der så at sige ingen af menighedens medlemmer til stede, hvorover biskoppen var meget fortrydelig. Jeg erindrer tydelig teksten, hvorover den begavede mand talte: »Køber den belejlige tid, thi dagene er onde.« Det var, som om den lille bisp havde en anelse om de svære trængsler, der skulle komme over vort land i de følgende tre år.

(Om denne visitats har biskop Brammer i sin indberetning skrevet følgende: »21. oktober 1847. Linå-Dallerup: pro loco L. Kongslev Simonsens prædiken gav mere varme end klarhed. Han fattes endnu erfaring, vel også den kraft, som kan være nødvendig i hans vanskelige stilling under vakancen. I forhold til sognets størrelse var der kun sørgelig få af menighedens medlemmer til stede. Der var ikke mange unge; deres svar tilfredsstillede mig. N. Egeberg har kun i få måneder været skolelærer i Linå, men han var mig forud bekendt som en dygtig og nidkær lærer. Jens Andersen, Skellerup-Nygårde skole, er en temmelig ringe kateket. L. Lassen, Dallerup kirkes kirkesanger, Toustrup skoles lærer, er en dygtig mand til sin gerning og interesserer sig også for den. Læreren i Sorring, S. Andersen, har gode kateketiske evner og synes at være den opgave voksen at bestyre en skole på ca. 100 børn. På Silkeborg er der nu en privat skole, som har en duelig og brav seminarist Møller til lærer.«

Silkeborg var på den tid kun en lille by, 1000-1200 indbyggere, der hørte til Linå-Dallerup pastorat. Af Brammers indberetning 1847 ser man, at byen først i 1846 fik sin egen skole. Det hedder herom i indberetningen: »I øvrigt har jeg uden for de egentlige visitatser undersøgt skolevæsenets tilstand på Silkeborg, hvor børnenes mangel på undervisning — som en følge dels af fabrikanlægget, dels af den lange afstand fra pastoratets skoler — forekom mig at være noget betænkelig. De for mig sammenkaldte børn (16 drenge, 8 piger fra 5 til 13 år) fandt jeg for størstedelen påfaldende uvidende, dog i det hele med større frimodighed og talefærdighed end børn i den alder plejer at besidde. Som jeg siden har erfaret, har godsforvalter Hornemann, med hvem jeg talte om skolevæsenets ophjælpning på stedet, og som viste nogen interesse derfor, nu fået oprettet et privat institut, der forhåbentlig, i det mindste som en midlertidig foranstaltning, vil råde bod på ulemper.«).

I krigens tid fik vi en ny præst. Han hed Øllgaard og var fra København. Han var en duelig mand, men hans opførsel var ikke altid præstelig. Hans kone kom aldrig herover fra København, men en af hans døtre var her en kort tid. Mod en skolelærer i Skellerup-Nygårde viste han sig fjendsk, men man sagde også om læreren, at han var en efterladende og ikke særlig duelig mand. Præsten sagde til mig, at han ville anklage læreren og fordre ham afsat. Jeg bad præsten lade være dermed og sagde, at skete det med mig, kunne jeg ikke leve. Læreren blev da heller ikke afsat, men den stakkels præst blev det selv.

Med kapellanen, Kongslev Simonsen, kunne han ikke enes, og kapellanen anklagede ham for bispen. Jeg så brevet, som kapellanen havde skrevet, og hvori Øllgaard blev beskyldt for en forbrydelse beskrevet i 3. mosebog. En karl, som efter rygtet vidste noget derom, hængte sig i arresten. Simonsen blev suspenderet, da han ikke kunne bevise sine beskyldninger, men han fik senere embede igen. Mod mig var Øllgaard altid mild og venlig, og da han rejste, skrev han et brev til mig, hvori der bl.a. stod: »Jeg takker Dem for, hvad De har gjort mod mig ulykkelige mand«. Nogle år senere traf jeg ham, da så han meget medtaget ud, og jeg betragtede ham med vemod. Man fortæller, at han døde i Hamborg på rejse til Amerika.

(Wiberg: »Vilhelm Øllgaard. Født i København, hvor faderen var kontor-chef i rentekammeret. Kapellan ved Trinitatis kirke til 1847, derefter sognepræst i Linå-Dallerup. Hans kone ville ikke ombytte hovedstadslivet med livet i en præstegård på landet. Han blev suspenderet på grund af svære beskyldninger. Sagen vakte megen forargelse og var nær ved at undergrave al dyd og sædelighed i pastoratet. Han frikendtes ved dommen i sagen mod ham, da faktum ikke kunne bevises. Døde 1860 eller 61 på en rejse til Amerika«).

Efter Øllgaard kom her en pastor vicarius O. Pontoppidan, der en tid alene bestyrede hele embedet. Han var en herlig ung mand. Da han senere blev præst på Falster, vekslede vi i lang tid breve med hinanden.

Sidst i året 1855 havde vi igen præsteskitte, idet handelspladsen Silkeborg med Linå sogn fik sin egen præst, en berømt digter (Hostrup). Pontoppidan forflyttedes, og vi fik i Dallerup-Låsby en ny præst, en københavner ved navn Binzer.

Den nye københavnske præst omgikkes jeg på syttende år til 1873, da han flyttede til Vallekilde. Han var en begavet mand og talte godt for sig. I hans tid blev kirkegangen større, så kirken stundom var overfyldt, også en følge af, at Indre Mission fik større indflydelse. Deres udsendinge kom her af og til og talte, og præsten og flere medlemmer af menigheden sluttede sig til denne retning.

Pastor Binzer rejste i vintertiden rundt og holdt lange taler, en aften en tale på 3½ time. En gammel stadig kirkegænger sagde om ham: »Han taler så længe for andre om natten, at han ikke kan prædike for os om dagen.« Præsten blev da også så overanstrengt og nervesvækket, så han om natten holdt lange taler i søvne, og en tid kunne han knap nok skrive sit eget navn. Han var så glad ved Indre Missions tilhængere, at når de bare gik med til uendelig mange dag- og aftenmøder, holdt han dem for gode kristne.

Jeg morede mig en dag, da han fortalte sin kone: »Nu har jeg fæstet en hellig pige«, for om den samme pige havde jeg hørt, at hun om natten sprang ud af vinduerne for at gå på »sjov« med de unge karle. Pastor Binzer gik se-

nere over til det gamle og sagde da til mig: »De fleste, der rejser for at høre ordet, mener, det er nok for at være en god kristen, medens jeg bestandig har ment, at vi skal være ordets gørere og ikke alene dets hørere.«

Fra 1859 til marts 1875 havde vi til provst sognepræsten i Fruering, pastor Sevel. Han var en munter og afholdt præst, men som provst var han ikke yndet af de unge lærere, der havde mange nye ideer. Vi gamle havde det godt under hans tilsyn, og han kom ofte. På enhver af hans visitatser var han tilfreds med min skole. Han døde 1875, og en talrig skare, deriblandt de fleste af herredets lærere, jeg med, fulgte hans støv til graven.

Efter Sevel havde provst Skou, Skanderborg, tilsynet med herredets skoler. Han var en elskelig mand og en begavet taler, men da han var svagsynet, tog han tidlig afsked som provst. Han visiterede også min skole, og han glædede sig meget, da han i følge med stiftamtmand Regenburg i efteråret 1877 rejste herud og overrakte mig dannebrogsmændenes hæderstegn.

Vi fik en ny præst 1873. Da her var vakance, rejste et par mænd ned til ham i vesteregnet og bad ham søge præstekaldet, og da han dertil fandtes villig, erholdt disse mænd manges underskrift på en ansøgning til ministeriet om, at ønsket måtte blive opfyldt. Jeg skrev under og fortryder det nu efter ti års forløb ikke. Han tilhører Indre Missions retning og er helt med sjæl og legeme præst. Han er nu på sjette år provst for Hjelmslev-Gjern herred, mild og human i alle retninger.

TREARSKRIGEN

Det var vel enten sidst i marts eller først i april 1848, at min kone skræklagen kom ind og bragte den efterretning, at oprørerne havde lukket tugthusfangerne i Rendsborg ud, og at »slaverne« for frem i Jylland med mord og brand. »De fortæller, slaverne kommer, de er i Låsby«, sagde hun. »Aa, sludder«, sagde jeg, »hvad skulle en sådan håndfuld kæltringer vel kunne stille op«. Men hun blev ved sit og var ikke til at berolige den dag. Det viste sig dog snart, at historien om slaverne var det rene opdigt.

Først i april kom min svoger Jens Jensen med Aarhus Avis: »Vi har vundet slaget«, sagde han. »Har vi vundet«, sagde jeg og greb forventningsfuld avisen. Ja, ganske rigtig, der stod med store typer en beretning om slaget ved Bov den 9. april, som danskerne havde vundet. Den første faldne danske mand hed Sejr, hvilket jeg betragtede som et varsel om, at Danmark ville gå sejrrig ud af kampen. Det skete jo også, men rigtignok først efter tre års forløb. Dersom det store Tyskland ikke havde blandet sig i, havde kampen været endt på tre måneder, men prøjserhæren kom jo oprørerne til hjælp, og så kom påskeslaget, da »vegen er for overmagt liden flok til sidst.«

23. maj 1848. Fjenden har været i Århus, 2000 mand stærk, og Århus og Skanderborg amter måtte udrede levnedsmidler til dem for 30.000 rdl. Dette var dog kun begyndelsen. Vejle amt bliver nok helt ødelagt. Vintersæden nedtrædes, vårsæden bliver ikke lagt. Heste og arbejdsfolk arbejder for fjenden. Korn, fødevarer og kreaturer fortæres, og beboerne begynder at flygte fra hus og hjem. Veje anlægges over moser og enge, for at fjenden kan transportere det svære skyts. Fjenden begynder nu også at tage heste, og det siges, at han vil have 4 millioner rigsdaler af Jylland.

26. maj. Fjenden holder sig endnu oppe ved Vejle. Han har afleveret nogle af de heste, han har taget. Den 28. maj var den yderste frist for betalingen af de 4 millioner rigsdaler. Hvis de ikke var betalt den dag, skulle Jylland plyndres af prøjsiske tropper. Men den prøjsiske hær fik ordre til tilbagetog. Man mener, Rusland har lagt et pres på Prøjsen.

26. august. I dag blev der sluttet våbenstilstand.

6. marts 1849. Atter udsigt til krig. Våbenstilstanden af 26. august i fjor er opsagt. Næsten alt våbendygtigt mandskab indkaldes, og armeen skal bringes op på 70.000 mand. Fredericia skal befæstes, det meste af flåden er allerede udrustet, og kongen vil selv i spidsen for armeen rykke ind i Slesvig. Nu er der kommet så mange tyske tropper til hertugdømmerne, at de efter sigende tæller 100.000 mand foruden slesvigholstenerne. Hvad mægter det lille Danmark mod en sådan styrke?

11. maj. I disse dage har der hver dag været slag mellem Vejle og Kolding. Vore folk lider nok meget, da de ikke kan få afløsning, medens fjenden, hvis mængde er stor, kan skifte. I Vejle tog fjenden en halv snes tilladede skibe, der lå i fjorden.

24. maj. Vore folk retirerer bestandig længere nordpå, og fjenden følger efter. I dag var Skanderborg amtsråd samlet angående fjendens fordringer, men da disse var alt for høje, kom de ikke overens. Fjenden begærede 3 rigsdaler pr. tdr. hartkorn daglig, men denne afgift ville være trykkende at svare for mange blot i en eller to dage. Endvidere begæredes daglig 300 vogne, hvilket dog reduceredes til 70.

31. maj. I dag stod der en rytterfægtning på begge sider af Århus. 3 af vore folk faldt, og 35 prøjsiske husarer blev fangede. Deraf så jeg fire. Endnu har fjenden ikke været her i nærheden.

2. juni. Atter har fjenden gjort fordring på den ikke okkuperede del af Skanderborg amt, nemlig oksekød, brød, havre, hø og halm. Fordringen fandtes gruelig stor, og amtsrådsmedlem møller Stilling, Toustrup mølle, rejste derfor til Skanderborg for at få fjenden at få nedsættelse. Samme dag var sognefogeden og jeg ved general Ryes hovedkvarter i Skæring for at forespørge hos generalen, om vi skulle opfylde fjendens forlangende. Generalen sagde: Nej. Fjenden kunne jo komme og hente det, om han ville have noget.

3. juni. I går kom der atter skarpt bud fra amtmanden under trussel af militær eksekution at levere af Skanderborg amt hver fjerde dag: 506 pund brød, 259 pd. kød, 8½ tdr. havre foruden en del ærter og gryn. Forstanderskabet er samlet, men de vil ikke levere og hellere udsætte sig for eksekution. Møller Stilling har været omkring i herredet at opskrive de stude, der fandtes, og lægge beslag på dem, således at de ikke må sælges eller bortføres, så længe fjenden har Skanderborg besat. Stilling har derved pådraget sig et frygteligt had hos beboerne, der mener, at han er udsendt af tyskerne og holder med dem.

13. juni. I går var jeg i Silkeborg. Jeg hørte der, at fjenden ville til Nr. Snede og tage hævn over beboerne der, fordi de danske havde taget 70 tyske husarer til fange i byen. De drog derhen med 2000 mand. Endnu er vi, Gud ske lov, fri for dem. Nogle af Dallerup sogns beboere, der var tilsagt til kørsel første pinsedag, er endnu i Skanderborg, da ingen vil afløse dem. Hvor fjenden kommer, tager han alle levnedsmidler. I nogle byer omkring Skanderborg opbrækkede de gulvene og brændte dem, såvel som døre og mellemskel.

Tre bajrere, der var ude for at rekvirere, blev fangede her i egnen. Blot det nu ikke bliver hævnnet af fjenden.

23. juni. Endnu rolighed for tyskerne. Uhyre troppemasser har i går hele formiddagen bevæget sig fra Skanderborg efter Århus. De opslog lejr ved Borum, Restrup og Sabro. I Forlev, Gram, Vrold og Stilling har de helt opspist og desuden rekvireret i omegnen.

I Skanderup kirkes begravelse blev der begået ligrøveri, kisterne blev opbrudt, og smykkerne taget af ligene. Der fortælles derfra en historie om en bajersk soldat, der huggede fingeren af et lig, tog en ring, som sad der, og satte den på sin egen finger. Kort efter blev han syg og døde, hvilket af folk blev betragtet som en straf fra Gud. Jeg antager, at soldaten af ringen har fået blodforgiftning, hvoraf han så er død. I forgårs besatte fjenden Århus.

30. juni. Nu har fjenden betrådt vor by. En afdeling bajrere drog gennem Toustrup, og 300 er i Røgen. I Århus har de opført sig ordentlig, men hvad skal enden blive?

1. juli. I morges lod fjenden sig skrække fra Røgen og drog efter Skørring, så vi blev fri denne gang. I Linå var i går 250 tyskere, men da de mærkede vore folk, drog de bort igen. I Kærs Mølle tog de nok rent op af fødevarer. Man siger, at de også opbrød kister og skabe. I Røgen tog de en pibe, en sølvske og 4 tdr. havre fra lærer Ring.

4. juli. Den 2. juli fik vi, efter en langvarig tørke og næsten vinterkulde, en herlig regn, så nu er der da udsigt til, at høsten bliver nogenlunde god. Fjenden har endnu ikke været indkvarteret i vor by. I går kom der atter bud om to heste til svært kavalleri at levere af sognet den 11. juli med trussel om streng straf i udeblivelsstilfælde. Natten til 3. juli kom danske soldater og tog møller Stilling med sig. De har ham endnu, og han skal være angivet for spioneri. Der spurgtes også i møllen efter mig, men jeg ved da, at jeg er uskyldig, og jeg er også overbevist om hans uskyld, men onde bagtaleriske mennesker har travlt, og de betænker ikke, at onde ord kan forvolde megen ulykke.

Fjenden kom 3-4000 mand stærk med 6 kanoner fra øst til hen mod Kongens Bro. De slagtede 15 hoveder i Søbyvad og medtog alt brødet derfra. En kanonkugle blev sendt til brohuset ved Kongens Bro efter vore folk, som stod der ovenfor. En mand i Trust blev slået fordærvet, fordi han ville med nogle fjender op på loftet.

7. juli. Vi var ingen aviser fået en tid. Et rygte melder i dag, at de danske har vundet en betydelig sejr ved Fredericia, at mange fjender var faldne, og mange kanoner erobrede af vore folk.

8. juli. Bestandig den samme gode efterretning om sejr ved Fredericia. Jeg tænker og håber, at det er sandt.

9. juli. Tyskerne er endnu ikke alle rejst fra Århuseggen. En del af dem er rykket ud på landet, de rykker dog stadig mod syd. Rygtet om sejren over slesvig-holstenerne bekræftes.

10. juli. Rygterne summer omkring os i et virvar. Et rygte siger, at general Rye har fået en spidskugle i venstre øje, men om han er død, vides endnu ikke.

11. juli. General Rye er faldet og skal begraves i dag i Fredericia. En af fjendens skanser var vanskelig at indtage. Han stillede sig i spidsen for soldaterne, og med ordene: »Liv eller død« red han frem, og her endte hans bane. Sejren fulgte snart efter. 7. bataillon, hvor de fleste her fra egnen står,

erobrede et af fjendens blokhuse, hvor de gjorde 400 fanger og tog 5 forspændte kanoner, men mistede efter sigende 200 mand, døde og sårede.

13. juli. Tyskerne er i Nørre-Vissing. Vore folk var i Låsby for at rekognoscere, men trak sig skyndsomst tilbage.

15. juli. Nu kommer de rigtige efterretninger. Avisen indeholder først kommanderende general Bülow's tak til soldaterne, dernæst beretning om sejren ved Fredericia den 6. juli. Fjenden blev fuldstændig slået. Vi erobrede 34 stk. svært skyts, 2500 geværer og en mængde krigsmateriel. Vi tog ca. 2000 fanger. Fjendens tab af døde angives til 1000, hvilket tal dog vistnok er overdrevet. Vort tab af soldater er vel sikkert nok desværre. Efter avisen har vi 300 faldne og 1600 sårede. General Rye fandt heltedøden under stormen på en fjendtlig skanse. Sejren blev vor, men den var dyrekøbt.

Her på enen holder de fjendtlige tropper af forbundshæren sig endnu og fortsætter med deres sædvanlige håndtering med røveri af kreaturer og fødevarer. Til Toustrup kom et lille strejftog efter heste, men de fandt ingen, de syntes om, fordi nogle raske karle havde ført byens bedste heste ned i »Bjergene« og holdt dem skjult mellem bakkerne i skoven der.

Det var svært, at tyskerne ikke dræbte eller skamslog kroejner Bak i Tulstrup kro. Som vært er han ellers en pæn mand, og i kroen er alt ordentligt, men han er en bersærkernatur, og han hader tyskerne til døden. Hans forslag er almindelig væbning og landstorm. En dag var han i Skanderborg og så der en dreng trække slibestenen for nogle bajrere, der sleb deres sabler. Det kunne Bak ikke tåle at se. »Hva æ de hæhr«, sagde han til drengen, »sto do hær å trækker slibsten for tyskernes sabler, de ska ha te å slå danskere ihjel mæ.« Så tog han fat i drengen og smed ham til side. Tyskerne hug efter ham, men han greb en fjæl og parerede af med den. Alligevel lod de ham dog gå.

Tulstrup kro ligger lige op ad landevejen. Da der engang ventedes tyske tropper på gennemmarch, havde han undergravet murens sokkel, og meningen var, at muren som ved et rent tilfælde skulle styrte ned over tyskerne, når de drog forbi. Denne plan blev dog ikke udført. En anden gang fik Tulstrup by tysk indkvartering, og Bak kunne jo indse, at der ikke var noget at stille op, men han var dygtig vred og svor på, at han ville hverken se eller høre fjenden, og de skulle heller ikke vove at nærme sig ham. Så tog han en langskaftet økse, gik ind i sit sovekammer og sad der fuld af indædt raseri, så længe tyskerne var i byen. De lod ham sidde i ro — han kom jo heller ikke dem for nær.

17. juli. Vore folk har ved Fuldbro mølle taget henved en snes ryttere til fange. En af vore dragoner blev skudt. En mand fra Vejle fortalte om den jammerlige tilstand, der herskede blandt de flygtende tyskere under og efter Fredericiaslaget. Dragoner kom uden heste, nogle uden fodtøj, andre uden våben og andre uden tornyster og chakot. En hel bataillon blev jaget ud i stranden (Rands fjord) og blev her enten skudt eller druknet. Efter hans udsagn havde tyskerne selv opgivet deres tab til 5000 mand. De havde af tømmer bygget hele byer, der samme dag skulle have været indviede. De havde givet dem navne: Flensburg, Apenrade, Rendsburg o.s.v., og der skulle have været holdt gilde med de skatte, de havde plyndret hos jyderne.

25. juli. I Berlin er den 10. juli sluttet våbenstilstand, og fjenden rykker nu mod syd. Våbenstilstanden skal vare i 6 måneder og ud over disse endnu 6 uger efter opsigelsen.

26. juli. Nu er prøjserne rejst fra Århus. Slesvig-holstenerne ønsker forbandelse både over Danmark og Prøjsen. Men jeg håber, at deres ønsker ikke går i opfyldelse.

2. august. I går var der ingen tyskere mere i Jylland. Jeg var til Olufsmarked i Århus. Alle folk var glade. Hæren er hjemsendt og vore tapre soldater optaget af fredens gerning.

1850. Sidst i juli. Den 2. juli blev der efter mægling af andre stormagter sluttet fred mellem Danmark og det tyske forbund. Men jeg er bange for, at vi igen får en blodig krig med Slesvig-holstenerne, der sikkert vil blive hemmeligt understøttet af tyskerne. De er allerede den 13. juli gået over Ejderen ind i Slesvig under en fanatisk general Willisens anførsel. Den danske hær er igen på krigsfod. Vore tropper stod den 17. juli ved Flensborg.

2. august 1850. Der er sket et stort mandefald på Slesvigs herlige sletter! Børn af en fader, undersætter af en regent har nedskudt og ihjelslået hverandre under det store slag ved Isted den 24. og 25. juli. Tyskerne var forskanset i skove, dækkede af landsbyer, søer og moser og anført af dygtige officerer. Det hjalp ikke. Sejren blev vor, men den var købt dyrt.

Vi mistede over 100 officerer og ca. 3600 underofficerer og menige, nemlig: 441 døde og over 3000 sårede og savnede. Blandt officererne var general Schleppegrell, Læssøe og Trepka. Fjendens tab var over 4000 mand, døde, sårede og fangne. Folkene i omegnen skød på de danske, hvorfor mange landsbyer blev jævned med jorden. Af en by blev der ikke spor tilbage. Både mænd og kvinder havde her skudt efter vore folk. Det var vist det mest morderiske slag, Danmark nogensinde har holdt. Slesvig og Ekernførde er taget.

18. september. Søndag den 8. september stod et slag ved Süderstapel, hvor 3 tyske batailloner tilbageslog vor 7. bataillon og 2 kompagnier af 4. forstærkningsbataillon. Vi mistede mange. Soldaterne, der skriver hjem, siger 100, men den officielle rapport melder 2 døde og 2 sårede officerer og ca. 40 døde og sårede menige. Iblandt disse var dannebrogsmænd Jens Laursen her fra Toustrup, sergent ved 7. bataillon. Han døde den 10. september som følge af et skudsår i brystet. Jeg fældede en tåre ved efterretningen om hans død. Han var en drabelig kæmpe, modig og stærk, og han var mild mod soldaterne. Dersom han ikke var faldet, var han kommet ind i officersstanden. Han var fra et af de fattigste hjem i Toustrup, men et af de bedste hjem.

9. oktober. Frederiksstad er helt afbrændt. Vore folk afløses daglig til at kæmpe mod tyskerne, der vedbliver at bombardere byen. Fjendens tab er stort. Ved deres første angreb lod danskerne dem komme på 100 skridts afstand og beskød dem så med granater, espingoler og geværer, hvilket anrettede stor ødelæggelse og nødte dem til at gå tilbage.

14. oktober. Frederiksstad kunne ikke erobres af tyskerne. Deres rasende angreb strandede på de danskes mod og uforfærdethed. Vi mistede nok 130 døde og sårede, tyskerne 4-500.

Alt får en ende i denne verden, også krig. Ved begyndelsen af året 1851 opgav oprørerne kampen, og freden blev sluttet. Gid den nu må vare, og gid vi nulevende må forskånes for krig i den tid, vi har tilbage.

Vi vandt sejr, som der står i sangen: »Dansken har sejren vundet«, men sejren var dyrt købt, købt med vore tapre, unge sønners blod. Jeg ihukom-

mer tit general Bülow's ord efter slaget ved Fredericia: »Ja, I synger, folk, men der er også mange, der vil græde«.

Hen på vinteren kom soldaterne hjem. Der var vel fra Toustrup by 10-12 karle med i krigen. Der blev holdt en festlighed for de hjemvendte krigere her som overalt i landet. Byen var smykket med dannebrog'sflag. Selve festen afholdtes hos Jens Overgaard's enke i den gård, der nu ejes af sønnen, mangeårig folketingsmand og nuværende landstingsmand Niels Jensen, Toustrup. Festen forløb særdeles smukt. Byens folk var med, og alle, som havde evne, havde givet deres bidrag undtagen en mand, som endda var gårdejer. Men han var ikke afholdt eller anset af de andre, og han har altid været, hvad man kalder en »tvæling«. Han havde oven i købet som en slags demonstration hejst et tysk flag. Tysk flag var det nu ikke, for det var en klud af et gammelt grønt underskørt sat op på en pind over hans port. Da det blev fortalt ved festen, sagde to af soldaterne, at det skulle komme ned og manden få en dragt prygl, men manden må have fået underretning, thi flaget var borte, port og døre stængede, og hele gården som uddød, så han slap for ubehageligheder den dag.

Festen forløb som sagt glædeligt for os alle. Ved indgangen til gården var rejst en æresport, pyntet med grønt og flag. Jeg havde mange dage forinden haft travlt med at tegne og farve dekorationer til æresporten og stuerne, og jeg havde forfattet og afskrevet flere sange, som blev afsungne ved festen. De hjemvendte soldater var glade og stolte, og det havde de grund til. De kom jo hjem som sejherrer. Nu var al nød og besvær overstået, og de var dagens helte. Det var stoute karle at se: Der var brødrene Haurum, hvoraf den ene sammen med et par kammerater på hjemvejen gik de 13 mil fra Fredericia til Toustrup uden anden hvile end den, de fik i kroen, medens de spiste. Så var der den kønne Niels Jensen Pottemager, den pæne musikanter Jens Petersen Voel og mange flere. Om eftermiddagen fik de nogle jagtbøsser og opførte en skinfægtning på gårdens toft til stor interesse for os andre. Den almindelige underholdning hele dagen og om aftenen var ellers krigssange og historier fra krigen.

Nogle dage efter festen stod der i Aarhus Avis følgende tak fra de til Toustrup hjempermitterede soldater:

»Det ville måske anses for uskønsomt af os undertegnede, om vi ikke herved offentlig aflagde vor hjerteligste taksigelse til beboerne af Toustrup for den understøttelse, de sendte os, medens vi var i krigen, hvilket dog ikke er tilfældet, da den sendtes os just på en tid, da vi havde brug derfor og tillige så os smigrede derved, da de i hjemmet erindrede os. Ligeledes udvist os megen hæder ved det festlige bal, der for vor skyld blev afholdt i Toustrup d. 7. og 8., til hvis forskønnelse hr. pastor Øllgaard og hr. møller Stilling ved deres nærværelse så meget bidrog. Vi aflægger dem herved, såvel som de andre ærede beboere, der have ydet skærv til os og vare nærværende ved denne for os uforglemmelige fest, vor inderlige tak.«

Sang ved hjemkomstgildet for krigerne.

Af L. Lassen.

Jeg sidder her som konge i mit rige,
mit scepter er en mægtig punscheske.

I, mine undergivne, nu ej svige,
men smukt og høvisk eder te.

I drikke må
og ikke gå,
ej sorgen nu skal eder slå.

Dit glas er fuldt, min ven. Du må ej spilde
den rare saft, men hold den til din mund,
pas på, thi ellers bliver det for silde,
dit øje snart af søvnens blund
vil lukkes til,
du da ej vil
nu høre mere sang og spil.

En skål vi tømme for de mange brave,
der hist i Slesvig fast i tre år stred.
De trolig hjalp. Vort led de hang i lave
og ingensinde løftet sveg.

De leve vel
til liv og sjæl,
thi de har virket for vort held.

I vakre, klink enhver nu med sin pige,
o se engang, hvor mildt hun til dig ser.
Hun lover dig, at hun dig ej vil svige,
det milde øje glad nu ler.

I nu igen
er kommen hjem.
Ej mer I slås med fjenden slem.

Han er gjort tam ved eders skarpe klinge
og praler ej så meget nu som før.
I aften derfor tit vi glasset svinge,
og eders dåd vi rose tør.

Glem ej mit bud
drik flittig ud,
du står ej mer for fjenden skud.

Takkesang ved krigens slutning.

enfoldig ført i pennen af Las Lassen, sogne­degn i Dallerup
sogn og skolelærer i Toustrup.

O, store Gud, vi love dig!
Du hjælp har villet sende.
Vi takke dig ydmygelig,
os fred du nu tilvende.
Din arm var med os stærk,
og freden er dit værk,
du styrer alt så vel
for os til liv og sjæl.
Nu Danmark skal ej falde.

Da her udgød sig fjendens strøm
vidt over land og rige,
vi råbte: »Herre, hør vor bøn,
os nu du ej vil svige.
Din hjælp os være nær,
med vore brødre vær.
Giv du dem mod og kraft
at svække fjendens magt,
så Danmark skal ej falde.«

Nu da den grumme krig er endt,
må alle her sig glæde.
De gæve er tilbage vendt,
ej tåre øjet væde.
Du hjælp og styrked dem,
så ikke fjenden slem
dem har tilintetgjort.
Han mægted ikke stort.
Nej, Danmark skal ej falde.

Velsign, o Herre, dem der stred
for os i kampens hede.
De tit for landet meget led,
hør os, når her vi bede:
Du altid med dem vær
på deres bane her,
så de i fred må gå
og deres ønske nå,
at Danmark skal ej falde.

Vær med enhver i kald og stand
i elskte Danmarks rige,
fra kongen til den simple mand,
og lad os ikke vige
fra gudsfrygt, nøjsomhed,
fra flid og enighed,
da går det alle vel
til legem og til sjæl,
og Danmark skal ej falde.

SKOLE- OG TIDSFORHOLD EFTER 1840

Fra mit 30. år tænkte jeg mere over mit kalds betydning, skønt jeg også i de svundne ti år havde stræbt efter at nå et godt resultat, men nu syntes jeg, at jeg forstod mig bedre på undervisningen, ligesom jeg ofte ved læsning af gode bøger hjalp mig selv frem.

Mit liv gik stille og ubemærket hen. Jeg var kun kendt i en lille kreds, af provst, præst og sognets beboere. Jeg har aldrig haft ulemper af mine foresatte, og i 50 år har der af beboerne kun været fire i skolen for at klage, en

for at hans søn skulle sidde over for dovenskab, en anden for at hans søn skulle lære tabel, og de andre for ubetydelige revselse.

Fra 1841 havde jeg igen kun Toustrup skole at bestyre. I Sorring fik de en lærer Andersen, der var en flittig og skikkelig mand. Han døjede meget ved slet opdragne børns uorden i skolen, men udrettede alligevel meget godt. Vi var medbrødre og venner i henved 40 år, og ved hans død skrev jeg ham et mindedigt, som jeg oplæste ved hans bære. Flere år før hans død var der oprettet et andenlærerembede ved skolen. Børnene blev delt i fire klasser, og skolen skulle da blive bedre. Det er dog ikke sket endnu, eftersom provsten for en tid siden gav den det skudsmål, at den i læsning stod dårligst af 26 skoler, han havde besøgt.

Nogle år efter, at jeg var blevet fast ansat, søgte jeg et embede ca. 3 mil herfra, men da der i kirken var orgel, hvilket jeg ikke kunne spille, fik jeg det ikke. Siden har jeg ikke søgt, men besluttede at blive i min fødeby, om jeg der kunne gøre nytte.

På den tid søgte jeg kancelliet om at erholde den del, som afkortedes for offer og accidenser, da dette måtte ske, »når kommunen kan tåle den forøgede byrde«, men præsten og sogneforstanderskabet syntes ikke derom, og det blev ikke bevilget. Da præsten, der ellers var en god mand, læste afslaget op for en af sogneforstanderne, syntes jeg, det var med et tilfreds smil, som om han ville sige: »Jeg står på beboernes side.« Nogle år efter, da vi havde en anden præst, en skolemand og skolelærerven, opmuntrede denne mig til at indgive ansøgning igen. Han sagde til mig: »Jeg skal nok lave den sådan til, at den skal blive antaget«, og det skete også.

Så kom krigen 1848. Den beredte mange hjertesorg, også mig. Ingen af mine pårørende var med, men jeg sørgede over mine medmenneskers nød. Fjenden kom herved i landet i 1849, men kom ikke til vor by, når undtages et læs, der var her for at rekognoscere. Min ældste søn, der da var otte år, havde fået et lille dannebrogflag, som han hæftede på en stang i haven for at vise, at han var ærlig dansk. Vi havde dette forår en usædvanlig kulde og lørke fra nordvest, og først den 6. juli, da slaget stod ved Fredericia, begyndte sommeren. Min gerning i skolen blev ikke forstyrret i krigsårene. Vi havde jo ikke indkvartering af fjenden og blot en eller to dage af vore egne folk.

Efter krigen gik alt for mig også sin vante gang. Jo ældre jeg blev, des ivrigere. Jeg syntes ikke, jeg kunne give nok, og børnene vidste ikke af andet at sige end komme, være og blive til anordningsmæssig tid. Beboerne fik efterhånden et bedre syn på skolen. Skolegangen blev mere stadig, børnene mødte bedre klædt og var bedre opdragne som følge af den tiltagende velstand. Det blev også stadig bedre for skolelæreren med hensyn til skoleapparater, med hvilke man nu ikke var så kneben. Derimod var man meget uvillig til at forbedre min indskrænkede bolig. Jeg søgte flere gange at få det gamle hus ombygget og få vand ved skolen, men man sagde, at man manglede midler dertil, og jeg lod så være at bede derom. Først i 1858 blev der til skolen bygget tre fag, så boligen fik den anordningsmæssige størrelse.

Min løn var uforandret, til jeg 1856 fik alderstillæg. Det var på 50 kr. årlig til 1864, da jeg fik det forhøjet til 100 kr. Korn, fourage, nannest (æg, brød og mælk) og træ ydedes in natura med undtagelse af 12 tdr. byg, der betaltes efter kapitalstakst. Dette blev forandret 1862, således at korn og nannest be-

taltes med penge, medens foder og træ skulle liciteres bort. Denne ordning blev for mig gavnlig med hensyn til træ, der nu blev ordentlig leveret, men dårlig med hensyn til foder. Da jeg altid har været ked af vrøvl, tog jeg det imidlertid, som det var. Da nannest blev afløst og sættes i værdi med byg, skete der mig også uret, da beboerne efter gamle skrifter skulle yde et mål mælk, hvilket kun få gjorde nu.

Flere gange i mit lange skoleliv har beboerne vist mig deres velvilje og beredt mig en stor glæde ved at forære os æresgaver, således 1. marts 1862, 25 år efter mit kaldsbrevs datum, 1865 ved vort sølvbryllup og 1880, da jeg fik min afsked.

Efter krigen, altså i årene fra 1851 til omkring ved 1855, kom der fornyet liv i alle forhold over hele landet. Dertil var krigen dog ingenlunde årsag, i alt fald ikke direkte. Men det er jo indlysende, at mangen virksomhed i handel, søfart og håndværk, som krigen havde standset, nu kom i gang igen og blev taget dobbelt energisk op.

Landbruget kom der især fart i, hvad der også bidrog til at fremme handel og industri. Hovedgrunden til den forøgede virksomhed i landbruget, antager jeg, var salget af fæstegårdene, hvilket nu blev almindeligt. Fæstejorden blev jo solgt meget billigt, især her på egnen. Den ædle, uegennyttige greve Frijs til Frijsenborg solgte især meget billigt. Hans fæstebønder fik gårdene for så godt køb, at de f.eks. her i Toustrup nogle år efter gårdkøbet kunne sælge deres udmarkslod for næsten samme pris, som de havde givet for hele gården. Mangen bondekarl, der havde samlet sig nogle hundrede rigsdaler, købte da en udmarkslod, opførte nogle simple bygninger herpå og levede så en del år efter på eget bo som en forholdsvis velstående mand.

Bygningsmaterialerne var jo ikke så dyre dengang, arbejdslønnen ikke så høj, og folk var ikke så fordringsfulde, hvad boliger angår. Noget lignende forhold var der vel over hele landet i de egne, hvor der blev solgt fæstegods. Landbruget var jo i det hele taget i opkomst: mergling og markens renholdelse ved brak blev mere og mere almindelig, og kornpriserne steg. Men da en del år var gået, steg også prisen på jorden, og det blev ikke så let for uformuende at komme i besiddelse af landejendomme.

Bonden er gået frem i velstand, det vil sige gårdmændene, ikke husmændene. Der er mere standsforskelse mellem bønderne, end der var i min barndom. Da var gårdmanden fattig, og husmanden var fattig; den første havde ikke mere end til husbehov, han skulle ikke »lægge op«, ikke vise sin overlegenhed ved pragt og et mageligt liv, men måtte arbejde. Nu mener mange gårdmænd, at de er meget fornemme folk, hvilket viser sig i deres stadsbygninger, forfængelighed med klædedragt o.s.v. Ja, de vil endog ved hjælp af deres ordførere, som de i forening med husmændene stemmer på, styre statens anliggender beråbende sig på flertallet og folkets vilje. Mon de når det nogensinde? Jeg oplever det i alt fald ikke.

I min barndom kunne de husmænd, der ikke havde jord, få en ko græsset hos gårdmanden for en ringe betaling. Ved at købe et par læs hø til vinterfoder kunne han således næsten hele året have den fornødne mælk til sig og sine; men nu er (og har været i flere år) dette gode endt, da gårdmanden ikke mere vil have med den sag at gøre.

Nu er fællesmejerier i mode, hvor gårdmændene sælger deres mælk for godt køb i sammenligning med, hvad de selv kunne få for den, men så er konerne

fri for at have ulejlighed med at lave smør og ost. Der oprettes flere og flere af disse mælkerier, hvor den fattige, ja alle, der ikke har jord, må hente deres mælk, udpint som den er ved anvendelse af centrifugen.

Husmanden har det ikke så godt som før. Han slider som daglejer for gårdmanden, kan næppe, så længe han er arbejdsfør, tjene simpel føde til sig og sine, og lønnen bliver derefter fattiggården, af hvilke der nu oprettes mange omkring i landet, og hvor der måske er godt nok, men friheden mangler.

Det første år efter krigen 1864 var mindre frugtbart, dog var der nok til folk og fæ, ligesom omkostningerne, angående hvad fjenden havde udskrevet i Jylland, blev beboerne erstattet. Det blev pålagt en indkomstskat, der også udrededes, uden at nogen savnede det nødvendige. Der var nemlig ikke så meget med vellevned, forlystelsessyge og pragt som nu. Pyntesyge og en vis hovmodsfølelse tager til i alle stænder fra slot til hytte. Der læses om store, flotte gilder i stæderne, og det skal vel snart efterlignes på landet.

Den simple mand ved nu ikke, hvordan han skal skabe sig. Frøen puster sig op for at ligne koen. Den lille båd vover sig langt fra land og bilder sig ind at ligne det store skib, som vel ladet går stormen i møde. Mange tænker: »Nu er det dag, det bliver aldrig nat«. Kommer der nu et par knappe år, bliver der, hvilket før er sket, en hujen og en skrigen over de slette tider. »Vi kan ikke begå os«, hedder det så, men hvorfor kan folk ikke lære at spare i rette tid? Det kan dog myren forstå; den har nok hver vinter, om den end varer længe og er streng.

Mange er for tiden ivrigt optagne af Indre Missions lære. Denne retnings tilhængere har virket uendelig meget godt og omvendt mange sjæle fra lastens slemme vej, men også hyklere findes der her, og de har tit bedraget andre kristne. Også mange grundtvigianere afviger fra den ærværdige Grundtvigs meninger og nærmer sig de »radikale«. Mormoner, katolikker, metodister, ja selv jøder har i de sidste år vundet proselytter i vort forhen så rolige land. Der er et virvar uden lige i det religiøse som det politiske. Omkring ved 1850 og derefter begyndte mormonerne at hverve tilhængere, og mange stakkels mennesker blev forførte af deres skinhellige profeter og rejste til Saltsøstaden for der at trælle for de øverste. Her fra sognet drog også en del derover. Jeg talte meget med dem for at få dem til at opgive rejsen, men det nyttede ikke stort. Et par familier gik dog igen tilbage, men om det var ved min medvirken, ved jeg ikke, så jeg skal ikke rose mig deraf.

Alene ved jeg, at jeg arbejdede for, at de forførte mennesker skulle vende sig fra deres vildfarelser, men så snart mormonpræsten havde fået fast fod hos dem, var det umuligt, selv for de mest veltalende præster, at overbevise dem. Ja, mennesker elsker endnu mørket mere end lyset — endog i dette år 1883 er der til de skandinaviske lande sendt 40-50 apostle fra mormonernes land for at hverve proselytter, og de går vel ikke alle forgæves.

Der arbejdes i disse dage på så mange ting til menneskenes gavn. Der bygges skoler for den opvoksende ungdom. Højskoler, hvorfra der udgår mange frihedsideer, opstår i mængde rundt om i landet. Friskoler oprettes, da de fornemste bønder ikke vil have deres børn i den offentlige skole; de kunne jo der indsuge lyst til synd mellem de simple almuebørn. Her i nærheden er der et sogn, hvor beboerne har taget alle børnene fra en for resten begavet og ordentlig mand, som de ikke kan lide. De har bygget en friskole, og læreren ved den offentlige skole har nu i tre år hævet sin løn, ca. 1600 kr., uden at

undervise et eneste barn. De vil have ham afsat, men jeg håber, det ikke lykkes for dem. Missionshuse, sømandshjem, logihuse, tekniske skoler, børneasyl og børnehjem opføres, alt i stor stil ved hjælp af privat godgørelse, idet der presses og anfaldes på alle måder.

ARBEJDE UDEN FOR SKOLEN

Las Lassen skriver et sted i sine optegnelser: »Jeg besluttede da at blive i min fødeby, om jeg der kunne gøre nytte.« Det var hans mål, og derom drejede hans tanker sig ofte, at han bedre og bedre skulle søge at udfylde sin plads, så hans arbejde måtte blive til gavn for hans fødeby. Han virkede i det stille, brød sig ikke om at gøre sig bemærket, men alligevel var der mange, der så, at det var et godt stykke arbejde, han udrettede i skolen i de 50 år, han fik lov at virke.

Han var i modsætning til faderen i besiddelse af stor viljestyrke, var fuld af energi og var meget pligtopfyldende. Han gav ikke op over for besværligheder, men fandt altid en eller anden udvej, når det så sværest ud for ham. Han gik med hensyn til undervisningen nye veje, og han havde evne til at finde frem til arbejdsformer, der fik eleverne til at varetage skolearbejdet med lyst og interesse.

En kollega skrev således om ham i »Folkeskolen«: »Han var en sjælden dygtig og nidkær lærer. Med et roligt, besindigt og bramfrit væsen forenede han stor begavelse som lærer, og han virkede med stor ihærdighed og usvækket lyst gennem mange år. Lassens elever stod stedse blandt de fremmeste i kundskaber og åndelig udvikling, og fra hans skole er udgået flere bekendte og dygtige mænd, deriblandt gårdejer Ole Jensen, Toustrup, og folketingsmand Niels Jensen, Toustrup.

En af hans elever, der gik i skolen fra 1855 til 1862, har fortalt mig følgende: »Lassen begyndte og sluttede altid præcis på slaget. Han lagde megen vægt på retskrivning og regning, og skolen var vidt fremme i disse fag. Vi læste ofte i »Ledetråd til danmarkshistorie« af Barfod, og Lassen fortalte da en del ved siden af. Vi havde ingen trykte sangbøger, men afskrev en mængde sange efter diktat, hvilke vi så benyttede ved vore sangøvelser.«

Las Lassen lod sine elever indføre regneopgaver og skriveøvelser i dertil indrettede hæfter. En del af disse opbevares endnu i Toustrup skole, og på grund af den sirlige skrift og orden, hvormed opgaverne er indført, vækker de den dag i dag beundring blandt lærere, der ser dem igennem.

Skønt Las Lassen altså samvittighedsfuldt passede sin skole og ved læsning i bøger og blade forberedte sig til skolearbejdet, fik han dog også uden for skoletiden meget andet arbejde udført.

Fra 1854 var han distriktskommissær for de mindre landejendommers brandforsikring for rørlige ejendele, og desuden hjalp han ofte præsten og sognerådet med skriftligt arbejde. Han skriver herom i sine optegnelser: »Bestillingen som distriktskommissær har skaffet mig meget arbejde og mange bryderier. Jeg har haft mange strenge rejser og våget længe mange aftener, men gjorde det for min kones og mine børns skyld, da jeg derved tjente ikke så lidt. Jeg har således uden andres hjælp kunnet holde mine 2 sønner anstændigt på seminariet, give en tredie 4000 rigsdaler og endog efterladt en lille sum til mine to døtre, hvilken sum jeg håber til den gode Gud må blive dem til velsignelse.

Efter pastor Øllgaards afsættelse savnede man tiendelisterne og andre af pastoratets papirer, og man mente, at han havde tilintetgjort dem. Jeg havde megen ulejlighed dermed, da tiendelisterne kun kunne skaffes til veje ved min hjælp, da jeg havde kopi deraf, som en følge af, at jeg i mange år havde udregnet afgiften af kornet i penge for de forskellige præster. Jeg fik tak derfor, ej heller andet, men det var min egen skyld, da der altid blev tilbudt mig betaling.

Jeg havde en del arbejde for sognerådet med de forskellige ligninger. Herfor fik jeg 10 rdl. årlig, men det var kun en ringe fortjeneste ved det, idet mændene ved sognerådsmøderne, der holdtes i skolen, var inde hos os og fik mad, øl og kaffe.

Ofte kom der folk i skolen for at få Lassen til at hjælpe med et eller andet, og Lassen hjalp gerne, når han kunne. Da de Toustrup bønder købte deres gårde af grev Frijs på så billige vilkår, fik de Lassen til at skrive en takkeskrivelse til greven. Da bønderne i 1848 fandt, at fjendens fordringer på kød, brød og foder var for store, gik Lassen for dem til general Ryes hovedkvarter i Skæring for at forespørge, om de skulle opfylde fjendens forlangende. Skulle der være fest i byen, kom der gerne bud til Lassen, om han ville skrive en sang, og var der nogen, der ikke kunne klare at skrive et brev, gik de til Lassen og fik ham til at skrive det.

En af hans sønner skriver således: »En dag i september 1850 kom en kone, Karen Terkildsen, ind til min far og bad ham skrive et brev for sig til 7. bataillon i anledning af, at hendes søn, Jens Laursen, var falden i en træfning ved Süderstapel. Hun græd, da hun gav de nødvendige oplysninger. Det var en slags krampagtig gråd, som når mænd græder. Det kom støvis, og kun enkelte tårer trillede ned ad de gamle, furede kinder. Min far skrev brevet med tårer i øjnene. »Han var en af mine bedste drenge i skolen, måske den bedste«, sagde han. »Han var kommanderskjersant«, sagde den gamle kone. »Ja«, sagde min far, »han har altid villet gøre sin pligt.«

I slutningen af tresserne blev der i Toustrup stiftet en forening, der bar navnet »Toustrup sogns dramatiske forening«. Nogle af dens medlemmer, navnlig elever fra Toustrup skole, indøvede og udførte under Lassens ledelse flere gode skuespil af danske forfattere.

Den ivrigste og mest interesserede af foreningens medlemmer var den 20-årige Niels Jensen, der senere blev så kendt for sin virksomhed i rigsdagen og som formand for de samvirkende jyske landboforeninger.

Da Niels Jensen især holdt af Holberg, fik han foreningen til i de første år at opføre nogle af dennes komedier. Først spillede »Ulysses von Ithacia«. Skuespillerne optrådte med maske, da de ellers ikke turde vise sig. Dekorationerne var store hestedækkener, scenen et lergulv og dragterne en mærkelig blanding af forskellige fantastiske klædningsstykker. Det var meget vanskeligt for tilskuere at få adgang til »teatret«, da der ved indgangsdøren skulle afgives et bestemt feltråb.

Året efter opførtes »Diderik Menschenskræk«. Da havde de optrædende ombyttet maskerne med parykker og forlorent skæg. Det var nu lettere at få adgang, hvorfor der også var stor tilstrømning til forestillingerne.

På den tid så Niels Jensen »Gøngehøvdingen« på teatret i Århus, og han blev så stærkt optaget af det, at han fik de Toustrup dilettanter til at spille

stykket. I vinteren 1867 opførtes det i en af byens lader. Det gik så godt, at dilettanterne fik lyst til at optræde på et rigtigt teater, og det vakte stor opmærksomhed, da det i foråret 1867 blev bekendtgjort, at de ville opføre »Gøngehøvdingen« på Århus Teater.

I Aarhus Stiftstidende skrev man om stykkets opførelse:

»17. april. De mange dilettantforestillinger, der i den senere tid er bleven opført på vort teater, sluttede i aftes med »Elverhøj«, der for tredje gang gik for fuldt hus. Straks efter påske vil imidlertid en dramatisk forening fra landet opføre »Gøngehøvdingen«. Indtægten er ligeledes bestemt til veldædigt øjemed, nemlig til lige fordeling mellem vor bys fattige og det sogns fattige, hvor foreningen har sit hjem. Det er sikkert første gang, at vor landbostand har indladt sig på et sådant foretagende, og det fortjener alene af den grund opmærksomhed, men også for øjemedets skyld anbefaler vi forestillingen til publikums velvilje.

18. april. Onsdag den 24. april kl. 7 opføres af dilettanter fra »Toustrup sogns dramatiske forening« »Gøngehøvdingen«, folkeskuespil i 5 akter med sang og kor. Billetter til almindelige teaterpriser erholdes straks hos billetkasserer Flemming samt forestillingsdagen fra 11 til 12 i teatrets forhal. Indgangen åbnes kl. 6½. Til generalprøven tirsdag den 23. (3die påskedag) erholdes tjenestefolk og børn adgang til følgende priser: 1. og 2. parket 24 skl., loger og balkon 16 skl.

20. april. Til den averterede forestilling i teatret på onsdag er alle billetter til parket og loge allerede solgt, og det ønske påtrænger sig derfor, at forestillingen måtte blive gentaget en eller endog flere gange. Mange landboere har i dag attrået billetter, og det er at forudse, at en del bønder fra forskellige sider vil komme til byen på forestillingsdagen for at se en sådan teatralisk forestilling af deres egne, ikke anende, at billetterne alt er borte.

Kunne stykket derfor blive opført oftere, var det ønskeligt, om et aversissement derom kunne indkomme i rette tid i avisen. At »Toustrup sogns dramatiske forening« til en i Århus given forestilling kan trække så fuldt hus, beror ganske naturligt på det nye og efter omstændighederne ganske storartede i et sådant forehavende, og ville vi i den gode sags fremgang ret ønske, at foreningens medlemmer vil blive i stand til blot nogenlunde at tilfredsstille scenens fordringer. Vi anser det ikke for umuligt, skønt det er indlysende, at flere ting dertil vil virke hæmmende. Det er således ikke en uvæsentlig sag, at foreningens medlemmer, såvidt erfares, ikke kan møde i Århus forinden samme dag, generalprøven skal afholdes, hvorved ordningen af det hele vil blive meget besværlig for dem.

»Gøngehøvdingen« er et stykke med en ikke mindre historisk end spændende handling, og det har en storslået tiltalende karakter, hvorfor vi godt forstår, at landboere af en dramatisk forening kan føle sig tiltalte af et stykke med sådanne karakteristiske og til dels imponerende figurer og derfor har lyst til at prøve kræfter på samme. Den hindring, dialekten muligt lægger for udførelsen, vil i alle tilfælde enhver dannet tilskuer forstå at vurdere efter forholdene og derfor ikke lægge de spillende til last, og desuden, når alt kommer til alt, burde den jyske folkedialekt vel nok tåles på en jysk scene, eller tilskuerne være istand til at se bort fra det som det i øjeblikket underordnede. Lader os derfor, Århusianere, modtage denne forening med tak og venlighed, både fordi den så smukt optræder i et rent og veldædigt øjemed, og fordi den

vidner om, at en højere sans, interesse for kunst og læsning, alt mere vækkes blandt landboere.

26. april. Det særsyn at se bønder, virkelig jyske karle og piger fra et sogn midt ude i landet, spille komedie, og det tilmed et stykke af temmelig stort omfang og af romantisk art med dronninger, riddere, store ord og kombinerede sangnumre, havde naturligvis i den grad pirrret nysgerrigheden hos vort publikum, at teatret i tre aftener har været omtrent udsolgt ved »Toustrup sogns dramatiske forening«s opførelse af »Gøngehøvdingen«.

Allerede som dilettantforestilling betragtet ville det naturligvis være malplaceret at bedømme sagen fra et kunstnerisk standpunkt, men så meget er det simpel retfærdighed at udtale, at det ikke kunne andet end vække forbavselse at høre, hvor kvikt replikkerne faldt på hverandre, hvor smukt flere af de spillende virkelig følte noget ved deres roller, og hvor frejdigt alle fremsagde deres partier uden at forvirres. Hvad der måske stødte noget var, blandt de øvrige umiskendelige jyske dialekttrøster, at træffe en af de spillende — så vidt vides en i egnen bosat håndværker — med en stærk tysk accent. Publikum var åbenbart greben af det usædvanlige og lønnede selskabet med rigeligt bifald og fremkaldelser, medens på den anden side det barokke enkelte gange aftvang de mere lattermilde et uvilkårligt udbrud.

30. april. Velgørenhedsselskabet har fra et selskab i Toustrup modtaget 20 rdl. 1 mark, indkommen ved forestillingen i Arhus (halvdelen af nettoindtægten), for hvilken gave herved hjertelig takkes.

1. maj. Velgørenhedsselskabet har fremdeles haft den fornøjelse at modtage under 30. april ved lærer Lassen fra et selskab i Toustrup 30 rdl., som indkom ved salg af dragter brugte ved forestillinger i Arhus, for hvilken gave herved bringes hjerteligst tak.«

Til stykkets opførelse havde Las Lassen skrevet en prolog, der blev fremsagt af Niels Jensen, der havde hovedrollen.

Højstærede, godaften! Tak for venligt ly,
vi fandt i denne smukke gæstfri by,
hvor vi skal glædes og om muligt glæde.
Ej kommer vi for egen ros at nyde
ej heller for Dem noget nyt at byde,
thi sligt her andre bedre kunne kvæde.

Måske vi herved nogen nød kan lindre,
vi ser jo, at De ej deri os hindre,
hvorfor vi og forventer skånsom dom,
om enkelt gang vi tage fejl i dialekten,
om også vi skal gå lidt fra koncepten
og ej det hele få i samlet sum.

Thi før vi trådte ind i disse sale,
vi altid vante var til lave dale;
der talte, sang vi tit vort simple kvad.
Der tænkte vi på denne stolte Svend,
som mangan gønge havde til sin ven;
i trængselstiden færdedes han glad.

At gøre vel, det var hans fryd og lyst,
 tit derfor svulmed hjertet i hans bryst.
 Han tålte alt for landets vel at fremme,
 han kækt fuldbrogt mængen herlig dåd;
 i nød han altid snildt og rask fandt råd,
 og derfor ej så let vor Svend vi glemme.

Hans billed står for os med lyst og ynde,
 vi derfor tænkte ej os at forsynde
 at tale lidt om Danmarks gamle ven.
 Nu nok en gang om milde dom vi bede,
 at vi i hovedet ej blir alt for hede.
 Se så, nu kommer handlingen.

Forfatteren Edv. Egeberg skrev i 1927 i en anmeldelse af bogen »L. Lassen. Lærer i Toustrup 1830-1880«, hvori opførelsen af »Gøngehøvdingen« på Aarhus Teater er omtalt, bl.a.:

»Der var sikkert ikke på dette tidspunkt — i 1860erne — ret mange sogne i Danmark, der kunne have mobiliseret en flok unge, der med held og under bifald spillede komedie på en større købstads teater. Den undervisning i modersmålet, gamle Lassen har givet sine skolebørn, må sikkert have hævet sig en del over den, der da almindeligvis gaves i landsbyskolen, og der var vel heller næppe ret mange folkeskolelærere, der den gang — som gamle Lassen gjorde det — kunne skrive en kvik prolog til samme forestilling«.

LAS LASSENS SIDSTE ÅR

På grund af en øjensvaghed søgte Lassen i 1880 sin afsked og fik den samme år. Han købte nu et hus i Toustrup og boede her i 15 år. Hans kone døde i 1886, og efter den tid holdt hans to døtre hus for ham. I de sidste ti år, Lassen levede, var han fuldstændig blind, men han var meget tålmodig og klagede aldrig. Hans døtre læste hver aften avisen for ham, og han blev ved at interessere sig for, hvad der skete i tiden, lige til han døde. Ved hans hus var der en lille have. Her kunne han gå alene på en gang langs havegærdet, og her gik han frem og tilbage en timestid hver dag.

Hans døtre gik også hver dag en lille tur med ham i nærheden af byen. En gang imellem gik de over til Røgen og besøgte en af Lassens sønner, der var lærer der. Når tiden blev for lang for ham, gennemgik han i tankerne sin danmarkshistorie eller regnede hovedregning. Af og til skrev han lidt — han brugte da en ramme med træribber. Den blev lagt over papiret, og med blyant kunne han så følge ribberne.

Las Lassen døde den 26. juni 1895, 84 år gammel, og blev begravet på Dallerup kirkegård. I »Folkeskolen« for 15. september 1895 skrev førstelærer J. C. Jensen, Mammen, bl.a. således om ham:

»Tirsdag den 2. juli jordfæstedes på Dallerup kirkegård under megen deltagelse såvel af omegnens lærere som af sogneboerne pens. lærer Las Lassen, Toustrup.

Han var en sjælden dygtig lærer. Alvor var hos ham forenet med mildhed, så han vandt såvel sine elever som forældrenes udelte agtelse og kærlighed.

Hans øjensvaghed gik over til fuldstændig blindhed, hvoraf han led i de

sidste ti år, men han bevarede til det sidste sin åndsfriskhed og fulgte med usvækket interesse begivenhederne og åndsrørelserne i sit fædreland, for hvilket han altid følte som en ægte, god dansk mand. Sin lange, tunge svaghed bar han med stor tålmod og gudhengivenhed.

I vinteren 1840-41 var jeg hjælpelærer hos Lassen, der da forestod undervisningen både i Toustrup og Sorring skoler. Jeg modtog hos ham den første forberedelse til seminariet, mindes ham med usvækket agtelse og kærlighed, og han har stedse siden stået som forbillede for mig i lærergerningen.

Hans minde vil længe leve til velsignelse.«

IV.

JENS LASSEN

*Lærer i Brørup 1861-62, i Blegind 1862-68, i Venge 1868-76
og i Riis-Tebstrup 1876-1907.*

Las Lassen havde, som han har omtalt i sine livserindringer, to sønner, der blev lærere, Jens Lassen, min farfar, og Niels Oscar Lassen.

Ligesom faderen førte Jens Lassen dagbog og nedskrev som ældre mand sine livserindringer. I den skildring, der her skal gives af hans liv og virke, er hans dagbogsoptegnelser og livserindringer benyttet.

Jens Lassen gik til præst i Linå i vinteren 1855-56. I denne by samledes til konfirmationsforberedelse børn fra Toustrup, Dallerup, Sorring, Møllerup, Laven, Hårup, Skellerup og Silkeborg. Børnene gik den vinter til tre forskellige præster. Først gik de til pastor vicarius Pontoppidan, derefter til Silkeborg-Linås nye præst, digteren C. Hostrup og sidst på vinteren til Låsby-Dallerups præst pastor Binzer. Der var i alt 74 konfirmander, hvoraf de 14 var fra Silkeborg, der dengang kun havde 1200 indbyggere. Børnene gik som nu to gange om ugen, men undervisningstiden var længere, vist ca. 4-5 timer hver gang. Fra Toustrup til Linå er der ca. 10 km, så børnene derfra fik altså 2 gange om ugen en spadseretur på tre små mil.

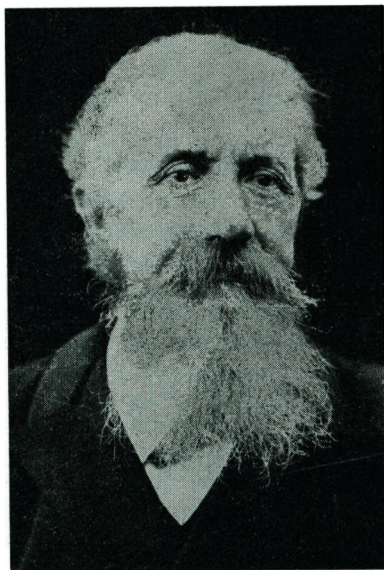
Jens Lassen skriver herom i optegnelserne: »Vi gik hjemmefra ved syvtiden, og turen tog henved tre timer. I de korte dage var det mørkt, når vi gik, og først i Dallerup kom dagslyset. Vi fik fri ved tretiden, og når vi så var på hjemvejen, havde folk tændt lys. En rask pige, som boede helt ude ved Skørring mark, havde 1½ mil at gå, men hun mødte alligevel hver gang.

Vi gik alle med træskostøvler eller træsko. Ingen af drengene havde overfrakke, men vi gik alle i lange skødefrakker, en slags diplomat, af tykt, hjemmenvævet vadmél. Bukserne var af samme stof og dygtig lange, så de næsten dækkede træskoene. I regnvejr eller snevejr havde vi skiftestrømper med. Vi havde smørrebrød med, hvoraf vi spiste noget, før vi kom til præsten, og resten bagefter eller på hjemvejen.«

På den tid havde børnene stor respekt for præsten. Det hændte af og til, at uskikkelige eller dovre børn blev vist fra og blev så først konfirmeret næste gang. Det blev anset for en stor skam, hvorfor forældrene nøje vågede over, at præstelektierne blev lært, og formanede børnene til at opføre sig ordentlig på vejen, at der ikke skulle ske anmeldelse til præsten. Alligevel indtraf der

undertiden spektakler og slagsmål i Linå. Drengene fra Silkeborg var finere i tøjet end landsbydrengene og spottede over deres træsko og lange »kjoler«, men at landsbydrengene ikke lod en sådan fornærmelse uhævnnet, ser man af optegnelserne.

»Fra Toustrup var der en dreng, der hed Niels. Han var ikke stærk, men gruelig forvoven og slagfærdig. Han havde en ældre broder, der i 1848 var avanceret fra menig soldat til sergent. Det var Niels meget stolt over, og skønt

Jens Lassen, Tebstrup

han ikke havde sanggaver, sang han ofte krigsviser af fuld hals. Hans yndlingsvers var: »Hør nu, hvor skal slaget stå, I kan stole på« o.s.v. En dag spottede de Silkeborg drenge over hans lange, tykke kjole og hans røde hue. Niels, der stod med en tyk kæp, sagde: »Har I lyst at slås, kom så an, så ska a vis jer, at vi er it øllebrø«.

»Du har måske øllebrød i din lange kjole«, bemærkede en silkeborgdreng. Til svar herpå trak Niels sin kæp og gav ham et slag i panden, så der blev en stor bule, og kæppen sprang midt over. Silkeborgdrengen sprang hen og overkradsede Niels i ansigtet, og vi andre stimlede sammen om dem og så til, til tvekampen var forbi.

Næste gang, vi mødte hos præsten, fik begge drengene en drøj irettesættelse af pastor Pontoppidan, der truede dem med bortvisning, dersom sligt gentog sig. De var begge meget slukørede. Drengen fra Silkeborg sad med en tyk næse og en stor bule i panden, Niels lignede med alle sine skrammer en tato-veret vildmand.

En dag, da vi var på vej til præsten, kom vi i trætte med en lille mand, der hed Per Degn. Han skyldte os for, at vi havde trillet sten fra bakkerne ned på hans mark. Niels sprang frem og råbte: »Det er løgn«, men herover blev

Per Degn for alvor vred, og idet han råbte: »Skal du sige løgn til mig«, gav han Niels en kraftig ørefigen.

Næste dag stod Per ved vejen, og en af de største drenge, Anders Kanne, råbte til ham: »Ska vi ha lussinger i dav«. Per Degn svarede: »Det ka do godt få«, og slog ham i hovedet, men Anders sprang rask ind på ham, gav ham et par slag og væltede ham ned i vejgrøften.

Per Degn skrev til min far og klagede over Anders, og da han kom i skole, sagde min far til ham: »Hør, nu Anders, du gør jo spektakler på præstevejen, du har jo banket en mand.« »Næj«, svarede Anders, »de va it annet end en dreng.« Nu kunne far ikke lade være at le. Vi fortalte så hele historien, og Anders fik ingen straf.

Efter konfirmationen gik Jens Lassen hjemme i to år; om sommeren passede han køerne og gjorde en del markarbejde på jordlodden, om vinteren forberedte han sig til prøveeksamen på Lyngby seminarium. Det hedder herom i optegnelserne:

»Min forberedelse var temmelig planløs. Min far havde fået at vide, hvilke bøger der brugtes på seminariet, dem havde han købt og ladet mig selv studere. Hen i juli måned kørte min farbror så med min far og mig til Lyngby. Jeg havde imødeset den dag med stor spænding. Jeg ville nødig »falde igenem« og tænkte mig, hvor glad jeg ville være, hvis jeg bestod.

Vi kørte fra Farre mark, hvor min farbror boede, om eftermiddagen og kom til Århus ved aftenstid. Efter et lille ophold her fortsatte vi den 6-7 mil lange vej til Lyngby. Vi kørte hele natten. Solen stod op, da vi kom til Rønde kro, og hen på formiddagen ankom vi til Lyngby.

Næste dag begyndte den »store« eksamen. Jeg gik uforfærdet til den og klarede mig vistnok også jævnt godt i de fleste fag. Jeg husker ikke mere, hvad jeg blev hørt i — dog erindrer jeg, at jeg i bibelhistorie fortalte om Pauli rejser. Seminaristerne gik og hørte på os og morede sig over vor kejthed, og vi så op til dem som højere væsener. Jeg hørte et par tale om, at der var 22 aspiranter, og de blev nok alle optaget. Det gav mig håb, og spændingen slog til.

Jeg mindes endnu den gråhårede Højer, der eksaminerede i dansk. Han var en høj, smuk mand med stort skæg, så noget barsk ud og havde i det hele noget militært i sit ydre. Han var også gymnastiklærer. Det var en rask gymnastikopvisning, vi lavede. En seminarist af ældste klasse kom frem, vi blev stillet op i række og anmodet om at gøre de øvelser, han viste os. På den måde gennemgik vi de forberedende øvelser, løb, springen over snor o.s.v. til kosteligt grin for seminariets lærere og elever, hvilke sidste betragtede os og næsten behandlede os som halve idioter.

Det rygtedes snart imellem os, at vi vist alle var optagne, men det var alligevel med en vis spænding, at jeg sammen med de øvrige aspiranter og vort følge af lærere, fædre og de alle steder værende seminarister, gik op i gymnastiksalen for at høre udfaldet.

Forstander Langhoff kom ind og oplæste med værdig mine resultaterne. Jeg ventede spændt på mit navn, endelig kom det »nr. 10, Jens Lassen«, så var jeg glad og min far med.

Det var nu ud på eftermiddagen, og vi kørte hjemefter med det samme. Ved aftenstid kom vi til Tirstrup kro, og her ville min far ind. »Thi«, sagde han, »på lange ture skal man aldrig køre en kro forbi, og man skal aldrig bede på

landevejene«. Denne gang var han dog lige ved at fortryde, at vi ikke kørte forbi.

Vi havde fået en bid brød og en kop kaffe i kroen og skulle igen til vogns, da en brolægger, en lang, firskåren rad i en luvslidt vadmelstrakke, kom slingrende hen til os. »Kan jeg køre med til Rønde«, spurgte han udfordrende. »Der er ingen plads«, svarede min far. Brolæggeren gav grovheder. Herover blev min far vred og kaldte ham et »sønderherredssvin«. Da blev brolæggeren først for alvor vred og truede med at slå. »Hvad er du for en fyr, du med den hat«, sagde han til mig. »Ja, ham lader du stå«, sagde min farbror. Pludselig blev fyren ondsksfuld. Han sprang hen og tog en stor kampesten i hver hånd, idet han bandede og teede sig som en rasende. Nu var min far dog så besindig at kalde på kromanden og anmode ham om at skaffe fred. Kromanden fik da også stenene fra ham, men så længe fyren kunne se os, blev han ved med at bande over os.

Uden andre oplevelser på den 10 mil lange vej til Toustrup nåede vi hjem hen på morgenstunden næste dag. Der blev almindelig glæde i hjemmet, da vi fortalte, hvorledes det var gået, og jeg var ikke mindst glad selv.«

PÅ LYNGBY SEMINARIUM 1858-61

De 22 aspiranter, der var blevet optaget på seminariet i juli 1858, begyndte undervisningen 19. august samme år. Seminariet havde da bestået i ca. 45 år. Det blev oprettet ved kgl. reskript af 30. april 1813, da kancelliet fandt, at de seminarier, man på den tid havde, ikke var tilstrækkelige til, at »almue-skolen derfra kunde forsynes med seminaristisk uddannede skolelærere«, og efter forslag fra kancelliet blev det bestemt, at et nyt skulle oprettes, og at det skulle ligge i Århus stift, da dette, skønt det var landets største stift, endnu ikke havde noget seminarium.

Det nye seminarium skulle indrettes i lighed med de såkaldte præstegårdsseminarier, og efter at man fra adskillige præster i stiftet havde indhentet planer til »slig undervisningsanstalt«, valgte man at benytte sognepræsten Hans Peter Barfoeds plan, hvorefter seminariet skulle anlægges i landsbyen Lyngby »under Århus stift udi vort land Nørrejylland«.

Af de bestemmelser, der skulle være gældende for seminariet, anføres her nogle uddrag efter seminarieforstander Frederik Nielsens afhandling »Lyngby Seminarium som bidrag til nutidens forhandlinger om skolens reform — 1851«.

Seminariets indretning. Ved seminariet må antages 15 subjecter af bondestanden, hvortil også regnes de på landet opdragne degne- og skoleholdersønner. Til at undervise og danne disse antages 2 lærere — til førstelærer og forstander udnævnes præsten i Lyngby hr. Hans Peter Barfoed.

Til de fornødne undervisningsværelser bygges et 6 fags hus, der skal have samme indretning som seminariebygningen ved Borris præstegård. I dette hus indrettes et værelse for den anden lærer, der bør være en duelig kandidat i teologien. Kost og andre fornødenheder erholder han i præstegården.

Seminaristerne tinger sig i kost og logi hos de ved seminaret nærmest boende bønder og klæder sig ligeledes på egen bekostning i den sædvanlige bondedragt.

Seminaristernes antagelse: Ingen antages under 18 år og ingen over 23. Skulle flere end 15 melde sig, da anstilles en prøve med dem, og de bedste får

da fortrinet. Findes der iblandt dem sådanne, som af en eller anden grund er utjenstedygtige til krigstjeneste, skal forstanderen, dersom de ellers er duelige, fortrinsvis udvælge disse, for at forsvarsvæsenet ej skal berøves tjenstedygtigt mandskab.

Det første halvår er prøvetid, og de, der røber ulyst eller uduelighed i den tid, afskediges.

Undervisningen omfatter: Kristelig religion for hjertet og forstanden, hvorved den befalede lærebog lægges til grund. Daglig bør et stykke af bibelen læses og gennemgås med eleverne. Herunder regnes morallære og bibelhistorie. — Dansk, grammatik og stiløvelse. — Sjælelære og anthropologi hvorved til-lige foredrages de almindeligste diætiske regler samt behandlingsmåden af skindøde. — De vigtigste af lovene i landet, der angår almuen. — Havedyrkning, derunder pileplantning, omgangsmåden med humle, hø, krap og deslige samt bier. — Nyere agerdyrkningsteori med forsøg på seminariets lod, hertil må i alt anvendes 14 dage til praktisk arbejde. — Calligraphi, om end ikke alle have anlæg til at skrive en smuk hånd, gøres dog alle opmærksomme på, hvad der udfordres til nogen ordentlig og net hånd. — Sangøvelser og regning, derunder husholdningsregning.

Af de øvrige fag læres så meget, som for en landsbylærer kan være nyttigt at vide. Overallt skulle lærerne vide, at seminaristerne ej skulle uddannes til lærde videnskabsmænd, men kun undervise i det, som kan være anvendeligt i en god landsbyskole.

Hver dags undervisning begynder og ender med en psalme af den evangelisk-kristelige psalmebog og en passende bøn.

Seminaristernes fordele, rettigheder og pligter: Fri undervisning og bøger og fortrinsret til befording fremfor dem, som ej er seminaristisk undervist. Til-lige er seminaristerne fritaget for udskrivning til land- og søkrigstjeneste.

Dels til formindskelse af undervisningstiden og dels, for at seminaristerne ikke skal afvænnnes fra bondearbejdet, gives ferie: 12 søgnedage i høbjergnings- og 12 i kornhøsttiden, samt en hel dag i hver uge, som kan anvendes til repetition eller læsning af nyttige skrifter, men det bør ej formenes dem at anvende dem til at arbejde for deres vært.

De skal møde på seminariet kl. 7, om vinteren ved dagens begyndelse, og blive der til kl. 9 aften. Dog forundes dem et par timer til middagsspisning, og for at sjælekræfterne ikke ved bestandig anstrengelse skal sløves, daglig 1-2 a 3 timer til rekreation, hvilke anvendes til småsyster i haven, bøgers ind-binding, pap- og kurvemagerarbejde o.l.

Til øvelse i at kunne forestå sangen i kirken skal de skiftevis indfinde sig i kirken hver anden søndag og assistere degnen ved sangen.

Søndag aften om vinteren skal nogle af seminaristerne gå omkring til visse steder i sognets forskellige byer og forelæse et eller andet stykke af en nyttig bog efter forstanderens nærmere anvisning.

Hos de bønder, hvor seminaristerne opholder sig, skal de anlægge små haver, til hvis beplantning de får træer fra seminariets have.

Det varede imidlertid ikke mange år, før flere af disse bestemmelser blev afløst af nye. Undervisningen i havebrug og agerdyrkning faldt bort, det praktiske arbejde på seminariets lod blev afskaffet, og i stedet for skulle undervisningen i de almindelige skolefag, geografi, historie, regning og naturfag, være mere omfattende.

I den første tid efter seminariets oprettelse var der mange, som tog eksamen efter et års ophold på skolen, og elevantallet var derfor ikke særlig stort, men da det senere blev bestemt, at læreruddannelsen skulle være treårig, voksede elevantallet stærkt; seminarietbygningen blev nu for lille, og i 1842 blev der opført to nye bygninger, en til klasseværelser og en til gymnastiksal m.m. Af disse tre bygninger, den gamle fra 1814 og de to nye fra 1842, bestod semi-

Lyngby seminarium før ombygningen 1859. Efter maleri i Lyngby præstegård

nariet, da Jens Lassen i september 1858 begyndte sit treårige seminarieophold i Lyngby.

I en »Vandrebog for Lyngby-dimitterende 1861«, der nu opbevares i Danmarks Lærerforenings arkiv, fortæller Jens Lassen og flere af hans klassekammerater, bl.a. Evald Tang Kristensen, J. H. Plesner og J. Bruun, om det daglige arbejde på seminariet, om seminarielærerne, om livet i seminariebyen og om seminaristernes oplevelser under fester og udflugter. Her benyttes Jens Lassens og J. Bruuns optegnelser, først Jens Lassens.

På seminariet var der ingen elevværelser, men enhver måtte selv sørge for sit ophold, og den første dag havde »de ny« derfor travlt med at »tinge sig i kost og logi« hos beboerne i landsbyen. De fleste af de værelser eller rettere kamre, der blev lejet ud, var meget simple, ofte med lergulv, bilæggerovn og fastspigrede vinduer, men betalingen, 40-50 kr. årlig, var jo heller ikke stor.

En elev beskriver sit værelse således: »Det var ikke særlig elegant — kun et lille tagkammer med et enkelt vindue mod øst, hvorfra al udsigt var spærret af en svensk ladebygning. Opgangen til mit paulun var yderst primitiv,

en almindelig stige, ved hvis side der hang et reb, som man i mørke kunne støtte sig til. Gulvet var akkurat 5 skridt på den ene og 6 skridt på den anden led. Bohavet bestod af et malet fyrretræsbord, et par dito stole, et sengested og en lille bitte kakkelovn«.

For fuld kost, der var ret god til prisen, betaltes ca. 250 kr. årlig, men mange holdt sig selv med »tør kost« og betalte så 12-16 skilling for middagsmad.

Der var vel nok flere af de unge »1. klasser«, der i den første tid længtes efter hjemmet, men at de snart blev optaget af det daglige arbejde og af livet sammen med kammeraterne, så tiden gik hurtig og lykkelig for dem, ser man af Jens Lassens optegnelser.

»Lyngby er kirkeby i et meget stort sogn, hvortil foruden flere store landsbyer hører nogle herregårde og proprietærgårde. Gårdenes arealer var store, men meget af marken sandjord, og egnen i det hele uskøn og indholdsløs. Dog er der omkring Kolindsund enkelte smukke punkter ved de bratte klinter, men egnen er ikke frodig og aldeles skovløs.

Byen var som enhver almindelig landsby lang og udstrakt, og jeg mindes endnu, hvordan vi om formiddagen kom løbende op ad den lange gade, når vi i det korte frikvarter havde været hjemme for at drikke kaffe.

I den østlige ende af byen lå kirken, en meget lang kirke med et usædvanlig højt tårn og et lige så usædvanlig højt stendige om kirkegården. Næst kirken lå seminariet, en stor toetages bygning (øverste etage blev opført 1859), der indeholdt 3 klasseværelser, bibliotek, tegnestue, laboratorium, beboelse for en lærer o.s.v.

Det første år var jeg meget flittig. Jeg kunne nu se, at min forberedelse lod meget tilbage at ønske, men nu tog jeg fat med stor iver. Mine timer på klassen passede jeg punktlig, og hvis jeg ikke kunne lektierne, var det ikke min skyld, thi jeg gik næsten aldrig i byen, men læste til midnat hver aften. Alt var mig interessant undtagen aritmetik. Ursins aritmetik var mig en plage, jeg kunne ikke forstå den og lærte den derfor på mange steder udenad.

Til jul fik vi månedsbedømmelse — det var et højtideligt øjeblik, da forstanderen en dag efter morgensangen begyndte at udtale lærernes forhåbninger om hver af os. De var enten »meget gode«, »gode«, »ret gode« eller »mindre gode«. Jeg var mellem »ret gode« og blev ansøret til større flid. Jeg følte det som en uret mod mig, men tog det ikke videre nær. Til næste bedømmelse var det bedre, og siden var der aldrig noget i vejen.

I ferierne — jul, påske og høst — var jeg altid hjemme. Om sommeren var turen romantisk. Det var ikke sådan som nu, når man bliver puttet ind i en jernbanekupé og forsendt som en anden vareballe. Vi lejede en vogn fra Lyngby til Århus og kørte så den 7-8 mil lange tur under sang og klang og glad ungdommelig snakken. Rønde kro — den romantisk liggende Rønde kro — var vort bedested. Der skulle vi have os en forfriskning, en rar lille snaps o.s.v. Fra Århus og hjem til Toustrup kom jeg gerne »ved lejlighed«; på den tid kørte bønderne jo jævnlig til købstaden.

Om vinteren var det en kold tur, 10-11 mil i åben vogn, det ville nutidens forkælede slægt vist grue for, men blodet var varmt, vi sang mere, stod undertiden af vognen og løb, eller vi drak os en ekstra snaps mod kulden. En jul føg vejen til, og vi måtte gå det meste af vejen fra Århus til Lyngby. Den lille Sørensen, Edslev, var helt forkommen af kulde, han kunne eller ville ikke gå,

men sad og græd på vognen — så frøs hans støvler fast om benene på ham, og vi måtte skære dem af ham, da vi kom til Lyngby.

I høstferien hjalp jeg til hjemme med markarbejdet. Det var i 1859, landsbyen Hørning brændte med undtagelse af et par huse. Året var meget tørt, der kom så godt som ingen regn fra udsæd til høst, alligevel var der nogenlunde god avl på god jord, men græs var der intet af. Da vi efter høst

Lyngby seminarium efter ombygningen 1859.

mødte på seminariet, fik vi tre ugers tillægsferie på grund af, at der blev sat en etage på seminariebygningen.

Det andet seminarieår gik som det første, dog sled jeg ikke så hårdt, da jeg nu bedre kunne følge med. Året 1860 var lige så vådt, som 59 var tørt. På de store gårde blev rugen helt spoleret, så de fik så godt som intet ud af den, ikke engang halmen, der rådnete. På bøndergårdene fik de den alle vegne ind, men i dårlig tilstand. Medens jeg var hjemme i ferien, kom der så stærk en tordenskylle over egnen, at tørve- og høstakke drev over en mil fra Dalserup enge ned til Præstbroen ved Galten, hvor de stoppede åløbet.

Det var i vinteren 1858, den store komet viste sig. Så vidt jeg kan slutte af Tuxens »Stjerneverdenen«, må det have været Donatis komet. Halen spændte over 60 grader af himmelbuen, kærnen var for det blotte øje omtrent på størrelse med en billardkugle, og den lyste stærkere end fuldmånen. Når vi om aftenen havde drukket te, sagde vi gerne: »Nu skal vi ud at se kometen«. Havde en eller anden været på forbudne vegne og var kommet sent hjem, hvad let kunne hænde, da vi ikke måtte gå uden for sognet uden tilladelse, lød det gerne: »Nå, du var nok ude at se kometen i aftes.«

I repetitionsferien i den dejlige skærsommertid 1861 kom Frederik VII på gennemrejse i nærheden af Lyngby. I den anledning var der stor stads i den gode stad Grenå. Seminariet skulle da også gøre stads, og lærere og elever mødte ved Hald kro mellem Tirstrup og Grenå. Seminarielærer S. Højer havde skrevet en sang, som vendelboen, ældste klasses duks, J. P. J. Pleth, overrakte kongen, og som seminaristerne afsang under den værdige hr. Bentzens ledelse.

Sangen gik godt, kongen takkede, grevinde Danner sad smilende ved hans side, junisolen skinnede, lærkerne sang i den blå luft, kongefølget strålede i solskinet, alt åndede liv, lys og glæde. Det var en glad dag mellem så mange andre glade dage. I kroen drak vi lidt og købte os et par flasker vin til læskning på hjemvejen. I skoven var der en lille høj med bænke. Der satte vi os, sang og drak vor vin. De tomme flasker smed vi op i bøgegrenene, men en husmand, der kom forbi, gjorde os opmærksom på, at det var synd, vi måtte hellere give ham dem. Det gjorde vi så, og han puttede dem i lommerne og gik hjem ganske vanskabt af flasker. Vi var vist alle i en løftet stemning — en kammerat blev borte for os, på hvilken måde vidste hverken han eller vi, og han kom først hjem næste dags formiddag.

Skriftlig eksamen havde vi i maj 1861. Den bestod i regning, skrivning, tegning, 3-4 stile og kateketisk disposition. Vi sad i gymnastiksalen, og en af lærerne, som oftest Højer, passede på os. Vi fik dog lov at gå ud efter eget forgodtbefindende, når det ikke blev for tit, og der blev da også lavet en del snyderi. I slutningen af juli stod så det »store slag«. Min far mødte en af de sidste eksamensdage, og han fulgte mig med spændt opmærksomhed, når jeg skulle op i et fag. Han havde mere eksamensfeber end jeg, thi jeg var ganske rolig. Jeg klarede mig rigtig godt, fik hovedkarakteren »meget duelig« med 184 points. Så kørte vi hjem; jeg var glad og min far endnu gladere.«

Til denne skildring af livet i Lyngby føjes enkelte træk, som lærer J. Bruun i vandrebogen har nedskrevet om nogle af de beboere, han kom til at kende under sit ophold i seminariebyen.

»Jeg boede hos en gammel jomfru Egholm, der havde en lille tråd- og båndhandel. I hendes hjem var der ro og stilhed, og hun modtog mig den første dag med stor hjertelighed og venlighed og gjorde alt, hvad der stod i hendes magt, for at gøre mig opholdet så behageligt som muligt. To år efter blev hun gift med bager Flensborg. Hun solgte nu huset til en skomager, og så var freden forbi. De iltre skomagerfolk tog sig ofte en holmgang med hinanden, og det mest tiltalende element i familien var svenden, den gamle Jakobsen. I en fristund sad jeg ofte hos ham. Til tider var han i overgivent humør og rev en bunke vittigheder af sig, men til andre tider kom en religiøs raptus over ham, og så sad han ganske stille og grundede over, hvorledes det skulle gå til på dommedag. Så forlangte han altid, at vi, der ikke bestilte andet end spekulere over »de mørke dele«, skulle give ham besked om dommedagens hemmeligheder. Flere gange har jeg i sådanne øjeblikke hentet min bibelbog og læst for ham af Matt. 24 og 25 og sagt, at andet vidste jeg ikke om den ting.

En anden af Lyngbys borgere må jeg nævne, særlig fordi han var min landsmand. Han gik under navnet Hans Lollænder og var gift med »Krukke-mor«, der vaskede for os og solgte chokolade og hvedebrød til os ungersvende. Hans Lollænder var, da jeg lærte ham at kende, en forknyt brystsyg stakkel, der altid klynkede og klagede. Han kendte lidt til hjulmagerhåndværket og

havde indrettet sig et lille værksted med en smule dårligt værktøj. Jeg kan endnu efter de mange års forløb se den gamle mand sidde på snittebænken glad ved at høre lidt om livet, der levedes i ly af de lollandske pilehegn. Stakkel, han var og blev en fremmed fugl i Lyngby.

Så var der seminariets gamle tjener, Niels Kolind. Ingen af seminariets elever, der har levet sammen med ham, har glemt ham. Han har ved sin færd mellem alle de unge mennesker erhvervet sig en mængde venner. Fra morgen tidlig til sen aften rokkede han rundt på seminariets gange og stuer, altid i den mest uforstyrrelige gemytlige ligegladhed. Vi tog ikke hensyn til hans alder, men tillod os undertiden friheder over for ham, der kun dårligt stod i samklang med den ærbødighed, ungdommen skylder alderdommen. Men vor uvornhed prellede altid af på hans evigglade sind. Blev vi alt for nærgående, så værgede han sig altid med den samme trussel: »Ja, nu er I nok kede af mig, men nu til næste dimissions-eksamen går a op; a har været her længere end I, så a kan nok få eksamen, så bliver a da fri for jer«.

Seminariets lærere: Da seminariet blev oprettet, kunne undervisningen besørges af to lærere, men efter som elevantallet i årenes løb voksede, måtte der antages flere lærere. Sidst i halvtredserne var der således ved seminariet foruden forstanderen, pastor Langhoff, ansat 5 lærere, der af Jens Lassen og Bruun får følgende omtale:

(Lassens optegnelser) Forstanderen var en meget smuk mand med fine ansigtstræk. Hans skønhed forhøjedes yderligere ved en meget omhyggelig påklædning. Han var en bestemt karakter, måske noget kold. Han havde gode talegaver og et smukt organ, hvilket i forbindelse med en omhyggelig udarbejdelse af prædiken og en streng præstelig optræden gav ham ord for at være en dygtig prædikant. Hans udlæggelser var også kønne og stemningsrige. Der var god kirkegang, og bibellæsningerne om vinteren i skolerne var også godt besøgt. Hans bolig var flot og pragtfuld, en næsten aristokratisk finhed lå over det hele, vel skikket til at dupere os stakkels seminarister, når vi kom for at aflevere vore dispositioner, klassens dagbog o.s.v., eller vi kom for at bede om udgangstilladelse. Han blev senere forflyttet til Langeland, hvor han var elsket og anset.

(Bruuns optegnelser) Som administrator for den omfattende virksomhed besad professor Langhoff et sjældent talent, og det var en bekendt sag, at Lyngby seminarium i hans tid hævdede sig til at være et af landets bedst udstyrede statsseminarier. Som lov- og ordenshåndhæver var han ubøjelig streng, og tit virkede hans hårde, men altid retfærdige brug af den myndighed, embedet havde lagt i hans hånd, som en stærk afkølende stråle over elevernes varmblodige frihedstrang. Men hvad man dengang nu og da lod sig friste til at betragte som kun et udslag af en overdreven lyst til at ville manifestere sit absolute enevoldsheredømme, det har jeg senere som lærer fået et andet syn på.

Få år efter, at det hold, hvortil jeg hørte, forlod seminariet, begyndte Langhoff at trættes. Det var jo et stort arbejde, der var lagt på hans skuldre; så vidt jeg husker, var han også distriktsprovst; men naturligvis kan også ydre forhold have været medvirkende til, at han i sin fremskudte stilling følte sig trykket. Jeg kommer her til at tænke på en udtalelse i Vilhelm Becks erindringer, hvor Beck nævner forstander Langhoff og hans kapellan Erik Holst. De fremstilles begge, som om de ivrigt sluttede sig til den propaganda, som

Beck sammen med Johannes Clausen i tresserne havde begyndt i Jylland til fordel for Indre Mission.

Holst var ved familie knyttet nær til mig, og ved besøg her i skolen, kort tid efter at Vilhelm Beck var bleven sognepræst i Ørum, sagde han: »Siden Beck kom til Ørum, føler Langhoff sin stilling på seminariet undergravet, og han tænker stadig på at forlægge sin virksomhed hen til steder, hvor V.B.s indflydelse endnu ikke har gjort sig gældende, og jeg giver ham ret heri, thi slig en pave vil jeg også helst have på afstand.«

Ikke længe efter blev Langhoff kaldet til provst på Langeland. Her blev han ingen gammel mand — på et forholdsvis tidligt stadium afsluttedes hans virksomme og velsignelsesrige liv. Der lå noget fornemt og formelt over hans væsen, der tit i første færd kunne virke frastødende, men ved daglig at være vidne til, at han med aldrig svigtende energi søgte at drage os alle med sig ad de lige veje mod det tilsigtede mål, veg det første indtryk hurtigt bort for at give plads for den følelse, at man i ham havde en tro og pålidelig fører, som man trygt kunne hengive sig til på sin vandring ad ungdommens ofte brydsomme stier.

(Lassens opt.) Overlærer Neckelmann. Han var en mand på nogle og tredive år, temmelig høj, kraftig bygget, med et frisk mandigt ansigt, et skælmsk lidt spottende smil om munden, hvilket ikke klædte ham ilde. Han var lærer i regning, matematik, historie, geografi og fysik. Historie og geografi lærte vi blot efter bogen; i fysik fik vi foredrag eller rettere forevisning og forklaring af fysiske apparater, hvoraf seminariet havde en ret god samling. Hans matematiske foredrag til gamle Ursins aritmetik og geometri var nogenlunde, men det var også hans yndlingsfag. Det var de desværre ikke for mig, hvorfor jeg ikke var hans yndling. »Forstår I det så, I der«, har han flere gange henvendt sig til mig, såvel som til andre »regneidioter«, og så pegede han på os på en temmelig nærgående måde. Der var i det hele taget noget brutalt i hans optræden overfor de elever, han ikke holdt af.

(Bruuns opt.) Han var en af de lærere, der med ubestridelig dygtighed og energi røgtede deres gerning. Mod slutningen af vort andet års ophold på seminariet blev han kaldet til sognepræst for Tvede og Linde menigheder i Århus stift. Det var en dag fuld af vemod, da han sagde os farvel. Vi følte vist alle, at seminariet i ham havde mistet en bærende kraft, som vanskeligt kunne erstattes.

(Lassens opt.) Sigvardus Højer, S. H., som vi kaldte ham, var en høj mand med hvidt hår og gråt skæg, skønt han kun var 36 år. Han var filosofisk kandidat og yndede at skrive sit navn »S. Højer, cand. phil.« Han var lærer i dansk, stil, skrivning, tegning, kemi og gymnastik. Han havde gode talegaver, men han stak vist ikke dybt i noget af fagene med undtagelse af tegning og gymnastik. Han arbejdede uden plan, fór fra en metode til en anden og brugte ofte slet ingen. Mange timer blev snakket bort og gav intet udbytte. Var han i godt humør, blev tiden ofte drevet hen med narrestreger, og var han vred, hvad ofte hændte, kunne han stå og holde tordentaler den halve tid. Han var meget hidsig, men han var snart god igen, og han var den af lærerne, jeg holdt mest af.

I visse retninger havde han stor begavelse, i andre ingen. Han var vistnok et mekanisk geni — han syslede i hvert fald med mange ting, fotograferede, snedkererede, tapetserede, tegnede o.s.v. Han har tegnet mange af træsnittene

i Hjorts Børneven. Han var også lidt poetisk anlagt og skrev ganske kønne vers. Han var hjælpsom og tjenstvillig og gav meget bort, skønt han selv var fattig. En seminarist, som havde et dårligt hjem, tog han i huset hos sig i længere tid. Da Vilhelm Beck kom til egnen, blev han grebet af hans ildfulde prædiken og sluttede sig til Indre Mission. Han døde for et par år siden som indre missionsprædikant i Århus.

Lærer Bentzen. Det var en tør fyr, en indesluttet, upoetisk natur, en mand af få ord, ofte kedelig og gnaven. Han var lærer i sang og musik, zoologi og botanik. Sang og orgelspil var han god til, men var en dårlig lærer i violinspil, eftersom han ikke selv kunne spille. Stemme en violin kunne han dog, thi han havde vist et fint gehør. Han skældte jævnlig ud over mig, fordi jeg, der kunne lide violinspil, efter hans mening tog galt fat på instrumentet og ikke rigtig ville lade mig lære af ham, men fulgte mine gamle vaner. Det var min far meget om at gøre, at jeg lærte orgelspil. Jeg tog da også fat under hr. Bentzens information, men der var så meget andet, der skulle passes, og orgelspillet måtte så vente til lejlighed. Jeg fik derfor stadig vrede og hånlige ord af Bentzen. En dag sagde han, at der kunne blive en god bælgtræder af mig, en vittighed, som jeg hadede ham for, da jeg blev drillet dermed af mine kammerater. Til årseksamen fik jeg tg og sagde så orgelet farvel for stedse.

Bentzens undervisning i naturhistorie tydede ikke på, at han kunne noget selv. Vi havde Lytkens lille naturhistorie, som vi omtrent lærte på remse tillige med nogle tossede bemærkninger af Bentzens eget fabrikat, f.eks. »Elefantens er af form og størrelse som et hølæs.« Vi botaniserede nogle indstregede stykker af Vaupel — det meste sprang vi over.

Kapellan Siegumfeldt. Vistnok den mest kristelig vakte, ærligste og retsindigste af alle lærerne. Jeg kom aldrig i nærmere personlig berøring med ham, følte mig heller ikke tiltrukket eller påvirket af ham, men det var min egen fejl. Han var ikke udrustet med særlig gode talegaver hverken som lærer eller præst, men han var brændende i ånden, og så har det vel også lykkedes for ham at tænde i andre. Han var af den grundtvigske retning, var med som frivillig i 48, blev siden præst i Hasle.

Landsbylærer Thoresen. Han var meget dygtig, i hvert fald var han anset for at være det, og pastor Langhoff skrev i sin indberetning, at hans skole kunne kaldes en normalskole. Han var bestemt i sin optræden, og han blev adlydt. Der var mange simple børn i skolen, som var meget stor (ca. 200 børn), men det kom ikke let til syne, da al eksamination foregik i flok. Thoresen havde børnenes agtelse og kærlighed. De var fri og raske til at svare, så skolen tog sig måske bedre ud, end den var. Thoresen så gammel ud, skønt han ikke var det. Om han var svag, ved jeg ikke, men han døde for mange år siden.«

Oplevelser under fest og udflugt. Skønt seminaristerne også i deres fritid var under strengt opsyn — ingen måtte forlade sognet uden forstanderens tilsladelse — var der dog intet til hinder for, at kammeratlivet kunne dyrkes. Af og til samledes seminaristerne hos »Krukkemor« til et muntert gilde, eller de tog en tur ind til »den gode stad Grenå.« En med store forventninger imødeset begivenhed var det årlige bal på seminariet, hvortil alle omegnens ungmøer blev indbudt. I mange år gik det efter de gamle traditioner meget stift og ceremonielt til, men »dimittenderne fra 1861« fandt, at nu kunne det være på tide at indføre forandringer med hensyn til programmet for festen. De fik

således indført, at en restauratør fra Grenå tog ud til seminariet, hvor han under ballet forhandlede forskellige forfriskninger, og for at forhøje feststemningen gav nogle af eleverne før ballet en diletfantforestilling.

Om den første »teateraften« fortællendes der i vandrebogen:

»Vort første forsøg i scenisk kunst måtte Hostrups »Den tredie« undgælde for, men selv om vi skændigt mishandlede det dejlige sangspil, så vandt det alligevel stormende bifald, da sagen jo var så ny. Værre var det gået, dersom ikke seminariets dansklærer Sigvardus Højer havde påtaget sig det byrdefulde hverv at være instruktør. Damer havde vi jo ikke, men vi klarede os, som vi bedst kunne, ved at svøbe kammerater med et nogenlunde antageligt korpus ind i lånte dametoiletter. Vor første primadonna var en lille spinkel fyr fra Randers. Selv var vi overmåde tilfredse med vor præstation, og det kunne vi jo sagtens være, da kritikken forholdt sig tavs. Da det første forsøg i den retning var gjort, blev det senere gentaget mange gange.

Den, der havde givet stødet til den første dilettantkomedie, var en seminarist Erik Petersen fra Haderslev. Han ejede Hostrups komedier, men han opbevarede dem under lås og lukke i en stor kiste, og man skulle være hans specielle ven for at få lov at se skatten og noget nær hans svorne fodbroder for at få tilladelse til at låne et bind. Ellers dannede vi, hvad bøger angik, et samfund meget lig den første kristne menighed: »Vi havde dem til fælles, og ingen sagde noget at være hans eget.«

I forsommeren 1861 fik seminaristerne i Lyngby indbydelse fra seminariet i Jelling til at mødes med eleverne derfra i Ry kro og sammen med dem deltage i en udflugt til Himmelbjerget. Der meldte sig i Lyngby ca. 40 deltagere til turen, og der blev lejet 6-7 vogne til at befordre dem. Blandt kuskene var seminaristernes gode ven, gårdejer Nielsen, Lyngby, tidligere vagtmester ved Randers dragoner. Han var vant til at færdes meget omkring i landet, og med ganske kort varsel var han altid parat til at køre for seminariets elever, selv om det gjaldt ture på over 10 mil. Vejkendt og stedkendt var han overalt, så en bedre fører kunne de ikke ønske sig.

Vognene rullede fra Lyngby midt om natten, nåede til Århus hen på morgenstunden, holdt rast her til middag og trillede så videre mod Ry kro, hvortil de ankom ud på aftenen. Vejret havde været udmærket hele dagen og humøret strålende, men nu var det blevet mørkt, Lyngbyeleverne var søvnige og sultne, og det var derfor med glade forventninger, de nærmede sig kroen. Længe i forvejen havde de udmalet sig, hvorledes modtagelsen ville blive: Kroen var selvfølgelig oplyst over det hele, bordene dækkede, sengene opredt, og alle jellingenserne parate til at råbe et rungende hurra, når vognene rullede ind i gården, hvorefter deres ordfører ville stå frem og byde velkommen til sammenkomsten.

Lyngbyanerne havde endog været så forsynlige at vælge en mand til at takke for velkomsthilsenen, og han havde allerede udarbejdet en køn lille takketale, men at de blev sørgeligt skuffede ser man af lærer Bruuns optegnelser om turens videre forløb.

»Ak, intet skete af alt det, vi havde ventet ved vor ankomst. Ry kro lå i mørke, og da der blev lyst en smule cp, opdagede vi en lille bedrøvelig person, som de lovende ynglinge fra opfostringsanstalten ved Gorms og Thyras høje havde efterladt som repræsentant. Resten af korpset havde lagt beslag på alle sengene i kroen. Spisekammeret havde de tømt, hyldende det gamle ordsprog:

»Den, der gemmer til natten, gemmer til katten.« Vort humør dalede i betænkelig grad under nydelsen af en kop lunken te og ved tanken om, hvorledes vi skulle tilbringe natten. Men nu kom vor gamle vagtmester som så ofte før med de forløsende ord: »Vi går op på høstænget.« Kromanden, som åbenbart var glad ved at få os gemt natten over, vandrede i spidsen for os over gården, en stige blev sat til en luge, og en efter en kravlede vi op på det mørke stænge, hvor vi forresten alle sov fortræffeligt, men hvordan vi så ud, da vi næste morgen entrede ned ad stigen, er det nok bedst at tie stille med.

Vi var lidt flove ved at skulle præsentere os for vore tilkommende embedsbrødre i sligt et morgentoilette, men heller ikke det blev der noget af. Veneskaren fra Jelling havde været oppe med hønsene og var gået forud for os op på Himmelbjerget. Nu kunne vi atter begynde vor hidtil frugtløse jagen for at få tag i de kære indbydende kammerater. På bjergets top mødtes vi, men vi følte snart, at hensigten med mødet, at vi skulle stifte gensidigt bekendtskab, ikke kunne nås, og efter et tåbeligt og aldeles mislykket angreb mod to af vore mest afholdte og ansete lærere blev tråden brat skåret over ved et skarpt gensvar af elev H. Reventlow fra Lyngby.

Vi blev snart klar over, at vore kammerater fra Jelling ville, at vi skulle bestrænge vor rejse til Himmelbjerget som en bodsrejse og over for disse helgenkronede brødre erkende os som stakkels lam, der var vildledt under vantro hyrders røgt. Da vi i det mindste slet ikke ville indrømme dette, revnede mødet, og vi skiltes.

På Himmelbjerget var der kun en lille primitiv restauration. Værten havde ingen underretning fået om vor ankomst, så det er let forståeligt, at vi efter en yderst anstrengende tur til Silkeborg var glade ved at sætte os til et vel-dækket bord på hotel Dania. Herfra gik turen for hjemgående om natten kl. 12. Næste dags aften nåede vi Lyngby med den fælles, men meget kedelige overbevisning, at Himmelbjergturen var blevet en ren og skær fiasko«.

SOLDAT I 1864

I november 1863 var der session i Skanderborg. På gaderne var der fuldt af omegnens karle, der i små klynger gik til og fra sessionslokalet. Mørke, rengulde skyer kom langsomt drivende ude fra Storesø, lå et øjeblik som en mægtig paraply lige over byen og forsvandt så ud over Forlevbakkerne. De var som et symbol på den tunge stemning, der i disse novemberdage hvilede over det danske folk. Krigen kunne bryde løs når som helst, og med bange anelser så man fremtiden i møde.

Det var derfor ikke så underligt, at der også over denne sessionsdag i Skanderborg var en egen stemning. Man hørte ikke som ellers på sessionsdagene karlenes højroastede latter fra beværtningerne, og man hørte ikke som på tidligere sessioner deres muntre, pralende tilråb til hverandre om udfaldet af udskrivningen. De unge karle var prægede af tidens alvor. Om kort tid stod de måske ved Thyras gamle vold for at tage kampen op mod den tyske overmagt. Den tanke kunne nok mane til alvor.

Ud på eftermiddagen kom det sidste hold for. Det var karle fra Toustrup, Dallerup og Låsby. Mellem karlene fra Toustrup var Jens Lassen, som i 1861 havde taget lærereksamen fra Lyngby seminarium og året efter var blevet ansat som lærer i Blegind. Han blev på sessionen udtaget til infanterist, og så

snart sessionen sluttede, og han havde taget afsked med kammeraterne fra Toustrup, gik han hjem til skolen i Blegind.

Begivenhederne udviklede sig nu, som det vil være kendt gennem historiens beretninger. Samtidig med, at tyskerne begyndte belejringen af skanserne på Dybbøl Banke, trængte fjendtlige afdelinger op i Jylland. Det gjaldt nu om at få det udtagne mandskab over til øerne, før fjenden forhindrede det, og den 8. marts kom der ordre til rekrutterne i egnen omkring Århus, at de den 15. marts skulle møde i Nyborg.

Jens Lassen rejste samme dag til Toustrup, og et par dage senere lejede han sammen med rekrutterne fra Toustrup en vogn til Århus, hvorfra de skulle sejle til Nyborg. Jens Lassen var som de andre begejstret over, at han nu snart skulle være med til at kæmpe for Danmarks retfærdige sag, men soldatertiden kom til at forme sig anderledes for ham, end han havde ventet, idet han blev overflyttet til intendanturen og ikke kom til at deltage i nogen kamphandling. Om soldatertiden fortæller han i sine livserindringer:

»Først i marts 1864 blev jeg indkaldt. Jeg skulle møde i Nyborg den 15. marts. Den 8. marts kørte jeg fra Blegind til Toustrup medhavende en del af mit tøj, sengeklæder, gangklæder o.s.v. Min far og gårdmand Ole Jensen, Toustrup, hentede mig.

Da vi kom mellem Blegind og Hørning, hørte vi kanonskud, dumpe og drønende som en fjern torden. Vi vidste ikke, hvor kampen stod, men da vi kom til Hørning, mødte vi nogle vogne med syge og efternølere af 7. regiment, og en lille karl fra Blegind, som var derimellem, fortalte, at 11. regiment og østrigerne sloges ved Vejle.

Jeg var hjemme i Toustrup skole nogle dage og kørte så sammen med nogle andre indkaldte til Århus. Her var alt i forvirring. »Vi skal have tyskere i dag«, sagde min farbror, købmand Lassen i Klostergade. Havde vi ventet en dag længere, var vi blevet stoppede. Ved Solbjerg havde danske dragoner og østrigske husarer været hinanden nær, og dragonerne havde fanget nogle få husarer.

Pladskommandanten i Århus, en gammel dragonofficer, var helt konfus og vidste hverken ud eller ind. Jeg og et par andre gik ind til ham og spurgte om skibslejlighed til Nyborg, men vi fik ingen besked.

Endelig fik vi da at vide, at vi skulle om bord på en gruelig stor engelsk damper, som sejlede med proviant til armeen ved Dybbøl. Vi stod i en klynge nede ved havnen, flere hundrede mand. Da vi gik om bord, gik gangbroen i stykker, og nogle plumpede i vandet med deres tøj. »De kommer nok aldrig mere op igen«, sagde en karl fra Sorring. Han havde grædt af og til hele vejen og så alt gråt i gråt. Men de kom da op igen.

Vort tøj blev stuvet sammen på mellemdækket, en pyramideformet stak af kister, klædepakker og madposer. Jeg havde en velforsynet kuffert, men da jeg blev sulten og ville have et stykke mad, kunne jeg ikke finde den, og jeg led formelig af hunger fra søndag aften til mandag eftermiddag, da vi landede i Nyborg. Skibet lå længe for anker uden for havnen, da der ikke kunne sejles om natten på grund af storm.

Det havde været hårdt for mine forældre og for Maren (min forlovede) at tage afsked med mig. Jeg var også beklemt, men jeg ville holde mig, og jeg kom først til at græde, da jeg sagde farvel til dem og Maren. Jeg må have

været mere beklemmt, end jeg selv syntes dengang, for jeg kan ikke huske enkelthederne fra disse dage.

Da vi kom til Nyborg, kom samtidig danske dampere fra København med udlærte rekrutter. Det var indkaldte frilodsmænd, som havde gennemgået den 6 ugers eksercerskole og nu skulle over til armeen, flinke, pæne danske karle i deres bedste alder. De kom tidsnok, de stakler. De blev puttet ind hist og her i infanteriregimenterne ved Dybbøl, hvor der var huller nok til dem, kom i slag en ugestid efter, den 22. marts, og mange af dem faldt eller blev sårede på grund af, at de tabte fatningen og var alt for uerfarne og derfor ikke kunne sanse hverken at følge kommandoen og signalerne eller passe på at søge dækning, sådan som ældre krigsvante folk.

Ved landingen kom der hul på bagagestablen. Vi bar vore sager ind på havnepladsen, og enhver fandt endelig sit. Jeg og en karl fra Hørning hjalp ad med at bære vort tøj i hus, og vi logerede sammen den nat. Jeg fik mig et ordentligt måltid af min mors gode sigtekage, smør og rullepølse. Vi drak også nogle snaps til — thi som soldat drak jeg brændevin, men da jeg atter kom hjem, holdt jeg op dermed.

Den 15. marts, eller måske var det først dagen efter, begyndte øvelserne. Vi var vel i alt ca. 1400 mand, de fleste af det i 1863 udskrevne unge 22-årige mandskab, men der var også en del frilodsmænd på 27-28 år. Jeg fik sammen med en halv snes mand logi i en købmands baggård.

Vi holdt vore daglige øvelser ude på en stor fællede ved stranden, som blev kaldt øen. Her blev vi indøvede af reservekorporaler og reserveofficerer. De var meget flinke imod os og i det hele taget pæne folk, hvad det udvortes væsen angik. To af dem, en slesviger og en sjællænder, var dog fordrukne, bandede og førte rå og usømmelig tale, men de blev da også for så vidt afskedigede, idet de blot fik de allerringeste sinker at gå og herse med. »Der går korporal Jensen med sin trop«, sagde vi, når vi hørte ham stå og tordne over en 3-4 mand, hvoriblandt to stillingsmænd, den ene fordrukken og halv idiot, den anden halt.

Vi var for resten ved godt mod, sang nye og gamle krigssange, når vi gik til og fra øvelserne — »Så skal vi nu atter med prøjerne slås«, denne såkaldte »ny tapre landsoldat« var især yndet. Men da Dybbøl blev taget den 18. april, hørte sangen op af sig selv.

Tiden gik hurtigt, og inden jeg vidste af det, var vi sidst i april og færdige med skolen. Jeg kunne i begyndelsen af skoletiden have lejet en stillingsmand for en billig pris, men forsømte at forhøre mig desangående i rette tid, dels fordi jeg ikke havde lyst til at leje, dels af sjuskeri. En stillingsmand, som min far senere sendte over, kunne ikke blive antaget, fordi det da var for sent. Da ville jeg muligvis have lejet for mine forældres skyld, for det var gået mere klart op for mig, at de ængstedes for mig.

Jeg fik nu en hel del selvbebrejdelser, og det var måske grunden til, at jeg tog mod et tilbud, som vor løjtnant Møller gav mig, at melde mig til en intendantskole i København, hvortil der skulle udtages to mand af hvert rekrutkompagni. Så kom jeg ikke til armeen, og mine forældre og Maren kunne for så vidt være beroligede en tid, thi blev jeg intendanturassistent, kom jeg jo ikke i slag.

Jeg begyndte ellers at blive ked af soldaterlivet. Begejstringen begyndte at tabe sig. Jeg længtes efter at være min egen mand, efter hjemmet, efter

skolen, efter Maren. Jeg havde før anset det for et slags forræderi mod fædrelandet at lade stille for mig. Nu ville jeg gerne leje, men kunne ikke.

Det var gået op for mig, at vi intet udrettede. Dybbøl var bare en slagterbænk, og hæren i Jylland retirerede til Skagen og derfra over til øerne. Jeg ønskede nu tit, at jeg havde været mindre krigslysten og mindre samvittighedsfuld i den første tid, jeg var soldat. Da ville jeg ikke leje en forstærkningsmand, for så »snød« jeg fædrelandet for en mand. Nu erfarede jeg, at »en mand« intet udrettede og ikke blev regnet stort, men nu måtte jeg så turen igennem foreløbig.

En af de allersidste dage i april sagde jeg Nyborg farvel. Løjtnant Møller skældte mig huden fuld, før jeg rejste, velsagtens fordi jeg ikke gav ham et lille gratiale for hans hjælp til, at jeg kom på intendanturskolen, men så havde jeg da ikke givet stikpenge. Vi var 8 soldater fra Nyborg, der rejste ind på skolen. Vi kom med damper til Korsør og derfra med tog til København, hvor nogle af os lejede logi på Halmtorvet, da det os anviste logi var os for simpelt. Det varede en månedstid, før vi begyndte på skolen. Jeg så mig om i byen, besøgte alle museerne og Zoologisk Have og lå undertiden i solskinet på det parti af volden, der kaldtes Kirsebærgangen, og læste i en bog.

Jeg havde nogle penge, måske 20 kr., i behold endnu, og de var nærved at slå til under det 4 måneders ophold i København, så jeg levede da ikke for flot. Vi fik naturligvis lønning (45 øre daglig) og frit brød, men så skulle vi også selv holde os med alt andet.

Hen i maj kom vi, vistnok 24 mand, på intendanturskolen, lærte lønningsberegning, militær bogføring o.s.v. Men knap en måned efter blev halvdelen af os kasseret og bortvist. Jeg var imellem dem, velsagtens på grund af min knudrede håndskrift. Jeg var meget skamfuld derover, men trøstede mig ved, at en teologisk kandidat, som vi kaldte »præsten«, gik samme vej.

Vi blev så fordelt omkring på nogle militære skriverstuer eller rettere sagt, vi blev oversat til en afdeling, der lå i København, velsagtens for at holde orden. Den kaldtes Københavns Garnisonsbataillon og bestod mest af folk, som ikke kunne bruges ved arméen, tysksindede sydslesvigere, som ville løbe over til fjenden, svage folk, soldater, der kom fra lazarettene, krystere, der havde givet stikpenge, tykke og forædte folk, der ikke kunne døje feltlivet o.s.v.

Vi var nu ingen af delene, men man vidste vel ikke i øjeblikket, hvor man skulle gøre af os. Vi havde vagttjeneste omkring byen, ved banker og flere andre steder, selv på tugthuset, hvor jeg også stod vagt en dag.

Til sidst blev hele bataillonnen indlogeret i nogle landsbyer vest for Valby: Rødovre og Hvidovre. Den næste tid var jeg dog på en skriverstue i København, hvor jeg skrev dagsbefalinger o.s.v.

Vi var ikke mange timer daglig på skriverstuen og blev ikke overlæssede med arbejde. Skriverstuen var på Gammelholm, der dengang endnu lå halvvejs ubebygget hen. Den hørte vist under søetaten, og det var i en af søetatens bygninger, vi sad, med udsigt til en af kanalerne, hvor småskibe lagde til under losning og ladning. På den anden side af kanalen lå Thorvaldsens Museum.

Jeg kedede mig i København. Jeg har aldrig været så utilfreds, som da jeg var der, og grunden er let at vide: Alle mine stolte drømme om krigens gang, om danske sejre, om egen personlig deltagelse, var gået fløjten. Danmark var knust, selv gik jeg og gjorde ingen nytte, jeg havde ingen kammerater, og

jeg længtes efter de kære derhjemme. Hvornår skulle jeg se dem igen? Fjenden havde besat Jylland. Forbindelsen med øerne var afbrudt. Ja, engang var posten for soldaternes vedkommende stoppet en hel måned.

To af mine seminariekammerater traf jeg på intendanturskolen. Den ene var min »rare stuekammerat« Mikkelsen, den anden den skikkelige Grønning, der var lærer i Funder ved Silkeborg, hvor han for øvrigt blev til sin død omkring 1897.

Grønning og jeg fulgtes flere gange hen i Grunnets frimenighed. Skønt jeg den gang ikke kunne siges at være åndelig vakt, blev jeg dog dybt grebet af Grunnets ord. Der var vel nok en sangbund i mig, som kunne anslås, men det gik vel mig som så mange unge, at mit åndelige liv lå i en slags halvslummer og blot vågnede op stødvis.

Da vi lå i Nyborg, havde jeg skrevet et slags testamente, som i tilfælde af, at jeg faldt i krigen, skulle sendes til Maren og mine forældre. Det indeholdt nærmest en forvisning om, at jeg ikke døde uforberedt, at jeg befalede Gud mit liv og min sjæl, at jeg fortrøstede mig til Kristi forsoning og fra ham ventede nåde og syndernes forladelse, så der har dog været begyndt et gudsforhold i mig.

Et par gange var jeg i Holmens kirke, og nogle gange var jeg i Vartov, hvor jeg hørte gamle Grundtvig. En fornem dame forærede mig her »Grundtvigs Festsalmer«, som blev brugt ved gudstjenesten i Vartov. Et par gange var jeg i Tivoli, en gang i Det kongelige Teater, hvor jeg hørte Nyrop, og en gang i Folketeatret.

I slutningen af august måned blev Garnisons-bataillonen opløst, slesvigerne blev permitterede og vi andre fordelt til regimenterne. Såvidt jeg husker, havde der været våbenstilstand en tid. Der blev sluttet våbenhvile kort tid efter Dybbøls fald og forhandlet om landegrænsen, men da Danmark ikke ville modtage linien Åbenrå-Tønder, begyndte krigen igen.

Sidst i august sagde jeg København farvel — jeg havde ikke haft ret mange glade dage der. Vi var vel i alt et par hundrede mand, der skulle fordeles mellem nogle regiment på Fyn. Jeg skulle til 21. regiment.

Vi holdt hvil og spiste frokost i Valby, og så gik det i lystig soldatermarch til natkvarteret — hvor det var, husker jeg ikke. Vi var, såvidt jeg husker, fire dage om at marchere til Kerteminde, hvor regimentet lå. Det var noget andet at marchere i det dejlige augustvejr end at sidde og kukkelure i en skriverstue. Marchen trættede ikke mig. Det var som en leg, som en dans — hver dag nye billeder gennem det venlige frugtbare Sjælland og Østfyn. Vi holdt rast i Fjenneslev; kirken, som nævnes i visen om Absalon, så jeg i frastand, men var ikke inde i den.

I Kerteminde blev vi indkvarteret, men der lå vi ikke længe. Vi flyttede til Målev i Viby sogn, hvor vi lå 12-14 mand i en bondegård. Nu fik jeg andre kammerater, jævne folk, bønderkarle og håndværkere, som jeg bedre kunne omgås end dem, jeg var sammen med på skriverstuen.

I Målev, i det dejlige septembervejr, i selskab med de flinke fynboer, med udsigt til atter en gang at kunne gense Jylland og hjemmet, der befandt jeg mig bedst under hele min soldatertid.

Dagene gik med eksercits, dels skydeøvelser, dels marchøvelser, der som oftest holdtes på herregårdsmarken til Hverringe mellem Målev og Kerte-

minde. Vi havde ikke mange timers øvelse daglig, men i fritiden drev vi om og besøgte kammerater, pudsede tøj o.s.v.

Min bedste kammerat var en farver fra Svendborg ved navn Søborg. Som frilodsmand blev han snart efter permitteret, og da han sagde, at han ville lade sig stille for en af de unge, bød jeg ham 400 rigsdaler, hvis han ville bytte vilkår med mig. Det blev dog ikke afgjort den dag, men kort tid efter skrev han til mig, om jeg nu ville holde ord, så ville han komme igen. Da havde jeg næsten glemt mit tilbud til ham, og jeg behøvede jo heller ikke længere at stå ved ord, men gjorde det alligevel — hvorfor ved jeg næsten ikke. En af grundene var måske, at beboerne i Blegind skoledistrikt ønskede at få mig hjem til skolen snarest muligt.

Jeg lejede eller byttede så med Søborg og kom hjem omkring den 20. oktober 1864, ca. 8 måneder før min tjenestetid var udløbet.

Så var krigen forbi for mit vedkommende.«

46 ÅR SOM LÆRER I BRØRUP, BLEGIND, VENGE OG RIIS-TEBSTRUP

»Min far gik i august 1861 en tur med mig hen til provst Sevel i Fruering, hans specielle ven, for at høre, om der var et lille embede i provstiet, jeg kunne blive ansat ved. Der var dog ingen i provstiet på den tid, men der var et i Brørup, sagde han, og jeg skrev så med det samme efter provstens og min fars råd og anvisning en ansøgning om dette embede, til hvilket jeg blev kaldet et par uger senere af den gode grund, at jeg var eneste ansøger.

Jeg blev kaldet den 1. september og skulle tiltræde pladsen den 7. september. Det var vel så den 5. eller 6., at min morbror Jens Jensen kørte mig derhen. Vi kørte tidlig ud — jeg tror, de trak køerne ud på marken, da vi kom til Skanderborg. Der fik vi et klædeskab, en seng, to stole og en bogreol, som min far for mine sparepenge havde købt hos snedker Lindberg, på vognen. Mine forældre og min morbror og hans kone ledsagede mig altså til dette mit første embede. De satte møblerne ind, min mor redte sengen og ordnede vel lidt ved spisekammeret i Brørup skole, og så sagde de snart farvel - de havde jo langt hjem. Det var vist et tungt farvel både for dem og for mig. Jeg kan da huske, at jeg havde vand i øjnene, da jeg sagde farvel til min mor, og det havde hun vist også. Hvorfor denne afsked var så smertelig, ved jeg ikke, og jeg kan huske, at jeg skammede mig over min barnagtighed. Jeg tænker, jeg havde en forudfølelse af ensomheden i det ny liv, jeg nu snart skulle begynde.

Skolen var et lille hus, tarveligt i alle måder: murstensgulv i skolen, 2 værelser til læreren, hvoraf det ene var dagligstue, og det andet, hvor der var åben skorsten, samtidig sovekammer, spisekammer og køkken. Da jeg stod der i mit nye hjem, overfaldt der mig en knugende følelse af ensomhed og forladthed, som jeg aldrig før havde kendt.

Næste dag begyndte skolen. Den havde et par år været bestyret af en handelsbetjent der fra byen, som var jaget af sin plads i Horsens, fordi han drak, så man kan nok tænke sig, hvorledes det stod til med børnenes kundskaber. Der var mange begavede børn i skolen. De arbejdede med stor lyst, og der var god disciplin. Den var jeg angst for, at jeg ikke kunne holde, og jeg gik i stadig frygt for, at der snart ville komme et oprør mod mig mellem drenge, men det udeblev heldigvis. Jeg tror, at de fra hjemmene af var vel-

villig stemt over for mig. Jeg har næppe været noget sted, hvor forældrene har været flinkere til at samarbejde med læreren eller har vist mere interesse for undervisningen end i Brørup.

Beboerne var også på anden måde meget flinke mod mig. De forærede mig fødevarer, og ofte bød de mig ud at spise til middag, så jeg sparede de 12 skilling, jeg ellers gav for middagsmad. Det bødede meget på den knappe løn, der med kirkeindtægten kun beløb sig til 450 kr. samt bolig, brændsel og have.

Om skolen blev bedre, mens jeg var der, ved jeg ikke. Jeg tog fat med stor flid, men jeg tog vist meget upraktisk fat. Det varede mange år efter den tid, inden jeg tilegnede mig øvelse i at undervise, og jeg lod det alt for meget gå i den gamle skure.

Skolen kom snart, måske alt for meget, til at bære præg af den alvor, som den gang prægede min egen optræden, og velsagtens også af den indestængthed, jeg dengang havde, vistnok i højere grad end nu. Der var for lidt liv i min undervisning og desværre vist også for lidt liv i skolen.

Ud over enkelte bøger, som jeg lånte i sognebiblioteket i Hylke, læste jeg ikke meget i Brørup, men det har jeg desværre aldrig gjort. Jeg forberedte mig ikke godt nok, hvilket jo var fejl. Det eneste, jeg forberedte mig grundigt på, var bibelhistorie, som jeg fortalte efter Møllers bibelhistorie, men jeg kunne ikke få børnene til at genfortælle med egne ord — de remsede op efter bogen.

Jeg kan ikke just sige, at jeg var sørgmodig, men jeg var dog heller aldrig rigtig glad — jeg havde stedse noget at gå og gruble over. Der var stedse en vis trykket stemning over mig. Jeg kan endogså huske, at det en morgen brød frem i lydelig klage og gråd, hvilket naturligvis ingen uden Gud hørte.«

Kun et år blev Jens Lassen i Brørup. Allerede i juni 1862 søgte og fik han lærer- og kirkesangerembedet i Blegind.

»Navnet er velklingende og smukt, og byen er køn, som den ligger i den frugtige egn med udsigt over den smukke Solbjerg sø til de søndenfor liggende Vitved og Fastrup bakker — mod øst det frugtbare Ning herred og mod vest Hørning og Fregerslev skov. Skolen lå især smukt. Der var en god, rummelig lejlighed og en køn have. Jeg havde dog ingen sans for hygge. Mine møbler blev sat ind, og jeg kan huske, at klædeskabet blev stående midt i dagligstuen i over 14 dage, til min mor kom derhen og fik ordnet lidt ved mine sager.

Jeg befandt mig bedre i Blegind end i Brørup. Der var ikke så ensomt, og en del af mine gamle skruller og grublerier glemte jeg over de nye forhold. Der var kun et lille børnetal, og skolen var lettere at bestyre. Byens befolkning var nærmest gårdmænd og mere velstillede folk. Tonen var pænere blandt dem end i Brørup, i det hele taget var det en pæn befolkning. De drak dog temmelig meget ved deres sammenkomster og gilder, men det gik sjældent over grænsen, og der blev aldrig spektakler eller førtes rå tale.

Jeg blev tit buden i selskab, hvilket jeg nok syntes om, skønt jeg slet ikke er selskabelig anlagt, men det var jo en afveksling i mit ensomme liv. Jeg gjorde vist ellers en ynkelig figur i selskab. Jeg var så stille og undselig og sagde ikke meget. Især var jeg gruelig undselig over for kvinder og aller mest over for piger.

Jeg var jo kirkesanger, og det var vel så omkring ved den 21.-23. juni, at jeg første gang sang i den lille Blegind kirke. Jeg kan huske, jeg stod i kirke-

døren sammen med den gamle Thomas Sørensen, som gik i kirke hver søndag. Jeg var i mit »dimissionstøj«, hvilket jo vist var ganske pænt endnu, men jeg havde ellers intet begreb om at pynte mig og være »pæn«, og det har jeg aldrig haft.

Der var kun få i kirke; lige før gudstjenestens begyndelse kom en ganske ung pige. Hun hilste goddag og blev stående. Jeg så på hende og forundredes over hendes usædvanlige skønhed. Jeg havde mærkelig nok dengang ikke megen sans for kvinder, men hende kunne jeg ikke undlade at lægge mærke til. Jeg så stjålent efter hende flere gange. Hun stod ganske ugenert og lagde vistnok slet ikke mærke til mig. Hun var rank og velvoksen, noget bleg, og hendes træk var ualmindelig regelmæssige, og ansigtet udtryksfuldt. »Goddag, Maren«, sagde den gamle Thomas.

Jeg var egentlig lidt nysgerrig efter at vide, hvem hun var, men jeg ville ingen spørge derom, så hende ikke i nogen tid og tænkte naturligvis ikke videre derover. Jeg havde dog en halvt ubevidst følelse af, at hun var den smukkeste pige, jeg nogen sinde havde set. Siden fik jeg tilfældigt at vide, at hun var gårdmand Baltazar Olsens datter, eller rettere steddatter, idet hendes far, gårdmand Rasmus Jensen Basse, var død, og hendes mor, Karen Sørensdatter, gift anden gang.

Baltazar Olsen kom jeg snart til at stifte bekendtskab med, men vort første møde var ikke videre venligt, og dette møde gav måske anledning til, at vi aldrig blev venner. Jeg havde forpagtet den dejlige lille jordlod bort til sognefogeden. Det var dog blot for et år ad gangen, så vidt jeg husker, men han havde dog snydt mig alligevel, for jeg skulle kun have 15 rigsdaler (30 kr.) pr. td. land, i alt 105 kr., så måtte han tage fouragen også og skulle til gengæld føre gødning på lodden.

Det var Baltazar Olsen vred over, og det havde han ret i, thi det var en dum akkord både for mit og skoleloddens vedkommende. Så var det skik, at mændene brugte skolen som samlingsstue, når der skulle betales kommuneskat. Det var så ved kvartalsmødet i juli. Da det næsten var forbi, mødte Baltazar, han var ikke ædru, og han irettesatte mig temmelig groft, fordi jeg havde forpagtet jordlodden ud, og han skældte tillige ud på sognerådet, fordi de havde givet tilladelse dertil. Jeg var vist nærved at svare uhøfligt igen. Til sidst gik de alle, undtagen Baltazar, han blev siddende, idet han sagde, at det var godt, de havde en god skole at sidde i, og for resten blev han ved at vrøvle om den forpagtning. Det blev jeg endelig ked af, og jeg tror så, jeg sagde, at nu gik jeg i seng, så kunne han jo blive siddende i »den gode skole«, så længe han ville. Om vi så skiltes på den måde, eller han snart gik, og vi sagde ordentlig godnat til hinanden, husker jeg ikke, men jeg tror ikke, han kunne lide mig siden.

Jeg var glad ved skolen. Jeg syntes, jeg kunne udrette mere end i Brørup. Jeg var flittig nok, men ikke praktisk nok, ikke striks eller energisk nok, velsagtens heller ikke interessant nok — min fremstillingsmåde var ikke livlig og tiltalende nok. Dovne og dvaske børn »kradsede« jeg ikke nok efter. Jeg repeterede heller ikke det gennemgæede til eksamen, hvilket havde til følge, at skolen ved en sådan lejlighed tog sig ringere ud, end den egentlig var.

Der var kun få børn, og de søgte skolen flinkt, så den skulle have været bedre, end den var. Børnene var ikke livlige i deres gengivelse af det læste, velsagtens fordi der savnedes liv i undervisningen. Jeg var dog ganske godt

tilfreds med det hele selv, men det var just det gale ved sagen. — Børnene kunne godt lide mig, det kunne forældrene også, det fik jeg at se ved flere lejligheder, og jeg har i al min skoletid ikke haft så hyggelig og rolig en skole eller så flinke og rare folk at leve iblandt som i Blegind.

Lærer Kragh i Hørning holdt salmesang i sin skole en gang ugentlig og oplæste et stykke af »Gudelige Småskrifter«, og skolen var fuld hver aften. Jeg begyndte da også at holde møder, men jeg havde ikke mod til at læse op, endsige til at talc. Vi sang så salmer i konventssalmebogen, den ene efter den anden, og disse møder var også godt besøgt. Nu skulle nogen byde til møde med det program — han fik ikke mange deltagere.«

I december 1864 blev Jens Lassen gift med Maren Basse, og et par år efter begyndte han at se sig om efter et større embede. I 1868 blev embedet i Venge ledigt. Det søgte han, blev kaldet til embedet af biskop Brammer, og 8. juli foregik flytningen til Venge.

»Jeg havde vist anset embedet for at være større, end det egentlig var. Lønnen var som i Blegind, men kirkeindtægterne var ca. 100 kr. større, og skoleloden var på 8½ tdr. land, medens den i Blegind kun var på 3½ tdr. land. Men Venge skolelod var simplere jord og lå over ½ fjerdingvej borte, medens den i Blegind lå tæt ved skolen, så der kunne ikke, hvad jeg beregnede, vindes 100 kr. på skoleloden, og hele gevinsten blev næppe 200 kr. årlig.

Det så tomt ud i vort kære hjem i Blegind, da bohavet var bragt ud, og det gjorde os ondt at forlade det. Det var strålende solskin, men jeg kan just ikke sige, at der var solskin hos os, da vi forlod de smukke, rummelige stuer i Blegind og flyttede ind i de små, mørke »huller« i den gamle, firkantede »kongelige« skole i Venge.

»Men vi bygger jo en ny skole«, sagde man til os, og det trøstede os. Den blev også bygget, men først to år efter. Vi fandt os dog snart til rette under de nye forhold. Vi kom meget ud til beboerne, som var flinke og imødekommende.

Jeg tog så fat på undervisningen. Skolen var simpel. Børnene læste dog nogenlunde, men skrive kunne de ikke, og retskrivning var der slet ikke tale om. Den første vinter havde jeg næsten slet ikke diktat, men lod børnene skrive af efter bog på deres tavler. Regningen var også simpel, og synge kunne de ikke.

Min forgænger i embedet havde vist aldrig været dygtig som lærer. Han havde ladet alt gå i den gamle trædemølle. Han var desuden fortrukket, gik meget ud og drak hos beboerne, og han kunne jo ikke være oplagt til at holde skole, når han svirede i fritiden. Desuden forsømte børnene meget, nærmest uden grund. Fra Søballe og Marken var der gennemsnitlig 1½ fjerdingvej til skolen, og vejen var om vinteren ved tårud ufremkommelig. Der blev så godt som ikke mulkeret, og blev beboerne endelig idømt en lille mulkt, måtte læreren undgælde derfor. Dersom beboerne i Søballe idømtes ret store mulker, sendte de desuden børnene til min forgængers privatskole, som han havde oprettet i Søballe. Af disse grunde blev skolen i Venge aldrig god, skønt der dog var fremgang i min tid.

Min forgænger havde fået sin afsked med pension — lidt over 400 kr. -- da han var 48 år. Vi kom godt ud af det sammen. Han var egentlig godmodig,

men når han havde drukket, var han brutal, og han havde af den grund endogså været i slagsmål, dog uden for skoledistriktet.

I 1870 blev den nye skole bygget, 600 alen øst for byen. Den kom til at ligge smukt. Det er den smukkeste bolig, både med hensyn til bygning, indretning og beliggenhed, vi nogen sinde har haft. Mange gange har jeg stået på højen og set mod vest ud over sødraget, Venge sø, Ravnsø, Knudsø og glimtvis Himmelbjergsøerne, omkransede af skoven og med Himmelbjerget og Ry skov i baggrunden. Det var smukt, både når skoven stod i forårs- og sommerdragt, og når den stod med efterårets spragledede farver.

I efteråret 1869 og hele vinteren 1869-70 grasserede en slem tyfusepidemi i Venge by. Den kom dog ikke på Marken, men holdt sig over et halvt år i husene i byen. Der var mange familier angrebne, og der døde 5-6 mennesker deraf. Folkene var ikke inde på at tage sig i agt. De besøgte de syge, spiste frokost i stuen ved siden af, hvor liget lå, brugte vandet i bækken, hvori alle uhumskheder havde afløb o.s.v. Jeg var bange for sygdommen, mest for min families skyld. Jeg gik ikke ind i husene og sang over ligene. Ville de have sunget en salme, måtte de tage kisten ud. Det ville de ikke alle, og mange var vrede. Smeden sang over et af ligene. Jeg sang naturligvis på kirkegården. Den sidste, der døde af sygdommen, var husmand Hans Svejstrup, en vovehals, der, som han selv sagde, ikke var bange for nogen ting. Han havde været med ved Dybbøl og gik til daglig med en gammel soldaterkasket, som en tysk spidskugle var gået igennem. Han besøgte alle de syge. »Tyfus vil ikke have med mig at gøre,« sagde han. Han fik den dog alligevel og døde i januar 1870.

Vi boede i den nye skole i 6 år. Der var god avl på lodden, som jo nu kom ind i den nye, rummelige ladebygning. Jeg havde altid travlt i høsten. Så skulle jeg have vogne til at køre kornet ind. De mænd, der kom, kørte gerne hver 2-3 læs. Efter ferien 1870 holdt jeg skole i den nye skolestue for første gang. Nu blev skolen efterhånden bedre, men god blev den aldrig. Der var stadig for mange forsømmelser, dels med, dels uden lovlig grund. Der var i reglen ca. 70 børn, og i privatskolen i Søballe var der en halv snes stykker.

Af to visitatser, som provst Sevel holdt i den ny skole, gik den ene godt, den anden dårligt. Børnene blev bange under katekisationen, jeg blev også forstyrret, og så gik det dårligt. Anledningen var vistnok, at provsten begyndte med at ville høre en pige i dåbspagten, og den kunne hun ikke. Så blev provsten vred, og dermed var visitatsen spoleret. Læsningen gik heller ikke godt. Provsten havde valgt et af de sværeste stykker i Matzens læsebog, 3. del. Skolen stod dog bedre, end provsten så den an for. Han troede vist, jeg havde været forsømmelig. Jeg kunne ikke lide provst Sevel siden.

Kort efter døde han pludselig af et apoplektisk tilfælde. Jeg var med ved hans begravelse, men jeg kan just ikke sige, at jeg sørgede så overmåde stærkt. Et billede, der blev litograferet af ham, tegnede jeg mig også for, for ikke at vække opsigt, men jeg lod det ligge mellem andet papirskrammel, og endelig blev det borte.

Det var vel først i marts 1876, at embedet som lærer ved Riis-Tebstrup skole og kirkesanger i Ovsted kirke var opslået ledigt, og jeg søgte det. Jeg ville gerne have embedet, dels fordi det var 200 kr. større end Venge, dels fordi skolen lå på jordlodden, hvilket gjorde det lettere med pasning af kørerne og med markarbejdet.

Der blev indsendt to indstillingslister til biskoppen — en del af beboerne ville have den i embedet fungerende hjælpelærer Brix ansat — jeg var med på dem begge, nr. 1 på den ene og nr. 2 på den anden. Jeg tog en tur ud til biskoppen dagen efter indstillingen. Maren sagde ved afrejsen: »Du får nok embedet, for jeg drømte i nat, at jeg talte med biskoppen, og han sagde, du var kaldet, og så rakte jeg ham hånden og sagde: »Mange tak, Deres Højærværdighed.«

Jeg traf biskoppen i modtagelsesværelset i den gamle bispegård, og da jeg fremførte mit ærinde, sagde han: »Ja, jeg har kaldet Dem til embedet.« Så rakte jeg ham hånden og sagde de samme ord, som Maren havde sagt i drømme.

Jeg tror nok, at det var den 11. maj, vi rejste fra Venge til Tebstrup. Skoven var grøn allerede, vejret smukt. Det var dog ikke så let for os at komme fra Venge. Egnen var smuk, boligen var rar og ligger dejligt. Vi var kommet til at holde meget af mange af beboerne. Jeg fik tårer i øjnene, da jeg sagde farvel til skolebørnene, og mange af børnene græd. Maren græd også, da vi tog afsked med vort smukke hjem i Venge. Det var også noget underligt for børnene at flytte.

Gårdmændene kørte vore ejendele den lange vej (3 mil) til Tebstrup skole, men jeg lejede vognmand Peter Dyhr fra Skanderborg til at køre med Maren og børnene i lukket vogn, fordi de mindste af børnene var temmelig hårdt angrebne af kighoste.

Vi fandt os snart til rette i Tebstrup. Folkene var flinke, og vi stiftede snart bekendtskab. Vi havde forladt flinke naboer i Venge, men fik nogle lige så gode i Tebstrup. Drengene blev jo også snart kendt med skolebørnene, og de var glade for haven og marken.

Vi kom meget ud til selskaber, efterårsgilder og julegilder, skønt vi ingen selskaber holdt selv med undtagelse af, at vi bød bekendte ind, et par eller to ad gangen. Selskaberne hos bønderne trak længe ud, der blev spist og drukket dygtigt, mange snapse og kaffepunche. Bønderne var slemme til at drikke. Heldigvis drak jeg ikke spiritus, hvilket blev helt godt optaget. »Hellere for lidt end for meget af den slags«, sagde flere af bønderne. Men de drak rigtignok ofte selv for meget.

Skolen i Riis-Tebstrup stod omtrent på samme standpunkt, som den jeg forlod i Venge. Der var nogle børn, der var foran dem i Venge, men der var også mange simple. Der var over 90 børn i begge klasser tilsammen, og dette antal mellem 90 og 100 holdt sig, til der i 1893 blev ansat en lærerinde. En sommer var der 105 børn, men der blev ikke middeltal 100 det år.

Min forgænger i embedet var halvvejs blevet afskediget, fordi han forsøgte skolen. Hans meste bestilling var nok at løbe rundt omkring hos gårdmændene og drikke kaffepunche. Han løb også i skoletiden og bankede så undertiden børnene, når han kom fuld tilbage. Han havde fået lov at holde hjælpelærer, men ham lystrede børnene nok ikke for godt, hvilket ikke var så underligt, da min forgænger havde bragt uorden i det hele, og beboerne havde fået den vane at komme op på skolen og give grovheder, så snart der var noget i vejen med deres børn.

Børnene lystrede godt hos mig og var både villige og flinke. Det var mærkeligt med den iver, hvormed børnene, især drengene, tog fat den første vinter. Ældste klasses drenge mødte frivilligt sammen med yngste klasse. De anskaffede efter forældrenes tilskyndelse »zifferbøger«, regnede efter Chr. Hansens regnebog, og skrev stykkerne op i zifferbøgerne. Var det ikke til gavn for andet, hjælp det da på deres regning og skrivning.

Det store børnetal hindrede mig naturligvis i at opnå de resultater, jeg gerne ville, men jeg syntes, at jeg brugte tiden så godt, jeg kunne, og underviste efter bedste evne. Jeg mødte altid i skolen til tiden og holdt ikke midt-dagstid eller frikvarter over den bestemte tid. Mange af børnene havde over en fjerdingvej til skole, egnen er bakket, og snefald hindrede dem ofte i uger, så der blev i strenge vintre mange forsømmelser med lovlig grund. På grund af vejlængden mødte mange børn $\frac{1}{2}$ time for sent i månederne december og januar, hvilken gammel slendrian jeg ikke kunne overvinde, måske fordi jeg ikke var energisk nok. Jeg nænnede ikke at lade disse børn blive en halv time efter de andre. Jeg knurrede jo noget, fordi de kom for sent, men det hjalp ikke stort.

Timetallet, der i disse måneder var 5 — nu er det 6 hele året om — fik jeg alligevel, måske endda lidt mere, idet jeg beholdt børnene om eftermiddagen, så længe jeg kunne. Disciplinen var god, ellers kunne jeg heller ikke have udholdt at være i skolen. Børnene lystrede, selv de mest trodsige drenge, og kun sjældent blev spanskrøret brugt.

Midt i oktober 1906 havde skolerne i Ovsted sogn besøg af gymnastikinspektørens medhjælper Illeris. Det var en pæn, flink ung mand, der optrådte meget hensynsfuldt. Mine drenge havde kun lært den gamle gymnastik, og del endda kun meget ufuldstændigt, da jeg aldrig har drevet gymnastikken planmæssigt. Børnene kunne nok springe, løbe, klatre i tov og glatstang, kunne nogle bom- og skråstangøvelser, de fleste af de forberedende øvelser, men de udførte det ikke pænt eller i et bestemt tempo.

Med skolen gik det just ikke så fornøjeligt det sidste år, skønt jeg den sidste vinter havde de dygtigste skolebørn, jeg måske nogen sinde har haft. Men de blev mig mere og mere urolige og uvorne, begyndte med ikke straks at komme ind, når jeg kaldte, viste uvilje o.s.v., og pigerne var slet ikke bedre end drengene. I samtale indbyrdes kaldte de mig »den gamle.« Hen på vinteren blev det bare værre. Der var stadig uro, også under morgensangen og i religionstimerne, hvor de ellers plejede at være stille.

Hvad grunden til denne uorden var, kan jeg ikke begribe. Jeg syntes jo, jeg var den samme som tidligere. Måske har ilden ulmet under asken og så brudt løs, da disse næsten voksne knøse og tøse i lømmel- og tøsealderen mærkede kraften hos sig selv og den aftagende kraft hos mig, og at de så ikke har kunnet tåle den nu i skolen indtrængte mere frie form. Kort sagt: jeg kunne i det sidste år ikke holde ordentlig disciplin, men heldigvis også kun i det sidste år.

Det var en af mine ungdomsanelser, der her gik i opfyldelse. Jeg havde hørt om lærere, der ikke kunne styre skolebørnene, så begyndte jeg i Brørup at blive angst for, at det skulle gå mig sådan. Endskønt det al tid, hvad disciplinen angår, gik meget godt, blev det til en fiks idé for mig, hvortil jeg stedse har haft tilbøjelighed. Det tabte sig dog, om ikke før, så da jeg kom til Blegind, og først nu næsten 50 år efter kom det, jeg havde frygtet for. Ungdomsanelsen blev til virkelighed, men heldigvis er mange af min ungdoms og manddoms skønne drømme blevet til virkelighed.«

Jens Lassen søgte sin afsked fra 1. november 1907, blandt andet også på grund af svækket syn og noget, han kalder »ansigtssmerter«, vel nervegigt, og fik meddelelse om, at ansøgningen var bevilget i sommerferien 1907.

Som man kan se, er Jens Lassen én stor undskyldning for, at han ikke, efter egen mening, varetog sit arbejde godt nok. Så ringe, som han selv gør det, var det langt fra, men hans medfødte beskedenhed forbød ham at sige noget fordelagtigt om sit arbejde. Man ser imidlertid af visitatsindberetninger og af gamle elevvers udsagn, at han var en agtet og velanset lærer.

Han hørte til det kuld af lærere, der virkede i den danske folkeskole i årene umiddelbart efter 1864. De var så godt som alle begejstrede for ordene: »Hvad udad tabes, skal indad vindes«, og i det store nationale genrejningsarbejde, som fandt sted i sidste halvdel af forrige århundrede, tog de ivrigt del, særlig på det åndelige område.

De var næsten alle dygtige lærere, der ikke blot med iver og lyst gik op i skolearbejdet, men som også hver i sin kreds utrættelig virkede mellem unge og gamle i det folkelige oplysningsarbejde.

Mange af de lærere, der i den tid virkede rundt om i landet, mindedes af deres gamle elever med stor kærlighed og ærbødighed, og de omtales af deres efterfølgere i skolen med stor anerkendelse og beundring, særlig for den evne, de havde til at fortælle for børnene. Denne beundring gjaldt særlig deres undervisning i bibelhistorie og fædrelandshistorie, de to fag, hvorigennem de uden tvivl ydede mest på grund af deres egen begejstring.

Mange af disse lærere påtog sig et stort arbejde i deres fritid, et arbejde, der ofte var af stor betydning for det kulturelle liv i sognene. Mange af dem holdt aftenskole, ungdomsmøder, fik oprettet gymnastik-, sang-, husflids-, skytte- og foredragsforeninger og sognebiblioteker.

Det var et krævende arbejde at være med i alt dette. Man skulle være i besiddelse af stor arbejdskraft, foretagsomhed og udholdenhed for år efter år at kunne bevare lyst og vilje til at være den ledende i sådant arbejde, særlig når man som min farfar i sin ungdom var undselig ved at fremtræde i en forsamling.

I Tebstrup virkede Jens Lassen i det folkelige oplysningsarbejde særlig gennem aftenskolen, der i mange år samlede så mange, som skolen kunne rumme, i flere vintre over 50. Han var endvidere virksom for at vække befolkningens interesse for hjemstavnhistorien, hvilket gav sig udslag i, at han optegnede mange af egnens sagn, som han bearbejdede og offentliggjorde i de lokale blade. Evald Tang Kristensen, en af dimittenderne fra Lyngby 1861, kom af og til på besøg i skolen, og Jens Lassen fulgte ham da omkring til sognets gamle, hos hvem Evald Tang Kristensen indsamlede gamle sagn og viser.

På den tid var der i befolkningen stigende interesse for læsning, og et bibliotek, som fandtes i Tebstrup skole, og som Jens Lassen fik sat i god stand, blev benyttet af mange. I nogle år var en af de flittigste lånere den senere opfinder af trådløs telegrafi, Joh. P. Sørensen, hvis far var møllebygger i Tebstrup, og for hvem der nu er rejst en mindesten i Tebstrup by, omtrent ud for det sted, hvor hans barndomshjem lå.

Efter at Jens Lassen havde fået sin afsked, boede han i nogle år i Århus, hvor en datter styrede hus for ham. Senere flyttede han til Silkeborg, hvor han boede hos en datter og svigersøn. Hans sidste dagbogsoptegnelse er dateret 4. juli 1918. I august samme år blev han syg, døde 24. august i Silkeborg og blev begravet den 29. på Ovsted kirkegård ved siden af sin kones og to børns grave.

Ved hans død fik han i et af dagbladene en omtale, hvor der bl.a. stod:

»Han var overordentlig vel lidt af beboerne. Hans fordringsløse væsen, hans hjælpsomme og venlige færd gjorde, at han igennem de mange år levede sig sammen med dem, så de ikke alene i ham så læreren, men måske fuldt så meget vennen, som de trygt kunne ty til både i glæde og i sorg.

Lassen var en dybt religiøs natur, og dette prægede i høj grad hans undervisning, hvad enhver, der har overværet denne, ikke kunne undgå at lægge mærke til. Religionen var for ham noget virkeligt, der prægede hans liv og var vejledende for hans handlinger. Derfor bidrager også alt, hvad der knytter sig til hans minde, til at danne et smukt og harmonisk billede uden mørke punkter.«

DAGBOGSOPTEGNELSER OM GLÆDER OG SORGER I HJEMMET

Jens Lassen var en hjemmets mand. Han tog ikke større del i foreningslivet, men tilbragte så godt som hele sin fritid i hjemmet, hvor han også havde nok at gøre med pasning af jordlodden.

Han holdt meget af naturen og færdedes ofte på vandreture i Skanderborg-egnen. En spadseretur på en snes km regnede han for intet, og undertiden vandrede han den lange tur til Toustrup for at se til sine forældre og tilbage til Tebstrup på en dag, en tur på over 50 km, men gik så også hjemmefra tidligt om morgenen og kom først hjem ved midnatstid.

Jens Lassen har været flittig til at føre dagbog og som ældre til at nedskrive sine livserindringer. Side op og side ned fortæller han om tildragelser i hjem-

met, om oplevelser med børnene, da de var små, om besøg hos dem, da de selv stiftede hjem. Følsomt fortæller han om såvel glædelige som sorgelige be-
givenesser.

Når man læser hans dagbøger, mærker man gang på gang, hvor inderlig han holdt af sit hjem, sin kone og børn, hvor stor en glæde det beredte ham, når det gik børnene godt, efter at de havde forladt hjemmet. Man føler også, at hans sind var opfyldt af en stærk og fast tro på Gud, og takkebøn og for-
bøn hørte sammen med fadervor med til hans daglige bøn. Ofte fortæller han om, hvorledes han, når børnene havde været hjemme på besøg og atter drog
bort fra hjemmet, fulgte dem på vej og så efter dem, så længe han kunne øjne
dem, og bad så Gud om at tage dem i sin varetægt.

Om sin forlovelse med Maren Basse fortæller han i dagbøgerne på en både
alvorsfuld og morsom måde.

»Januar måned 1862 blev af afgørende betydning for mit liv. En aften kom
en ung kone, jeg husker ikke længere hvem, og spurgte, om jeg ikke havde
lyst til at stifte bekendtskab med Jakob Sørensens datter, og efter nogen
vrøvl frem og tilbage kunne jeg endelig få ind i mit tykke hoved, at det
var et formeligt frieri på den unge piges vegne. Jeg kunne ikke sige ja, men
syntes, det var en skam at sige nej, og så fandt jeg på stående fod på en
romantisk »løgn«. »Jeg er forlovet«, sagde jeg, »har været det siden mit 17.
år uden mine forældres vidende.« »Ja, så var der jo ikke noget at gøre«,
mente konen, og snart efter gik hun.

Nogle aftener efter kom min nabo og besøgte mig. Det skete nu så jæv-
ligt, men den aften blev han siddende, og jeg kunne mærke, at han havde
noget særligt på hjerte. Endelig kom det frem. Det var efter hans mening et
»sølle« liv, jeg førte, sådan at være ene. Jeg skulle se mig om efter en kone,
han kunne sige mig en, som hellere end gerne ville have mig. Og så fortalte
han, at hans brordatter var så gruelig forelsket i mig. Hun var køn, sagde han
— det var hun forresten også (ganske køn) — og som hun kunne spinde, ja,
hun var dygtig til alt, og hun kunne vente 1000 rdl. i arv.

Nu stod jeg atter i det, men et svar skulle jeg jo give, og så diskede jeg
atter op med den forrige løgnehistorie om forlovelsen siden mit 17. år. Ja, så
var der jo ikke noget at gøre, mente han også. Jeg skænkede ham nogle væl-
dige snapse af et vinglas — jeg havde ingen snapseglasser — drak selv med, og
da han gik ved midnatstid, opdagede vi, at vi havde drukket en hel flaske
brændevin. Han havde rigtignok drukket det meste.

Jeg glemte snart de to frierhistorier, men så kom en tredie, der slog dybere
rødder. En aften blev jeg indbudt til besøg hos Baltazar Olsens. Underholdnin-
gen var den sædvanlige: firkort og kaffepunche. Maren vartede os op. Jeg
tænkte den aften: »Mon Maren selv ved, hvor køn hun er?« Der var vist nok
andre, som vidste det. Hun var betagende, hvilken dragt hun så end bar.
Jeg tror dog, at at sort klædte hende bedst. Den aften var hun i en simpel
grønstribet hvergarnskjole. Hun skænkede kaffe og punch for mig. Hun
har siden fortalt mig, hvor ærgerlig hun var over, at den unge, pæne degn
sad og drak lige så mange punche som de gamle bønder.

Da jeg sagde godnat, trykkede hun min hånd. Det kom mig underligt for,
men det var vel sket af vanvare, tænkte jeg. Det kunne hun umuligt mene no-
get med, hun var jo forlovet. Jeg kunne dog ikke få det håndtryk af hovedet.
Det var temmelig »tydeligt«, og det havde brændt sig lige ind i mit hjerte

Der gik nogle dage, og jeg havde vel også glemt dette, men så kom skrædder Enemarks kone Sine, jeg glemmer det aldrig, en aften i mørkningen ind. Hun ville købe et ark papir, hvilket hun også fik, men hun blev stående. »Ja — papiret var nu ikke så meget mit ærinde«, sagde hun, »men a ville gerne spørge Dem, om De ikke kunne have lyst til at snakke lidt med Baltazar Olsens datter«. »Maren«, sagde jeg overrasket. Jeg kunne knap tro mine egne øren, og jeg kan knap nu huske, hvorledes alle ordene faldt. Mærkelig nok kunne jeg endnu ikke tage nogen beslutning. Jeg mumlede blandt andet noget om, at Maren jo var forlovet med Jens Nørgaard. Det var forbi for længe siden, sagde Sine. Så diskede jeg igen op med den gamle forslidte løgnehistorie. Ja, så kunne det vel ikke blive til noget, sagde den ærlige Sine noget skuffet — hun var ked af det. »Nej«, sagde jeg, og Sine sagde godnat og gik.

Når jeg har tænkt over den aften siden, har jeg altid sagt til mig selv: »Mon du var rigtig klog den aften? Du havde nær kastet din livslykke bort, da du lige havde den i hånden«. Sammenhængen var vistnok denne: Jeg havde været forelsket i Maren fra første gang, jeg så hende, men så havde jeg slået hende af tankerne, da jeg hørte om hendes forlovelse, men kærligheden til hende lå dog på bunden af min sjæl som en stærk understrøm.

3-4 dage gik jeg og grundede og spekulerede. Så sendte jeg bud til Sine, om hun ikke ville gøre mig nogle stolebetræk i stand. Sine kom samme aften. Betrækkene brød jeg mig kun lidt om, men jeg ville gerne tale med Maren. Sine forrettede gerne dette ærinde, og aftenen efter kom Maren. Denne aften blev vi forlovede. Jeg mangler ord til at beskrive denne aften begivenhed — måske den betydningsfuldeste i mit liv.

Jeg har stede været meget usselig over for kvinder. Jeg havde næsten aldrig talt med en kvinde, langt mindre fordristet mig til nogen fortrolig tilnærmelse, næppe nok tænkt på sligt. Maren havde, skønt hun kun var 16 år, langt mere erfaring i det stykke end jeg. Vi var og blev vel store modsætninger — jeg flegmatisk og indestængt, hun livlig, frisk og åben. Hun var som en nyudsprungne rose — hendes blotte nærværelse, hendes tale, hendes smil, hendes latter var mig nok. Hun førte talen hele tiden, og at sidde side om side med hende, blot at holde hendes hånd i min, berusede mig.

Det blev sent, inden vi skiltes. Hvor stor en »tåsk« jeg dengang var, kan vel begribes, når jeg siger, at jeg den hele aften ikke gav hende et kys. Det så hun sig nødsaget til at tage selv til afsked, det har hun ladet mig høre mange gange siden. Jeg var formelig beruset over denne aften. Jeg var lykkelig, jeg drømte om hende, tænkte kun på hende, takkede Gud for hende«.

Rørende er den måde, hvorpå Jens Lassen fortæller om det lykkelige samliv, der herskede i hjemmet i Tebstrup skole, såvel i hverdagene som på højtid- og festdage. Men glæden var ikke altid enerådende i hjemmet.

»Når glæden er i stuen, er sorgen i forstuen«, skriver han et sted og fortæller gribende om de sorger, der ramte hjemmet. En søn døde af en nyresygdom 13 år gammel, en datter af influenza 16 år gammel, og hans kone døde af tuberkulose 47 år gammel.

Af hans dagbogsoptegnelser om de tre dødsfald får man et stærkt indtryk af, hvor knuget af sorg han var, men også et stærkt indtryk af, at hans faste tro på Gud holdt ham oppe og gav ham hjælp og kraft til at bære sorgen.

»Først i august 1880 blev vor kære Ingvar syg. Alle vore børn havde haft

difteritis, og det begyndte med lignende symptomer, som da han havde difteritis. Det var vist den 4. august, vi kørte til Horsens og lod ham undersøge af læge Mathiassen, der straks erklærede sygdommen for æggehvidesyge (nyrevattersot). Han forordnede en mælkekur og gav håb om, at drengen nok kunne komme sig. Den stakkels dreng kom på sygesengen, hvorfra han aldrig mere rejste sig. Det er trist at have en syg i huset. Ingvar var tålmodig. Han håbede jo på bedring, men den kom ikke. »Jeg kommer da nok op, inden løvet falder«, sagde han en gang. Men da skovens løv faldt for stormen, faldt også hans unge liv for døden.

Når han havde det nogenlunde, læste han lidt, så på billeder i Børnebladet og Husvennen og andre blade. Jeg havde jo altid efter skoletiden noget at se efter, især da han nu ikke kunne hjælpe til med kørerne, og jeg har siden bebrejdet mig, at jeg ikke sad mere hos ham under hans sygdom. Jeg sad dog vist ved sengen hver aften og talte lidt med ham. »Du sad da og holdt ham i hånden og bad fadervor«, sagde Maren en gang, vi talte derom. Det gjorde jeg også, måske under hele sygelejet. Han bad også selv i løndom, det er jeg vis på. Han var en blød natur, religiøst anlagt.

Han havde engang antydnet, at han altid bad fadervor, inden han stod op om morgenen. En dag viste han mig et billede i Husvennen, en illustration af Jesu ord: »Kommer til mig alle, som arbejder og ere besværede«. Hans øjne strålede, da han pegede på billedet. Jeg fortrød siden, at jeg ikke talte noget mere med ham derom.

Han døde hen på natten, omkring ved kl. 3, den 7. november. Han var ved bevidstheden til det sidste. Der kom dog af og til nogle usammenhængende ord. Han klamrede sig til livet som sømanden, der i det oprørte hav hundrede af mile fra land holder fast på en stump planke. »Gud kan endnu gøre mig rask«, sagde han, »Jesus opvakte da enkens søn af Nain«. Jeg sad hos ham, da han døde. Hans mor havde lagt sig lidt på sengen og var sovet ind. Hun var jo udvåget, og jeg lod hende sove. Det var måske fejl af mig — hun bebrejdede både mig og sig selv, at hun ikke sad hos ham i de sidste øjeblikke. Hun gentog Herrens ord til Peter: »Kunne du ikke våge en time med mig?« Stakkels Maren, hun havde jo våget hundrede af timer med ham, og her var hun uden skyld.

Ingvars død og begravelse var de strengeste tider, vi endnu havde oplevet. Maren sørgede mest. Det gør moderen jo altid. Men Ingvar døde i Herren og gik bort med hans ord på læberne. Han var ren og ubesmittet, ukendt med alt det onde her. Han så kun livets skønhed, havde aldrig kendt livets bitterhed, og han vandrede allerede som barn under »Lyset fra det høje«. På ham kan disse verslinier passe: »Da jeg som dreng i mark og hede spøjte, i Guds natur forklaret følte mig, og ingen tvivl min ro at røve søgte, da Gud, o da, da var jeg lykkelig«.

Tiden læger alle sår. Vi havde meget at tænke på med alle de andre børn, og sorgen mildnedes efterhånden. Men vi savnede Ingvar, thi hvor mange børn man end har, så har man dog ingen at undvære.

1890. Det blev for os et sorgens år. Der gik en farsot hen over Europa i dette år. Den kom vist til København allerede først på vinteren og bredte sig derfra til de øvrige byer og derfra til landdistrikterne. Jeg huskede den endnu fra min barndom, da den også grasserede. Den gang kaldtes den »la grippe«, regnedes blot for en forkølelse, og man lo ad den. Nu kaldtes den

influenza, men regnedes som forrige gang for en forkølelse. Kun få søgte læge for den, og mange lo ad den. Det var den almindelige mening, at den ikke medførte døden. Det gjorde den dog i mange tilfælde. Den var vist i hvert eneste hjem landet over, og da året var omme, læste jeg i bladene, at flere hundrede var døde af sygdommen og dens eftersygdomme.

Os ramte den hårdt. Karl kom syg hjem til jul, og i dagene efter nytår tog sygdommen så fat på os andre. Ester var hårdest angreben, og vi var uforsigtige med hende som med os selv og de andre børn, som vi lod stå op, når de selv ville.

»Jeg vil da op på søndag«, sagde hun — hun havde altid været så glad for søndagen. Det fik hun også lov til, men da jeg kom hjem fra kirken, stod hun ved kakkelovnen og frøs, og hun kom snart igen i seng, hvorfra hun ikke mere rejste sig.

Vi fik af læge Albeck, Skanderborg, noget antifebrin, den almindelige medicin mod influenza. Men der kom ingen bedring, og vi besluttede, at nu skulle lægen, der var på sygebesøg i Tebstrup, hentes. Det var læge Hobolt, Østbirk. Vi kunne nok skønne, at han kun havde lidt håb. Han gav hende antipyrin, som hun forøvrigt ikke kunne tåle, og forordnede kolde omslag.

To dage efter døde hun. Borte var lille Ester — stjernen. For en stjerne var hun, Ester med den klare tanke og det rene, englelige sind. I en af hendes små noteringsbøger, som jeg fandt i skolens kateder, havde hun skrevet: »Gud, antag dig mig fattige pige og lad mig blive god og from«. Under sygdommen var hun kun enkelte øjeblikke borte fra samlingsen. Hun vidste godt, at hun skulle dø, skønt ingen af os havde til hende udtalt vor frygt. Hun var fortrolig med dødstanken og sang selv med brudt stemme versene af Arvens dejlige sang: »Hjemme at være på kendte strand«.

Hun bekendte dåbspagten og bad fadervor. »Er det ikke rigtigt?« sagde hun. Hun sagde farvel til sin mor og til mig, måske også til sine søskende. »Jeg har altid holdt så meget af dig«, sagde hun, idet hun slog armene om mit hoved, da jeg bøjede mig ned over hende. Noget lignende sagde hun til sin mor, hvem hun naturligvis holdt endnu mere af, og disse hendes ord og hendes strålende udgang fra denne verden var os en trøst i vor store sorg. Hun bestemte også, hvem af hendes søskende der skulle have hendes pæne småsager. Det skete den sidste dag, hun levede. Hun døde den 29. januar 1890. Da slukkedes stjernen, men jeg tror, den skinner i en anden verden, og med Guds hjælp ser jeg nok lille Ester igen, men på hvilken måde? Måske ikke som samliv, men vel snarere i en slags åbenbarelse, en vision.

Hun var kun 16 år, lille og endnu barn. Livets bitterhed havde hun aldrig kendt, og hun så fremtiden i et skønt lys. Hun ville være lærerinde, sagde hun, og hun havde allerede begyndt med en lille pøgeskole, der var oprettet i Tebstrup, fordi børnetallet i skolen var for stort. Hun havde været på Vestbirk højskole den foregående sommer, og der var hun alles yndling.

I 1892 kom sorgen igen til vort hjem. Allerede i efteråret 1891 forundrede det mig, at Maren et par gange måtte ligge til sengs på grund af forkølelse forbundet med lidt feber og hoste, og det gentog sig også i vinteren 1892. Jeg blev noget betænkelig og ville have hende til at søge læge, men det ville hun ikke.

Endelig hen i marts 1892 gik hun til læge Hobolt, som var på en gård i byen for at undersøge influenzapatienter. Den aften kom min stakkels kone

grædende hjem, eller hun kom til at græde, da jeg spurgte hende ud om, hvad doktoren havde sagt. Hun troede jo ikke selv, det var noget alvorligt, og sagde til lægen, at det vist ikke var noget slemt, men da han havde undersøgt hende, sagde han: »Ja, det kan måske være slemt nok«. Han havde ellers ikke sagt, hvad det var, men til konen på gården havde han ytret, at det var værre, end hun selv vidste af, stakkels kone.

Maren blev dog snart i bedre humør, men jeg blev det ikke, thi da jeg nogle dage efter kom ned til Hobolt, sagde han til mig, hvad det var. »Ja, Deres kone har begyndelsen til tæring, men hun er jo i den alder, at der kan være godt håb om helbredelse«. Med hensyn til, om jeg ville sige min kone sammenhængen, overlod han det vist til mig selv. Han mente vel, det var bedst, hun ikke fik det at vide, »men opspytningen må der passes på, ellers risikerer man, at børnene smittes«, sagde han.

Hvordan jeg kom af sted med både at lade Maren vide, at opspytningen skulle gøres uskadelig, og dog skjule den egentlige grund, husker jeg ikke. Jeg har vel sagt, at hun havde slim på lungene eller bronchitis, og hun ville jo helst selv tro det bedste.

Hun troede ikke selv, hun havde tæring, og det var først i slutningen af sygdommen, at det gik op for hende. Undertiden måtte hun ligge til sengs flere dage. Hun søgte også læge Nielsen, Skanderborg, og både han og Hobolt gav endnu godt håb om helbredelse, hvilket hun også selv troede på.

Sommeren svandt — Maren blev ikke bedre, men så længe hun søgte læge Holbøth, var hun dog for det meste oppe og hjalp til med at passe husgerningen. Året svandt under ængstelse og bekymring, håb og skuffelse. Hvordan man holder modet oppe i sådanne tider, forstår jeg ikke.

Efter Marens egen begæring søgte vi læge Nannestad, Hovedgård. Han ordinerede stadigt sygeleje, og det blev også overholdt. I december lå hun stadig til sengs — dog var hun lidt oppe juleaften, da vi sang julesalmer, og hun hjalp til med at pynte juletræet.

Den sidste gang læge Nannestad var hos os, en dag først i maj 1893, gav han intet håb. »Det er ikke godt«, sagde han, »dersom De har børn langt borte, må De helst kaldes hjem.« Så vidste jeg besked. Maren spurgte, hvad han havde sagt. Jeg kunne ikke få mig selv til at sige det, men hun kunne se det på mit ansigt. Så brast hun i gråd, men kun for et øjeblik, og siden var hun fattet.

Min kære hustru døde den 25. maj. Hun oplevede lige vort skønne forår. Hun rejste sig op i sengen for at se de grønne bøge i Høndal. Da hendes eget løv alt var løsnat, så hun Danmarks løvspring begynde. Hun vidste godt, at hendes timeglas snart var udrundet, og hun var beredt på at dø. Da hun kom ind i havestuen at ligge, og jeg sagde, at nu bad vi ikke fadervor sammen så regelmæssigt som før, da det skete hver aften, sagde hun: »Jeg beder selv — i de lange, vågne nætter beder jeg«.

Hun havde været så glad for livet, men gik dog frejdigt i døden. »Jeg har haft så god, så god en mand«, sagde hun en af de sidste dage. Disse hendes ord har ofte siden været mig til trøst. En af vore venner, Maren Andersen, var hos hende den sidste nat. Vi havde sagt hinanden et sidste farvel, da hun faldt i en slummer, hvoraf hun ikke vågnede mere. Hun vidste godt, at det blev hendes sidste nat, men jeg måtte ikke kalde børnene op — det nænnede hun ikke. Nogle dage før hendes død kom pastor Branth og meddelte hende alterens sakramente. »Jesus vil nok tilgive mig og tage imod mig, som jeg er«, sagde hun. »Det vil han,« sagde præsten, »ellers fik han ingen«.

Hvordan jeg kom over sorgen? Ja, den er jeg vel ikke kommet over endnu. Jeg fældede tårer ved at skrive disse blade, skønt det nu snart (i 1915) er 22 år siden. Jeg blev bøjet af sorgen, men ikke slået til jorden. Det hjalp, at jeg havde børnene, og at jeg altid har haft så meget at tage vare på. Jeg syntes også hele tiden, at Maren var hos os endnu. Måske hun også var det. Vore kære afdøde er os måske nærmere, end vi ved af. De kan blot ikke give det til kende, lige så lidt som vi kan meddele os til dem. Jeg ved ikke, hvor ofte jeg har set hende og talt med hende i drømme, men så har jeg stedse i drømmen haft en følelse af, at det ikke var virkelighed. Men engang skal det med Guds hjælp blive virkelighed i opstandelsen.

Tænk, når engang i Himlens gyldne sale
jeg med den ven, jeg her på jorden fandt,
i lyset om et evigt liv skal tale
og om det liv, der som en drøm forsvandt.<

V.

VIGGO CHRISTIAN LASSEN

Lærer og kirkesanger i Hylke 1898-1940.

To af Jens Lassens og Maren Basses sønner tog lærereksamen, Rasmus Lassen fra Gedved seminarium 1885 og Viggo Lassen, min far, fra Jelling seminarium 1893.

I sine første ungdomsår var far fast besluttet på, at han ikke ville være lærer, men mærkeligt nok viste det sig, da han alligevel blev det, at han ligesom sin farfar Las Lassen i udpræget grad var i besiddelse af evne til at undervise og omgås børn, og han blev en særdeles dygtig lærer.

Efter at far havde taget sin afsked som lærer, begyndte han på min opfordring at nedskrive sine livserindringer, men på grund af sygdom nåede han kun at få erindringerne fra sin barndom og ungdom nedskrevet. Efter hans død fik jeg disse optegnelser, som jeg har benyttet i efterfølgende skildring af livet i et lærerhjem på landet for ca. 90 år siden og i skildringen af fars seminarietid i Gedved og Jelling.

BARNDOM I TEBSTRUP SKOLE

Min far blev født i Venge skole i 1872. Skolen, der ligger på det sted, hvor antsvejen Skanderborg-Låsby brat svinger ned gennem den smukt beliggende landsby, kendt for baroniet Sophiendal og sin gamle kirke, oprindelig klosterkirke ved Venge benediktinerkloster, var nyopført, idet den gamle rytterskole, der lå inde i byen, blev kasseret til skolebrug i 1870.

Skolelodden, der på den tid var en lærers vigtigste indtægtskilde, lå et par km fra skolen, og det var vistnok grunden til, at min farfar søgte andet embede. I 1876 blev han som tidligere omtalt kaldet til embedet som lærer ved Riis-Tebstrup skole og kirkesanger i Ovsted kirke. Min far var således kun fire år gammel, da familien flyttede fra Venge, og så godt som alle hans barndoms-erindringer knytter sig til hjemmet i Tebstrup skole.

Om flytningen hertil fortæller han således:

»Vi børn havde lige haft mæslinger og måtte derfor ikke så gerne komme i for stærkt lys, men far havde på en eller anden måde fået fat i en lukket vogn, som vi foretog flytningen i. Jeg husker tydeligt, at vi skændtes om at

få lov til at stå ved vinduerne for at se ud. Det var også nok værd at se ud over landskabet, for det var vel nok en af Danmarks smukkeste egne, vi passerede: Hårby, Forlev og særlig Skanderborg med skov og sø.

Jeg har mangfoldige gange senere beundret den smukke vej, som jeg så ofte har tilbagelagt til fods, i hestevogn, på cykel og til sidst i bil. Mine tanker går stadig tilbage til denne vej, hvor jeg fik min første rejse ud i den vide verden. Jeg har i øvrigt ofte undret mig over, at min far kunne nænne at flytte fra det så romantisk beliggende Venge til Tebstrup skole, der lå så ensomt ved vejen fra Tebstrup ved hovedvej 10 til Ejer Bavnehøj. Nå, Ovsted sogn har også sin romantik, og jeg kom til at holde uendelig meget af Tebstrup skole og egnen omkring mit barndomshjem.

Vort nye hjem var ikke særlig imponerende: en lav hvidkalket bygning med stråtag, en faldefærdig udhusbygning og en forsømt have. Skolestuen og privatlejligheden havde fælles indgang. Den var belagt med klinker, og jeg mindes endnu det frygtelige pløre, der dannedes i den lille gang, når sneen fra børnenes træsko og træskostøvler smeltede og sammen med det snavs, der førtes med fodtøjet ind, flød i stride strømme. Selve lejligheden var upåklagelig med hensyn til størrelse, men den var meget fugtig. Skolen lå højt, uden læ, og var derfor hårdt udsat for alle vinde. Foran skolebygningen, ud mod vejen, hvorfra der var en vid udsigt over det afvekslende landskab ind mod Horsens fjord, stod en række mægtige popler, der kunne ses i lang afstand.

Til daglig færdedes vi mest ved hjemmet, i haven og på jordlodden, men om søndagen foretog vi ture i den nærmeste omegn, der var rig på udflugtssteder: Kyllinghøj, Høndal, Elling skov med Polakkerstenen, Maramshvol, Ovsted kirke og Ejer Bavnehøj.«

Det forår, far blev syv år, begyndte han sin skolegang. Det var ikke nogen større forandring i hans daglige tilværelse, der hermed indtraf, for han havde ofte leget med skolebørnene i frikvartererne og været med til timerne i skolen, men alligevel følte han det som en stolt og spændende oplevelse, da det var pligten, der bød.

»Der var på den tid mange børn i Tebstrup skole — så vidt jeg husker omkring 100. Et par vintre var der alene i ældste klasse 63 elever, der sad tæt sammenstuede i den lille skolestue. På hver side af midtergangen stod 5 lange borde med faste bænke. Der var plads til 6 børn ved hvert bord, og når elevtallet var over 60, måtte nogle stykker anbringes på en lille smal bæk uden bord. Til de mundtlige fag kunne det jo nok gå, men når der skulle skrives, måtte vi stoppes ind i bestemt orden, for at der kunne blive plads. Sådan gik det i mange år, først i 1893 blev der ansat en lærerinde ved skolen, og eleverne blev nu fordelt i fire klasser.

Det er uforståeligt, at der kunne nås et blot nogenlunde godt resultat med så mange børn i klasserne, men dog hævdede fars elever sig godt ved visitationer såvel som ved de årlige eksaminer og fik ord for at være dygtige, især til skrivning og regning. Gamle elever fortæller, at han var en mester til at fortælle danmarkshistorie og bibelhistorie, og han havde efter sigende betydelige evner til at katekisere med børnene.«

Min far havde 12 søskende, så det var en stor børneflokk, der voksede op i hjemmet i Tebstrup skole. De blev tidlig vænnet til at hjælpe til inde og ude, men fik dog også tid til muntre lege med hverandre og kammerater. I et afsnit

af optegnelserne, hvori der meddeles træk fra forskellige lege, der optog dem, får den trådløse telegrafis opfinder, Joh. P. Sørensen, der havde sit hjem i Tebstrup, en kort omtale.

»Det var, mens vi var små, at drengen fra Tebstrup, møllebyggerens søn, drog til søs. Han, der på sin 80 års fødselsdag blev hædret som den egentlige opfinder af den trådløse telegrafi, og hvis smukke mindesten nu står i Tebstrup. Jeg husker, da han som 15—16 årig gut kom løbende over bakkerne fra sit hjem til skolen for at fortælle os, at han havde fået hyre som skibsdreng og snart skulle afgå fra Horsens ud i den vide verden. Vi så ham ikke igen, før han seks år senere aftjente sin værnepligt og var hjemme som marine-soldat. Han var en flot fyr, og eventyret strålede om ham. Han blev min helt, og fra den tid var jeg i vore lege sømand med liv og sjæl.«

Den store søskendeflok svandt ind under de voldsomme influenza- og difteritisepidemier, som rasede sidst i firserne. To af fars søskende døde som helt små, en ældre søster og bror, som nævnt i afsnittet om Jens Lassen, henholdsvis af influenza og en følgesygdom efter difteritis. Far var selv hårdt angrebet af sidstnævnte sygdom, hvilket der fortælles om i hans optegnelser:

»Det eneste middel, man dengang kendte mod den frygtede sygdom, var pensling med salpetersur sølvtilte, helvedessten, som vi kaldte det, men det var ikke ufejlbarligt. En af mine brødre og jeg blev for at undgå smitten sendt over til vor nabo, men vi fik alligevel smitten, da vi kom hjem, og jeg var så dårlig, at jeg i nogle dage var opgivet af lægen.

Jeg husker, at lægen blev hentet til mig om natten, og at han penslede mig med før omtalte substans. Man har fortalt mig, at han, bøs af væsen, som han var, brummede, da han så mig i halsen: »Her skulle jeg s'gu have været for længe siden«. Da han skulle tilse min yngre bror, var denne i stor skræk kravlet ned under dynen, helt ned i fodenden af sengen, og doktoren brødede: »Hvor pokker er drengen?« Ja, det har man fortalt mig, for jeg hørte intet. Jeg havde tabt bevidstheden under behandlingen og kom først til mig selv om morgenen derefter, men helvedesstenen må have hjulpet, for jeg kom mig ind forventning.«

Efter omtalen af barndomstidens muntre lege med søskende og kammerater og af de hårde sygdomme, der angreb søskendeflokken, fortæller far om arbejdet i hjemmet og på jordlodden og om den daglige levevis.

»Vi børn blev tidligt vænnet til at tage del i arbejdet i hjemmet og på jordlodden, som far selv drev. Det var en udmærket jordlod. Vi havde hvert år en særdeles god avl, og far fik et godt udbytte af den 6 tdr. land store lod. Det kunne også nok gøres nødigt, for vi var jo mange børn at skaffe føde og klæder til. Vi havde som regel tre køer og opfedede en del grise til eget brug og til salg, ligesom vi i flere år havde nogle får. Vi havde ingen hest, men lejede en gårdmand til at pløje, harve og så.

Far var vist ret dygtig som landmand. Han var i sognet en af de første, der begyndte at dyrke roer og gøre forsøg med staldfodring om sommeren. Roerne såede vi med hånden i opkammede furer. Vi kravlede møjsommeligt på knæene langs med furerne. I den ene hånd havde vi en skål med frø, og med den anden tog vi frø af skålen og puttede i jorden med nogle tommers mellemrum. Sene-re kom udtyndingen, som vi også besørgede i kravlende stilling. Rensningen udførtes med skuffejern eller hakke.

Der blev leveret favnebrænde til skolen og til privat brug. Det savede vi drenge, ligesom vi hjalp vor tærskemand med at tærske kornet. De to sidste år, jeg var hjemme, gjorde jeg det ud for husassistent. Jeg hjalp mor med brygning og bading og alt til husgerning henhørende. Jeg fik også lært at vaske og klippe får, at karte ulden og tvinde garnet, når mor havde spundet det, for spinde fik jeg dog ikke lært.

På den tid havde vi meget besvær med at skaffe vand. Brønden ved skolen gik tør om sommeren, og vi måtte hente vand ved en ny brønd, som sognerådet havde ladet grave ca 200 meter fra skolen. Da det så satte ind med hård og langvarig vinter, måtte vi hente vand i en øltønde, som vi trak på en slæde. Det var et besværligt arbejde, og vi var gerne to om det. En tid lang måtte vi endog på den måde hente vand til kreaturerne, der på grund af sne og kulde ikke kunne trækkes ned til brønden.

Far havde så mange mærkelige ideer. I lang tid var han optaget af tobaksdyrkning og cigarproduktion. Mangen en vinteraften har vi drenge siddet og rullet cigarer. Om sommeren plantede og passede vi planterne, amerikanske, ungarske og danske. Vi tørrede bladene på loftet, hvor de blev ophængt i lange rækker, gærede dem, og hvad ved jeg. Det interessanteste var at rulle cigarerne. De skulle pakkes omhyggeligt, rulles ind i et dæksblad og presses. Derefter skulle de indrulles eller svøbes i et fint, tyndt omslag af fineste kvalitet tobak, som vi ikke selv kunne avle, men måtte købe. Det vanskeligste var at få dette omslag til at ligge rigtigt og få det samlet med en særlig klister iblandet cikorie. Til sidst kom cigaren atter i form, hvorfra den efter nogle dages forløb forelå som en ægte havaneser.

Far afsatte adskillige kasser cigarer til hoteller og gæstgivergårde i Skanderborg. I disse tobaksfattige tider (1942) havde det slet ikke været så galt at have haft en beholdning af disse hjemmelavede og slet ikke stærke »Tebstrup-Havanesere«, som vittige hoveder kaldte dem.

En tid var far optaget af at indsamle græsfrø til salg. Det var navnlig frø af hundegræs, han afsatte. Mine brødre og jeg har gået lange ture ved vejkanter og i skovkanten hver med en pose for at samle toppen eller akset af det kraftige vildtvoksende hundegræs. Hjemme bankede vi frøene af, hvorefter far solgte det. Vi fik dog del i fortjenesten, idet far gav os en vis sum pr. pund. Vi samlede også tjørnebær. Hvor far afsatte dem, ved jeg ikke, men det har vel været til gartnere.

Når vi slagtede gris, var der stor travlhed hjemme. Dagen før var vi børn ude at finde pølsepinde, de lange torne på slænbuskene. Vi skulle gerne have et hundrede stykker. De blev tørrede i komfurovnen, og om aftenen sad vi så og skrabede dem, så al barken kom af, og de blev glatte.

Jeg er sikker på, man i vore dage vil synes, at vi levede tarveligt i mit barndomshjem. Vi fik ikke mange lækkerier, men vi fik god og nærende mad. Om morgenen stod den altid på mælkegrød, kogt sødmælk med ismuldret rugbrød. Som regel havde hver sin tallerken, som vi øste op i fra et stort fad midt på bordet. Middagsmaden bestod gerne af grød eller vælling med stegt flæsk og kartofler til efterret. Om vinteren fik vi jævnlig kål eller ærter kogt på hensaltet flæsk. Frikadeller var også ofte på bordet, men de var lavet af hensaltet kød — fersk kød købte vi sjældent. Til aften blev der oftest serveret fedtebrød med saltkødspålæg på. En gang om ugen fik vi pandekager, og det var så eneste ret den dag.

Det forår, jeg fyldte 13 år, kom jeg for første gang hjemmefra, idet jeg kom i tjeneste hos min farbror, lærer Niels Oskar Lassen, i Røgen ved Hammel. Mit arbejde her var omtrent det samme som hjemme, og jeg havde det i alle måder godt, men i den første tid længtes jeg hjem. Det hjalp dog, da jeg fik nogle gode skole- og legekammerater. I Røgen var der oprettet en gymnastikforening, og her fik jeg interesse for gymnastik.

Den sommer havde jeg en oplevelse, som optog mig stærkt. Det var det år, Bjørnstjerne Bjørnson talte ved Himmelbjergfesten. Mange fra Røgen tog med til festen, og jeg var så lykkelig at få lov til at komme med. Vi lejede eller lånte et køretøj til Ry og gik så derfra til Kollen. Jeg husker endnu den tæt-pakkede menneskemasse på festpladsen. Man sad, lå eller stod på skråningen omkring talerstolen, hvorfra den verdensberømte mand slyngede sin ildnende tale ud over forsamlingen. Jeg erindrer endnu en enkelt replik: »Jeg erklærer Jesus af Nazaret for at være den første socialist.« Ja, det møde var en oplevelse for mig, muligvis var det en af grundene til min senere begejstring for frihed og for det individuelle ret.«

Hjemmet i Tebstrup skole var stærkt præget af det grundtvigske livsrøre. Far nævnte ofte, at han var vokset op ved Grundtvigs salmer og Bjørnsons sange, og det prægede hans sind fra hans første ungdomsår. Når han for alle om sin barndomstid, fremhævede han, at han var vokset op i en lykkelig tid. Takket være Grundtvig og Kold var det en guldaldertid for det folkelige og kristelige. Der var en bevægelse og en begejstring uden lige. Der blev holdt folkemøder, stiftet valgmenigheder og oprettet højskoler. Når familie og venner samledes i skolen, kom samtalen uvægerlig til at dreje sig om det folkelige og politiske røre.

Om den folkelige vækkelse, der således efter 1864 gik over landet, og om lærernes deltagelse i det folkelige og politiske arbejde fortæller far i det sidste afsnit af hans barndomserindringer.

»De lærere, der omkring 70erne og 80erne virkede i deres manddomsår, var særdeles dygtige, især var de udmærkede fortællere. De var næs'en al'e påvirkede af Grundtvig og Kold. Jeg husker alle omegnens lærere: Hovgaard, Tåning — Solgaard, Sattrup — Lausgaard, Yding — Meldgaard, Bjedstrup — Jensen, Hårby — Vinther, Torriid — Møller, Virring. De betød alle meget for deres by og sogn. De holdt alle aftenskole for den konfirmerede ungdom. En vinter havde far så mange elever, som skolen kunne rumme. Flere af lærerne holdt mødeaftener for sognets ældre. Det var begyndelsen til foredragsvirksomheden her i landet. Møderne holdtes i skolerne. Forsamlingshusene blev jo først bygget senere.

Det var jo ikke så længe efter 64, og alle var optaget af at udvikle og dygtiggøre sig. »Hvad udad er tabt, skal indad vindes« fik også sin opfyldelse i åndelig henseende, og her gjorde den tids lærere et godt stykke arbejde.

Det var i provisorieårene — de politiske bølger gik højt — og her tror jeg også, lærerne gik i spidsen, senere fik de jo »mundkurv« på. Jeg husker, da de første gendarmer kom til Tebstrup. En af mine brødre og jeg stod ved gavlen af skolen, da sådan to beredne fremtoninger passerede forbi. Vi drenge havde hørt så meget om provisorier og grundlovsbrud, at vi opfattede gendarmerne som en hån mod samfundet. De skulle bl. a. passe på, at der ikke på møder fremkom udfald mod regeringen. Det skete ikke sjældent, at de

pludselig optrådte i en forsamling og måske opløste den, hvis der vistes tendens til »revolutionerende« udtalelser.

Der var også sange, som ikke måtte synges. Der blev digtet en, hvis omkvæd var: »Ned med Estrup, Scavenius og Ravn, vi vil ingen revnet grundlov ha i kongens København.« Den var særlig slem, og dersom gendarmerne hørte nogen sige »Ned med Estrup«, blev han omgående noteret til bøde eller anden straf.

Man fortalte, at gendarmkorpset blev oprettet i anledning af, at en forrykt skræddersvend ved navn Rasmussen en dag skød på Estrup. Han ramte en knap i Estrups frakke, og her prellede kuglen af. Det var vel nu godt nok, for Estrup var jo en reel mand, men en ivrig modstander af parlamentarismen. Nogen gavn gjorde provisorierne dog ved at vække den almene befolkning til forståelse af dens ret til politisk og folkelig frihed. Jeg husker, hvor ivrigt min morbror Søren Basse fra Blegind, når han besøgte os, diskuterede politik med far. Stor og mægtig, som han var, gik han med lange skridt frem og tilbage på gulvet i vor dagligstue og forfægtede parlamentarismens ret og velsignelser. Jeg forstod vel ikke ret meget af det, de drøftede, men så meget forstod jeg, at mit drengenhjerte kom til at brænde for frihed, og det har præget mig hele mit liv.

Rundt om i sognet nægtede man at betale skat, da der jo ingen finanslov blev vedtaget. Man holdt møder, hvor man drøftede sagen, og under sådanne møder blev der plantet en ildrød fane uden for lokalet, hvor mødet blev holdt. En sådan fane opbevares endnu i Hylke skole.

Den folkelige vækkelse gik samtidig som en voksende bølge over landet. Når vi havde besøg i Tebstrup, navnlig af familien, svirrede det med navne på tidens førende mænd: Baagø og Nørregaard, Testrup — Bjørnbak, Viby — V. Brücher, Ågård o. m. fl. Mellem skolerne i Testrup og Viby gerådede der i årevis en stor strid. Bjørnbak forfægtede kundskaber, men Baagø og Nørregaard holdt på ånd. Brücher var en tid stærkt på tale. Han var selv de grundtvigske et nummer for frisindet. Hans frie syn på mange religiøse spørgsmål, navnlig angående det gamle testamente, har senere tiltalt mig meget.

Der blev talt meget om Bering valgmenighed, som blev oprettet 1876 med Teilmann som præst. Min morbror fra Blegind var så begejstret for valgmenigheden, at han lod sine børn døbe og konfirmeres i Bering og lod dem gå i Bering friskole. Valgmenigheden havde sognebåndsløser milevidt omkring. Helt ude fra Them sogn kørte man til Bering med børn til dåb, ja, også til almindelig gudstjeneste. Senere blev der oprettet en afdeling af Bering valgmenighed i Silkeborg med en ung mand ved navn Rosenstand som hjælpepræst. Han var også lærer i gymnastik ved »Kornmod«, hvorfra jeg tog præliminæksamen sidst i firserne. Det var Lings gymnastik, som en tid lang var i kurs her i landet, han indøvede.

Ja, hvor var min barndomstid en levende og bevæget tid.«

SEMINARIEOPHOLD I GEDVED 1890-91 OG I JELLING 1892-93

Far tog præliminæksamen fra »Kornmod« i Silkeborg i sommeren 1890, og det var nu hans mening, at han ville ind på en maskinist-skole, men det viste sig, at der ikke blev optaget elever dette år. Han skulle så vente et år, men min farfar syntes, det var bedre, at han i stedet søgte ind på Gedved seminarium, der ligger en halv mils vej fra Tebstrup.

Far havde ikke noget herimod at indvende, og en dag i efteråret 1890 gik han over til seminariet og fik foretræde hos forstanderen, Peter Bojsen, og spurgte, om han kunne blive optaget på seminariet. Bojsen gik straks med far over i 2. klasse, råbte til læreren: »Her er en ny elev«, og forlod så atter klassen. Far tog plads mellem de andre elever og kom således samme dag til at deltage i seminariets undervisning.

Viggo Lassen som ung

Gedved var en gammel højskoleby. Højskolen blev oprettet i 1854. I 1859 købte Bojsen den, og tre år senere oprettede han en seminarieafdeling ved skolen. I mange år ledede han begge afdelinger, men da elevtallet på seminariet i begyndelsen af firserne steg stærkt — et år blev der optaget 90 i 1. klasse — var det umuligt at fortsætte med begge afdelinger, og højskolevirksomheden ophørte så i 1881.

I tiden indtil jul boede far hjemme i Tebstrup og gik til seminariet og hjem igen hver dag. Efter jul lejede far et værelse på seminariet. Det lå i en afdeling, der hed Sparta, og det var meget spartansk udstyret, så det svarede godt til navnet. Lige over for fars værelse lå et værelse, der blev kaldt »Svampedåsen«. Der ville ingen bo, da det var meget fugtigt, og der var fuldt af rotter under det svampede gulv.

Far holdt sig selv med tør kost og fik middagsmad på et pensionat. Mange af eleverne spiste på seminariet — et år havde Bojsen over 100 pensionærer. Når de skulle have pandekager på seminariet, kunne pigerne ikke bage hurtigt nok, og en del af pensionærerne fik ingen middagsmad den dag. En dag fik de æbleskiver, der ikke var bagt nok indeni. En af seminaristerne, der altid talte så højtideligt, gik hen til køkkendøren og sagde henvendt til pigerne i køkkenet: »Disse æbleskiver har det som farisæerne. Udvendig er de som kalkede grave.« Mere fik han ikke sagt, da de andres latter overdøvede ham.

Undervisningen foregik under frie former. Eleverne kunne gå og komme, som de ville. Der var ingen kontrol med, om de fulgte undervisningen. Bojsen ville ikke tvinge eleverne. De havde frihed til at opføre sig, som de havde lyst, både i og uden for skoletiden. Bojsen var frihedsmand på alle områder. Hans syn på de politiske forhold og på skolevæsenet — hans forkærlighed for højskolen og friskolen — kom selvfølgelig til at præge mange af eleverne. Det fortælles således, at flere af eleverne ikke ville tage den afsluttende eksamen for ikke at blive ledet i fristelse af eksamensuvæsenet.

Bojsen underviste i geografi samt historie og matematik i begynderklassen. Hans undervisningsform var præget af mange års arbejde i højskolen. Han virkede stærkest gennem sine livlige foredrag. Selv var han stærkt optaget af emnet, og han var meget morsom at høre på, men han lagde ikke særlig vægt på, om eleverne tilegnede sig stoffet med eksamen for øje. Han bekymrede sig ikke meget for, om de bestod eller ej — dumpede de, kom de jo gerne tilbage til Gedved. Et år, da han underviste i geografi i 2. klasse, der skulle op til eksamen, begyndte han med England og kom ikke længere end til London, så måtte eleverne selv klare resten.

Han kom for det meste ind i klassen med en pegepind i den ene hånd, satte sig ved pulten med en tommelfinger ved det ene øre, strøg sig ned over ansigtet med de andre fingre og stemte så i med en sang, ofte »Ved Lejre græsser nu får på vold« eller »Venner, hvor er vort fædreland dog kønt.«

Han var stærkt politisk og socialt interesseret og havde mange tillidshverv. I tresserne var han en kort tid folketingsmand, men nedlagde sit mandat, da den reviderede grundlov blev vedtaget. En del år senere blev han landstingsmand. Han var sognerådsformand, amtsrådsmedlem og formand for Horsens og Omegns Landboforening. I 1887 fik han oprettet et andelssvineslagteri i Horsens og blev bestyrelsens formand. Han drev selv et stort landbrug og holdt mange svin, der løb omkring alle mulige steder i landsbyen.

Bojsen forstod at få dygtige lærere knyttet til seminariet. J. Jeppesen, der senere blev ansat ved Ranum seminarium, underviste i fysik og stil, Martin Kristensen i naturhistorie, dansk og historie. Kort tid, før far kom til Gedved, havde seminariet fået en ny lærer, nemlig den senere seminarieforstander J. Byskov. Han var et geni til regning, og blandt seminaristerne gik der mange historier om hans dygtighed i dette fag. Da han tog eksamen i regning, skulle censorerne have sagt, at dersom man havde haft en karakter højere end ug, skulle han have haft den.

Den, der betød mest for seminariet i min fars tid, var vel nok Martin Kristensen. Han havde selv ug i alle fag til lærereksamen undtagen i sang. Han underviste udmærket, og seminaristerne fik gode karakterer i hans fag. Han var ualmindelig godt inde i floraen — kendte hver plante i omegnen. En af eleverne ville en dag forsøge at narre ham. Han satte en blomst fra en plante over på en af den anden slags og gik så op til Martin Kristensen og spurgte, hvad det var for en plante. Martin Kristensen gennemskuede straks hans bedrageri, så på eleven med sit skarpe blik og sagde: »Jeg tror nok, den hører til bøllefamilien.«

Seminaristerne i Gedved var på den tid stærkt politisk interesserede. De fleste var radikale, nogle sluttede sig til det moderate venstre, kun enkelte var højremænd. Seminaristerne holdt en del aviser, der blev fremlagt på seminariet og et par gange om året blev solgt ved auktion. Ved en sådan auktion opstod

der engang slagsmål mellem de politiske partier. Markus Hansen, der blev lærer i Brønderslev, var fører for de radikale. Deltagerne i kampen anvendte avisruller som våben. Kampen fortsattes helt ind i klasserne, så lærerne havde besvær med at komme ind, da undervisningen skulle begynde.

Skriftlig eksamen afholdtes på seminariet, men den mundtlige eksamen foregik på latinskolen i Århus. Hen i juli rejste eleverne fra Jyllands seminarier i hold på 25, i alfabetisk rækkefølge, til Århus. Seminarielærerne havde ikke noget med eksamen at gøre. Det var fremmede professorer, der eksaminerede og var censorer. Det skete dog, at seminarielærerne tog ud og bad for en elev. En af eleverne fra Gedved fik tg? i praktik og var således dumpet. Martin Kristensen rejste da til Århus og tog ham i forsvar for censorernes formand, etatsråd, professor Brix. Martin Kristensen fremhævede bl. a., at vedkommende elev var så selvstændig, at han var eneste højremand på seminariet. Brix forandrede da hans karakter til tg, så han bestod. Samme elev var så forbitret på matematik, at han efter eksamen bandt alle sine matematikbøger sammen og slæbte dem gennem gadernes snavs fulgt af et stort optog af seminarister og Gedved-ungdom.

I de år var der mange seminarieelever, der ikke bestod eksamen. I 1892 og 93 »faldt« over halvdelen af de indstillede. Nogle »dumpede«, fik negativ i et af hovedfagene, andre »sultede ihjel«, fik under godt i gennemsnit. I det hold, min far var på til sidste del, »faldt« 13 af 25, de fleste i religion og praktik. Der var flere, som læste i mange år. En seminarist i Gedved havde læst i 14 år. Om vinteren havde han vinterlærerplads og læste selv, men hvert forår mødte han i Gedved til skriftlig eksamen. Han måtte tage 1. del om et par gange, da den kun gjaldt i tre år.

Censorerne var strenge i deres bedømmelse af eksaminanderne. En seminarist skulle til eksamen i praktik fortælle om elefanten, og det gjorde han udmærket, men så ville han til sidst tegne den, og da det ikke gik så godt, fik han tg? og var dumpet.

Seminaristerne fra Gedved klarede sig godt i førstedelsfagene — regning, matematik, geografi, fysik og naturhistorie — men frihedsiderne, som på Gedved seminarium var sat i højsædet, kunne den høje eksamenskommission ikke med, og til sidste del »faldt« omkring halvdelen af de fra Gedved indstillede elever. Det var måske grunden til, at far forlod Gedved, da han havde taget 1. del. Han tog et år huslærerplads hos pastor Bak i Røgen og blev derefter i sommeren 1892 optaget i 3. klasse på Jelling seminarium.

Jelling var et statseminarium, og det blev ledet efter andre retningslinier end Gedved. Der blev stillet bestemte fordringer til elevernes flid og opførsel, og forsømmelighed eller dårlig opførsel kunne resultere i bortvisning fra seminariet. Forstanderen, Sophus Sørensen, der senere blev biskop, var en myndig leder. Han førte seminariet videre i den ånd, der rådede i Svendsens og Madsens forstandertid, og holdt traditionerne fra den tid højt i ære.

Sophus Sørensen underviste i dogmatik, pædagogik og praktik. Hans viden var meget omfattende, og han var ualmindelig dygtig til at undervise. Han var i besiddelse af en forbavsende evne til at tilrettelægge stoffet, så eleverne kunne tilegne sig det. Den klasse, far gik i, var første hold, han underviste i pædagogik. Der var 24 elever, og gennemsnitskarakteren til eksamen blev mg?. Det var meget almindeligt, at en del elever fik negativ i pædagogik, men ingen fra Jelling havde dette år under tg.

Sophus Sørensen brugte ikke mange overflødige ord i sin undervisning — han holdt sig strengt til emnet — men en lille morsomhed fra en elev besvarede han som oftest med et venligt smil. Han gav en streng kritik i praktisk undervisningsøvelse, og eleverne følte sig små, når han sad i klassen og hørte på den opgave, de havde med børnene. Seminariets elever værdsatte ham højt som forstander. De indordnede sig villigt under ham, holdt meget af ham, men havde tillige stor respekt for ham. I tiden indtil 1894 var han tillige sognepræst i Jelling. Han var en god prædikant, og mange af seminarieeleverne var i hans tid flittige kirkegængere.

I 1899 blev Sophus Sørensen udnævnt til skolekonsulent, i 1903 blev han biskop over Lolland-Falsters stift, og fire år senere forflyttedes han til Århus stift. Som biskop var han jævn og ligetil. Jeg husker ham fra en visitats i Hylke skole i 1909. Han hilste far med ordene: »Det er rart at se sine gamle elever i gode embeder«. Da han hørte, at min søster samme dag skulle til Århus, tilbød han at hjælpe hende til rette i toget, og han var så omsorgsfuld for hende, at han fulgte hende helt op til den familie, hun skulle besøge.

Martin Sørensen underviste med stor dygtighed i dansk, historie og litteraturhistorie. K. M. Kristjansen, af eleverne kaldet Pi, var lærer i regning og sang. Han vandt sig et godt navn blandt eleverne, ikke blot på grund af sin dygtighed og trofasthed i gerningen, men også for den omsorg, han viste for sine elevers ve og vel. R. J. Holm blev udnævnt til forstander for forskoleseminariet i Vejle kort tid efter, at far begyndte i Jelling. Han var en vpperlig fortæller, kunne fortælle sagaer som ingen anden og lignede selv en viking med sit lange, hvide skæg. Han og seminarielærer C. M. Ibsen udgav flere bøger til undervisningsbrug og betød meget i skolekredse. Ibsen tog sin afsked i 1893, men på grund af sygdom underviste han ikke det år, min far var på seminariet.

Albert Jensen, der i min fars tid var vikar ved seminariet, afløste Ibsen som lærer i matematik og naturhistorie. Han virkede i Jelling i en lang år-række og fik stor betydning for seminariet. Holms efterfølger, cand. theol. W. Kierkegaard, senere provst i Nebel, underviste bl. a. i kirkehistorie. I den første tid, han var lærer ved seminariet, havde han af og til vanskeligheder med eleverne i 3. klasse, men da han havde været der en tid, satte de ham meget højt.

En af fars bedste venner blandt klassekammeraterne i Jelling var Ejler Møller, der blev kendt som seminarieforsstander for Odense seminarium. Hans far var på den tid præst i Gamborg og blev senere biskop i Alborg. Ejler Møller begyndte i Jelling samtidig med far, og da de begge havde gjort for lidt ved sidstedelsfagene, blev de enige om at læse sammen. Far omtaler Ejler Møller som en dygtig elev og en flink kammerat. Han fik en stor eksamen. Bl. a. fik han ug i praktik for en samtale med børnene om salmen »Til himlene rækker din miskundhed, Gud«.

Ejler Møller var meget litterært interesseret. Allerede før han kom på seminariet havde han udgivet en digtsamling »Paa eventyrfart«. Mellem min fars bøger har jeg fundet et eksemplar af denne bog med følgende dedikation af forfatteren:

At tale ud om sin længsel,
 at tale ud om sin brud,
 det første sprænger ens fængsel,
 det andet la'r vår springe ud.
 Men hvem gider tale, når ingen vil høre?
 Tak, du da, som lånte mig øre.

I venskab fra forfatteren.

Jelling, den 13. januar 1893.

En aften havde Ejler Møller sammen med flere kammerater været en tur på kroen, hvor de havde opført sig på en måde, der stod i modstrid med seminariets fordringer til eleverne. Forstanderen kaldte dagen efter lærerne og eleverne sammen og holdt en torrentale for eleverne. Han meddelte dem, der havde været på kroen, at der var skrevet til deres forældre om deres opførsel, og dersom slig uorden gentog sig, ville de blive vist bort fra seminariet.

Et par dage efter fik Ejler Møller brev fra sin far, der meddelte sønnen sin ankomst. Ejler Møller blev hed om ørene og bad min far komme op til sig, så de kunne sidde og læse sammen, når faderen kom. Han mente, det ville mildne faderens vrede, når han så, hvor flittig sønnen var. Far fortæller, at Ejler Møller var meget urolig, og da de hørte postvognen, blev han helt desperat. Han sprang hen efter en vandkaraffel, faldt om på gulvet og slyngede karaffen hen i et hjørne af stuen og lå derefter som besvimet. Far måtte bære ham hen på sengen, hvor han lå og så meget lidende ud. Præsten kom imidlertid ikke, og Ejler Møllers pludselige sygdomstilfælde forsvandt hurtigt. Han spurgte far, om der ikke var et eller andet drikkeligt, han kunne ønske sig. Far foreslog champagne, og Ejler Møller løb straks hen på kroen og hentede en flaske af den ædle drik. Den knækkede de halsen på og holdt så en glad aften.

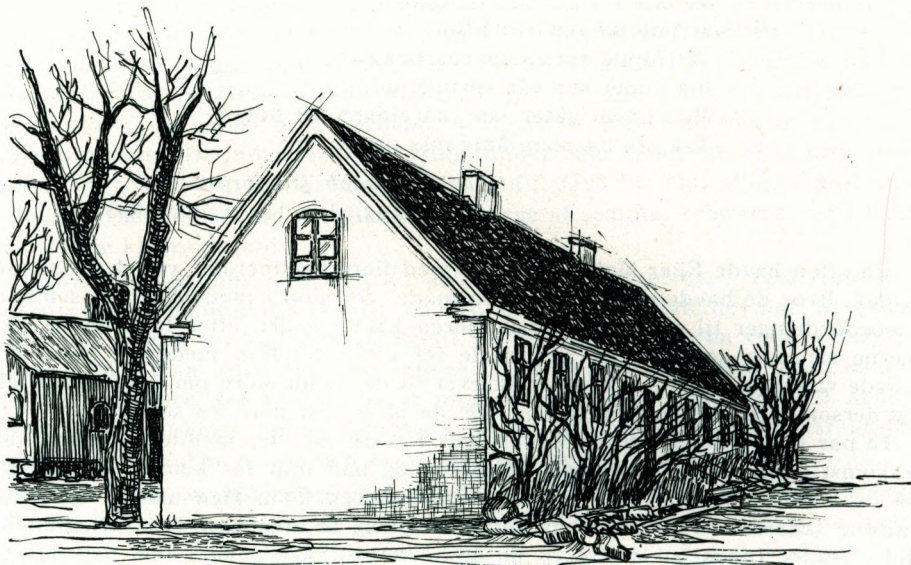
Som nævnt var det på den tid svære opgaver, der blev stillet til lærereksamen, og præstationerne blev hårdt bedømt. Af de 24 elever fra Jelling »faldt« de 5 i religiøs stil. I praktik fik eksaminanderne fire opgaver, som de måtte forberede sig på i 20 minutter, hvorefter de kom ind til børnene. Far trak opgaverne: Samtale med de små om noget læst, gennemgang af grundloven med de store, fortælle for de små om Guds himmelfart og katekisation med de store over ordene: »Gud anser ikke personer«.

VIGGO LASSENS VIRKE I HYLKE 1898-1940

Efter at far havde taget lærereksamen, var han et par år vikar forskellige steder — Erritsø, Nørskov, Laven og Bjedstrup — og den 1. april 1895 blev han ansat som lærer i Gram, Stilling sogn.

I Bjedstrup var han vikar i lærerembedet, der var ledigt efter lærer Meldgaards død. Meldgaard var som forfatter, under pseudonymet Sigurd Lind, en af Skanderborg-egnens kendteste lærere. Her lærte far og mor hinanden at kende. Mor var datter af gårdejer, senere opsynsmand og nattevagt ved sanatoriet i Silkeborg, Damiel Pedersen, men hun var opdraget i Bjedstrup skole. I oktober 1896 holdt mine forældre bryllup.

1. maj 1898 blev far ansat som lærer og kirkesanger i Hylke og virkede her i 42 år. Skolen var en af de gamle rytterskoler og var bygget efter samme

Rytterskolen, Hylke

tegning som alle de andre, men omkring 1820 var dens oprindelige indretning forandret. De 4 fag, der før udgjorde beboelseslejligheden, blev indrettet til skolestue, medens de øvrige 5 blev omdannet til beboelse, og kostald og fåresti henvistes til et udhus i haven.

I 1860 skete der igen en forandring, idet der blev bygget en ny skolestue på 5 fag til den vestre ende af huset, og alt det gamle blev nu anvendt til beboelse.

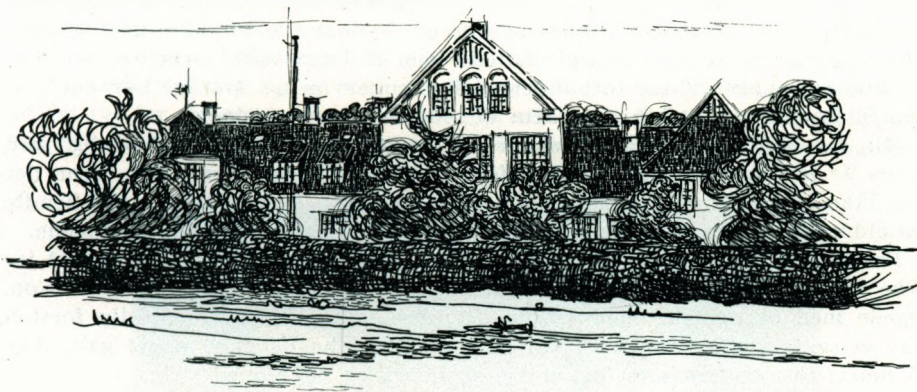
Da der i 1902 ikke mere var brug for kostald, fåresti og lade, blev det gamle udhus i haven revet ned, og et nyt udhus blev opført bag ved skolebygningen.

Fars forgænger i embedet var Søren Kristensen Hedegaard og hans igen hans svigerfar, Knud Ottosen, der var far til de to kendte skolemænd, sanginspektør, lektor M. Ottosen, Haderslev, og historikeren Johan Ottosen. En mindetavle over sidstnævnte er nu indsat over indgangsdøren i den gamle skole, der stadig bruges til beboelse.

Far var enelærer ved rytterskolen i 11 år, til der i 1909 opførtes en ny skole og ansattes en lærerinde. I de år, far var enelærer, var der over 100 børn i de to klasser, og selv i skolestuen fra 1860 var der kneben plads til det store elevtal.

Lærerlønningerne var på den tid blevet forbedrede, men der var dog ikke meget at slå til side med for en familie med et par børn. Begyndelseslønnen i Hylke var, så vidt jeg husker, 950 kr. årlig. Hertil kom brugen af en jordlod, der i min fars tid var bortforpagtet mod en afgift af 3—400 kr. årlig. Endnu på den tid var det skik, at beboerne ved forskellige lejligheder kom med gaver til læreren, f. eks. slagtemad, æg og mælk og i jagttiden harer, men efter som årene gik, faldt denne skik helt bort. Der blev endnu i min barndom ydet vederlag til kirkesangeren ved bryllupper og begravelser, og der blev betalt indgangspenge for børnene, når de begyndte deres skolegang.

Hylke skole 1909

Far var meget interesseret i havebrug, særlig i frugtavl, og hver dag sommeren igennem arbejdede han i sin fritid i skolens store have. Han var også »bimand« og havde i mange år 15—20 bistader stående i et hjørne af haven. Far havde også håndlag for andet praktisk arbejde, f. eks. reparerede han selv sin bil, en gammel Overland, ligesom han istandsatte vore cykler og forsålede vore sko og støvler. Ofte har han en søndag formiddag, når det ringede til gudstjeneste anden gang, ligget under bilen for at efterse et eller andet og måtte så skynde sig ind for at komme i kirketøjet.

Far drev vel i den første tid på det nærmeste undervisningen, som hans far havde gjort det, men han stivnede aldrig i et bestemt system, og han søgte stadig ved deltagelse i kurser at være på højde med de krav, der stilledes til skolens mænd. Han indførte fag som tegning, fysik, zoologi og botanik, der på den tid ikke var obligatoriske i landsbyskolen, og i flere år underviste han uden for skoletiden en del elever i engelsk.

Lektierperiet lå ham fjernt, men han forsømte dog ikke at drage omsorg for, at hans elever fik en grundig tilegnelse af læsefagene. Han lagde særlig vægt på den opdragende side af skolegerningen og søgte gennem undervisningen, især i bibelhistorie og danmarkshistorie, at påvirke eleverne, så de fik sans for livets sande værdier.

Far røgtede en lang række tillidshverv i sognet og tog stærkt del i det folkelige arbejde. Han var bl. a. i mange år formand for sygekassen og brugsforeningen, formand for bibliotek, borger- og håndværkerforening og foredragsforening, og i den anledning kom kendte talere, mænd som seminarieførsterne Vinther og Byskov, højskoleforstanderne Grønvald Nielsen og Elbek, pastor Holm, Fruering, pastor Bjerre, Kerteminde, Holger Rosenberg og P. A. Rosenberg, for blot at nævne nogle, jævnligt på besøg i skolen. Jeg forøgede ofte mine sparsomme lomme penge ved at slæbe talernes kuffertyer fra stationen ind til skolen og tilbage til stationen igen.

Mine forældre kom meget sammen med distriktets beboere. Ved fester i hjemmene var de selvsikrede gæster, og det blev betragtet som en selvfølge, at far ved en sådan lejlighed talte, og at han til bryllupper, jubilæer o. l. lavede en vise. Far var en meget dygtig forfatter af lejlighedssange.

Far kendte hvert hjem, der havde skolesøgende børn, så han var nøje inde i de forhold, hvorunder børnene voksede op, hvilket i forbindelse med beboernes forståelse af skolens arbejde lettede ham det vanskelige arbejde, der i de år, han var enelærer, var forbundet med at undervise og opdrage børnene i de overfyldte klasser og bibringe dem de nødvendige kundskaber.

Min far holdt ikke forældremøder — det var ikke på mode dengang, men hvert år arrangerede han en skolefest med forældresammenkomst, hvor der dog ikke blev talt om skolens arbejde. Det var ikke nødvendigt — det kendte forældrene gennem børnene og gennem samtaler med min far i hjemmene.

Far gav os sammen med mor et lykkeligt barndomshjem, så lykkeligt, at jeg ikke formår at skildre det i ord. Far tog sig meget af os, da vi voksede op, legede med os og talte med os om det, der optog os, men samtidig forstod han at sætte sig i respekt. Vi var bange, når vi havde gjort noget galt, ikke så meget for straffen som for, at far skulle gå og være vred på os.

Vore forældre forstod ved små midler at bringe os glæder — særlig vore fødselsdage og højtiderne gjorde de til festdage for os. Juleaften gjorde de til en højtidsaften, som vi aldrig glemmer. Da vi blev voksne, blev far for os tillige en trofast kammerat og rådgiver. Aldrig kom vi forgæves til far med noget, der lå os på sinde. Han hjalp os ikke blot med kærlige ord i tale og i breve, men også i handling hjalp han os gang på gang. Det var næsten altid far, der gav, og vi andre, der tog imod.

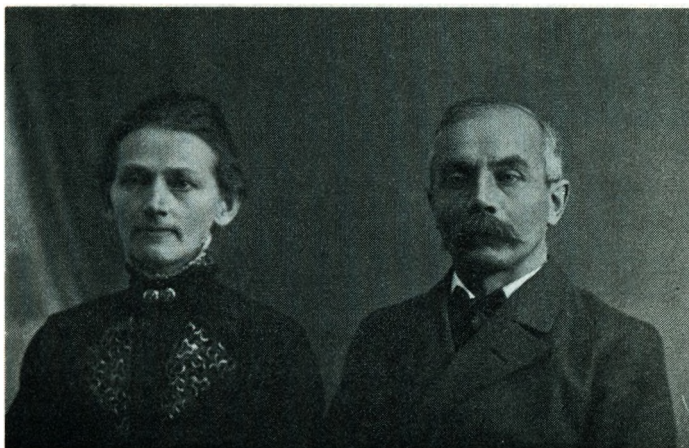
Far ejede et rigt sind, fuld af godhed og kærlighed til alle, og han delte ud til os alle af denne rigdom. Han forstod at udtrykke sig så smukt både i poesi og i prosa, og han har ved sine taler og sange forhøjet glæden ved mange sammenkomster. Han var en lykkelig og glad mand. »Glæd andre, så bliver du selv glad«, siger et gammelt ord. Det ord levede far efter. Han glædede andre, og han blev selv glad.

Mor havde ikke som far sit virke udadtil. Mor ofrede sig helt for sit hjem og lagde hele sit arbejde her. Mor passede hjemmet mønsterværdigt. Der måtte ikke være noget at pege fingre ad, og det var der heller ikke. Der var meget at bestille for mor, særlig da vi var små. Jeg husker, hvorledes mor sad aften efter aften og stoppede og lappede, når de mindste var kommet i seng, men hvor travlt mor end havde, fik hun altid tid til at komme op i børneværelset og bede aftenbøn med os og se efter, om vi lå godt.

Mor var så omhyggelig for os, men hun forkælede os ikke. Hun var selv blevet opdraget til orden, sparsommelighed og lydighed, og det søgte hun også at lære os. Hun viste vel ikke sine følelser så stærkt som far og gav dem ikke så stærkt udtryk, men inderst inde havde hun lige så følsomt et sind. Mor var mere nøgtern end far, og når far skulle holde en tale eller skrive en sang, lod han ofte mor høre noget af det, spurgte hende til råds og rettede sig efter hendes kritiske bemærkninger. Hvis far var for rundhåndet, for godgørende over for os, så kunne mor sige: »Pas nu på, at du ikke hjælper dem for meget — de skal jo lære at klare sig selv engang«.

Mor var meget plaget af sygdom, en hofteskade. I de sidste 30 år af sit liv havde hun sikkert smerter i benet hver dag. Vi forstod ikke som børn, at det ofte var strengt for mor at holde alt i orden, men da vi blev voksne, forstod vi, hvor hun ofrede sig for at gøre alt så godt som muligt for far og os og de mange gæster, der kom i hjemmet. Det var mærkeligt, at mor kunne

bevare sit glade sind og gode humør så godt, som hun kunne. Ofte kunne hun ikke bevæge sig uden store smerter, og ofte lå hun vågen det meste af natten, men vi mærkede ikke meget til det. Mor var stærk i sin svaghed. Hun lærte at bide smerterne i sig og vise et glad ansigt. Da vi blev voksne, syntes vi, at det var for strengt for hende at have os alle samlede hjemme i ferierne, men det ville hun ikke høre tale om, vi skulle blive ved med at komme sammen

Anna og Viggo Lassen

i ferierne, som vi plejede, og selv om hun var træt efter en travl dag, så var der ingen, der morede sig bedre end hun om aftenen, når vi samledes, om sommeren ved leg i haven og om vinteren ved samtale, sang eller et eller andet spil i stuerne.

Mor kom ikke så meget ud som vi andre, men hun fandt glæderne hjemme. Hun elskede at gå og pusle med sine blomster, som hun plejede med nænsom hånd, og hun elskede at sidde med sit strikketøj og en god bog.

Der er særlig et par billeder af mor, som står tydeligt for mig, og jeg tænker også for mine søskende. Det er mor, der kom gående ned ad havegangen med sit milde smil for at tage imod os, når vi kom hjem. Det er mor, der sad ved sybordet med strikketøjet eller sytøjet, og det er mor, der, når vi skulle rejse, fulgte os ned ad havegangen til vejen og stod der og vinkede, når vi gik ud ad vejen.

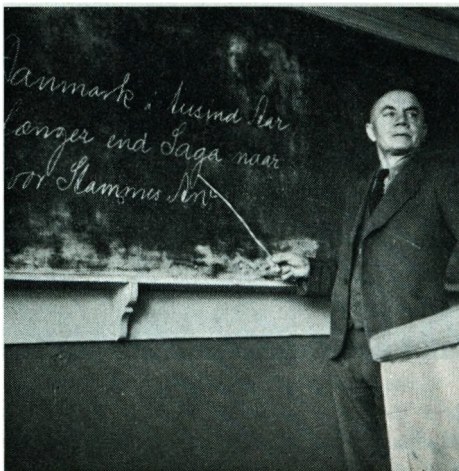
Mor var så trofast og så rørende beskeden. Vi måtte ikke have ulejlighed for hendes skyld. Lejede vi en bil til hende, når hun kom og besøgte os, så var det alt for galt. Og sådan var det helt igennem — mor var så let at gøre glad, så taknemlig for lidt.

Et indtryk af, hvorledes fars undervisning formede sig, kan vist bedst gives ved at anføre uddrag af gamle elevers udtalelser om ham.

En lærerinde, der havde været hans elev i skolen og som senere blev forberedt til seminariet hos ham, skrev ved hans 25 års jubilæum i Hylke:

»Jeg husker, som var det i går, hvor spændte vi var på den »nye degn«. Vi var vante til at se nye ansigter i skolen. Vi havde haft 6—7 vikarer i de

sidste år, men vi vidste godt, at Dem blev vi ikke så hurtigt kvit, så spændingen var stor. Jeg tror egentlig ikke, det første indtryk var så gunstigt, men så begyndte det at blive morsomt at gå i skole. Det kunne hænde, at De i det store frikvarter kom ud til os på legepladsen og hjalp os med at lege, så der ret kom fart i det, og var vejret dårligt, kunne det ske, at bordene i skolestuen blev skubbet sammen, og »deggen selv« lærte os sanglege og danse, så støvet røg, og vi alle burde være døde af bacillerne, vi slugte. Og når legen var forbi, og timen begyndte, tror jeg ikke, der var en af os, der ikke ville gøre hvad det skulle være til gengæld i retning af flid o. s. v.

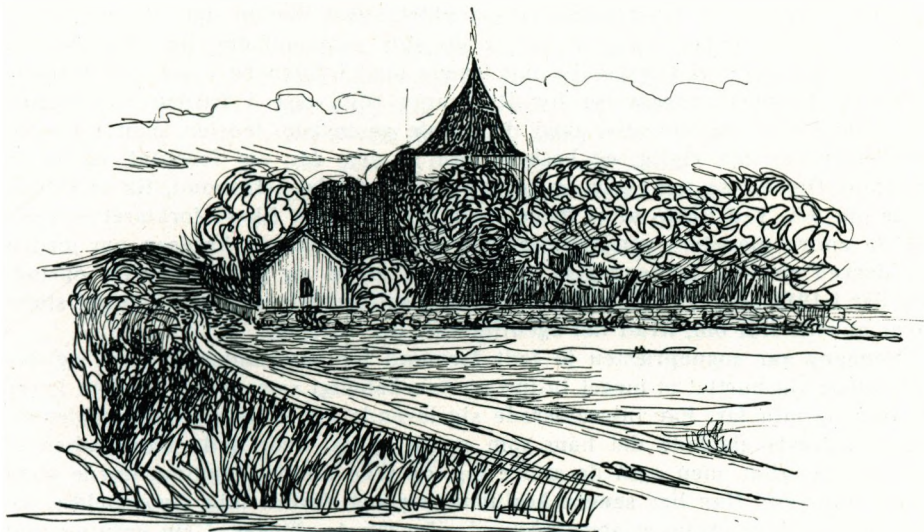

Viggo Lassen i Hylke skole

Ja, vore hjerter vandt De, ikke mindst om sommeren, når De tog os med ud på botanisereture, der gerne endte med, at vi fik en lystig tagfat på marken ved højen i skoven. Mange glade minder fra vor barndom har vi, Deres elever, Dem at takke for, og vi gør det af hele vort hjerte. Den gang var vi endnu ikke i barnets århundrede, og vi var ikke forvante med fornøjelser, så skolen, hvor arbejdet var blandet med leg, stod i en særlig glans for os.

I bogen »Min far var præst«, skriver stadsingeniør E. Bollerup, Vejle, der var min skolekammerat og bedste legekammerat (hans far var provst i Hylke) således om sin skolegang i Hylke skole:

»Det andet midtpunkt i min Hylke-tilværelse er skolen. Den gamle skole lå lige over for præstegården på den anden side af vejen, så jeg havde ikke langt til skole de første år. Det var en af Frederik den Fjerdes gamle rytterskoler, og der var kun to klasser, de store og de små. Dengang gjaldt det jo om at tilrettelægge sagerne således, at børnene mest muligt kunne hjælpe hjemme, og derfor var det sådan, at de store om sommeren kun gik i skole 3 dage om ugen fra 7 til 11, og til gengæld havde vi små rigeligt med skolegang om sommeren. Om vinteren måtte de store holde for, og de små kunne slippe for at komme tidligt op om morgenen og ud i mørket. Det er klart, at under-

Hylke kirke

visningen under disse forhold måtte blive ret primitiv, og mange af de fag, som nu er en selvfølge i enhver skole, lærte vi intet som helst af, men til gengæld blev vi belært grundigt i de vigtigste fag.

I en sådan gammeldags toklasset skole var der naturligvis kun een lærer, og alt ahang faktisk af ham og hans personlighed. Vor lærer, Viggo Lassen, var, da jeg kom i skole, en ganske ung mand, men han var en encslående dygtig lærer og en fremragende pædagog. En rask lussing, der altid sad, hvor den skulle, kunne der nok falde, og en enkelt gang en omgang af spanskrøret, men det er min absolutte overbevisning, at ingen af børnene bar nag af den grund. Lassens familie havde gennem mange generationer været lærere, og de efterfølgende generationer er det forresten også.

Han lærte os på en fortrinlig måde at læse, skrive og regne. Om hans form for regneundervisning kunne der skrives et helt værk. Hver enkelt elev lærte efter sine evner, og udenadlært systematik og forståelse var passende blandet. Visse regningsarter lærte vi rent mekanisk, uden at der navnlig i begyndelsen var nogen som helst dybere forståelse bagved. Man ganger en brøk med en brøk ved at gange tæller med tæller og nævner med nævner, og dermed basta. Da jeg senere kom i mellemskolen og i matematikken stødte på de samme forhold og fik dem forklaret ad mere teoretisk vej, var det en uvurderlig støtte, at jeg på forhånd vidste, hvordan det var, man skulle bære sig ad.

Religionen var et vigtigt fag, og bibelhistorien, som det forlangtes, at vi skulle kunne fortælle, forstod han at levendegøre for os, så de gammeltestamentlige fortællinger stod lyslevende for os.

Foruden de allerede nævnte fag lærte vi en lille smule danmarkshistorie, og også her kom lærer Lassens pædagogiske evner og hans fortællekunst os til uvurderlig nytte. Hvad enten sagen drejede sig om sagtidens konger, om bondefrigørelsen eller om treårskrigen, forstod han at få os til at lytte. Hans beskrivelse af ånden fra 48 og hans redegørelse for de strategiske forhold

omkring slaget ved Isted glemmer jeg aldrig. Han havde den store evne at kunne rive en enkelt episode løs af en stor sammenhæng og gøre den så levende for os, at vi bogstavelig talt levede med i tiden og i det, der foregik.

Lærer Lassens redegørelse for Danmarks tilblivelse i istiden var næppe fuldt ud i overensstemmelse med de nyeste geologiske teorier, men i hovedtrækkene var den rigtig, og beskrivelsen af det, der var foregået, optog os levende. Om det så var fysik og kemi og ikke mindst astronomi, fik vi lidt at vide om det. Ved hjælp af et meget primitivt apparat fik vi forklaret jordens og de andre planeters rundtur omkring solen og månens kredsen om jorden og derved en svag fornemmelse af, hvordan måne- og solformørkelse opstod. Da der i 1911 eller 12 kom en ret betydelig solformørkelse, var vi meget stolte over at vide lidt om, hvad det egentlig var, der foregik.

Dengang var sognepræsten jo født formand for skolekommissionen, og der udviklede sig hurtigt et meget intimt og venskabeligt samarbejde mellem lærer Lassen og min far. Far interesserede sig levende for undervisningsproblemer, og naturligvis glædede det ham som præst at se, hvor gode kundskaber vi havde i religion, men også de andre fag, og ikke mindst regning, havde hans dybe interesse. Han har senere hen mange gange fortalt mig, hvor heldig jeg var med at have en lærer som Lassen i mine første skoleår. I sin gerning som provst havde han rig lejlighed til at konstatere forskellen fra skole til skole og fra sogn til sogn, og bedre lærer end Lassen traf man aldrig, hans ligemand kun sjældent.

Den ene ende af skolebygningen var optaget af skolestuen og forgangen, i den anden var lærerens lejlighed, der vist efter den tids forhold var aldeles udmærket, men sommetider kunne det jo nok knibe lidt med vedligeholdelsen, der var jo ikke mange penge mellem folk dengang, og sognerådet var nødt til at se på skillingerne. Men lidt godt humør kunne jo undertiden klare svært på begreberne, og engang da lærer Lassen syntes, at nu var hans køkkengulv alligevel blevet et nummer for dårligt, greb han sagen an på sin egen måde, og resultatet udeblev ikke.

Andragende:

Kære, rare »sognerødder«!
Undskyld jeg på tiggerfødder
beder ydmygt: »Lån mig øre
til den bøn, jeg vil fremføre.«

Byen er et paradis,
(skolen med begribeligvis),
dog her er et notabene,
som er os til megen gene.

Ak vort stakkels køkkengulv
det har fået hul på hul,
det har udstridt, er opslidt,
det er gammelt, det er skidt.

Disse gamle køkkensten,
de er os til megen men.
Hvis vi vore ben nu brækker?
Tanken derom os forskrækker.

Hvilket ansvar og I får,
hvis det os således går!
Nej, det kan I ikke bære,
ej I kan så hårde være.

Kære, gode vise syv!
Hold jer ikke nu så »styv«!
Sig for denne gang blot: »Pyt,
lad os give ham et nyt.«

Send det gamle på museum!
— det er passende dertil —
Læg så os et nyt på pladsen,
da jeg takker. *Viggo Lassen.*

Skolekommissionens påtegning:

At høre Lassens svare sukken,
fordi hans køkkengulv er sprukken,
har rørt mig næstendels til gråd.
Jeg derfor be'r: »O, kære råd,
vær ikke dyr og ej fortrædeligt,
gør snarest degnens gulv betrædeligt.«

J. T. Bollerup,
provst og sognepræst.

Sognerådets svar:

Rare Lassen — lille Lassen!
Skønt der ebbe er i kassen,
dog et køkkengulv I får.
Vi bør ej det ansvar have,
om et led I får af lave —
mindre for et brækket lår.

På museum send det gamle!
Hvis De ret forstår at handle,
det derfor De får et »nyv«,
dog om der bli'r difference,
skal af sognets slunkne kasse
vi den dække alle syv.

Bli'r der noget overskud,
må De sætte dette ud,
at det kan trække renter,
som vi siden skænker bort
til universitetet stort,
hvorefter Århus venter.

P. J. Christensen
sognerådsformand.

Jeg har i min skrivebordsskuffe liggende et bundt af fars lejlighedssange, og som et eksempel på hans evne til at »lave« en vise eller en sang skal gengives en konfirmations- og en sølvbryllupssang.

Konfirmationssang:

Til lykke på din højtidsdag
vi dig nu alle bringe —
og se dig om, et festligt lag
vil hjælpe dig at svinge
med frejdigt mod »livsfanen« kæk
og bringe i det mørke skræk.
Giv glad din hånd til pagten,
så giver Gud dig magten.

Så har vi da til dig den tro,
at du vil ikke svige —
du lysets tanker giver bo,
mod mørket vil du krige.
»Din hånd er lagt på Herrens plov,
se ej til verdens trylleskov.«
Den aldrig tager magten,
når du står fast i pagten.

Er svunden nu din barndomstid,
vi ved, den gav dig glæde —
gå fremad kun som nu med flid,
blandt lysets børn tag sæde.
Foran dig ligger håbet end,
så trofast dig mod livet vend.
Gig glad din hånd til pagten,
så giver Gud dig magten.

Så vend kun øjet frejdigt frem
og se mod dag, der kommer,
og glad din ungdoms harpe stem,
så bringer dag dig sommer.
Hvad smukt dit barneøje så,
det vil i ungdoms år du nå,
når du står fast i pagten,
og lysets Gud har magten.

Og barndomsår som lykkeår
vil stå med glans om tinde,
og poesiers stråleskær
dem farver, når de svinde,
og de skal for din tanke stå,
og livets andre dage grå
dem aldrig skal fordunkle,
i mindets lys de funkle.

Sølvbryllupssang:

Forglemmigejen.

Der gror en blomst ved bækken med særskønne navn,
lysblå stråler den med skin og skær af himlen.
Kronens blade en guldkrans ømt slutter i sin favn —
ved aftenstund genspejl af stjernevrmlen.

Den suger alt sit liv fra det rindende vand,
fra de skjulte kilder strømmer det om roden —
fint kranser den min vej langs med bækkeløbets rand,
og skjulte dyb det gemmer den for foden.

Forglemmigej, kærminde, du randt mig i hu,
da igennem svundne år jeg så tilbage —
ingen blomst kan mig røre mere ømt i sind end nu —
du kalder frem for mig de fjerne dage.

Sødt tryller du min barndom i minderne frem,
sært det hvisker som blad i lune vinde,
det dugger for mit øje, når der hviskes navnet hjem.
Forglemmigej — derom vil du mig minde.

Forglem mig ej — så siger det hjem, jeg vandt ind
med det kæreste for mig — mit kongerige —
det bæver mig i sjælen — det blusser på min kind —
mit hjem, min fred, min lykke uden lige.

Forglem mig ej — det lyder fra venner, jeg fandt,
og det lyser fra øje mod øje —
det tvinger frem min tak for de dage, som svandt,
for alt så vel for mig de ville føje.

Nej aldrig vil jeg glemme min solfyldte dag—
hvert et minde er som strejf og skær fra himlen —
det vil løfte mig og styrke mig til stedse bedre tag —
det lyser over vej som stjernevrmlen.

Og vil jeg da som blomsten mit liv hente frem
fra de skjulte kilders væld fra evigheden —
jeg stævne vil mit livsløb mod livets rette hjem,
mod ham, som evigt giver glæden — freden.

Hylke skole, 17. oktober 1921.

Med hjertelig tak.

Anna og V. Lassen.

Min far tog sin afsked som lærer i Hylke i 1940, og mine forældre flyttede til Bjerringbro. Far døde i maj 1943, min mor døde tre uger senere. De ligger begravet på Bjerringbro kirkegård. I en omtale af fars virke i Hylke, som Aarhus Amtstidende bragte, nogle dage før far tog sin afsked, stod der bl. a.:

»En meget dygtig og i vide kredsé anset skolemand afslutter sin lærergerning efter at have virket ved samme skole i 42 år. Det er en stor og vel-signelsesrig gerning, lærer Lassen har øvet i Hylke. Hans frisind har altid præget undervisningen, og han har haft den tilpasningsevne, der skal til for at skabe det rette tillidsforhold mellem lærer, barn og hjem.

Ved sin grundige undervisning, sit ægte væsen og hele tillidvækkende personlighed vandt han børnenes respekt og kærlighed. Forældrene sendte trygt deres børn til Hylke, ikke blot fordi Lassen var distriktets lærer, men også fordi de vidste, han havde et livssyn, som faldt sammen med deres. Lærer Lassen såede aldrig tvivl i barnets sjæl, og det er der mange, der ved afskeden vil sige ham tak for. Ikke mindst hans religionstimer har elever og forældre været glade for.

Foruden at have passet sin skole med den største samvittighedsfuldhed har han gjort en stor indsats i oplysningsarbejdet for ungdommen og på anden måde. Tillige har han dygtigt og godt røgtet en lang række betydelige og samfundsnyttige tillidshverv. I bibliotekssagen har han udført et stort og fortjenstfuldt arbejde. Han var i en længere årrække formand for lærerkredsen og var indtil i fjor formand for det udvalg, som forestår afholdelsen af skole- og efterårsmødet i Skanderborg. Skolestuen var dog altid det sted, hvor han havde sine bedste stunder.

Mange har i årenes løb søgt råd og oplysning hos lærer Lassen, der altid med stor tjenstvillighed har ydet bistand, ligesom enhver altid er blevet modtaget med megen gæstfrihed i det hyggelige hjem hos lærer Lassen og hustru.«

VI.

TAGE BUNDGAARD LASSEN

Ansæt ved Brande Byskole-Præstelundskolen, Brande, 1923-1967.

MINDER FRA RYTTERSKOLEN

Jeg er født i den gamle rytterskole i Hylke den 6. juni 1900. Det ældste minde, jeg har fra mit barndomshjem, er, at det gamle udhus i haven en sommer blev revet ned, og der blev bygget et nyt bag ved skolebygningen. Hele sommeren igennem lå der ude i gården store bunker af sten, bjælker og brædder, imellem hvilke min ældste søster og jeg fandt på mange spændende lege, men da jeg en dag faldt mellem bjælkerne og fik et rustent søm op i bagdelen, blev det forbudt os at benytte denne legeplads. I løbet af vinteren blev bunkerne imidlertid fjernet, og vi fandt så snart på andre lege.

Allerede da jeg var fem år gammel, fulgte jeg daglig min far ind i skolestuen og tilbragte en stor del af min tid derinde.

Jeg husker endnu tydeligt det lille, lavloftede rum, der var tæt pakket med børn — skolen havde på den tid, umiddelbart efter århundredskiftet, to klasser med over 60 børn i hver klasse. Skolebordene stod så tæt, at man måtte kante sig op mellem rækkerne, og for at skaffe siddepladser til alle børnene havde man anbragt nogle af de gamle seksmandsborde fra rytterskolens første tid nederst i skolestuen.

Når jeg i erindringen genkalder billedet af den store børneflok i ældste klasse, hvor jeg holdt mest af at være, træder de forskellige ansigter med tydelighed frem for mig. Jeg ser dem, som de en blæsende efterårsdag stod grupperet omkring den rustrøde vandpost på legepladsen, som silhuetter mod rytterskolens nøgne, hvide gavflade, opstillet af en omrejsende fotograf, der på den tid besøgte egnens skoler.

Klarest fremtræder billedet af en stor, klodset dreng ved navn Janus, af kammeraterne kaldet Janus Skævben, der med sine skrævende hjulben, hænderne dybt begravet i bukselommerne og med et måbende udtryk i sit ansigt havde taget opstilling i forreste række. Han er for mig så afgjort gruppens midtpunkt, og dersom de forskellige ansigtstræk med tiden udviskes, vil billedet af Janus sikkert blive stående for mig med samme skarphed som nu.

Grunden til, at han står tydeligere for mig end de andre, er ikke den, at han på nogen måde udmærkede sig i klassen eller på legepladsen, men tværtimod den, at han var den dårligst begavede i hele klassen, en sinke, der på grund af sine små åndsevner ofte pådrog sig kammeraternes latter og spot.

Havde han haft sin skoletid nu og ikke for 60 år siden, ville han være blevet prøvet af en skolepsykolog, der ville have henvist ham til særundervisning. Men da Janus gik i skole, var der ingen skolepsykologer og ingen særundervisning. Janus sad år efter år med sin abc og sin regnebog for første klasse, og da han gik ud af skolen, var han ikke nået videre, end at han til nød kendte bogstaverne og kunne addere og subtrahere med små talstørrelser.

Der sad på den tid mange Januser rundt om i landets skoler, og grunden til, at de gik ud af skolen som analfabeter, var ikke, at lærerne ikke forstod at undervise dem, men den sendrægtighed, skolemyndighederne udviste med hensyn til at forbedre skoleforholdene. I en klasse med over 60 elever havde en lærer mere end nok at gøre med de normalt begavede og kunne ikke afse tid til at tage sig tilstrækkeligt af Januserne.

Jeg havde ondt af Janus og søgte at hjælpe ham, så godt jeg kunne. Jeg husker ham, som han sad tæt ved den store runde kakkellovn på den yderste plads ved det nederste seksmandsbord og masede med at skrive bogstaver og tal. Når han møjsommeligt havde fået tavlen skrevet fuld, spyttede han på den, tørrede den over med fingrene, gned den halvtør med trøjeærmet og tog så alter fat på talrækken 1—10 eller på abc.ens for ham så vanskelige bogstav-sammensætninger: is — si — os — so.

Jeg stod ved siden af ham time efter time og hjalp ham med at stave de få ord, han havde for som lektie, eller hjalp ham med at regne lette additions- og subtraktionsopgaver, lette for et normalt begavet seksårsbarn, men vanskelige for en trettenårs Janus.

Havde han skrevet $2 + 2 = 5$, viskede jeg diskret 5 tallet ud, lagde først venstre hånds tommel- og pegefinger og derefter de tilsvarende fingre på højre hånd over bordkanten. Janus talte efter, hviskede fire, idet han så spørgende på mig, som om han tvivlede på resultatets rigtighed, og først når jeg havde nikket, skrev han sit skæve firtal, stolt som en mellemskoleelev, der på egen hånd havde løst en vanskelig matematisk opgave.

Når min far havde sat klassens forskellige hold i gang med deres arbejde, et hold med regning, et andet hold med skønskrivning og et tredje med indskrivning af diktat, kom han ned til Janus for at stave lektien igennem med ham. Så blev der musestille i klassen, alle lyttede spændt for ikke at gå glip af de morsomme ord, Janus dannede, når han skulle forbinde bogstaverne med hverandre.

Det var unægtelig også en festlig forestilling, Janus ufrivilligt opførte, hver gang han blev hørt. Han gentog som regel bogstaverne et par gange og fandt så på et ord, der havde nogen lighed med bogstavlydene: ni, ni, kanin — to, to, tor — os, os, ost. Intet under, at det kneb for børnene i klassen at holde latten tilbage.

Vel sagtens for at hverken Janus eller hans kammerater skulle mærke, at han indtog en særstilling i klassen, prøvede far enkelte gange at høre Janus i lette tabelstykker og i enkelte byer, som far i forvejen havde forsøgt at lære ham. Janus skulle således en dag høres i 3-tabellen. Far skrev på tavlen 6×3 . Janus tænkte sig længe om, så gik der et smil over hans ansigt, og troskyldigt spurgte han: »Ment do it 5×3 ?«. Rimeligvis havde han på en eller anden måde fundet ud af, at det var femten, og ville nu gerne, at sekstallet blev ombyttet med et femtal.

Samme dag skulle han på danmarkskortet, hvor byernes begyndelsesbogstav var anført, finde et par af Limfjords-byerne og nævne navnene. Han begyndte med Løgstør, stod længe og stirrede på det store L, drejede sig om mod far, og med et forlegent smil kom han så med det for os alle så overraskende spørgsmål: »Det skul da vel alle væ London?«. Alle i klassen, selv far, brast i latter, men siden slap Janus for at blive overhørt på samme måde som de andre i klassen.

Når Janus havde dummet sig i timerne, var han ofte i frikvartererne genstand for kammeraternes drillerier. Tilsyneladende tog han sig det ikke nær — han legede sammen med de andre, skønt de også her morede sig over ham og havde ham lidt til bedste. Skulle der leges Tagfat eller Stå Trold, blev han næsten altid udtaget til at være første fanger, og da han, på grund af at benene sad på ham som på en grævlingehund, ikke udmærkede sig som løber, måtte han på de dage, hvor det morede kammeraterne, trave rundt i frikvartererne og i middagspausen uden at kunne fange en eneste af dem.

Gik det for vidt med de andres jubel over hans klodsethed, kom jeg ham til hjælp, tog ham ved hånden og hjalp ham med at fange. Om det var, fordi jeg var den mindste i flokken, eller fordi man ville stå sig godt med degnens søn, skal jeg ikke kunne sige, men resultatet blev hver gang, at en lod sig fange, og Janus slap fri.

Som jeg nu tænker tilbage på Janus' skoletid, kan jeg ikke mere skelne de enkelte dage fra hverandre. De er i erindringen kædet sammen til en lang tid, hvor jeg hver dag var opfyldt af ønsket om at hjælpe Janus mod de andres drillerier. Dog er der en hændelse, der står som prentet ind i min bevidsthed, trukket stærkere op i min erindring end tidens øvrige tildragelser, så at den aldrig vil fortone sig sammen med disse.

Denne hændelse indtraf den dag, Janus havde anbragt London ved Limfjorden. Hans kammerater drillede ham i middagspausen ud over alle grænser, og da Janus i forvejen var nedtrykt over sine mildest talt uheldige præstationer i regne- og geografitimen, kunne han ikke som sædvanlig tage deres drillerier med godt humør.

Han havde stillet sig med ryggen mod en af bomstolperne og ville ikke lege med. Som han stod der under den ophejsede bom mellem bomstolperne, mindede han med sit forgræmmede ansigt om en forbryder, der er blevet ført til galgen og kun venter på at blive klynget op. Kammeraterne sværmede om ham og søgte at overgå hverandre med drillende hentydninger til hans fortæelser i timerne.

»Er du falden ned fra månen, Janus? — Har du ondt i maven, Janus? — Har du slugt en ost? — Nej, mon han ikke har slugt en kanin? — Tænker du på å ta te London, Janus?«.

Da de til sidst begyndte at smide sten og jordknoLde mellem benene på ham, gik det for vidt. Janus greb en sten, slyngede den af al sin kraft efter de nærmeststående, der sprang til side, så stenen fløj forbi, helt over til skolebygningen, hvor den gik gennem et af vinduerne.

Den gennemtrængende klirren af glas, der knustes mod stenbroen, fik for et øjeblik al samtale til at forstumme, men så brød en orkan af harmfyldte råb løs omkring Janus.

»Do ka stole på, æ degn blyvver gal!«. »Do får tæsk, å de hår do godt a!«. »Do kommer te å betål æ rud!«.

I det samme blev der kaldt ind. Janus fulgte grædende efter flokken, der med større iver end sædvanlig stormede ind i skolestuen. Far behøvede ikke at spørge om, hvem der var synderen. Det stod tydeligt skrevet i Janus' tårevædede ansigt. Dommen blev straks afsagt: »De, der har drillet Janus, får en times eftersidning. Janus betaler ruden med 50 øre, og så taler vi ikke mere om det. Hold så op med din græden, Janus!«.

Men Janus lod sig ikke trøste. Han var fra et fattigt hjem, og 50 øre var for ham en så stor kapital, at han ikke turde gøre sig håb om at kunne fremskaffe den. Med hovedet hvilende mod den ru bordplade græd han så heftigt, at tårerne som blanke striber langsomt banede sig vej gennem de figurer og initialer, rytterskolens tidligere elever med grifler og knive havde prentet i pladen for at efterlade sig et minde om deres skoletid.

Synet af den grædende Janus rørte mig dybt. Stille listede jeg mig ud af skolestuen og gik ind i køkkenet, hvor jeg hurtigt satte min mor ind i den for Janus så fortvivlede situation. Mit ønske, om jeg måtte »låne« 50 øre af husholdningskassen, blev straks efterkommet, og med en håndfuld småpenge vendte jeg snart efter tilbage til den endnu grædende Janus.

Uden at selv de nærmestsiddende bemærkede det, fik jeg ham til at tage pengene, som straks forsvandt ned i hans rummelige bukselommer, og da jeg havde gjort ham begribelig, at han først næste dag måtte aflevere pengene til far, tog vi fat på vort sædvanlige arbejde med tal og bogstaver.

Den følgende dag havde Janus en kurv dejlige, sorte syltekirsebær med til mor, og efter morgensangen gik han stolt op til far og tømte lommens indhold af 2 og 5 ører iblandt med kirsebærsten og lommeuld ud på katederet.

Far var synligt overrasket såvel over den hurtighed, hvormed bøden blev betalt, som over foræringen. For mor og mig var overraskelsen — i al fald med hensyn til den omgående erlæggelse af den Janus idømte bøde — knap så stor.

SOGNEFOGDENS GUDSØN

Landsbyens sognefoged var min gudfar. Hans gård lå ikke så langt fra rytterskolen, og fra jeg var et par år gammel, gik jeg ofte over i sognefogedgården. Med min hånd i sognefogdens store, barkedede arbejdsnæve travede jeg med ham rundt i stald og mark og blev ven med alle gårdens dyr.

Næst efter mit eget hjem var sognefogedgården i mine første barndomsår mit kæreste opholdssted. At færdes her var som at blade i den store eventyrbog med de farvelagte billeder, jeg undertiden fik lov at låne af min far.

Hver dag bragte mig her nye oplevelser, særlig i forårstiden. I timevis kunne jeg da stå og se på de kåde lam, der sprang rundt på marken og puffede til hverandre som drengene hjemme på legepladsen, på føllet, der efter en rask tur om i toften kom farende hen til moderen for at få sin tørst slukket, eller på de gule gæslinger, der boltrede sig i dammens grumsede vand.

Spændende var det, når jeg fik lov at ride det gamle, skimlede føløg ud i marken, morsomt når jeg kørte med sognefogden til møllen, men allerbedst var dog høsttiden med de mange køreture på de høje kornlæs.

De festligste dage i min tilværelse — foruden juleaften og min fødselsdag — indtraf, når sognefogden tog mig med til købstaden. Det skete som oftest, når han skulle levere grisé til slagteriet. Så tronedede jeg ved siden af sognefogden og følte mig så stolt, som om grisevognen var kongens karet, og det var kongens staldmester, jeg sad ved siden af.

Det eneste, der ærgrede mig, når vi kom til købstaden, var, at folk ikke hilste på os. Det var, som om de slet ikke lagde mærke til, at nu kom sognefogden og hans gudsøn. De gik forbi os, som de gik forbi andre, nikkede ikke engang til sognefogden, som folk gjorde hjemme i landsbyen. Den første gang,

jeg var med i byen, tog jeg hatten af for alle dem, jeg kom forbi, indtil sognefogden sagde, at det skulle jeg ikke, for det brugte folk i byen ikke. Det kunne jeg ikke forstå, men det måtte jo passe, når sognefogeden sagde det.

Kun een gang stod folk stille og så efter os, og den opmærksomhed, vi da pådrog os, var så lidt smigrende for os, at ingen af os i lang tid derefter omtalte det til nogen. Jeg var vel da 3—4 år, og det var en af mine første ture til købstaden. Sognefogden havde spændt fra i købmandsgården, og vi var så derfra gået op gennem byen. Da havde folk vendt sig om og set smilende efter os. Sognefogden havde følt sig helt bæret. Mon det var ham eller den lille dreng, de beundrede? Pludselig kom han til at se, at elastikken i mine bukser var gået i stykker, så de hang om hælene på mig, og skjorten flagrede efter mig. Så forstod han, at det ikke var beundrende blikke, folk havde rettet efter os. Skyndsomst fik han mig med ind i en port og fik mit tøj ordnet.

Lille og spinkel var jeg barndommen igennem, men jeg hævdede mig blandt de store ved at påtage mig et rask væsen, og jeg blev derfor aldrig betragtet som en undermåler.

Når bålet valborgaften var brændt ned, så jeg lige kunne se over det, var jeg den første til at springe over det og viste derved, som Rolf Krake og hans kæmper hos kong Adils, at den skyr ej ild, som over den springer.

Når jeg sammen med byens andre drenge om sommeren gik ned til søen for at bade, var jeg den første til at springe på hovedet i vandet. Vel fik jeg aldrig stor færdighed i at svømme — som jeg også selv beskedent udtrykte det: »Det er ikke noget, der er værd at prale af — kun lidt hundesvømning«, men da jeg var mellem dem, der tog de fleste dukkerter, blev jeg aldrig sat i klasse med »vandskrækkerne«, den kategori af drenge, der ikke turde få hovedet under vandet.

Havde drengene om vinteren hugget skåder i branddammen, var ingen så dumdristig som jeg til at springe hen over de farligste steder, og når vi på selvavede tømmerflåder og i utætte kar sejlede på mølledammen og udkæmpede »blodige« sørøverslag, var jeg en af de mest forvovne til at sejle de andre i sænk, hvilket en dag, da jeg sammen med møllerens søn havde bemandet et gammelt dejtrug, hævnedes sig på den måde, at vi ved sammenstød med et andet sørøverskib begge væltede i dammen. Heldigvis var det på lavt vand, og da jeg kom til at hænge på ryggen af min kampfælle, havde jeg det nogenlunde på det tørre, men da han åbenbart mente, at jeg var sluppet for billigt, rystede han mig af sig, så vi kom til at lide samme skæbne. Vandet drev af os, da vi nåede land, og kamplysten var foreløbig gået af os.

Aldrig holdt jeg mig tilbage, når det gjalt om at udføre en i kammeraternes øjne rask bedrift, og skønt jeg ikke var i besiddelse af store kræfter, blev jeg alligevel regnet som en ligemand blandt mine jævnaldrende.

Hertil bidrog vel også i nogen grad min nære forbindelse med sognefogden. Han var landsbyens konge, hvis mening om en eller anden sag var afgørende for, hvilket standpunkt andre folk i byen indtog. Rundt om i hjemmene var børnene vant til daglig at høre: »Sådan siger sognefogden« eller »Sådan gør sognefogden«, så det var intet under, at børnene fik den forestilling, at han var lidt mere end andre i byen.

Der var unægtelig også noget martialske over ham, når han i embeds medfør med guldtræset kasket på hovedet og den uundværlige knortekæp i hånden

værdig og bred skridtede hen ad landsbygaden med den tynde skrædder, der fungerede som pantevidne, tre skridt bag efter sig. Når drengene ved en sådan lejlighed indstillede deres leg ved vejen, medens øvrigheden passerede forbi, og jeg hilste: »Goddag sognefoged«, hvilken hilsen han besvarede med et venligt nik, voksede jeg et godt stykke i de andres agtelse, og jeg befæstede min position yderligere ved at bemærke: »Han er jo min gudfar«. At det betød noget, var de alle klar over.

Blev der klaget til sognefogden, når drengene om vinteren havde gjort sprøjtehusbakken spejlblank ved slædekørsel, eller de om foråret spillede pind eller slog trille på gaden, så forbipasserende stod i fare for at blive ramt, ønskede enhver dreng, at han som jeg var sognefogdens gudsøn.

Da jeg kom til at gå i skole, opdagede jeg dog, at der kunne komme tider, hvor det ikke var så rart, at ens gudfar var sognefoged. Jeg fik nu mange lege-kammerater og blev undertiden listet med på et eller andet foretagende, der bevirkede, at jeg bagefter havde en dårlig samvittighed, så jeg ikke med samme frejdighed som før gik over i sognefogedgården.

Første gang det skete, var en vinterdag kort tid efter, at jeg var begyndt at gå i skole. Om formiddagen traf jeg uden for skolen et par kammerater, der fik mig med ned på branddammen. I lang tid morede vi os med at lave glidebaner, men da det ikke var morsomt mere, fulgte vi bækken op gennem præstens eng og kom helt op til stampmøllen i nabobyen. Her opdagede vi et væld i kanten af engen og gik straks i gang med at udnytte opdagelsen. Af sten og brædestumper, der lå ved stampemøllens sluseværk, fik vi bygget en dæmning om vældet, hvorved der dannedes en lille dam, der i vor fantasi blev til en stor sø. Nogle gamle drænrør, som vi fandt på engen, blev stukket ind i dæmningen, så vandet fossede ud i tykke stråler. Vi var så optaget af legen, at vi ikke tænkte på, at der var noget, der hed middagsmad og vrede forældre, når vi ikke kom hjem til tiden.

Langt om længe nåede vi ned til branddammen og blev meget overraskede ved at se min far sammen med sognefogden og alle skolebørnene stå ved sprøjtehuset. Grunden til, at de stod der, var dog ligetil. Da jeg ikke havde vist mig hverken til middag eller til eftermiddagskaffe, var min mor blevet ængstelig for, at jeg var kommet noget til — isen var jo ikke sikker på alle steder. Skolebørnene blev sendt ud i byen for at spørge efter mig, og da sognefogden hørte, at jeg havde været borte hele dagen, deltog han i eftersøgningen. Det var ikke blide ord, jeg blev modtaget med af min far. Selv sognefogden så vred ud, da han bemærkede: »Du er vel ikke ved at blive til en landstryger?«

Efter denne begivenhed varede det nogle dage, før jeg aflagde besøg i sognefogedgården. Det var nogle lange dage for mig, og glad var jeg, da sognefogden en dag kom forbi skolen, tog mig ved hånden og lod, som om han helt havde glemt det med landstrygeren. Jeg lovede mig selv, at nu ville jeg aldrig mere være med til noget, der kunne bevirke, at jeg pådrog mig mine forældres og sognefogdens vrede. Men da jeg en sommer kom til at lege med nogle store drenge, gik det galt igen.

Samme sommer blev der bygget et nyt hus på kirkebakken. Her legede vi om aftenen, når håndværkerne var gået hjem. Det var ikke nogen ufarlig legeplads, da brønden var sat og kun dækket med nogle løse brædder, men det

tænkte vi selvfølgelig ikke på. En aften fandt de store drenge på, at vi skulle kaste en stabel mursten ned i brønden. Jeg og et par af mine jævnaldrende sled og slæbte for at tjene de 5 øre, der blev stillet os i udsigt, når stenene var kastet i brønden.

Pludselig så vi, at manden fra den nærliggende gård kom løbende over marken op imod os med en pisk i hånden. Da forstod jeg, at jeg igen var på forbudne veje. Jeg tabte et par mursten ned over mine bare tæer. Det gjorde nederdrægtigt ondt, men det var der ikke tid til at tænke på — det gjaldt blot om at komme bort, før manden nåede op til os og så, hvem synderne var.

Jeg hørte dagen efter, at håndværkerne havde arbejdet flere timer med at få stenene op, og at de havde truet med at melde drengene til politiet. Jeg gik i den dødeligste angst for, at mine forældre og sognefogden skulle få at vide, at jeg havde været med til denne skarnsstreg. I flere dage holdt jeg mig fra sognefogedgården uden at forstå, at jeg netop derved fik mistanken rettet mod mig.

Da jeg endelig vovede mig derover og traf sognefogden ude på gårdspladsen, kunne jeg ikke finde på noget at sige, stod blot og skottede forlegen op på ham. Sognefogden brød så tavsheden med et par spørgsmål, der berørte mig på pinlig måde.

»Du har vel ikke været ude at strejfe igen? Det er længe siden, vi har set dig.«

Jeg rystede benægtende på hovedet, og de første lårer piblede frem i mine øjne. »Du skulle vel ikke have været med til at kaste sten i brønden ved det nye hus? Jeg har hørt en fugl synge derom.«

Så måtte jeg ud med sproget, og jeg forsikrede grædende, at jeg aldrig skulle gøre det mere, og at det var de store, der havde fået os til det. Sognefogden lovede at lade nåde gå for ret, og så blev der ikke talt mere om den sag.

Nu gik der lang tid hen, hvor jeg hver dag uden betænkning aflagde besøg i sognefogedgården, men »krukken går så længe til vands, at den kommer hjem uden hank«. Der kom igen en tid, hvor jeg følte, at min samvittighed ikke tillod mig at komme på sognefogdens enemærker.

Den episode, der forårsagede, at jeg for tredje gang — om end frivilligt — var forvist fra sognefogedgården, indtraf, da landsbyens gamle rejsebud var afgået ved døden, og der blev holdt auktion over hans efterladte ejendele.

Det var kun en lille auktion, og sognefogden skulle selv forestå den. Der var dårlig plads i de små stuer, og da det var hen på sommeren, blev auktionen afholdt i fri luft. Rejsebudets fattige møblement stod opstillet til almindelig beskuelse ude i haven, hvor solens ubarmhjertige lys åbenbarede dets mangler endnu mere, end da det stod i stuens halvmørke. Jeg og min gode ven Peter var mødt op for at se på forestillingen, der var en stor begivenhed i den lille landsby. Vi lå ved havegærdet og morede os over folks vittigheder om det defekte bohave.

Det gik noget trevent med budene. Skrædderen viste numrene frem, og sognefogden, der havde anbragt sig i en af de bedste stole med et lille, leddeløst bord foran sig, opmuntrede folk til at byde. Han ledsagede sine bemærkninger med nogle slag af knortekæppen på bordpladen.

»1 krone er budt. Det er ingen penge for et stueur. Siger I, det er ormstukket? Ja, men man skal ikke skue hunden på hårene. Kommer det i en

anden kasse, vil det være en pryd i ethvert hjem. 2 kroner er budt — $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ — første gang $2\frac{1}{2}$ — anden gang $2\frac{1}{2}$ — ingen højere — tredje gang $2\frac{1}{2}$ «. Knortekæppen daskede mod bordpladen, så bordet vaklede og gav sig i alle dets sammenføjninger.

Peter og jeg var til at begynde med tilskuere til forestillingen, men så kom jeg i tanker om, at det kunne være morsomt at byde. Blot vi bød lavt nok, var der jo andre, der bød over.

Næste nummer, en brødmaskine, blev sat på bordet. »25 øre«, råbte jeg. Den gik snart op i et par kroner. Nu blev vi ved med at byde, og vi holdt ikke op, medens legen var god. Folk lo af os, men sognefogden blev irriteret. Det tog for lang tid med auktionen, når de første bud var så små — og han skulle hjem og køre rug ind. Han måtte have de to knægte bremsset, selv om den ene var hans gudsøn.

Så kom et fuglebur uden låge, en tørveløb med hul i bunden og et par slidte gulvmåtter. Det blev råbt op på en gang, og jeg var der straks med et bud på 25 øre.

Sognefogden så hen på mig. »25 øre — ingen højere — første gang — anden gang — tredje gang — 25 øre«. Kæppen faldt i slag mod bordpladen, og sognefogden spurgte underfundigt: »Hvem var det, der bød?«. »Degnens søn«, blev der svaret. Sognefogden så smilende hen på mig. »Vil du betale med det samme? Ellers bliver det plus $12\frac{1}{2}$ % salær«.

Jeg var grædefærdig — jeg havde ingen penge med. Jeg fik effekterne samlet sammen, og under folks latter slæbte Peter og jeg af med sagerne.

I lang tid derefter turde jeg ikke se sognefogden, men skjulte mig, når han kom forbi. Drengene fortalte mig, at nu kom sognefogden en dag og pantede mig. Hvad det var at blive pantet, vidste jeg ikke, men antog, det måtte være noget med straf.

En dag, da vi sad ved middagsbordet hjemme i skolen, kom sognefogden ind i stuen, hilste med et lunt blink i øjnene på mine forældre, satte sig ved siden af mig og trak nogle papirer op af lommen. Jeg stirrede stift ned i min tallerken — — nu kom det, jeg havde frygtet så længe.

»Ja, det var jo de her sager, du købte på Søren Budmands auktion. Du har vel pengene, ellers må vi jo have et par af dine kaniner til tvangsauktion«.

Mine forældre lo, men jeg kunne ikke se det komiske ved situationen. Gravalvorlig hentede jeg min sparebøsse og talte beløbet op. Sognefogden daskede mig blidt oven i hovedet med sin store snørepung. »Så er det i orden, og nu ser vi dig vel snart ovre hos os. Vi længes efter dig«.

Det var sidste gang, jeg havde noget udestående med den stedlige øvrighed, og sognefogden fik ikke oftere lejlighed til at klage over sin gudsøns opførsel.

TRÆK AF LIVET PÅ DEN GAMLE GÅRD

Nærmere skolen end sognefogedgården lå Eskegård, en bondegård på et halvt hundrede tønder land. Her holdt jeg også meget af at komme og blev altid vel modtaget af gårdens folk. I et par år kom jeg her så godt som daglig og fulgte således arbejdet på gården til de forskellige årstider.

Det er nu ca. 60 år siden, jeg havde min gang på gården, og der er i dette tidsrum sket en stor forandring med hensyn til levemåde og arbejdsforhold på landet. På den nævnte gård levede man meget gammeldags. Der var så

godt som intet forandret med hensyn til husets indretning, kost og levevis m. m., efter at manden havde overtaget gården efter sine forældre, der som aftægtsfolk beboede et par værelser i stuehuset.

Her skal fremdrages nogle træk af livet på gården i begyndelsen af århundredet, og selv om gården vel nok var det sted i Hylke, hvor man længst bevarede gamle skikke og gammeldags levemåde, vil jeg dog antage, at skiltringen kan passe på jysk landboliv i almindelighed omkring århundredskiftet.

Gården bestod af fire bindingsværkslænger med stråtag. Mellem bygningerne var der en stor brolagt gårdsplads, og midt på denne lå møddingen. Da vinduerne i de af stuehusets værelser, der blev mest benyttet, vendte ud mod gårdspladsen, kan man jo ikke påstå, at man herfra havde nogen særlig smuk udsigt.

Stuehuset havde to indgangsdøre. Den ene, som yderst sjældent blev benyttet, førte ind til overstuen, der kun blev brugt ved de store gilder. Den havde hele husets bredde, med vinduer både mod gårdsplads og have, der lå på den anden side af huset. I overstuen var der hvidskuret bræddegulv. Udover en stor alkoveseng med et bjerg af dyner samt et par gamle dragkister, der havde tilhørt slægten langt tilbage i tiden, havde stuen ingen møbler. Om vinteren blev der ofte opbevaret frugt i overstuen, og da der kun sjældent blev lukket vinduer op, var der altid en egen sødladen duft i det store tomme rum.

Den anden af stuehusets yderdøre, den egentlige indgangsdør, der var delt på tværs i to dele, hvoraf den øverste del kunne åbnes som et vindue uafhængig af den nederste del, førte ind til en lille forstue, hvorfra man gennem en dør kom ind i bryggerset og gennem en anden ind i folkestuen.

I bryggerset, der optog en stor del af stuehuset, bestod gulvet af store, ujævne brosten. Her stod den store bageovn, i hvilken gårdens forbrug af rugbrød blev bagt. Om efteråret blev den også benyttet til at tørre æbler i. Ildstedet var åbent; når man stod inde i det, kunne man gennem skorstenen se helt ud i det fri. I bryggerset arbejdede kvinderne, når der blev slagtet, brygget, bagt, vasket o. l.

Folkestuen, der lå imellem bryggers og overstue, var folkenes daglige spise- og opholdsstue. Her stod der også et stort komfur, så stuen var på en gang både køkken, spisestue og dagligstue. Langs med vinduerne ud mod gården stod i hele stuens længde en fast bæk og langs med bænken et langt bord med mægtige, firkantede, massive egetræsben. Folkestuen havde hvidkalkede vægge, bjælkeloft og murstensgulv. Et par gange om ugen blev der på gulvet strøet hvidt sand. Ved siden af folkestuen ud mod haven lå de to aftægtsstuer.

Ved det lange bord i folkestuen blev alle måltiderne indtaget. Efter gammel skik sad man i en bestemt rækkefølge. Manden for bordenden, nærmest ham på den lange bæk forkarlen, efter ham andenkarlen, hjorddrengen og i de travle tider daglejeren. Kvinderne spiste bagefter, eller også stod de op og spiste ved den anden side af bordet. Aftægtsfolkene fik for det meste maden ind i deres stue.

Kosten var god, men måske efter vore begreber ensformig, idet den overvejende bestod af gårdens egne produkter. Dagens første måltid — dovve — (dovre), øllebrød eller mælkebrød og bagefter kaffe, blev indtaget, så snart man var færdig med at røgte kreaturerne, det var altså til forskellig tid efter de forskellige årstider.

Klokken tolv blev der spist »onne«, middagsmad. Det var ofte grød, vælling, flæsk, gule ærter, kål, suppe el. lign. I jagttiden fik vi ofte vildt, da manden og hans to brødre, der tjente på gården, var ivrige jægere. En fast lørdagsret var pandekager og øllebrød. Vafler eller æbleskiver fik vi også jævnlig, nemlig hver gang en ko havde kælvet. De blev lavet af den første mælk, en ko gav efter kælvningen, den såkaldte råmælk.

Grød, vælling o. l. blev spist af et fælles fad, der stod midt på bordet, så alle kunne lange til det. Kartofler blev sat upillede på bordet, og enhver pillede sin portion. De var ofte så varme, at man måtte puste på fingrene for ikke at få dem brændt. Skeerne var af træ eller horn. Efter af folkene havde sin bestemte ske, som efter måltidet blev omhyggeligt aftørret og sat op i en krog ved vinduet eller op under en af loftsbjælkerne.

På en hylde i folkestuen stod en stor »kovs«, der daglig blev fyldt med hjemmebrygget øl. Når folkene kom ind for at spise, skulle de gerne efter omgang hen til koksen for at få tørsten slukket.

Om sommeren sov karlene til middag en timestid, og før de atter drog i marken, fik de en kop kaffe med et stykke kandis til. I høsttiden blev der ved firetiden om eftermiddagen sendt smørrebrød ud i marken, »ættemeddesmelmad«. Jeg husker endnu det dejlige hjemmelavede pålæg, der var lagt på de store, sorte skiver »grovbrød«, rullepølse, røget fårekød og knapost med kommen i.

I den travle høsttid arbejdedes der ofte til syv eller otte aften, så det blev sent, før man fik det sidste måltid, »natte« (nadver), der bestod af kold boghvede- eller byggør i varmt øl eller mælk og derefter smørrebrød.

Når vintersæden var sået og efterårsplojningen tilendebragt, kom der en rolig tid hjemme på gården. Vinterens vigtigste arbejde var tærskningen. Alt kornet blev tærsket med plejl. 25—30 neg ad gangen blev spredt ud på logulvet. Når det var tærsket på den ene side, blev det vendt og derefter tærsket på den anden side, til det var tærsket rent. Halmen blev rystet godt af og bundet i store bundter, »klapninger«, der anvendtes til kreaturfoder. Så snart et passende lag korn lå på gulvet, blev det rensat. Først blev det jævnet, ved at man forsigtig svang en rive hen over det. Derefter blev det fejlet med en lime, en stiv kost. På den måde fik man kornet rensat for vipper og strå, men rensningen var ikke færdig dermed. Nu blev det med en skovl kastet fra dyngen hen ad logulvet, således at kornet faldt for sig, avner for sig. Til sidst kom kornet endelig gennem rensemaskinen, der blev trukket af en karl. Når kornet var rensat, blev det lagt i dynger på stuehusloftet, sædekorn, brødkorn og foderkorn i dynger for sig. Brødkornet lå i et tyndt lag, så det ikke skulle blive muggent, og det blev kastet — vendt og flyttet med en skovl — hver dag.

Fra juleaften til efter helligtrekonger blev der ikke bestilt noget ud over pasningen af kreaturerne. Helligtrekongersaften blev også holdt hellig. Den aften fik man æbleskiver og sødsuppe, og på bordet stod to trearmede tællelys, som konen havde støbt om efteråret sammen med de andre lys.

Dersom man sidst på vinteren ikke havde andet at bestille, arbejdede manden og karlene i huggehuset. De lavede selv tøjstager, river, tøjrkøller, hammelstokke o. s. v. Før det egentlige forårsarbejde begyndte, blev vognene reparerede, udhusene blev kalket både ud- og indvendig, og der blev lavet tøjre til de kreaturer, der skulle på græs om sommeren.

Hvis det ikke morede mig at gå ude hos karlene, gik jeg ind til aftægtsfolkene og fik »en slav kort«. De lærte mig mange forskellige spil: fjedtmul, nysgerretosse, perre, svotdamssjavs m. fl. Det kneb for de gamle at holde varmen. Selv når vi spillede kort, sad de med store fingervanter på hænderne.

I april blev der travlhed i marken med at pløje, harve og så. Alt kornet blev sået med hånden. Det var et trættende arbejde at gå en hel dag med en tung sæk korn over skulderen, og der skulle en øvet hånd til at så det jævnt. Det var oftest manden selv, der havde dette vigtige arbejde.

Tro mod de gamle traditioner afbrændte man hver valborgaften et stort blus på en bakke tæt ved gården. Der var den gang mange flere valborgblus end nu. Fra bakkerne ved Hylke kunne vi ofte tælle 70—80 blus i egnen omkring Skanderborg sø.

Vi børn betragtede valborgaften som begyndelsen til sommeren. Dersom vejret var nogenlunde, fik vi lov til at gå med bare ben. Jeg har flere år gået med bare ben fra 1. maj til november uden en eneste dag at have strømper på. Vi blev så hærdede, at vi kunne gå på den mest stenede vej, ja, løbe hen over stubmarkerne, uden at det smertede i de bare fødder. En dreng, der gik med sko på, blev anset for en kryster, og vi pralede over for hverandre med, hvem der i sommerens løb havde gået uden strømper og sko de fleste dage.

Før høsletten begyndte, kom der undertiden en periode, hvor man ikke havde så travlt. Så måtte karlene med i tørvemosen, eller også blev der sendt bud efter tækkemanden, og man benyttede så tiden til at hjælpe ham med at lægge nyt tag eller reparere det gamle på en af gårdens længer. Et år, da stalden blev tækket, blev hjorddrengen og jeg af karlene sendt over til naboens efter et mønningsjern. I parentes bemærket findes der ikke noget redskab af dette navn, og karlene ville blot holde os for nar. Det var naboens folk indforstået med, da det var en almindelig brugt morskab. Uden vort vidende stoppede de nogle sten og noget gammelt skrammel i en sæk, som vi efter megel besvær fik slæbt hjem. Da sækkens indhold blev hældt ud, var karlene revnefærdige af latter, og vi dygtig flove. Men af skade bliver man heldigvis klog. Om efteråret, da møddingen var kørt ud, ville karlene have os til at hente en møddingskraber hos naboens, men den hoppede vi ikke på.

Høslet og høst strakte sig over længere tidsrum end nu, da man jo ikke anvendte så mange maskiner som nu til dags. På enkelte gårde i Hylke havde man i min barndom rigtige høstmaskiner, men de fleste steder havde man kun en slåmaskine med aflægger, eller også brugte man le.

Jeg husker det som en vældig begivenhed, da den første selvbinder kom til byen. Det var i 1908 eller 9, at præstegårdsforpagteren anskaffede sig en sådan. Den blev samlet hos smeden, og dagen igennem stod jeg sammen med byens andre drenge og så på, hvorledes denne vidundermaskine tog mere og mere form. Om aftenen blev den prøvet på en mark uden for byen. Vi fulgte den i »hælene« omkring marken, misundte karlen, der sad på det høje sæde, svingende pisken over trespandet, og så med undren på, hvorledes neg efter neg blev spyttet ud af maskinen, færdige til at sætte i hobe på marken.

Men een svale gør ingen sommer — det varede mange år endnu, før det blev almindeligt med selvbindere. På den gård, hvor jeg havde mit tilhold, brugte man udelukkende le både til græs og korn.

Til gården hørte et par tønder land, kaldet Renslykke, der lå i Hylke skov 2—3 km fra gårdens øvrige marker. Når her i forsommeren skulle slås hø, kørte vi derud tidlig om morgenen og havde mad med til hele dagen. En dejlig køretur fik vi herudefra, når høet skulle køres hjem. Så lå vi, så lange vi var, i det høje læs duftende kløverhø, mens vognen skumplede hen ad den ujævne skovvej.

Når der skulle høstes korn, fik lærne om morgenen tidlig en omgang på slibestenen, ellers holdt man dem dagen igennem skarpe ved hjælp af strygen. Manden, karlene og daglejeren tog skår i række efter hverandre. Den forreste bestemte farten, for de andre gjaldt det om at følge hug — det var flovt at blive »æ bag«, som Morten Borup, der ikke kunne »skåret strække med sine tunge drag«, da han gjorde hovarbejde i »Skanderborrig enge«.

Hver høstkarl havde sin opbinder, der bandt kornet op efter ham. Først blev kornet med en krat, en rive med fire trætænder, revet sammen til et passende neg. Af en håndfuld strå blev der lavet et bånd, neget blev i en fart bundet, og man tog fat på det næste. Det var konen, pigerne og hjord-drengen, der bandt op. Pigerne havde det strengt i høsttiden. Når mændene holdt fyraften, skulle pigerne til at sørge for aftensmad, malke køer o. s. v.

Den dag det sidste stykke korn blev høstet, blev der holdt opskår. Så fik vi bedre mad end ellers, og om aftenen trakterede konen med chokolade og æbleskiver. Senere hen, når kornet var kommet i hus, blev der holdt høstgilde, der endte med dans i overstuen eller i laden.

På de fleste gårde i byen rev man stubbe med hesterive, men på Eskegård brugte man en mægtig trærive, som en af karlene trak rundt over marken. Det var en træls fyr at slæbe med en hel dag igennem.

Når rivningen var kørt hjem, blev kørerne sluppet løse og fik lov at gå frit omkring på stub- og græsmarkerne. Selv om hjorddrengen, der skulle være hos kørerne fra morgen til aften, nu havde en bunden bestilling, var det dog hans bedste tid hele året. De første dage kunne det være vanskeligt at holde styr på flokken, da de uroligste elementer af og til forsøgte at løbe på egen hånd, så hjorddrengen skyndsomst måtte efter dem, men når et par dage var gået, var kørerne blevet vant til friheden og gik rolig i samlet flok og græssede. Nu havde hjorddrengen gode dage. Han kunne ligge og dase på eet sted i flere timer, men han skulle jo være der for at passe på, at kørerne ikke gik ind i roemarken, i den nysåede rug eller på naboens marker. Om middagen blev han en halv times tid afløst af andenkarlen, så han kunne komme hjem og få »onnet«.

Jeg tilbragte mange timer ude hos hjorddrengen. Vi holdt mest af at drive med kørerne i en stor dal, hvor vi havde jernbanen på den ene side og en lille skov, Hesselhoved, på den anden side. Her kunne flokken gå i ro i timevis. Vi fordrev så tiden med at brænde store bål af tørre grene, som vi samlede i skoven, og af gyvel, der voksede i store mængder på skråningerne ned mod dalen. I bålene stegte vi kartofler eller æbler og stenpærer, som vi tog med hjemme fra gården. Undertiden morede vi os med at skyde til måls med stenslynger, d. v. s. jeg var dog kun tilskuere, for mine forældre havde forbudt mig at kaste sten med de ikke ufarlige slynger. Skønt jeg altså overholdt forbudet, kom jeg dog alligevel galt af sted.

En dag da hjorddrengen skød efter kragerne i den lille skov, og jeg mente, han havde ramt en af dem, styrtede jeg ivrigt frem for at se nærmere efter.

I det samme fyrede han løs påny, og da jeg befandt mig lige i skudlinien, fik jeg stenen i panden og styrtede blødende til jorden. Jeg lå bevidstløs, og hjorddrengen vidste ikke sine levende råd. Heldigvis var en karl fra en af gårdene i landsbyen nede i den nærliggende grusgrav efter et læs grus. Han fik mig på vognen og kørte mig hjem.

Mine forældre tog det meget roligt. Der blev ikke engang sendt bud efter læge — den nærmeste boede en mils vej fra Hylke og blev kun tilkaldt ved yderst alvorlige sygdomstilfælde — far var som så ofte før selv læge, han vaskede såret ud, satte et plaster på, og med den bemærkning: »Det slap du vel nok heldigt fra«, var konsultationen forbi. Jeg var da heller ikke mere medtaget, end at jeg om aftenen var med mine forældre til høstgilde på Hylkegård, og jeg husker, at jeg som et »plaster på såret« fik en kurv af de store, røde æbler, der i guirlander af frugt og kornneg hang ned fra loftet i loen, hvor høstgildet blev holdt.

I efteråret 1909 flyttede vi ud i en ny skole, der var blevet opført i udkanten af byen, og nu kom jeg kun af og til på gården, men jeg erindrer, at forholdene med hensyn til levevis og driftsmåde i det væsentligste forblev uforandrede, til gården kort tid før verdenskrigens udbrud 1914 skiftede ejer.

Den ny ejer indrettede stuehuset efter tidens brug, moderne landbrugsmaskiner, som man allerede havde indført på de fleste af byens gårde, blev anskaffet, og de skikke og sædvaner, som før havde været rådende på gården, blev afløst af andre, som nye folk og en ny tid førte med sig.

BARNDOMSOPLEVELSER BLANDT HUSDYR

Den, der som barn selv har haft husdyr, ved, at pasningen af dem giver anledning til mange glæder. Det er desuden en sund beskæftigelse for børn at passe dyr. De har da altid noget godt at være optaget af i deres fritid, og de forstår tidligt, at der følger ansvar og pligter med, når man får noget betroet. De børn, der daglig har lejlighed til at følge med i husdyrenes liv, føler umiddelbar glæde ved at færdes i naturen og lægge mærke til, hvad der sker i dyrenes og blomsternes verden på de forskellige årstider, en glæde, de børn, der aldrig har haft med dyr at gøre, ikke så let kan føle.

Jeg betragter det derfor som en stor lykke, at jeg havde mit barndomshjem på landet. I rytterskolen var der god udhusplads, og da mine forældre indså betydningen af, at børnen kommer til at holde af dyr, fik jeg i en tidlig alder lov til at holde husdyr.

De første husdyr, jeg fik, var nogle kaniner, et par grå harekaniner, som vi kaldte dem, og et par blåbævere. Hver dag havde jeg nu arbejde med at passe dem, men jeg følte det aldrig som en kedelig pligt. Om sommeren plukkede jeg græs til dem i vejgrøfterne, og om vinteren hentede jeg hø og roer til dem på den gamle gård.

Kun den, der selv har haft husdyr, forstår den glæde, jeg følte, da jeg en dag opdagede, at der i et hjørne af blåbævernes bur i en bunke hø og afplukket uld lå et kuld nyfødte unger. Mine forældre måtte straks med om at se dem, og i de følgende dage inviterede jeg alle, der kom i skolen, med om til kaninburene.

En dag traf jeg provsten uden for skolen og spurgte ham, om han ville se ungerne. Han så just ikke så begejstret ud ved denne indbydelse, men jeg tog

ham resolut ved hånden og trak ham med om til buret, hvor han til min store glæde blev stående længe og betragtede de vævre småskabninger.

Omtrent på den tid, jeg fik de første kaniner, begyndte min far at drive biavl. Jeg mindes tydeligt, da han hentede det første bistade. Han havde købt det i en by en mils vej hjemmefra, og en lørdag eftermiddag efter skoletid kørte han over efter det. På vejen hjem slap en del bier ud af huset. De var vrede over den behandling, de var blevet udsat for, en køretur i en stiv arbejdsvogn på en hullet bivej følte åbenbart heller ikke af bierne som en behagelighed — de overfaldt far og stak ham rundt om i ansigtet og på hænderne.

Dagen efter var far så opsvulmet i ansigtet, at han næsten var ukendelig, og jeg måtte over til provsten med bud om, at far ikke kunne synge i kirken den søndag. Dersom far ikke havde taget hensyn til sit udseende, men var mødt i kirken, kunne han sikkert have givet anledning til, at menigheden ville have troet, det var fastelavnssøndag.

Bierne stod i udkanten af en grusgrav, far havde lejet et lille stykke vej fra skolen. Far havde anlagt en dejlig have med frugttræer og læhegn, et udmærket sted for bierne. En varm sommerdag så det ud til, bierne ville sværme, og jeg fik ordre til om eftermiddagen at opholde mig i grusgraven for at se efter bierne. Dersom de sværmede, skulle jeg lægge mærke til, hvor de satte sig, så far senere kunne få fat i sværmen.

Jeg fik en pakke smørrebrød og en flaske saftvand med mig og gik ned i grusgraven stolt over det hverv, der var blevet mig overdraget. Skønt det var lige efter middag, satte jeg mig straks til at fortære den medbragte fourage. Så lagde jeg mig ned på ryggen og stirrede op på de lette sommerskyer, der drev hen over grusgraven, og hørte på fuglene, der rundt om i havens træer med herlig sang udtrykte deres glæde over tilværelsen. Glemte var bierne, glemte var årsagen til mit ophold i haven, og lidt efter var jeg langt inde i drømmenes verden.

Da far hen på eftermiddagen kom ned i haven, havde bierne sværmet, men sværmen var forsvundet, og jeg måtte grædefærdig bekende, at jeg havde sovet på min post og ingen anelse havde om, hvor sværmen havde sat sig.

I skolen havde vi også høns og duer, men det var ikke mine på samme måde, som kaninerne var mine, og selv om jeg glædede mig over at se på duerne, når de kom flyvende med pinde og strå til reden, og morede mig over de små kyllinger, der i deres ivrighed efter at komme først, når moderen klukkende fortalte, at hun havde fundet noget til dem, somme tider faldt over hverandre, var jeg dog ikke så optaget af dem som af kaninerne.

Der var dog en af hønsene, som fik stor betydning for mit husdyrhold. Det var en gammel, brun italienerhøne, der hvert år var skruk i flere måneder. Den bidrog til, at jeg i en alder af otte år foruden at være kaninejer også blev fjerkræjer, ikke hønseejer, men fjerkræjer, thi i min bestand på fire dyr var både gæs, ænder og høns repræsenterede.

På Eskegård, hvor jeg ofte færdedes, fik jeg en forårsdag to gåseæg og et andeæg. Revnefærdig af vigtighed skyndte jeg mig hjem med de tre store æg. Min mor tilbød mig at bruge æggene til sagosuppe, men skønt det var min livret, kunne det dog ikke friste mig. Jeg havde hverken rist eller ro, før jeg samme dag fik æggene under den ti år gamle italienerhøne, der dette forår var skruk som sædvanlig.

En uges tid senere forøgede jeg redens indhold med et par hønseæg. Forsøget lykkedes over al forventning, og stor var min glæde, da italieneren viste sig med sit afkom, to gæslinger, en ælling og en kylling, mellem sine forbavsede og vel sagtens misundelige kolleger i hønsegården.

Hele sommeren havde jeg fornøjelse af de fire sammenbragte børn. I et stort bur på præstegårdens toft tæt ved mit hjem gik de tre største af firkløveret — den mindste måtte pænt blive hjemme hos skrukken. Det var et skår i hendes glæde over det prægtige kuld, når hun om morgenen måtte se de tre store børn blive drevet op i toften, og hun stod tilbage med sin Benjamin. Man kunne ligefrem se på hende, hvor bedrøvet hun var, når jeg drog af sted med de tre fjerdedele af hendes afkom. Hun stod med hovedet og halsen langt ud gennem trådvævet og stirrede efter dem med store, blanke øjne, til de forsvandt ud gennem porten.

Trofast var hun, den gamle italiener. Længe efter, at hønsene med hanen i spidsen havde sat sig til ro på pindene i hønsehuset, gik hun i hønsegården og ventede på børnene, og hun forsøgte ikke at skjule sin glæde over gensynet, når de endelig kom, tungt vraltende, med kråsen svulmende af græs. Sin kærlighed til dem viste hun ved at glatte dem lidt med sit næb — klukkende førte hun dem ind i hønsehuset, hvor hun satte sig på gulvet mellem dem og gjorde et klodset, men velment forsøg på at dække dem med sine vinger.

Min glæde over firkløveret blev også isprængt »kyllingesorger«. Så længe de tre krabater var små, var alt idel fryd, men da de voksede til, opdagede de, at verden var større end præstens toft. Medfødte tilbøjeligheder vågnede i dem, og når de om aftenen slap ud af buret, halvt fløj og halvt løb de over til en dam, der lå i nærheden af toften. Her var de i deres rette element, og til stor ærgrelse såvel for mig som for den gamle skruk blev det ofte sent, før jeg kunne få dem drevet op af vandet og hjem til hønsegården.

Andre ubehageligheder bragte de mig også. Det var en varm sommerdag — det lyder som indledningen til en solstrålefortælling, og dog vil man snart blive klar over, at begivenhederne udviklede sig til en tragedie — men det var en varm sommerdag, og det var vel netop den omstændighed, der blev årsag til tragedien.

De to gæs og deres halvbroder — ællingen var en andrik — har formodentligt fået det for varmt i buret og har længtes efter skygge. De må have opdaget et svagt sted i trådvævet, og ved forenede kræfter har de lavet det så stort, at de kunne klemme sig ud. Lutter formodninger ganske vist, men hullet i buret var ikke til at tage fejl af, og efter det blev de tre forbrydere dømt på indicier. Friheden benyttede de imidlertid til et besøg i provstens have, og da de var kede af salat, spinat m. m., gik de gennem den åbentstående havedør ind i havestuen. Her travede de rundt på de bløde tæpper, efterlod sig hist og her visitkort holdt i samme grønne farve som tæpperne og lagde sig derefter til hvile under en stor palme i stuens ene hjørne.

Her fandt provstinden dem, da hun kom ind fra en tur i haven, ærgerlig over at se den vandalisme, der var overgået hendes urtebede. Nu forstod hun, hvem tyvene var, og da hun mærkede, at de også havde spildt deres bærmæ, hvor de havde indtaget deres føde, var det ikke blide ord, de hørte under deres første og heldigvis også sidste besøg i præstegården, men det var selvfølgelig som at slå vand på en gås.

På det tidspunkt kom jeg heldigvis til. Jeg så straks, at her måtte der handles hurtigt, og jeg tilbød resolut provstinden anden, når den var slagtefærdig, hvis hun så ville lade os slippe for videre tiltale. Det kunne provstinden ikke stå for — anden så allerede på den tid lovende ud — og hun lod nåde gå for ret.

De tre vandaler blev nu bogstavelig talt taget ved vingebenet, og så endte udflugten i hønsegården, hvor de til straf måtte gå resten af dagen, til stor glæde for skrukken, der den aften kunne komme tidligt til ro.

Fraregnet disse små udflugter gik den ene dag som den anden for gæs og and. Græsset i toften var frodigt og saftigt, og de tre grovædere voksede for hver dag, der gik, og med alderen fik de store tanker om sig selv. Skønt de om aftenen måtte tage til takke med ståplads i hønsehuset, mens hønsene sad på første balkon, så de alligevel foragteligt op på dem, som om de tænkte: »I morgen går vi på præstens toft, og I må nøjes med degnens hønsegård«. Den tid kom også, da de ikke længere regnede deres gamle, opofrende mor, men langede ud efter hende, når hun blev dem alt for kærlig.

Den sidste periode i gæssenes og andens liv skal ikke gøres til genstand for nogen lang beskrivelse — fængselsophold skal man jo ikke prale med, og det var et sådant, de tre stolte skabninger kom ud for, da græsset i toften meldte pas over for deres grådighed. Skønt opholdet ikke var på vand og brød, men på gulerødder og korn, var det dog beskæmmende nok for fugle, der elskede friheden, at stå i en mørk krog i brændehuset og høre på høns og duer, der muntrede sig i det fri.

Hvis de tre fanger følte det som en ydmygelse, var det sikkert en tilfredsstillelse for dem, at dommen snart blev eksekveret. Først for andens vedkommende — den mistede hovedet til mortensaften, og dagen efter lå dens skrog i provstens skraldespand. Nu havde den sonet sin egen og halvbrødrenes synd, der blev begået hin dag i provstens havestue, men de to sidstnævnte så ikke lykkeligere ud af den grund. Med en ligegladhed, der var fanger værdig, fandt de sig i livets tilskikkelser og åd gulerødder, som om de var betalt for det, indtil de en dag kort tid før jul måtte strække hals på huggeblokken.

Blev deres udlængsler ikke tilfredsstillet i levende live, fik de nu efter døden revanche herfor. Da de plukkede og pillede, glinsende fede lå i en stor kurv, drog jeg selv af sted til Århus med dem, hvor jeg hos min onkel fik dem solgt for den efter mine begreber i de dage svimlende sum 11 — siger og skriver elleve kroner. Så mange penge havde jeg ikke før været i besiddelse af, og det trøstede mig unægtelig i den sorg, det havde været for mig, at jeg skulle af med mine kære dyr. Jeg turde knap gå på gaden med pengene i lommen, da jeg ikke kunne tænke mig andet, end at folk kunne se på mig, at jeg gik rundt med så stor en sum i rede penge.

Natten, som jeg tilbragte i min onkels hjem, blev også urolig for mig. Flere gange i nattens løb måtte jeg have hænderne op under hovedpuden for at mærke, om pungen lå der endnu. Helt rolig blev jeg først, da jeg vel hjemme igen fik pengene i min sparebøsse.

Sommerens oplevelser med firlingerne, måske også tanken om de elleve kroner i sparebøssen, gav mig lyst til at forsøge med fjerkræavl i større stil, og jeg gav ikke op, før jeg fik lov til at overtage det hjemlige hønseri for egen regning og risiko. 11 år gammel blev jeg således ejer af en bestand på 14 høns og 1 hane.

Et par år før var vi flyttet ud i den nye skole. Her var udhuspladsen endnu bedre end i rytterskolen, og vort husdyrhold blev snart betydelig udvidet. I flere år købte far nu hver sommer et par smågrise, der blev fedet op, så de var tjenlige til slagning først på vinteren. På det tidspunkt blev den ene solgt og den anden slagtet hjemme til eget forbrug.

Vi havde mange forskellige typer grise i de år. Der var grise, som ord-sproget »Jorden er altid frossen for dovne svin« passede på. De var så lade og dovne, at de knap gad rejse sig, når der skulle gøres rent hos dem. Så snart de havde ædt deres foder, vraltede de hen og lagde sig igen. Andre af grisene var derimod livlige og muntre. De tilbragte meget af tiden med at gå og rode i strøelsen, og når de fik lov at komme ud i en lille indhegning uden for grisestien, kunne man se på deres krøllede hale, at de rigtig var i deres es.

Jeg husker især en af de grise, vi havde. Det var en vantrivning, der ikke så ud til at blive til noget, og vi fik den foræret af en gårdmand i byen. Den var nok tre måneder gammel, da far kom bærende med den i en sæk, men den var ikke større end en månedsgris. Dens krop var lille og mager, men hovedet var uforholdsmæssigt stort med et par lange, strittende ører. Den var meget aparte, og måske derfor var den blevet nøflet af sine søskende, der havde holdt den borte fra moderens patter og senere fra mælketruget.

Hos os kom den snart til kræfter, og det blev en af de bedste grise, vi fedede op. Da den i løbet af de første dage var blevet kendt med sin nye lejlighed, fik den lyst til at se mere af verden, og da den opdagede, at den kunne kravle ud af foderhullet, var den næsten ikke til at holde inde. Vi måtte dække hullet med et bræt og lægge en tung sten over, til den blev så stor, at den ikke kunne slippe ud.

I de år, vi holdt grise, deltog far som oftest hver sommer i feriekursus, og arbejdet med at passe grisene blev så mig betroet. Jeg tror næppe, at man dengang kunne have overbevist mig om, at en kronprins under kongens bortrejse til udlandet havde større ansvar end jeg, når far var rejst. Jeg følte det, som om hele hjemmets velfærd afhang af, hvorledes jeg blandede foderet til grisene, og hvordan jeg holdt rent hos dem. Jeg så til grisene tidligt og sent og ville gerne give det udseende af, at mit arbejde med de to grise var mindst lige så stort som fodermesterens på en stor herregård. Få tid til at følge far til toget, den dag han rejste, var umuligt. Før far endnu var forsvundet på vejen ud til stationen, tog jeg mit arbejdstøj på og kørte med trillebør og høle om i haven for at hente et læs boghvede, skønt jeg godt vidste, far havde sørget for, at der var boghvede nok i foderrummet til de første dage.

Når far kom hjem, var han knap kommet indenfor døren, før han måtte med op at se, hvorledes grisene havde det, og det var mig belønning nok for det arbejde, jeg havde haft med grisene, når far fastslog, at de havde taget mere på i vægt i de to uger, han havde været bortrejst, end de plejede.

I den nye skole var udhuset indrettet således, at hønsene boede lige over grisestien. Det viste sig snart af flere grunde at være uheldigt. Selv en gris kan blive ked af svineri — vores blev det — de ville ikke røre maden, når deres trug blev forurenset af hønsene. Da så tilmed den gamle skruk en aften faldt ned til grisene, der åd hende med hud og hår — undskyld fjer — blev jeg betænkelig ved sagen. Ganske vist var hun over sin bedste alder, ti år

er en høj alder for en høne — stivbenet, halvblind og plaget af gigt var hun også, men trods disse svagheder en meget værdifuld del af bestanden, da hun konstant to gange hver sommer rugede kyllinger ud.

Selv om jeg kunne sige som manden, der gav sin so flæsk: »Det kommer igen«, havde jeg dog ikke lyst til at ofre flere af mine høns for at ophjælpe familiens flæskeforsyning, og jeg fik derfor bygget et særskilt hønsehus.

Det traf sig så heldigt, at man på samme tid havde nedrevet den gamle præstegårdslade, og her fik jeg for næsten ingen penge nogle læs sten, deriblandt flere store munkesten, der oprindeligt — det blev i hvert fald påstået for bestemt — havde siddet i Skanderborg slot, hvor omegnens bønder i sin tid, da slottet blev nedrevet, havde hentet dem.

En svensk stenhugger, der jævnligt arbejdede for os hjemme i haven, blev antaget som murermester, selv var jeg arkitekt og håndlanger. Stenhuggeren var god til at bruge murske og vaterpas, og det blev efter min mening et ideelt hønsehus, vi fik opført. Hønsene befandt sig deri som fisk i vand, og de lagde godt med æg. Om det var munkestenenes skyld, tør jeg ikke påstå, og dersom der mellem læserne skulle være hønseejere, som herefter gør et forsøg med munkestenshuse, fralægger jeg mig alt ansvar, hvis virkningerne udebliver.

Efter denne udvidelse af udhuset fik jeg plads til flere husdyr, og snart efter havde jeg høns og duer i de fleste af udhusets rum. Omtrent på samme tid købte jeg en ged, og som erstatning for skrukken fik jeg en kalkun. Det viste sig snart, at den fuldt ud erstattede italieneren. Når den om foråret havde lagt en halv snes æg — i parentes bemærket på de utroligste steder, så jeg måtte strejfe rundt i hegn og ved gærder for at finde dem — var den villig til at ruge seks uger i træk, og da den kunne tage 25 hønseæg hver gang, blev det i heldigste tilfælde en forøgelse af hønsegårdens bestand på et halvt hundrede indvånere. Skete det, at den i anden omgang blev ked af at ligge, virkede en snaps brændevin så beroligende på den, at den ventede dyrehavstiden med ligesom anden i eventyret om den grimme ælling. Et år fik den for meget snaps. Det ytrede sig som storhedsvanvid — den fløj op på skolens tag, hvor den stod baskende med vingerne som en storkeunge, der holder flyveøvelse. Jeg fik den skyndsomst indfanget og fik den på æggene, før de blev kolde. Den havde altså ingen grund til selvbebrejdelser, da den blev ædru.

Geden var det sorte får i min bestand. Selv om jeg ikke havde ventet, at den var en Hejdrun, der kunne give alt det mjød eller i alt fald mælk, vi kunne bruge i husholdningen, så blev den dog en skuffelse for mig. De første år blev den ikke med lam, og jeg havde kun udgift af den. Den 1. februar 1915 skrev jeg i min lommebog »Geden skal være halvgående« og den 18. april »Geden skal have lam«, men jeg måtte senere føje til »Den fik det ikke«.

Da den endelig et år fik lam og begyndte at give mælk, viste det sig, at den var meget vanskelig at malke. Jeg var den eneste, der kunne få den til at stå rolig. Når andre kom til, sparkede og stangede den, så de ikke kunne holde den. Jeg malkede den i en lille, blomstret urtepotte, hvori der var et lille hul, der var lukket med en prop. De fleste dage blev krukken kun halvfuld, og blev den en enkelt dag fyldt til randen, gik proppen af, og før jeg fik den sat i, var halvdelen af mælken løbet ud. Resultatet blev altså hver dag

det samme. Mælken kunne knap nok slå til til min lille søster. Hun fik for resten et dejligt krøllet hår, og en gammel kone sagde, at det kom af, at hun som lille havde fået gedemælk. Dersom dette er tilfældet, har mit gedehold jo ikke været helt omsonst.

Som årene gik, kom jeg i nogen grad til at ligne konen med æggene. Jeg regnede og regnede, udvidede i tankerne bestanden til enorme størrelser, byggede til hønsehuset, så det blev et helt palads, og udlagde flere tønder land i hønsegårde. Det var som sagt kun i mine tanker, så store udvidelser fandt sted. I virkeligheden holdt jeg mig nogenlunde ved jorden. Som regel havde jeg kun 15 høns og om sommeren ca. 50 kyllinger, et enkelt år omtrent det dobbelte antal, men det gav anledning til så stor sorg for mig, at jeg ikke oftere slog så stort op.

Da kyllingerne voksede til, blev pladsforholdene for små. Om natten stod de sammenstuede i små trækasser som sild i tønder. En morgen, da jeg blev optaget af andet arbejde, glemte jeg at lukke op for en af kasserne. Det blev middag, før jeg huskede dem, og da var det for sent. Varme og luftmangel havde gjort det af med dem: 15—20 store, slagtefærdige kyllinger lå døde, da jeg med bange anelser fik lågen op. Det var for meget, selv for en fjortenårsdreng. Jeg græd, som jeg aldrig havde grædt før, og det varede længe, før jeg genvandt troen på min duelighed som hønsepasser.

Var jeg på grund af denne hændelse sunket i andres agtelse, fik jeg et par år senere fuld oprejsning. I et blad så jeg en bekendtgørelse om Det kongelige Landhusholdningsselskabs uddeling af redaktør J. Pedersen-Bjerregaards legatpræmier for »særlig fremragende ydelser på fjerkræavlens og andre landbrugsbinærings område«. Blandt de forhold, der særlig ville komme i betragtning ved præmieuddelingen, var nævnt: »En kort og klar skildring af virksomheden og de opnåede resultater med hovedvægten lagt på fjerkræavl som væsentlig indtægtskilde, børns og unge familiemedlemmers virkeglade og omtænksomme deltagelse i arbejdet«.

Det var noget for mig. Jeg fik hurtigt sat en skildring sammen om virksomheden, vedlagde regnskab samt sognerådsformandens attest for rigtigheden af opgivelserne, og et par måneder gik jeg i en spænding, som jeg tænker kan sammenlignes med den, en forfatter går i, når han deltager i en romankonkurrence.

En søndag morgen udløstes jeg af denne tilstand. Min far kom hjem fra stationen med en stor, gul konvolut med laksegl. Man kan tænke sig min store glæde, da konvolutten indeholdt et flot diplom fra Landhusholdningsselskabet og en meddelelse om, at der var tildelt mig en præmie på 25 kroner. Hele dagen gik jeg i en salig rus af glæde og — sandheden tro — vigtighed over denne anerkendelse.

Et af de lokale blade skrev dagen efter: »Den unge mand har drevet hønseri i 6 år, fra han var fyldt 11, og han har nu til Landhusholdningsselskabet måttet indsende regnskab over bedriften for samtlige 6 år. Dette har formentlig været i orden, siden resultatet er blevet så smukt«.

Ja, regnskabet var i orden, selv om den måde, det var ført på, sikkert ikke kunne have fået revisorpåtegningen »Intet fundet at bemærke«. Jeg har det endnu i »And. Nielsens lommebog for landmænd 1911«. Den var stor nok til at kunne tage 6 års regnskab over bedrifter af min slags.

Mit hønseriregnskab udviser, at jeg i gennemsnit hvert år har haft en indtægt på 175,47 kr., en udgift på 82,02 kr. og et overskud pr. høne på 6,23 kr. I overskud pr. høne var også regnet indtægten af kyllinger, men selv om man kun regner efter ægydelsen — ca. 150 stk. årlig pr. høne — var der hvert år et ret pænt overskud. Af regnskabet kan jeg se, at jeg i 1916 og 1917, da der var store priser på korn, har givet 24 øre pr. kg majs og 28 øre pr. kg byg, men priserne på æg var også gode, i april 1916 1,80 kr. pr. kg og i november 1916 3,20 kr. pr. kg. Når mine udgifter til foder ikke var større, end regnskabet udviser, kommer det af, at mine høns efter høst gik frit omkring, desuden fik jeg affaldet fra køkkenet og samlede hvert år aks på stubmarkerne.

Få dage efter, at jeg havde fået præmien, mærkede jeg, at der fulgte ubehageligheder med hæderen. Hønseinteresserede mænd fra forskellige egne af landet og af forskellige samfundslag skrev til mig om råd i valg af racer, fodringsmåder o. s. v. Havde de vidst, hvor gammel jeg var, havde de nok henvendt sig til andre og mere erfarne hønseejere, men det stod ikke i fjerkræbladet, hvor diplomuddelingen var omtalt. Min bestand var langtfra raceren — der var endnu efterkommere af den gamle italiener blandet med sølvwyandotter, minorkaer o. a. Hvad skulle jeg stille op med disse forespørgsler? Det kostede mig flere dages hovedbrud at regne det ud. Jeg valgte så at skrive enslydende til dem alle, omtrent således:

»Da jeg har fået så mange forespørgsler angående den rentableste form for hønseri, ser jeg mig desværre ikke i stand til foreløbig at besvare dem alle, men dersom tiden senere tillader mig det, skal jeg med glæde give Dem de ønskede oplysninger«. — At jeg ikke endnu har fået tid til at besvare brevene, er en sag for sig.

Min virksomhed som hønsepasser strakte sig på det nærmeste over 7 år, afbrudt af en vinters ophold på efterskole, i hvilken tid min yngre søster var ansat som staldforpagter. Jeg havde indlevet mig sådan i at pusle med hønsene, så jeg syntes ikke, jeg kunne undvære dette arbejde, men da jeg 18 år gammel blev optaget på Silkeborg Seminarium, kunne jeg ikke længere lede »den store bedrift«. Mine bedste kunder i de forløbne år, mine forældre, overtog så hele bestanden til en pris af 2 kr. pr. høne for både unge og gamle. For at man ikke skal tro, at jeg narrede aftagerne, bemærkes, at ingen af hønsene tilnærmelsesvis havde opnået italienerkrukkens høje alder.

Foruden de omtalte husdyr havde mine søskende og jeg i vor barndomstid to hunde, og selv om vi havde megen glæde af hønsene, duerne, kaninerne og de andre, var der dog ingen af dem, vi sluttede så nært venskab med som hundene.

Den ene af de to hunde, vi havde, fik jeg, mens vi boede i rytterskolen. Det var en lille, gul hund, der en dag kom løbende til den gamle gård. Jeg fik lov at tage den med hjem, og stor var min og mine søskendes glæde, da den blev hos os, og ingen ejer meldte sig til den. De fleste, der kom i skolen, syntes, den var grim, men vi, der aldrig før havde haft hund, syntes, den var et vidunderligt dyr. Den sluttede sig i løbet af kort tid til os med en sjælden hengivenhed og trofasthed, og vi kom til at holde meget af den. Vi gav den navnet Basse, og det adlød den straks, skønt den vel næppe af sin første ejer var blevet døbt med dette navn. Den havde en mærkelig måde at vise sin glæde på, ja, for den sags skyld også sin vrede. I begge tilfælde trak den

overlæben op, så den viste tænder, og samtidig snøftede den, så det lød, som om den nøs.

Årsdagen for den dag, vi fik Basse, fejrede vi som dens fødselsdag, og den fik gaver i form af ekstra gode kødben og småkager. Når vi havde fest i skolen, blev Basse ikke glemt, men fik altid på sådanne dage ekstraforplejning. Juleaften måtte den ind i kredsen om juletræet. Det fandt den sig også troligt i, indtil stjernekasternerne blev tændt, så trak den overlæben op til tegn på, at nu brød den sig ikke om at være med mere, og skyndte sig så ud i sin lune krog ved komfuret i køkkenet.

Vi havde Basse i mange år, og det var en sorg for os alle, da den døde. Vi begravede den i haven og rejste en mindesten på dens grav. Min bror huggede i stenen indskriften »Minde over Basse«, og i mange år derefter blev der hver sommer plantet blomster på dens grav.

Basses efterfølger, en smuk hyrdehund ved navn Tyrk, fik vi også på en lidt usædvanlig måde. Den havde først tilhørt stenhuggeren, der murede mit hønsehus, og når jeg fortæller om min barndoms hunde, må jeg også omtale den forbindelse, stenhugger Walberg havde med mit hjem.

Jeg så ham første gang en aften, da jeg sammen med mine søskende og nogle kammerater legede ude på skolepladsen. Pludselig hørte vi en harmonikas skingre toner ledsaget af en dyb mandsstemmes sang — lyden kom nærmere og nærmere, og da vi kunne opfatte, at ordene blev sunget på svensk, blev vi interesserede og løb ned til vejen for at se, hvem manden var. Det var en høj, kraftig mand klædt i hvidt murerstøj. Vi kendte ham ikke, men da han trakteredede med bolcher af et stort kræmmerhus og talte venligt til os, syntes vi straks godt om ham og trak ham med op på pladsen, hvor han sang og spillede en mængde svenske viser for os. Far kom ud og talte med ham, og han fortalte, at han for kort tid siden var kommet til sognet. Han havde lejet sig ind i stampemøllen, og han ville nu se, om han kunne få beskæftigelse ved tilfældigt arbejde.

Siden kom han ofte i mit hjem. Far hjalp ham til en del arbejde ved skolen og hos naboerne. I skolens have opstillede han en smuk stengrotte af store natursten, og flagstangsstøtten på skolens græsplæne, en fint tilhugget granit-søjle, vidner endnu om hans dygtighed som stenhugger. Han arbejdede med størst interesse, når hans værktøj var mejsel og pikhammer, men også som murer og havemand virkede han med stor dygtighed.

Af mange i sognet blev han betragtet som »en fremmed fugl«, der ikke hørte til her, og som man ikke ønskede at pleje omgang med. Hos os blev han altid behandlet som alle andre, der havde deres gang i skolen. Han fik sine måltider ved samme bord som vi andre og blev aldrig overset af nogen.

Som de fleste af sine landsmænd var han i besiddelse af et belevent og stiligt væsen, og skønt han af og til kiggede lidt dybt i flasken, opførte han sig altid i mit hjem som en høflig og dannet mand. Når han arbejdede hos os, spurgte jeg ham ofte ud om de oplevelser, han havde haft, før han kom til Hylke, og jeg fik efterhånden hele hans livshistorie.

Han havde ført en meget omskiftelig tilværelse. Han var født i Skåne, hvor hans far var hestedoktor (dyrlæge) ved prinshusarerne i Malmø. 16 år gammel blev han efter faderens vilje sendt til Malmø, hvor han efter endt rekruttid hos prinshusarerne skulle uddannes til dyrlæge, men han var inderlig ked

af soldaterlivet, og efter tre års tjeneste stak han af til Bornholm. Her gik han i stenhuggerlære hos en italiensk mester, der samme år sammen med syv andre italienere var kommet til klippeøen for at lære stenhuggerne der at bruge mejsel. Efter at han var blevet udlært og gennem strejken i 85 eller 86 havde været med til at skaffe stenhuggerne bedre løn- og arbejdsforhold, rejste han til København og fik arbejde i et stort stenhuggerfirma, der bl. a. udførte stenhuggerarbejdet ved den russiske kirke og ved kunstmuseet. Senere havde han arbejdet ved det store hofdeanlæg ved Thyborøn og ved havneanlægget på Anholt, var en tid mestersvend i Ålborg, og efter nogle år som stenhugger ved baneanlæg var han omsider havnet i Hylke.

I nogle år blev han boende i stampemøllen, men købte så en stump jord ved Hylke station og byggede her et træskur »Mysunde«, opkaldt efter hans barndomshjem i Skåne. Det bestod kun af et rum, men Walberg stillede ikke store fordringer — her havde han både værksted, køkken, soveværelse og stue. Ved vintertid var der ikke hyggeligt i »Mysunde«. Om dagen kunne det nogenlunde gå — Walberg fyrede op i komfuret, lagde en sæk over og sad så her og pillede med et eller andet husflidsarbejde — men om natten, når frosten bed, og vinterstormene peb om skuret, trængte kulden ind mellem brædderne, så væggene om morgenen ofte var dækket af et tykt lag rim.

Da Walberg havde døjet kulden et par vintre, købte han ved Lyngvejen, som fra Brørup mølle slynger sig ned mellem bakkerne mod Skanderborg sø, en forfalden hytte, som han snart ved sin flid fik omdannet til et smukt bindingsværkshus. Han førte her en ensom tilværelse, og måske var det på grund af mangel på selskab, at han købte hunden Tyrk. Den var en lille hvalp, da han fik den, men under hans nænsomme pleje voksede den til en velvoksen og i alle måder smuk og velopdragen hund.

Der udviklede sig mellem stenhuggeren og Tyrk et venskab, som man sjældent ser mage til mellem mennesker og dyr, og det var synligt for alle, der så dem sammen, at de betød uendelig meget for hinanden, og at det ville volde dem stor sorg, om de skulle skilles. Den fulgte ham i hælene, når han vandrede ud på arbejde med murske og kalkkost, og den lå stille i hans nærhed, når han sprængte sten i grusgraven eller var på arbejde i byens haver. Tålmodigt lå den og ventede på ham den lange arbejdsdag til ende, og når det blev fyraften, sprang den gøende af glæde omkring ham og fulgte ham derefter stilfærdigt den lange vej ud til huset ved Lyngvejen. Lukkede frost og sne af for udendørsarbejde, hyggede Walberg og Tyrk sig i hans fattigt udstyrede stue, og mens han sad med tællekniven og forarbejdede smukke naturstole, som han senere let fik afsat i omegnens landsbyer, lå Tyrk ved kakkellovnen og så på sin herre med et hengivent udtryk i sine smukke brune hundøjne.

Da Walberg i en snes år havde opholdt sig i Hylke, havde han en sommer det uheld, at han faldt ned fra et stillads, og siden kunne han ikke rigtig komme til kræfter igen. I vinteren derefter måtte han i flere måneder ligge til sengs, og han troede selv, at han ikke kom op mere.

»Det er snart forbi med mig«, sagde han til lægen.

»Sludder, gamle ven«, sagde denne, »ukrudt forgår ikke så let«.

Walberg kom da også på benene igen, og arbejdslysten vendte tilbage. Vel kunne han ikke mere håndtere stenhuggerværktøjet, men murskeen og kalk-

kosten magtede han endnu, og i årene derefter gjorde han sig stadig nyttig som skolens havemand.

Mine forældre tog altid med venlighed imod ham, når han kom hos os, og far hjalp ham flere gange med et eller andet, han ikke selv kunne ordne. Da han lå syg, kneb det for ham at skaffe sig det nødvendige til livets ophold, og han viste altid stor taknemlighed, når vi kom ud til ham med lidt fødevarer og brugt tøj.

Den venlighed og hjælpsomhed, han mødte i mit hjem, gjorde, at han følte stor hengivenhed for os alle i skolen, og det gav han på en gribende måde udtryk for, da han en dag kom og forærede os Tyrk.

Han havde sikkert længe tænkt på, hvorledes han skulle vise os sin taknemlighed, og det har utvivlsomt kostet ham lange overvejelser, før han besluttede at give os det bedste, han ejede, sin trofaste ven Tyrk. Vi følte, at det måtte være et stort offer for ham at skille sig af med hunden, og vi afslog først at tage mod gaven, men stenhuggerens beslutning stod fast, og det endte med, at mine forældre lod sig overtale til at tage mod den dejlige hund.

Den dag, Walberg afleverede Tyrk, arbejdede han hjemme i skolehaven, og Tyrk lå som sædvanlig og ventede på, at det skulle blive fyraften. Da denne så indtraf, og Walberg var færdig til at gå hjem, sprang den, som den plejede, med logrende hale omkring ham, men da han løftede sin hånd frem mod den og sagde: »Læg sig, du bliver hos Karen« — Karen var min yngste søster, som den ofte legede med — forstod den ham, lagde sig lydigt ned og så med bedrøvede øjne efter sin herre, der uden at vende sig om en eneste gang med raske skridt gik ind gennem landsbyen på vej mod hjemmet, hvor han nu igen skulle være helt ene. Han har sikkert gået med tårer i øjnene — vi, der så hundens sorg, havde det i hvert fald.

Hver gang stenhuggeren kom i mit hjem eller gik forbi, sprang Tyrk efter ham og var vild af glæde over gensynet, men så snart han sagde: »God hund, gå så hen til Karen«, adlød den ham straks.

Selv om den sikkert længe blev ved med at længes efter ham, følte den sig dog efter en tids forløb hjemme hos os, og der opstod et inderligt venskab mellem den og os. Den var meget klog, og da stenhuggeren havde givet den en fin dressur, kunne den udføre mange forskellige kunster. »Give pote« og »ligge død« var småting for den, og når der kom gæster hjemme, var vi stolte over at vise Tyrk frem og lade den optræde for dem. Sagde vi til den »Hent fars sko«, gik den straks ud i gangen, hvor de havde deres plads, og kom med dem i munden en efter en. Viste vi den en eller anden ting, gemte den et sted i haven og sagde: »Find pungen«, eller hvad det nu var, søgte den ivrigt omkring i haven og kom så lidt efter sejrstolt med den fundne ting og lagde den ned for vore fødder. Stod vi buk for den, sprang den med elegance over ryggen af os, ligesom den i stor højde kunne springe gennem et tøndebånd, som blev holdt op foran den.

Da vi havde haft Tyrk nogle år, blev den pludselig en dag syg. Den lå stille hen og ville hverken æde eller drikke. Når vi gik hen til den og strøg den over dens glatte pels, logrede den lidt med halen, og da stenhuggeren, der også kom og så til den, talte til den, var det tydeligt, at den kendte hans stemme. Den gjorde forsøg på at løfte hovedet lidt, men den havde ikke kræfter til det, dens hoved sank ned, og den lå igen som i en døs. Så blev dyrlægen tilkaldt, og en indsprøjtning befriede den for flere lidelser.

Den fik sin grav i haven ved siden af Basse, og hver sommer blev også dens grav smykket med blomster.

MINDER FRA VERDENSKRIGEN 1914-18

Når jeg tænker tilbage på min barndomstid, er der en dag, jeg mindes tydeligere end alle de andre dage. Dens dato står for mig som skrevet med store, røde typer på et hvidt ark papir. Det er datoen den 1. august 1914.

Den danner ligesom et skel mellem to forskellige tidsperioder. Årene før havde været en rolig og fredfyldt tid, hvor der ikke var indtruffet større uro-vækkende begivenheder, der kunne opskræmme sindene — en tid, der ikke senere er vendt tilbage, men som man må håbe, verden atter kan komme til at opleve. Den dag gik det op for mig, at en verdenskrig også kunne komme til at berøre Danmark, at den også kunne blive en ulykke for vort land, for min hjemstavn og mit hjem.

Jeg havde nok læst i aviserne om mordet i Serajevo og havde hørt mine forældre tale om, at der var fare for en krig mellem stormagterne, men det havde jeg ikke tænkt videre over. Det var jo så langt fra Danmark, og jeg havde ikke forstået, at det også kunne få skæbnesvangre følger her.

Over 50 år er gået hen siden da, men de begivenheder, der indtraf i de første augustdage 1914, har brændt sig så fast ind i min bevidsthed, så jeg husker dem, som var de sket i går. Lørdag den 1. august står uudslettelig i min erindring som en dag særpræget fra alle andre dage, en dag med en atmosfære over sig som umiddelbart før et voldsomt tordenvejr bryder løs, og man må regne med, at lynet kan slå ned i ens eget hjem når som helst.

Min mor rejste til Horsens om eftermiddagen. Jeg var med hende på stationen. Der var mange, som skulle med toget, og de talte alle om krigen. En gårdejer, som vi kendte, fortalte, at han skulle til Berlin for at besøge en søn, som boede der. Da min mor et par timer senere kom hjem, var han med det samme tog tilbage. I Horsens havde han fået at vide, at grænsen var blevet lukket. Det var for mig det første tegn på, at nu var det alvor.

Om aftenen var jeg med mine forældre på besøg hos en familie ved Hylke station. De voksne talte hele aftenen om krigen, som nu var en kendsgerning. Kunne Danmark holdes udenfor? Det var det store spændende spørgsmål. Vi børn gik ude på vejen. Folk stod i klynger og drøftede situationen. Rygterne svirrede fra klynge til klynge, som bier der sværmer: En tysk flåde lå i Øresund, kejser Wilhelm var dræbt, Danmark havde fået et ultimatum fra Tyskland, Danmark mobiliserede o. s. v. Ekstratog kom forbi med indkaldt mandskab, og et par biler kom gennem stationsbyen på vej til sognefogden med indkaldelsesordrer.

Da vi kom hjem, stod mine søstre nede ved vejen og græd. De havde hørt, at Danmark kom med i krigen, og var bange for, at far så blev indkaldt. Vor nabo løb frem og tilbage på vejen med et jagtgevær. Spændingen og de mange rygter var gået ham på nerverne. Han ville værne sit hjem mod fjenden, sagde han. Han var ikke i seng i flere nætter, men gik uden for sin gård med jagtgeværet, parat til at skyde, dersom fjender nærmede sig gården.

Vi fik heller ikke megen søvn natten til søndag. Blev der mobiliseret, skulle far også møde. Han gjorde alt parat, så han straks kunne komme af sted,

dersom ordren kom i løbet af natten. Vi kunne mærke, at far og mor var urolige. Det smittede os, så vi lå vågne til langt ud på natten.

Om søndagen blev jeg meget forbavset over, at far som sædvanlig gik i kirke. Jeg troede, at man var så optaget af krigen, at gudstjeneste og skolegang holdt op foreløbig. Jeg gik ned til vejen, der førte forbi skolen. En bil kom susende ude fra stationsbyen. Den holdt ud for mig, og en mand i militæruniform spurgte om vej til sognefogden. Jeg sprang op på trinbrættet og kørte med ind i byen. Jeg var meget beæret over henvendelsen og følte det i øjeblikket, som om det var mig, der stod for indkaldelserne.

Da jeg gik hjem, mødte jeg præstens pige. Hun gik og græd. Hun havde fået bud om, at to af hendes brødre var indkaldt, og var sikker på, at de nu kom med i krigen. Lidt efter mødte jeg smeden. Han mente, Danmark allerede var kommet med. »Nu kører togene ikke mere«, erklærede han. Jeg gjorde ham opmærksom på, at der kom et tog bag kirken. »Ja«, svarede han, »de skal jo da hjem«.

Søndag og de følgende dage gik vi i spænding om, hvorledes begivenhederne ville udvikle sig. Aviserne kom med store overskrifter og bragte bud om, hvorledes situationen forværredes i Europa: Omkring det store sammenbrud — forspillet er endt, tæppet ruller op for et verdensdrama — tyskerne går over den franske grænse — England har endnu ikke bestemt sig — det tegner sig til en mægtig brand — tysk ultimatum til Belgien — uhyggelig stilhed før stormen — nu flammer bålet — England har erklæret Tyskland krig.

Ugerne gik, og vi faldt til ro igen. Danmark kom ikke med i første omgang; forhåbentlig ville det nu lykkes at holde vort fædreland uden for krigen. Dens følger mærkede vi jo snart, men hvad betød det mod at blive inddraget i den.

Alle var enige om, at krigen kun ville vare et par måneder. Med det materiel, stormagterne rådede over, kunne en krig ikke vare længere, var den almindelige mening, men også dette håb brast snart. Måned gik efter måned — krigen blev ved. Vi indrettede os da på at leve under de vanskelige forhold, så godt som det nu var muligt.

Det var utroligt, hvad man fandt på for at få erstatning for de varer, der ikke kunne indføres: brændt korn for kaffe, tørrede kirsebærblade og humle for tobak og carbid i stedet for petroleum. Jeg husker, at vi aften efter aften vinteren igennem sad omkring bordet ved en stinkende carbidlampe og vænede os til det sparsomme lys, så vi efterhånden syntes, det var meget godt. Det værste ved lampen var, at den oste længe efter, at den var slukket, men så fandt vi på at slukke den ude og gå i seng ved et stearinlys.

På grund af rationeringen måtte man på mange områder indskrænke forbruget. For os kneb det især med sigtemel. Jeg husker, at vi en sommerferie fik besøg af en lærer og et par af hans børn. Jeg mindes det så tydeligt, fordi vort sigtebrød ved denne lejlighed slap op. De fremmede børn faldt over det som ulve over lam, og vi søskende, der hver fik en skive sigtebrød om dagen, var ondsksfulde nok til at skumle om, at de nok var taget ud på cykletur, fordi deres brødkort var sluppet op. Efter at de var rejst, måtte vi i længere tid nøjes med rugbrød, men det hjalp ikke, at vi klagede. Var vi utilfredse med et eller andet, sagde far og mor blot: »Tænk på de belgiske børn«.

Endnu et par år efter, at krigen var begyndt, var min ældste søster ængstelig for, at Danmark skulle komme med. I foråret 1917 fik hun plads i København

og skrev således til mig: »Soldater kommer i store regimenter forbi hver dag. Du skulle bare høre. hvor kanonerne tordner. Det kan ryste under en, når det rigtig går løs. Det lyder grimt, man skulle næsten tro, det var krig. Vil du love at skrive til mig, så snart du tror, der er udsigt til, at Danmark kommer med, for så vil jeg hjem, inden bælteerne bliver spærret, men det var ikke at håbe. Du kan tro, det er dyrt, alt hvad man skal købe herovre. Lys har vi da frem for jer, men ellers er det det samme med alt det andet. Her vil det nok knibe med brændsel.«

Ud over rationering og avisernes meddelelser mærkede vi ikke meget til, at der var krig i Europa. Dog indtraf enkelte begivenheder, der fik os til at tænke på, at krigen rasede ikke langt borte fra vore grænser.

En tid efter krigens udbrud fik vi i Hylke — til stor glæde for os drenge — indkvartering af en befalingsmand og en snes menige. De skulle holde vagt ved jernbanebroen over Skanderborg sø. Det var indkaldt mandskab, mænd på op mod de tredive. De fleste af dem var landmænd, der selv havde ejendom, og de længtes efter at komme hjem til bedriften. De havde det jo ellers godt. Flere dage om ugen havde de helt fri og hjalp da deres kvarterværter med markarbejde. En enkelt gang havde de lidt gymnastik og eksercits, men det foregik under meget utvungne former. Jeg husker, at kaptajnen, eller hvad han nu var, en formiddag, da delingen stillede til øvelse, mødte iført et par røde morgensko.

Medens soldaterne var indkvarterede i Hylke, skete der noget, der opskræmte sindene i den lille landsby. En nat blev der på »Gåsholm«, en gård midt i byen, stjålet en snes æg, et par brød og noget smør. Et par nætter senere var det galt på Eskegård. Atter var det fødevarer, der forsvandt. Kældervinduet var slået itu — ellers intet spor af tyven. Så kom turen til mejeriet og præstegården, og nu tog rygterne fat. Det var selvfølgelig stortyven Peter Reimer, der nu drev sit spil her. Længe havde han jo huseret i egnen omkring Silkeborg. Det var ikke godt at vide, hvad den karl kunne finde på. Rygterne om hans bedrifter vesterude var vel nok overdrevne, men slemmt var det nu at have ham løbende rundt i byen om natten. Men hvor holdt stortyven sig skjult? Flere mente, at han havde sit tilhold i skovene ved Skanderborg sø — Jens Post havde således en tidlig morgenstund set ham på vej ned mod søen.

Imidlertid fortsatte tyverierne. Byen og den nærmeste omegn blev gennemsøgt af politi fra Skanderborg og Horsens, men uden resultat. Tyvejagten blev til en hel klapjagt. En afdeling soldater fra Viborg og delingen fra Hylke blev stillet til rådighed for politiet, og i de følgende dage blev alle skovene omkring Skanderborg gennemsøgt.

En dag først i august kom turen til plantagen ved jagtslottet, der tilhørte Fuldbro mølle. Nu var alle andre smuthuller afsøgt, så her måtte Peter Reimer være, hvis han ikke forstod den kunst at gøre sig usynlig. Også jeg var blevet grebet af spændingen ved den store tyvejagt, og sammen med mange andre fra omegnen stillede jeg som »klapper«. Vi dannede kæde omkring plantagen og rykkede nærmere ind mod jagtslottet — hvert træ, hver busk blev omhyggeligt undersøgt, og hvert øjeblik ventede vi at se stortyven springe frem. Snart var kæden tæt sluttet om plantagens centrum, en samling buskede bjergfyr i nærheden af jagtslottet. Nogle harer og et par ræve, der sprang omkring mellem buskene, vidnede om, at undersøgelsen havde været særdeles effektiv.

Pludselig lød et højt råb: »Her har vi fyrens hule«. Det kom fra en betjent, der stod ved en bunke fyrregrene, som var dynget op mellem to store bjergfyr. Før nogen af os fik tid til at komme nærmere til hulen, blev et par grene bøjet til side, og tyven tumlede frem. To betjente stod parat med håndjern, men dem blev der ingen brug for. »Pardon! Pardon!«. Det var et råb fra en skrækslagen mand. Med armene løftet over hovedet faldt han på knæ foran betjenten, og det stod klart for os alle, at det ikke var stortyven. Nu så vi også, at manden var i en forreven uniformsjakke, og vi forstod så meget af hans snak, at han var russer. Han var flygtet fra en fangelejr i Tyskland, og i den tro, at han endnu befandt sig i fjendeland, havde han skjult sig i plantagen — det var ham, der havde begået alle tyverierne i Hylke.

Så var tyvejagten forbi. Russeren blev ført til Horsens, og senere blev han interneret. Peter Reimer var stadig på fri fod, og endnu en tid lang pudsede han på andre egne politiet.

I de krigsramte lande led befolkningen stor nød. Da krigen sluttede, åbnede mange danske hjem sig for børn fra de lande, hvor nøden var størst. I mit hjem fik vi en lille Wienerpige.

Hvor havde vi ondt af den lille Grethe Djengel den aften, hun ankom. Hun var kun 7 år gammel, og hun længtes efter sine forældre, som kun et barn kan længes. Hun ville hjem til mama og papa. Hun græd hele den aften, og ingen kunne trøste hende.

Min yngste søster, der var på samme alder som Grethe, tog hende ved hånden og prøvede at gøre sig forståelig for hende. Hun havde set, at Grethe havde chokolade i sin taske og forsøgte at gøre hende opmærksom på det ved at sige: »Unter chokolat, unter chokolat«, men heller ikke det trøstede den lille pige. Da Basse så hendes sorg, gik den hen og slikkede hendes hånd. Dette kærtegn forstod hun bedre end alle vore venlige ord. Hun kravlede med hunden ind under bordet, lagde sit hoved ind til dens lådne pels og faldt så i søvn. Basse blev således hendes første ven i Danmark.

Snart fandt hun sig imidlertid til rette under de nye forhold. Hun lærte forbavsende hurtigt at tale dansk, og hun og min søster legede dagen igennem og kom til at holde af hinanden, som om de var søskende. 3—4 måneder var hun hos os, og det var med sorg, vi tog afsked med hende. Mange år er gået siden. Grethe er forlængst gift og har nu en voksen søn, men hun har ikke glemt den sommer, hun var i Danmark. Vi har gennem alle årene haft forbindelse med hende. I 1927 besøgte min far hende i hendes hjem i Wien og var med til hendes konfirmation.

Under den sidste verdenskrig, da befolkningen i Wien atter led nød, kneb det for Grethe at skaffe fødemidler til drengen, og mine søskende og jeg sendte derfor nogle Røde Kors pakker ned til hende. Sin taknemlighed herover viste hun på en rørende måde. Hvert år til jul sendte hun sine »kære plejesøskende« en kærlig hilsen, og ved flere lejligheder har hun betænkt os med smågaver. En af disse, en lille negerfigur i bronze, står på mit skrivebord, og når jeg ser på den, tænker jeg ofte på den tid, da Grethe var plejebarn i mit hjem.

Krigen sluttede, men følgerne af den varede længe ved. En krig slår dybe sår. De står friske og blødende et helt slægtled, og arrene læges først efter århundreder.

EN VINTER PÅ ELBÆK EFTERSKOLE

Den 1. november 1916, da klokken på Elbæk Efterskole ringede til tegn på, at nu begyndte vinterens første time, stod jeg i skolestuen sammen med 30—40 drenge og piger, der denne vinter skulle være elever på efterskolen, og hørte på forstander Kristjan Jensens velkomsttale.

Elbæk Efterskole 1916—17

I frikvarteret derefter var der ikke megen snak. Vi så på hinanden, vekslede et par ord med sidekammeraten, men følte os endnu for fremmede over for hinanden, til at vi kunne gå rundt og tale sammen. Længere op ad dagen gik snakken dog lystigt, og i løbet af nogle dage var vi rystet sammen, så vi syntes, vi havde kendt hinanden længe.

Omtrent en snes af eleverne boede på skolen. De andre gik eller cyklede hver dag fra og til skolen. I den første tid boede jeg også hjemme, men dels var det noget besværligt — jeg skulle op ved femtiden hver morgen og kom først hjem ved sekstiden om aftenen — og dels opdagede jeg, at jeg kunne få mere ud af opholdet ved at bo på skolen. Da jeg spurgte mine forældre, om jeg måtte flytte over på skolen, fik jeg straks lov dertil. Der var imidlertid ikke plads til flere på efterskolen, og jeg kom sammen med to andre til at bo på højskolen tæt ved.

Vi havde ikke megen tid til vor egen rådighed. Undervisningen begyndte hver dag klokken 8 og sluttede først kl. 15.30, afbrudt af en middagspause på en timestid. Vi blev undervist af Kristjan Jensen og en lærerinde, dog havde også fru Dagmar Jensen og højskoleforstander Elbek enkelte timer.

Efter skoletid gik vi for det meste en lang tur i omegnen. Når vi havde spist til aften, opholdt vi os i skolestuen, læste lektier, regnede opgaver, skrev stil — vi havde en hjemmestil i hver uge — og når vi havde det fra hånden, gik tiden med sang, samtale eller læsning. Kl. 21.30 var vi inde hos forstanderen til aftensang, og kl. 22 skulle vi være i seng. Af og til tilbragte vi hele aftenen inde hos forstanderens, hvor vi legede, sang, eller Kristjan Jensen læste op for os.

Det forekommer mig, at vi i den alder, vi var i, havde stor gavn af at få vore skolekundskaber opfriskede og få dem levendegjort påny, men havde vi ikke nået mere, ville det dog efter min mening have været for lidt. Det måtte også på den tid være efterskolens opgave at undervise i de fag, der ikke var med i landsbyskolens fagrække, særlig fag, der kunne give anledning til at opøve eleverne i selvarbejde. Elbæk Efterskole havde også taget denne opgave op, idet vi blev undervist i sufidhedslære, aritmetik, tegning, sløjd og for pigernes vedkommende i syning.

I regning blev der drevet individuel undervisning: vi fulgtes ikke ad, men regnede opgaver af den sværhedsgrad, der passede for den enkeltes evner. Nogle repeterede de almindelige regningsarter, andre fortsatte i det afsnit, hvortil de var nået i folkeskolen. Flere af os nåede langt ind i den del af Bertelsens regnebog, der på den tid af flere seminarier blev brugt i forberedelsesklassen, og vi fik stor færdighed i at løse vanskelige iklædte opgaver. I aritmetik blev gennemgået så meget, som fordredes til seminariernes optagelsesprøve; for dem af os, der senere fik undervisning i aritmetik, var det af stor betydning, at vi havde lært begyndelsesgrundene.

Kristjan Jensen var i besiddelse af udprægede evner til at undervise og omgås unge. Han havde aldrig vanskeligheder med at interessere os i sine fag. Hans timer var aldrig kedelige, da han var velforberedt og havde tilrettelagt stoffet, så vi kunne tilegne os det. I historie lagde han særlig vægt på at fremhæve de personer og de træk, der kunne fremelske hjemstavns- og fædrelandskærlighed. I gymnastik og sundhedslære lagde han os betydningen af en sund sjæl i et sundt legeme på sinde. Gennem hele hans undervisning gik som en rød tråd de ord: »Det er lige meget, hvilket arbejde I tager op, men udfør det, så I føler glæden ved at yde det bedst mulige, så vil I føle, at det er livets store lykke og livets belønning til sine trofaste«. Hans stilfærdige, venlige måde at tale til os på, hans retfærdige afgørelse af enhver forseelse, hans interesse for alle elever, hans omsorg for, at vi kom til at føle os som hjemme, gjorde, at vi holdt af ham og nødtigt gjorde ham imod. Gennem oplæsning, foredrag og det, vi selv læste i vor fritid, fik vi større kendskab til litteraturen, end vi hidtil havde haft. Fortællinger, romaner og digte, som vi tidligere lod uænsset, lærte vi nu at værdsætte, fordi vi fik hjælp til at forstå deres indhold.

Kristjan Jensen var på den tid meget benyttet som foredragsholder og som leder af skytteforeningernes månedskursus i gymnastik. Mest kendt var han dog som folkelig forfatter. Den vinter, da jeg var på efterskolen, udarbejdede han bogen: »Fire uger. Da han var tyve år«. Af denne bog læste han uddrag for os, ligesom han læste for os af sine almuefortællinger. Dengang forstod vi ikke, som en anmelder skrev, at dygtigere og menneskeligere bondelivsskildrer ejer Danmark ikke, men optaget var vi af fortællingerne i »Jenle folk« og »Mellem jul og slet«.

Fru Jensen gjorde os bekendt med forfattere som Goldschmidt og J. P. Jacobsen. Særlig husker jeg novellen »Fru Fønss«, som hun læste så gribende, at det rørte os dybt.

Vi fik også indblik i livet på en højskole. Nogle gange var vi med til fest på højskolen og på den nyopførte håndværkerskole. En aften i hver uge afholdtes der på højskolen et møde, hvori flere af os deltog. Her blev talt af forstander Elbek eller af fremmede foredragsholdere, mest højskolefolk. Jeg husker især Elbeks foredrag om malerkunst. Han kunne tale om et maleri, f. eks. Erik Henningsens »Sat ud«, så han rev tilhørerne med sig og fik dem til at se det samme, som han så, og billedet fik derved for os et liv og et indhold, som det ikke før havde haft.

Af stor betydning for os var også samværet med jævnaldrende fra forskellige egne af landet. De fleste af os var fra egnen omkring Skanderborg og Horsens, Bjerge herred var rigt repræsenteret, men der var også mange fra Løgstøregnen. Vi lærte af hinanden om livsforhold og skikke i de forskellige egne. Vi fortalte hinanden om, hvorledes landbrugsarbejdet foregik til de forskellige årstider, om hvorledes højtiderne blev fejret, og om livet i skolen, vi havde gået i. Enhver holdt på sin hjemegn som den bedste. Vi førte lange diskussioner herom. De argumenter, der blev fremført, var ikke lige velbegrundede, og de udtalelser, der faldt, ikke lige velovervejede. Det gjalt blot om at skære modparten i diskussionen ned, så man selv kunne få det sidste ord. Ofte blev vi så ivrige, at vi kom i heftigt skænderi, men uvenner blev vi aldrig.

Tiden var på mange måder som den tid, vi oplevede under den sidste verdenskrig, selv om vi i 1914—18 havde krigen mere på afstand, end vi havde det i 1940—45. Mange fødevarer var oppe i høj pris og var rationerede, så det må have været en vanskelig opgave at lede så stor en husholdning som efterskolens. Det er jo ikke så let at sammensætte en sund og afvekslende kost, når der også skal tages hensyn til det økonomiske, og det er i høj grad nødvendigt på en skole. Vi var i den alder, hvor man er god til at tage fra ved et bord, så der skulle meget til hver dag. For kost, logi og undervisning betalte vi kun 37 kroner månedlig, så man forstår ikke, at det — selv om man tager statstilskuddet i betragtning — kunne gå rundt.

Så vidt jeg mindes, talte vi ikke så meget om krigen. Jeg husker kun een aften, vi var optaget af dette spørgsmål. Det var en aften i marts lige efter spisetid. Kristjan Jensen kom ind til os med avisen, pegede på forsidens store overskrift, idet han sagde: »Der er udbrudt revolution i Rusland«. Den aften kappedes vi om at få fat på avisen, og hele aftenen talte vi om, hvad der mon nu ville ske.

Vi lærte den vinter i højere grad end hidtil at tage hensyn til andre og at række andre en hjælpende hånd, når der var brug for det. Den, der vil være sig selv nok, bliver ikke afholdt på en skole. Vi rettede på hverandres fejl og dårlige vaner, ofte på en hårdhændet, men altid virkningsfuld måde. Ingen brød sig om at få det skudsmål, at han var en dårlig kammerat, og det fik den, der f. eks. altid forsynede sig med de bedste stykker smørrebrød ved aftensbordet, den, der sladrede om andre, eller den, der nok tog mod andres tjenester, men aldrig selv gjorde gengæld.

Vi lærte også at stå på egne ben og at kunne klare os i en snæver vending. Jeg husker således, at en af mine kammerater, en stor, stærk fyr, en dag for

sjov tog fat i min buksebag og løftede mig med det resultat, at bukserne revnede. Jeg havde kun det ene par med på skolen, så repareres skulle de jo. Jeg lånte tråd og nål hos en af pigerne og gik ind på mit værelse, hvor jeg langt om længe fik flængen rimpet sammen. Fint blev det ikke, men hovedsagen var, at jeg kunne bruge bukserne, og at de holdt, til jeg om lørdagen kunne komme hjem og få et andet par på.

En anden dag sprang elastikken i min matrosbluse. Jeg havde hjemme set, at mor trak elastikken igennem løbegangen med en stoppenål, og det var gået nok så nemt. Jeg lånte en stoppenål og troede, at det snart var ordnet, men jeg fik andet at vide. Jeg stak nemlig spidsen ind først, og den gik gennem tøjet gang efter gang. Jeg blev ved i flere timer, det måtte jo kunne lade sig gøre, men det blev langt over midnat, og mine kammerater sov for længst, da jeg endelig fik elastikken trukket igennem.

Af betydning for os var det også, at vi den vinter havde det arbejde, vi ellers havde været beskæftiget ved, på afstand, så vi bedre kunne bedømme, om vi ville fortsætte med det eller vælge et andet. Før jeg kom på efterskole, havde jeg nogle år arbejdet ved landbruget, og det havde været min mening, at jeg senere ville i købmandslære, men da jeg havde været en tid på skolen, fik jeg mere og mere lyst til at læse videre, til at trænge ind i de problemer, vi var blevet optaget af, og før vinteren var gået, havde jeg bestemt, at jeg ville på seminariet, så snart jeg kunne blive optaget.

Vi foretog af og til udflugter i omegnen, og det gik ikke altid helt stille af. Nogle dage før jul tog en del af os til Horsens for at købe julegaver til Kristjan Jensen og lærerinden. Vi var i højt humør ved tanken om, at vi nu snart skulle hjem på juleferie. Den ene ville overgå den anden med lystige påfund. Vi tog med fra en lille station på Horsens-Odder banen og kom med et tog, hvis langsomhed der er lavet mange vittigheder om. Da vi kørte ind gennem Horsens, gik det så langsomt, at vi blev enige om at springe af. Det gjorde vi, og vi løb så ved siden af toget, ja, kom endog foran det og stod på perronen, da toget kom ind. Togføreren gav os en ordentlig overhaling, men det forøgede blot morskaben yderligere. I Horsens skulle der findes på noget endnu morsommere. En fandt så på, at vi skulle gå rundt i forretninger og spørge, om det var der vi havde glemt en paraply. Vi kom meget alvorlige og hæflige og spurgte, men når ekspedienten begyndte at lede omkring i lokalet, kunne vi ikke bevare alvoren længere, men for leende ud ad døren.

Ja, vi havde mange muntre timer sammen på skolen, mange morsomme oplevelser, som man den dag i dag kan more sig over at tænke tilbage på. Vi fandt på mange løjer — undertiden var de måske for kåde, men det var aldrig tilsigtet, at de skulle være ondskabsfulde.

TRE ÅR PÅ SILKEBORG SEMINARIUM 1918-21

Da efterskoleopholdet sluttede, begyndte jeg at gå til forberedelse hos min far. Vi anskaffede de bøger, der blev benyttet i Silkeborg Seminariums forberedelsesklasse, og under min fars vejledning gennemgik jeg det stof, der skulle læres, for at man kunne gøre sig håb om at bestå optagelsesprøven, ligesom jeg nogle timer om ugen fulgte undervisningen i skolen eller selv underviste. Dog fik jeg også tid til at tage roe- og høstarbejde på en gård for at tjene lidt til hjælp til seminarieopholdet.

Silkeborg Seminarium på Skolegade

Efter påskeferien 1918 begyndte jeg på seminariet, idet jeg da blev optaget i forberedelsesklassen, og fik således størstedelen af det stof, jeg havde gennemgået hjemme, repeteret her.

Min far var med mig i Silkeborg, og da forstander Vinther var udrejst, gik vi ud til seminarielærer Ludvig Mortensen for at få forskellige oplysninger. Jeg havde gået i matrostøj lige til den dag, jeg skulle til Silkeborg, og jeg følte mig meget utilpas i jakketøj. Jeg var meget lille af min alder og har sikkert set ud som en konfirmand. Ludvig Mortensen bemærkede da også i samtalen løb: »Ja, De ser noget grøn ud, men det går jo over med alderen«.

Da jeg dagen efter gik hen på seminariet, følte jeg mig så lille, at jeg kunne være krøbet ned i et musehul. Jeg blev stående ude i gangen, til Ludvig Mortensen kom og viste mig ind i »Præp«, som forberedelsesklassen blev kaldt. Det varede ikke mange dage, før jeg blev kendt med flere i klassen, men den første ugestid vovede jeg mig ikke ud i skolegården, hvor seminariets ca. 200 elever i frikvartererne spadserede frem og tilbage, og det varede længe, før jeg turde tale til eleverne i ældste klasse, som jeg så op til som højere væsener.

Der var stor forskel på eleverne i »Præp«. Nogle var som jeg ikke fyldt 18 år, men flere var en halv snes år ældre. Der var også stor forskel på den uddannelse, vi havde fået. En del havde fået real- eller præmilinæreksamen, en enkelt var student, mange havde været beskæftiget ved landbrug eller håndværk og havde, før de kom i forberedelsesklassen, ikke andre skolekulturer end dem, de havde tilegnet sig i folkeskolen.

Tiden før optagelsesprøven gik hurtigt, og jo nærmere vi kom den, jo mere spændte blev vi på udfaldet. Jeg husker, at sommeren var meget kold og regn-

fuld, og da jeg ingen kakkellovn havde på mit værelse, måtte jeg for at holde varmen gå i seng, og lå så der de sidste dage før prøven og repeterede.

Dagen før prøven begyndte, fik jeg en slem forskrækkelse. Hjemme havde jeg ikke gjort noget videre ved sang og violinspil, og da min stemme var i overgang, sagde forberedelsesklassens sanglærer til mig, at jeg kunne blive fri for prøven i sang og musik. Jeg troede så, den hellige grav var vel forvaret, og undlod at følge sangtimerne. Imidlertid viste det sig, at en anden af seminarielærerne, Aage Emborg, seminariets sanglærer, skulle lede optagelsesprøven i dette fag. Jeg gik derfor hen til ham og fortalte ham, at jeg var blevet fritaget for at gå op i sang og violinspil, men det kunne der ikke være tale om — jeg skulle høres som alle de andre. Dog måtte jeg på grund af forholdene selv vælge, hvilken sang eller salme jeg ville høres i. Jeg valgte »Du Herre Krist«, og en hel eftermiddag sang og spillede jeg den gang på gang, til jeg udi egen indbildning kunne den så nogenlunde.

Da jeg kom ind i klasseværelset, hvor sangprøven foregik, var der fuldt af seminarieelever, særlig fra 3. klasse, der tog denne prøve som en festforestilling. Jeg følte mig ilde til mode over at skulle optræde for så stort et auditorium, og det blev endnu værre, end jeg havde forestillet mig det.

Så snart jeg kom op på de høje toner, knækkede stemmen over, og jeg måtte begynde forfra mange gange. Jeg blev mere og mere forfjamsket — »3. klasserne« lo højt, sanglæreren lo med, selv censor lo, så han lå ind over bordet og var helt rød i ansigtet af latter. Da jeg skulle spille, gik det endnu værre. Buen tog et par strenge ad gangen og frembragte nogle underlig skurrende toner. Der skulle vist god vilje til at høre, at det var »Du Herre Krist«, jeg spillede. Det var ingen god begyndelse, men det gik heldigvis bedre i andre fag.

Det første af de mundtlige fag, jeg blev hørt i, var religion. Da jeg kom op til det grønne bord, så censor på mig og bemærkede: »De hører ikke til de store«. Jeg trak opgaven »Pinsedag«, og censor sagde smilende: »Ja, det skal der en stor ånd til at fortælle om, men det kan De jo godt have, selv om De er lille af vækst«. Det gik da også godt. Jeg tror, det var det fag, jeg klarede bedst. I matematik brugte jeg nogle forkerte udtryk, men klarede mig ellers ret godt, og censor erklærede: »Ja, han skal nok blive god, når han bliver dresseret«. Naturhistorie var jeg ikke så heldig med. Hjemme havde vi ingen naturhistorisk samling, og jeg havde lært stoffet efter bogen, som jeg lærte historie og religion. Jeg kom op i græshoppen og fit et eksemplar i et glas stukket ud. Jeg begyndte at fortælle efter bogen, men det var galt. Jeg skulle se på dyret og beskrive det. Til alt uheld var det et defekt eksemplar med kun fire ben og behæftet med andre mangler. Jeg fortalte uden at blinke, at græshoppen har fire ben, og inden jeg var færdig, havde jeg fået den udstyret med andre ejendommelige egenskaber.

Jeg var meget spændt på resultatet, da jeg sammen med mine kammerater efter prøvens afslutning gik ned i klasseværelse nr. 4, hvor forstanderen ville meddele, hvem der var optaget. Jeg syntes, det varede umådelig længe, før mit navn kom — mon jeg skulle være dumpet? Sang og musik var jo helt elendigt, naturhistorie mindre godt, og en slem brøler vidste jeg, at jeg havde i diktaten. — Dog, endelig kom mit navn, og lykkelig var jeg. 3 eller 4 dumpe — alle vi andre bestod prøven og fik lov at fortsætte på seminariet.

Efter sommerferien begyndte vi så i 1. klasse og følte os mere jævnbyrdige med de ældre klasser, ja, kunne endog til tider tillade os at smile med en vis overlegenhed ad de nye »præpper«.

De tre seminarieår gik hurtigt — når man tænker tilbage på tiden alt for hurtigt. Det var en lykkelig tid i en alder, hvor man var modtagelig for nye indtryk og for lærernes påvirkning, en munter tid sammen med gode kammerater, fri for ansvar ud over ansvar for egne handlinger, fri for bekymringer ud over dem, der uvægerligt meldte sig en tid før eksamen.

Vi havde nok at bestille. Som regel var vi ca. 6 timer daglig på seminariet, og vi havde meget hjemmearbejde med lektielæsning, sang- og musikøvelser og opgaver i regning, matematik og stil.

Uddannelsen er jo nu på mange områder helt anderledes end i min seminarietid. Uddannelsesstiden er blevet forøget med et år, der er sket omfattende ændringer i undervisningsformen, og undervisning i sprog og valg af liniefag er indført. Alt i alt synes jeg dog, vi fik en god uddannelse.

Forstander Vinther var ikke alene selv en ualmindelig dygtig lærer, som det er blevet fremhævet ved flere lejligheder en af vort århundredes største skolemænd, men han var meget nøjeregnende med valget af medarbejdere, og seminariet havde derfor lærere, der ved deres dygtighed og personlighed forstod at interessere os for arbejdet, og som gennem deres fag fik stor indflydelse på eleverne. Ludvig Mortensen underviste i geografi, Ludvig Jensen i sproglære, stil, tegning og pædagogik, K. Knudsen i historie og regning, H. Jepsen i matematik, fysik og naturhistorie, K. P. Knudsen i gymnastik, Aa. Emborg i sang og skrivning og forstander Vinther i religion og litteraturkundskab. Alle er de nu døde, men mindet om dem vil blandt deres gamle elever blive bevaret i taknemlighed for det, de gav os gennem deres undervisning.

I de fleste mundtlige fag fik vi lektier for og blev hørt i lektierne som andre skoleelever. Lektieoverhøringen var dog ikke særlig fremtrædende i forstander Vinthers timer. I hans timer følte vi det vel nok stærkest, at vi lærte ikke alene for skolen, men for livet.

Vi havde ikke som på enkelte seminarier frihed til at gå og komme, som vi ville. Pjækkeri, udeblivelse fra timerne uden grund, tåltes ikke. Der blev ført protokol over forsømmelser, og forsømte en elev uden lovlig grund, blev det påtalt på en bestemt måde, der ikke fristede til gentagelse.

Selv om der som regel gik en del af aftenen med til at gøre det daglige arbejde færdigt, fik vi dog også tid til at dyrke kammeratlivet. Så godt som alle eleverne boede omkring i byen — på seminariet var der kun en halv snes elevværelser — og spiste på byens pensionater. Det var i dyrtiden under og efter første verdenskrig, så et seminarieophold kostede mange penge. I den dyreste tid var kost og logi oppe i 125 kr. om måneden, og flere pådrog sig en læsegæld på over 6000 kr.

Ud på aftenen, når vi havde fået arbejdet fra hånden, besøgte vi ofte hinanden omkring på værelserne. Vi var en tre-fire stykker i den bydel, hvor jeg boede, som fandt på hver aften at besøge en kammerat, der holdt sig selv ved tør kost, og ønske ham til lykke med fødselsdagen. Meningen var jo så, at han skulle give kaffe. Det gik godt en tid, men så blev han ked af det og erklærede, at dersom han skulle fylde år hver aften, skulle vi selv tage brød med. Det var jo et billigt forlangende, som vi gerne gik ind på.

Vi havde en elevforening, der om vinteren en aften om ugen, som oftest lørdag aften, arrangerede møder på seminariet, hvor vi så samledes til diskussioner, oplæsning, foredrag, dialektaftener m. m. Undertiden gav seminariets orkester og sangkor koncert i gymnastiksalen. En eller to gange om vinteren blev »Skærsilden« læst op. Det var en revu over det daglige livs begivenheder. I en vittig form blev årets oplevelser genopfrisket. Flere dage i forvejen blev der indsamlet bidrag, hvorefter en af eleverne valgt censorkomite udvalgte det bedste og bearbejdede stoffet til en håndskrevet bog, der efter oplæsningen blev solgt ved auktion.

En af årets største fester var fastelavnsfesten, der begyndte med, at nogle af eleverne opførte et skuespil, og sluttede med dans.

De fleste af seminarieeleverne var medlemmer af højskoleforeningen og musikforeningen og fulgte disse foreningers møder og koncerter. En dag om efteråret havde vi en sammenkomst med gedveditterne, skiftevis i Gedved og Silkeborg. Der blev spillet fodbold og håndbold om eftermiddagen og danset om aftenen.

Vi havde også et elevblad, »Maal og Mærke«. I sidste klasse var jeg med i redaktionen, der også fungerede som ekspedition, idet vi sendte bladene ud og opkrævede kontingent hos såvel seminariets elever som hos gamle elever, der holdt bladet. I »Maal og Mærke« blev der skrevet om begivenheder på seminariet, gamle elever skrev om deres oplevelser, og undertiden fik vi seminarielærerne til at give et bidrag. Forstander Vinther skrev således hvert år til jul en artikel, som regel om et par af efterårets nye bøger. »Maal og Mærke« var som elevforeningen et bindeled mellem seminariet og gamle elever.

Efter vinteren med de muntre sammenkomster og fester som lyspunkter i det daglige arbejde fulgte den travle tid med repetition og eksamen. Skriftlig eksamen begyndte først i maj og strakte sig over 3—4 dage. Kort tid efter fik vi læseferie, og så fulgte en slidsom tid med at få stoffet givet den sidste omgang. Selve eksamenstiden var en spændende og afvekslende tid.

Hvorledes eksamen i de forskellige fag i enkeltheder formede sig, erindrer jeg ikke, men enkelte episoder mindes jeg dog endnu.

I geografi havde vi professor Dahlberg til censor. Han var en ældre mand, der stærkt plaget af gigt gjorde et gammelt indtryk. Han havde blandt eleverne ord for at være en streng censor. Jeg husker, at han, da jeg skulle eksamineres, tegnede nogle øer på et stykke papir, som han stak over til mig. Jeg kunne straks se, det var Færøerne, og da jeg havde sagt det, fik jeg opgaven »Færøernes jordbundsforhold«. Det vidste jeg ikke meget om og gav mig til at fortælle om næringsveje og folkeliv, men Dahlberg brummede lidt i skægget og bemærkede, at det lå uden for opgaven. Det gav ikke meget, men heldigvis fik vi to opgaver, og den anden »Asiens østkyst« klarede jeg bedre, så karakteren blev mg.

I historie gik det noget lignende. Her var dr. Moltesen censor. Jeg trak opgaverne »Ministerier i Danmark 1860—70« og »Kejsere i Rusland af den slesvigholstenske slægt«. Den første kørte jeg slemt rundt i, men den anden kunne jeg, så resultatet blev som i geografi.

Sang og musik var i hele min seminarietid min svage side. Det var min skræk, når jeg skulle høres i en salme. Jeg blev altid så febrilsk, at jeg ikke

havde luft nok og måtte holde op flere gange for at trække vejret. I violinspil var jeg på det dårligste hold. Vi nåede ikke stort videre end til at spille de sange og salmer, vi skulle opgive til eksamen. Dårlige fingre forekom ofte på dette hold.

Den dag, jeg skulle prøves i sang og violinspil, skulle jeg også på session, og jeg fik derfor lov at komme op dagen før. Da min tur kom, blev professor Nebelong, der var censor, underrettet om, hvorfor jeg mødte til prøven en dag for tidligt. Professoren så lidt på mig og sagde så: »De bliver kasseret«. Hertil svarede jeg, at det ville jeg ikke være ked af, men det skulle jeg ikke have sagt. Professoren rystede misbilligende på hovedet og bemærkede, at det var ikke pænt sagt. Det var ikke nogen god begyndelse, da jeg havde hørt, at man skulle passe på ikke at irritere ham, men kunne man gøre et godt indtryk på ham, hjalp det på karakteren. Jeg klarede mig imidlertid langt over forventning, fik endogså så stor en karakter, at jeg kunne forestå kirkesang. Men nogle timer senere skulle jeg op i sangpraktik. Jeg skulle lære en klasse småbørn sangen »Stork, stork, langeben«, og det gik langt fra godt. Jeg spillede løs, og børnene sang med, for de kunne den i forvejen. Professoren råbte: »Læg violinen og slå takt, mand«. Jeg fægtede i luften med buen, og børnene sang, men ikke til min takt. Det varede ikke længe, før professoren med ordene »Hold op, hold op og gå ned« afbrød forestillingen. Det trak hovedkarakteren i sang ned til g+, men det var lige til kirkesang, og jeg var godt tilfreds.

I de år, jeg var elev på seminariet, rasede »den spanske syge« flere gange som en voldsom epidemi. Mange af byens indbyggere døde af den frygtelige sygdom, blandt dem en af mine kammerater. Mange skoler måtte lukke på grund af sygdommen, og da en stor del af seminariets elever en sommer blev angrebet af den på samme tid, måtte seminariet også et par uger indstille undervisningen.

I den sidste tid på seminariet længtes de fleste af os sikkert efter at komme ud til arbejdet i skolen. Dog tænker jeg, at det gik flere af dem, som det gik mig. Når man efter dagens arbejde med børnene i skolen sad i sin ensomhed, længtes man efter det muntre samvær med kammeraterne, og man forstod nu rigtig for alvor, at årene på seminariet havde været en rig og lykkelig tid.

SEMINARIEFORSTANDER P. J. M. VINTHER

Mit barndomshjem var et udpræget grundtvigsk præget hjem. Min far tog som omtalt stærk del i det folkelige arbejde, og der kom mange kendte folkelige talere i mit hjem. Vi børn kom tidligt med til møder i skolen og i forsamlingshuset. Et møde fra mine første drengeår husker jeg tydeligt.

En lille bred mand med et stort, tilbagestrøget hår, et par levende øjne, der på en gang udstrålede alvor og humor, stort overskæg og fipskæg, en skinnende hvid flip med en mægtig kunstnersløjfe, stod på talerstolen og talte gribende og følsomt om den norske digter Wergeland, beherskede sit emne med en sådan fuldkommenhed og var så levende med i det, at hele forsamlingen — selv fuld en tiårs dreng — glemte alt andet og lyttede betaget.

Han talte om Wergelands store kærlighed til naturen, til fugle og til blomster, om hvorledes han gik rundt til husmændene og fik dem til at anlægge haver, altid med frø i lommerne, så han kunne strø dem ud, hvor der var grobund for dem, talte om Wergelands på en måde så triste liv, om hans

lange sygeleje, måske den skønneste tid i hans liv, hvor han så at sige digtede sig ud af livet, citerede ordret en mængde strofer af Wergelands digte og sluttede med det gribende digt: »Til min gyldenlak«:

Gyldenlak, før du din glans har tabt,
da er jeg det, hvoraf alt er skabt,
ja, før du mister din kronas guld,
da er jeg muld.

Det var mit første møde med seminarieførstander Vinther. Ikke anede jeg dengang, at han skulle komme til at betyde så meget for mig, som han gjorde.

Næst efter min far er seminarieførstander P. J. M. Vinther den mand, der har betydet mest for mig med hensyn til den åndelige udvikling, jeg fik i min ungdom. Jeg anser det som en stor lykke, at jeg havde ham som lærer i tre år, og når jeg nu forsøger at tegne et billede af denne fine personlighed, af denne dygtige skolemand — vel en af vort århundredes største — vil jeg inderlig håbe, at jeg kan gøre det på en sådan måde, at det kan blive mindet om ham værdigt.

Det er imidlertid slet ikke så let at give en skildring af hans liv og virke, for de naturlige kilder, som man søger i et sådant tilfælde, vedkommendes egne personlige optegnelser, dagbøger og udtalelser, er lukkede af den simple grund, at der ingen er, og når man har kendt Vinther, finder man det ganske naturligt.

Han var fri for al selvoptagethed og var til det sidste så stærkt optaget af sit arbejde og sin medleven i tidens vigtigste spørgsmål, at han aldrig nåede frem til dage, hvor han havde tid til at tænke på at samle og nedskrive sine livserindringer. Han måtte altid se videre frem, det interesserede ham langt mere end at se tilbage på tiden, der var gået.

Når man i korte rids vil forsøge at skildre Vinthers liv og virke, må man derfor gå andre veje end de sædvanlige. Man må gennem det indtryk, han gjorde på en selv, og gennem det indtryk, han gjorde på andre, sine medarbejdere og sine elever, og de, der ellers har stået ham nær, og som har meddelt disse indtryk til en større kreds — således forfatteren Chr. Demuth og seminarielærer Aage Emborg i artikler i Silkeborg Seminariums Samfunds årsskrifter 1946 og 1947 — søge at genkalde hans personlighed, de karaktertræk, der var mest fremtrædende hos ham, det, der lå ham stærkest på sinde at bibringe andre, det, der bevirkede, at han kunne skabe det særprægede liv i sin skole på en sådan måde, at vi, der var elever på skolen, kom til at holde af den og af ham.

Vinther blev født i Kalhave i Hornborg sogn den 24. februar 1863. Hans far var husmand og vejmand. Hvor meget forældrene har betydet for ham, skal jeg ikke kunne sige, for det har jeg aldrig hørt ham omtale, ud over at han har nævnt, at faderens beretninger om sin deltagelse i treårskrigen greb ham stærkt. Derimod talte han ikke så sjældent om sine bedsteforældre, så man kan vel gå ud fra, at de har haft stor indflydelse på ham i hans barndom.

Han fik i sin barndom stærke folkelige og nationale indtryk. Allerede som dreng var han levende interesseret i litteratur og historie, og heldigvis var der mennesker, der sørgede for, at han kunne få lov at pleje og udvikle disse interesser. Hos sin lærer lånte han Snorre, Saxo, Barfoeds fortællinger af fædrelandets historie, Fabricius og andre historikere. En gammel dame lånte

ham den ældre litteraturs bøger, så han var godt kendt med den allerede i sine drengeår. Hun fortalte ham om sit møde med Grundtvig i Vartov og om Birkedal i Ryslinge. Hun havde været med ved Grundtvigs begravelse, og hendes oplevelse ved denne lejlighed blev Vinthers på så levende en måde, at når han senere fortalte sine elever derom, var det for os, som om han selv havde været med.

P. J. M. Vinther

Han voksede op i en folkelig og kristelig henseende levende egn — de stærke jydere hjemsted — og kom som barn jævnlig med i kirke og til møder. Han fortalte os engang om, hvorledes han ved et sådant møde havde hørt Birkedal, og han sagde så: »Det var, da jeg var en stor slubre knægt«. Det morede vi os lidt over, for vi havde vanskeligt ved at forestille os Vinther, den lille mand, som en stor knægt.

Efter sin konfirmation var han et år i Kørup præstegård hos pastor Th. Mygind, hvor han deltog i praktisk arbejde og fortsatte sin læsning. Derefter kom han 15 år gammel på Staby højskole. Her fik han uddannelse som vinter-skolelærer, og 16 år gammel fik han plads som vinterlærer ved Finderup skole i Hanning sogn ved Skjern. Her skulle han undervise ca. 60 elever i alderen 7—14 år i een klasse. Ingen undervisning havde de fået om sommeren, store lømler var der imellem, ofte havde de skiftet lærer, så disciplinen var dårlig. Den første skoledag lod et par stykker af de store drenge deres vand i blækhusene. Det skulle synes umulig for en 16 års dreng, der tilmed var lille af vækst, at få ro og orden i en sådan flok og opnå et godt resultat af sit arbejde. Men det lykkedes for Vinther, og det skyldes sikkert de egenskaber, han bevarede usvækket op igennem årene: hans medfødte fortælleevne, hans smittende humør, hans evne til uden at miste sin autoritet at være kammerat med sine elever og hans egen optagethed af stoffet, han underviste i.

Efter at Vinther havde virket et halvt år ved Finderup skole, blev han den følgende vinter ansat ved Lillelund friskole i Ulfborg sogn, og her blev han i tre år. I disse år lærte han etatsråd Tangs datter, enkefru Valeur på Nørre Vosborg, at kende. Hun skaffede ham adgang til Vosborgs arkiv og store bibliotek, og han samlede sig her et stort fond af kundskaber, som han delagtiggjorde andre i gennem det arbejde, han optog ved at afholde møder omkring i sognet, hvor der var et stærkt åndeligt liv. Gennem disse møder, hvor han talte, udvikledes hans meddelelsesevne, og spiren blev lagt til den virksomhed, han senere kom til at øve som en af den grundtvigske lejrs betydeligste ordførere.

I 1881 blev Vinther optaget på lærerseminariet i København. Her blev der drevet et frit studium, der passede godt ind i den form, hvorunder Vinther hidtil havde erhvervet sig viden. Han nøjedes ikke med at følge seminariets undervisning, men tog levende del i de åndelige rørelser i hovedstaden.

Han søgte ind i de grundtvigske kredse, hvor han af mænd som Morten Pontoppidan, Hjørlande, og Skat Rørdam, Helligåndskirken, blev yderligere styrket i det grundtvigske livssyn, og han fik af dem en sådan påvirkning, at han senere bidrog til at holde den grundtvigske retning borte fra altfor yderliggående ensidighed.

Også mænd som Harald Holm og Sofus Høgsbro fik betydning for hans udvikling. Han hørte Caspar Paludan-Müllers og A. D. Jørgensens historiske forelæsninger, og særlig den sidste gav ham historien på en sådan måde, at hans kærlighed til alt dansk styrkedes, og der opstod i hans sind en stærk trang til at være med i arbejdet på at støtte danskhedens sag i den sønderjyske landsdel. Vi, der var elever på Silkeborg Seminarium i de sidste år af den første verdenskrig og i årene indtil genforeningen, mærkede ofte, hvor stærkt han følte for vore landsmænd sønden å i de for dem så trange krigsår.

Vinther kneb sig også en plads i Georg Brandes' tætfyldte auditorium under dennes sidste forelæsninger om »Hovedstrømninger i det nittende århundredes litteratur« og var levende optaget af brydningerne mellem den gamle og den nye litteratur. Brandes stod ham vel nok fjernt, men han lærte dog adskilligt af ham og kunne senere levendegøre hans stof på en særegen måde.

I 1884 tog han lærereksamen og vendte så tilbage til Lillelund friskole, hvor han derefter var lærer i to år. I slutningen af hans lærertid her var han på en rejse til Norge, og han oplevede den så stærkt, at han gennem hele sit liv omfattede det stolte norske folk og norsk litteratur med en levende interesse og kærlighed. Et af hans kæreste emner i litteraturen var norsk digtning, særlig Wergeland og Bjørnson.

I 1886 indtraf et afgørende vendepunkt i Vinthers liv. Realskolebestyrer Kr. Johansen oprettede Silkeborg Friseminarium og knyttede straks Vinther dertil som lærer i dansk og litteratur. Det sidste fag underviste han i til få dage før sin død, altså omtrent 60 år.

I 1890, i en alder af 27 år, overtog han selv seminariet, en meget krævende opgave for en mand i så ung en alder, men Vinther var allerede i den alder i åndelig henseende en moden mand, så han kom ikke til kort over for opgaven.

I årene 1886—1890 var Vinther også lærer ved realskolen »Kornmod«. Her havde min far ham som lærer omkring 1888, og far har ofte fortalt om, hvor afholdt Vinther var, og hvorledes han kunne få de store knægte til at lytte

til hans gennemgang af dansk litteratur. Min far kom fra en landsbyskole ind i realskolen, og i den første tid følte han sig meget underlegen over for de rapmuede bydrenge. En dag spurgte Vinther ham om et eller andet i dansk grammatik, som han ikke kunne svare på. Vinther skændte lidt, de andre morede sig, og far græd, men da Vinther så det, gik han ned ved siden af far og strøg ham blidt over håret uden at sige noget. »Siden den tid«, fortalte far, »kunne jeg være gået gennem ild og vand for Vinther«.

En anden af Vinthers elever i realskolen på den tid, J. Hassing Jørgensen, senere trafikminister, skildrer Vinthers entré i klassen således: »Men nu kom Vinther ind i klassen, ikke meget spændende. Han var en ganske lille mand, ikke større end os og kun ti år ældre. Han havde et mægtigt, lyst hår, strøget lige tilbage, et par lyse, meget blå øjne, meget smukke og meget levende øjne, som beherskede hele personen, og han var rød og hvid i huden som en landsby pige. Så stod han oppe på katederet og holdt et foredrag om Oehlenschläger og den danske litteraturs guldalder. Ind imellem tog han fra pulten en bog og læste et stykke op til illustration af, hvad han havde sagt, så for hånden op gennem den store manke, og en gang imellem hævede han sig op på tærerne for bedre at beherske tilhørerne, som han iøvrigt beherskede med sine levende øjne, og vi lyttede, som vi aldrig før havde lyttet, åndeløse og betagne. Fra den tid var dansk litteratur ikke et fag, vi skulle lære«.

Således kom jeg også til at kende Vinther, da jeg i foråret 1918 blev hans elev. I de år, jeg gik på seminariet, var han en mand sidst i halvtredserne, man han virkede stadig meget ungdommelig, sprudlende af liv og veloplagthed. Og således kendte hans elever ham til det sidste. Ja, han kom jo nok til at se ældre ud med tiden, men hans form var den samme: indlevelsen i emnet forenet med en smittende evne til at få tilhørerne med sig i sin indlevelse.

Han var — som Chr. Demuth har udtrykt det — en kunstner, livskunstner. Han havde kunstnerens fornemste evne, indlevelsessevnen. Han var i besiddelse af en omfattende viden. Han kunne citere kritikere og filosoffer ordret i lange perioder, kunne gengive prosastykker, digte og scener af dramaer med stor sikkerhed, men det, som gav det stærke indtryk, var hans egen medleven i emnet. Han var den person, han citerede, i lige så fuldt mål, som den virkelige skuespiller er det på scenen. Han nøjedes ikke med som på realskolen at løfte sig op på tærerne, nej, han kravlede undertiden helt op på katederet eller skubbede sig på sin stol ned gennem klassen.

På grund af denne stærke indlevelsesevne kunne der have været fare for, at han var blevet stående for længe ved enkelte emner, der havde hans særlige interesse, men således gik det ikke for Vinther. Han glemte aldrig, at han skulle gennem sit stof, at han skulle bibringe sine elever et vist fond af kundskaber. Før hver time var forbi, hvad enten det var religion eller litteratur, stod hans klare oversigt på tavlen, og hovedpunkterne i emnet stod fæstnet på en så overskuelig måde, at det blev et mønster for hans elever livet igennem.

Han gav os stoffet i foredragsform og ved at give os hjælp til selvstudium, og hans ypperlige oversigter blev gennem vore notater det hjælpemiddel, der gjorde, at vi ikke havde svært ved at tilegne os stoffet. Det var aldrig derfra og dertil i hans timer, det var ikke skoletimer i den forstand, men det var rige stunder, hvor vi fik noget af værdi for hele livet. Han gjorde den nordiske

litteratur levende for os og åbnede vore øjne for den rigdom, der findes i litteraturen. Hans livsglæde og lyse livssyn gav han også stærkt udtryk for i religionstimerne, hvor han levende og varmt gennemgik bibelen og kirkehistorien med den livsanskuelse som en rød tråd gennem det hele, at liv uden tro er intet liv.

Der var ikke langt mellem alvor og humor i Vinthers sind, men de to sindstemninger var hos ham inderligt forbundet. De var til stede i hele hans væsen, i hans tale, i hans blik. Hans blik indebar dyb alvor, men det var ikke streng alvor, for der var altid sammen med alvoren et blink af humor i hans øjne. Han kunne le, så det klukkede i ham, og lidt efter kunne han blive grebet, ja, dybt bevæget, så hurtigt skiftede stemningerne i hans sind.

Derfor kunne det ske, som seminarielærer Aage Emborg nævnte det i sin tale ved elevstævnet 1946, at Vinther midt i morgenandagten, når han læste et eller andet, pludselig stod og smålo og derefter fortalte en eller anden munter oplevelse. Det skæmmede aldrig hans tale, men hvem kunne gøre ham det efter?

Vinther var mild og venlig i sin væremåde over for eleverne, og han gjorde sit yderste for at lære hver enkelt af den store flok at kende. I frikvartererne, når vi gik på skolepladsen, kom han ofte derud og talte snart med en, snart med en anden. Var der en elev, som var tillukket, og som han derfor ikke rigtig kunne komme i kontakt med, søgte han på en eller anden måde at komme på talefod med ham.

Således fortalte Vinther os engang om en elev, der altid holdt sig for sig selv og ikke kunne falde til blandt lærere og kammeraterne. Så gik Vinther en dag op til ham på hans værelse. Alle væggene i værelset var overhængt med udklip af billedkunst. Det var denne elevs store interesse. Vinther talte længe med ham om hans kunstinteresse. Fra den dag af var de venner, og den skal, eleven havde omgivet sig med, var brudt.

Ja, Vinther blev vor ven, uden at han derved mistede noget af sin autoritet. Han huskede sine elever, om der så gik mange år imellem han så os. Traf vi ham efter seminarietiden i toget, når han var på foredragsrejse, kom han ind og satte sig hos os, og så gik talen — afbrudt af Vinthers klukkende latter — om de svundne dage på seminariet og om kammeraterne.

Da han et par år før sin død talte ved et møde i Brande, hilste jeg på ham, og i samtalen løb spurgte han pludselig: »Har De kaniner endnu?« og lo så på sin hjertelige måde. Det var et 35 år gammelt minde fra den tid, han kom i mit barndomshjem, der dukkede frem i hans sind.

Vinther var et ordensmenneske, og han kunne blive ilter, når han blev vidne til uorden og sløseri. Dersom han havde givet tilladelse til bal i gymnastiksalen og ordre til at lukke klokken tolv, tålte han ikke, at dansen fortsatte ud over dette klokkeslet. Så stod Vinther i døren, og så var det om at få lukket og slukket i en fart. Når han kom stiltfærdig, men bestemt, og sagde til en elev: »De kan lige komme op i middagsstunden«, var vedkommende ikke stor karl.

Vinther kunne også i klassen blive ilter og vred over forstyrrelser og uorden, men havde han irettesat en elev, var det glemt, når timen var forbi. Så kunne han komme i frikvarteret og glatte ud med et par venlige ord.

Jeg pådrog mig også i en time hans vrede. Vi havde bibelfortolkning, og

jeg skulle forklare et stykke af et af brevene. Det gik strygende, for jeg havde mine notater fra dagen før, da Vinther havde gennemgået stykket, men pludselig siger Vinther: »Vil De så læse videre«. Jeg havde ikke fået bladet op på det pågældende sted i bibelen, men havde blot benyttet notaterne. I min forfjamskelse slog jeg op på et forkert sted og læste: »I skulle gøre alle ting uden knurren og betænkeligheder«. Da for Vinther op og råbte: »Hvordan kan De gennemgå et stykke, mand, som De ikke har fundet i bogen?«. Jeg fremkom med en efter min mening brugbar undskyldning, men jeg kom ikke til at læse videre den dag.

Vinthers grundige gennemgang af stoffet gjorde, at vi følte os trygge ved at gå op til eksamen i hans fag. Han var en glimrende eksaminator, og også ved eksamen var han fuld af liv og humor. Jeg husker, da vi var til eksamen i religion. En af mine kammerater, en vendelbo, fik opgaven »Palmesøndag« og fortalte om uddrivelsen af templet: »Mit hus skal være et bedehus, men I har gjort det til et kræmmerhus«. Da lo Vinther, så det rystede i ham, og ville høre det en gang mere, og vi, der overværede eksaminationen, lo, så vi måtte gå ud af klassen.

Vinther følte med sine elever, når det gik dem dårligt. En anden af mine kammerater blev i litteratur eksamineret i Carsten Hauch og kunne ikke fortælle andet om ham, end at han skød sig selv i Neapel. Han fik tg, og da Vinther kom ud og meddelte resultatet, lagde han sin hånd på hans skulder og sagde: »Det var da trist for Dem, Lohse«, men da denne svarede: »Åh skidt, jeg kunne have tålt et mdl.«, sagde Vinther leende: »Ja, så har det jo ingen nød«.

Vinther var ikke blot den fødte lærer og en glimrende pædagog over for voksne, men også over for børn. Jeg husker flere af de timer, hvor Vinther underviste en klasse børn, eller hvor vi underviste, og Vinther så vejledede os. Særlig godt husker jeg en time, hvor jeg skulle gennemgå digtet »Nissefrierik« af Chr. Richardt. Jeg gjorde det vist ganske godt teoretisk set, men noget mat faldt det ud. Så tog Vinther fat. Han agerede den unge Viderik, der kommer og frier til Far Nis' datter, og den gamle nisse, der lover de unge en stor medgift. Vinther lo som Viderik, vi lo, og børnene lo. De glemte alt andet, sad med store øjne og så på Vinthers fagter og mimik. Jeg er sikker på, at personerne stod så levende for dem, at de aldrig siden glemte det morsomme digt.

Ja, Vinther forstod at tale til børn og blive ven med børn. Han var selv et barn i sin store livsglæde. Alt, hvad der var liv, betog ham. Chr. Demuth fortæller herom, at han en dag kom ind i Vinthers arbejdsværelse, hvor Vinther sad og skrev. En kattekillings løb frem og tilbage på skrivebordet og snappede efter penneskafet med sin pote. Vinther morede sig over den og nænnede ikke at jage den bort. Sådan var han over for alt levende, der ytrede glæde over livet.

For Vinther var viden ikke kundskab, men liv, og han var klar over, at oplysning i sig selv er en kold og død ting, dersom den ikke bliver til oplivelse, og det, han ville bringe sine elever, var oplivelse samt orientering. Han virkede aldrig agitatorisk, men han virkede orienterende. Han gav os en orientering om livet.

Seminiarielærer Aage Emborg har udtrykt det således: »Når Vinther den første dag i skoleåret stod på talerstolen i gymnastiksalen og talte, særlig henvendt til de nye elever, talte om det arbejde, de nu skulle begynde på, om de betydningsfulde ungdomsår, de skulle leve her, talte om deres ansvar over for deres hjem og om den gerning, de styrede hen imod, så var det orientering. Når han kort efter stod derude på »Bjerget« og talte om egnen her, om Blicher eller om Bjørnsons besøg, så var også dette orientering. Når han ved en novemberfest eller en anden lejlighed talte om sin skole, dens tilblivelse, dens data, dens linie og mål, så var det orientering, og når han i sine timer eller i foredrag lod personer og begivenheder eller litteraturens kærnesprog, dem han var en uforlignelig mester til at finde og at anvende, tale så direkte som muligt til hans tilhørere, så var det altsammen orientering — orientering om livet.«

De to ting, Vinther således gav os, oplivelse og orientering, sammen med hans lyse og lykkelige tro på, at der ligger noget godt gemt i hvert eneste af de unges sind, og at det er væksten, det drejer sig om, var det, der gav Silkeborg Seminarium dets særprægede ansigt. Det blev, som Chr. Demuth har karakteriseret det, en mellemting mellem en grundtvigsk højskole og et folkeligt universitet.

»Vi arbejdede ikke blot med eksamen for øje«, skrev Demuth i sin artikel om Vinther. »Eksamen hængte ikke som nogen truende sky over eleverne året igennem. For de fleste var den en fest, en slags olympiade, hvor man fik lov at yde sit bedste. Men årets arbejde gav en anelse om, hvad et studium var. Den elev, der kunne sin lektie, men intet andet derudover, var ikke højt anskrevet på Vinthers seminarium. Der måtte mere til. Seminarisme trivedes dårligt der, selv om der naturligvis var spirer til den. Jo længere vi nåede frem mod afslutningen, des bedre var vi klar over, hvor meget vi ikke vidste. Derfor gik man ikke i stå, når eksamen var forbi.«

Vinther lagde os stærkt på sinde, at man i lærergerningen skal vogte sig for at gå i stå. Han hæftede sig ikke så meget ved elevernes viden som ved deres lyst og evne til udvikling. Derfor forekom disse vendinger: »Jeg er vis på, at han hører til dem, der ikke går i stå, men fortsætter med at tilegne sig, hvad der har værdi for gerningen« ofte i de vidnesbyrd, han gav sine elever.

Vinther var ikke ene om at præge seminariets ansigt. Han skrev i seminariets jubilæumsskrift 1936: »Silkeborg Seminarium er ikke blevet til ved enkeltmands virke, men ved manges arbejde og gode vilje, ved enighed mellem os i åndelig henseende, men under frihedens mangfoldighed i arbejdet.«

De samme synspunkter udtrykker Chr. Demuth på følgende måde: »Han var det selvfølgelig midtpunkt i sin skole. Men han var klar over, at han ikke alene kunne løse den opgave, han forlangte løst. Han var derfor meget nøjeregnende med, hvem han fik som medarbejdere. Han led ikke af den underlegenhedsfølelse, som man nu og da kan skimte hos ledere af et større arbejde, den følelse, som giver sig udslag i nervøsitet for, at ens medarbejdere skulle gå hen og overflyve en selv. Det bedste var ikke for godt for den børneopdragelse, som skulle ske gennem folkeskolen, altså var det bedste nødvendigt for at gøre de unge skikkede til deres vigtige gerning. Derfor blev Silkeborg Seminarium udrustet med en lærerstab af en særlig kvalitet, stærke,

særprægede personligheder iblandt. De fik lov at udfolde sig frit, men Vinther evnede at få alle disse karaktertræk til at danne et hele.«

Aage Emborg omtalte i sin tale ved elevstævnet 1946 et karikaturbillede af nogle af seminariets lærere, tegnet af en elev o. 1921. Det var tegnet til »Skærsilden«, og det gjorde så stor lykke, at det kom på postkort og blev sendt over hele landet. På billedet er seks af seminariets lærere fremstillet som et danseorkester med Vinther som dirigent. Lærerne sidder tre til højre og tre til venstre, den ene bag den anden hver med sit instrument, og højt over dette orkester, næsten svævende, står Vinther. Han slår så drabeligt med dirigentstokken, at han næppe rører jorden med en tå.

Efter omtalen af billedet stillede Emborg spørgsmålet: »Hvad har kunstneren villet sige med dette billede, og hvorfor gjorde det så formidabel lykke«, og han besvarede det således: »Ja, hvis billedet, hvad jeg ikke tror, skal udtrykke, at Vinther ønskede at tvinge sine musikere til at danse efter hans pibe, så er det forkert, men skal det udtrykke, at det var Vinther, der gav tonen an, at han var musikkens cantus firmus, hvortil vi andre hver især skulle føje vort kontrapunkt, så er det rigtigt. Det gode cantus firmus må være rummeligt, det må være af den art, at det giver de bedste muligheder for den frieste udfoldelse af de forskellige kontrapunkter, uden at harmonien derved forstyrres. Sådan var det netop. Og Vinthers cantus firmus sang den enkle, men stærke melodi, han havde lært af Grundtvig, at kun ånd og ikke bogstav kan skabe liv.«

Emborg nævnte i samme forbindelse noget andet, der var karakteristisk for seminariet, nemlig udtrykket »de lyse stunder«. Dette udtryk hørtes ofte på seminariet, og det klang af glæde og taknemlighed, men det klang tillige af vemod og længsel. Det er ikke tilfældigt, at Silkeborg Seminariums Samfund's sanghefter fra side til side synger om sol og lys, om vår og sommer, om lyslængsel og lysvæld og om de lyse stunder.

Seminariet voksede under Vinthers dygtige ledelse — udvidelse fulgte på udvidelse. Ledelsen af dette og den store øvelsesskole kunne nok give sin mand nok, men Vinther tog sig meget mere arbejde på og kunne overkomme det utrolige.

Som seminarieforstander gik han straks ind for en videre udvikling af seminarieundervisningen. Han skrev en pjece derom til regering og rigsdag, og det førte til, at han sammen med professorerne Kroman og Hans Olrik blev sendt på studierejse til Sverige og Finland for at sætte sig ind i seminarieordningen der. Beretningen derom blev forløber for seminarieloven af 1894 med tre års læsetid og øvelsesskoler ved seminarierne.

Så sent som i 1930 var det ham, der som formand for et underudvalg fik forhandlingerne til at glide, så seminariekommissionen kunne nå frem til et forslag om en fireårig læseplan, en plan, der var præget af Vinthers frie syn på undervisningen.

Skønt Vinther var forstander for en eksamensskole, var han ingen beundrer af eksamensvæsenet eller -uvæsenet. Derfor ville han også holde adgangen til seminarierne åben for »manden bag ploven«, således at forstå, at de unge, der har været beskæftiget ved praktisk arbejde i nogle år, kan gå ind i seminariets første klasse uden real- eller studentereksamen, blot de har erhvervet sig de kundskaber, de skal være i besiddelse af for at kunne bestå optagelsesprøven.

Vinther drev et omfangsrigt folkeligt arbejde — var ofte ude som ordfører ved skole- og folkemøder. Hans positive stillingtagen til dagens spørgsmål, særlig litterære, pædagogiske og kristelige, hans faste forankring i det grundtvigske livssyn og de varme og ægte følelser, ofte krydret med lune, der bar hans foredrag, skaffede ham en talrig og trofast tilhørerskare.

I det foreningsliv, der voksede frem af det grundtvigske kirke- og skoleliv, var han en ivrig deltager. Han var medstifter og en tid formand for Silkeborg valgmenighed, i mange år var han formand for Silkeborg Højskoleforening og i 16 år formand for Dansk Skoleforening.

Han drev også et stort litterært arbejde, skrev talrige artikler i blade og tidsskrifter og udgav sammen med Ryge Jensen »Ledetråd gennem det gl. testamente«, »Uddrag af det gl. testamente« og »Det gl. testamente for børn og unge«.

Det var uforståeligt, at han kunne overkomme så meget. Måske den omtalte samhørighed mellem alvor og humor har bidraget til at holde ham frisk til det sidste. Kun sjældent blev han træt, og blev han det en enkelt gang, skulle der ikke lang hvile til, før han kunne tage fat på ny.

Lærer Emborg fortæller således, at Vinther og han et år efter eksamen skulle have over 60 eksamensbeviser færdige. Vinther skulle underskrive og Emborg lakke. Vinther var træt efter en lang arbejdsdag, og arbejdet med beviserne syntes ham uoverkommeligt. Emborg så hen på ham og opdagede, at han sad og prentede P. J. M. Vidnesbyrd. Emborg spurgte, om han havde fået navneforandring, og da han så på det skrevne, slog han en vældig latter op. Nu var trætheden som blæst bort, og under munter spøg blev arbejdet snart fuldført.

Da Vinther i 1933 blev 70 år, overdrog han seminariet til en af seminarie-lærerne, cand. theol. Herluf Jensen, men han fortsatte ved seminariet som lærer i litteratur.

Tyskernes overtagelse af seminariet var et hårdt slag for Vinther. Chr. Demuth nævner, at Vinther i et julebrev 1943 gav udtryk for, at han ikke kunne få i sit hoved, at den port, han var vandret ind og ud ad i to menne-skealdre, nu var lukket for ham, men han nærede ikke tvivl om, at der er så megen retfærdighed til, at et folk, der misbruger sine muligheder i så høj grad, som det tyske folk gjorde det, må nå sin grænse engang.

Han opnåede ikke at se porten, bag hvilken han havde øvet sin manddoms-gering, blive åbnet, men han døde dog alligevel som en lykkelig mand, for han havde levet sit liv helt ud i tro på et liv efter dette.

Demuths artikel om Vinther slutter med ordene: »Der er grund til at tro, at han har været så stor en igangsætter, at hans livslange virke for skole og folk vil sætte sig spor et langt stykke frem i tiden«.

Denne udtalelse kan vist alle, der har kendt Vinther, tilslutte sig.

»For alle gode tanker, de kan slet ikke dø, før endnu bedre tanker er spiret af deres frø«. Vinthers gode tanker og hans lyse livssyn vil blive stående som et eksempel for alle os, der har været hans elever, og for alle, der har lyttet til hans magtfulde tale.

44 ÅR VED BRANDE SKOLEVÆSEN

Da vi efter endt eksamen rejste fra seminariet, havde jeg ikke fået plads, men i sommerferien hørte jeg, at førstelærer P. Kammersgaard Jensen, Ormslev, der var folketingsmand, valgt i en Århus kreds, søgte en vikar. Jeg tog derud en søndag og fik pladsen. Andenlæreren var konstitueret som førstelærer.

Det var en treklasset skole, en skoleform, der ikke stod mål med den firklasede. Jeg underviste ældste klasse i dansk og geografi, mellemste klasse i dansk og alle klasserne i gymnastik. Der var mange godt begavede børn i skolen, men også en del, særlig fra landarbejderhjem ved herregården Constantinsborg, der ikke viste større interesse for skolearbejdet. Der havde i de forløbne år været mange vikarer, flere af dem havde haft vanskeligt ved at holde disciplin og havde kun været der en kort tid. I de første dage prøvede de store elever at lave »fest« i mine timer, men da de mærkede, at det ikke anfægtede mig synderligt, ud over at et par af dem fik et par lussinger, blev de kede af det, og jeg havde derfor ikke særlig store vanskeligheder ved at opretholde orden og arbejdsro.

Jeg boede på en gård i nærheden af skolen, hvor jeg fik kost og logi til en pris af 120 kr. pr. måned. Min løn var for et år 2640 kr. Jeg kunne godt være blevet i Ormslev et år mere, men jeg var ikke så begejstret for forholdene der, at jeg ønskede at blive, og skønt jeg ikke på det tidspunkt havde anden stilling, tog jeg fra Ormslev ved sommerferiens begyndelse.

1. september 1922 fik jeg ansættelse som timelærer ved Silkeborg mellem- og realskole. En af mine klassekammerater fra seminariet, der senere blev sanginspektør, Ejnar Boesen, havde haft stillingen før mig, men han var blevet ansat som sang- og musikk lærer ved Silkeborg seminarium.

Jeg underviste i historie, religion og gymnastik i 1-3. mellem. Jeg var glad for at være ved skolen, men da elevtallet i det følgende skoleår gik ned, så der blev færre klasser, og da jeg var den yngste af de ansatte lærere, fik jeg min afsked fra 1. maj 1923 at regne. Jeg stod så atter uden stilling, men det kom kun til at dreje sig om een dag.

Jeg havde søgt flere steder og havde fået tilbud om ansættelse pr. 1. august ved en privat realskole i Ålborg og ved Duborgskolen i Flensborg, men jeg skulle jo helst have noget at bestille i månederne før sommerferien og havde derfor søgt et vikariat i Brande i et nyoprettet lærerembede.

Min far havde 25 års jubilæum 1. maj, og jeg tog hjem dagen før for at komme med til jubilæumsfesten. Om aftenen ringede førstelærer I. C. Kudahl, Brande til mig, om jeg kunne komme og begynde i vikariatet 1. maj. Jeg svarede, at jeg kunne først komme 2. maj, og Kudahl sagde, at så var det ikke sikkert, de antog mig, for der var mange ansøgere, og vikaren skulle helst i gang 1. maj. Derpå ringede han af. Jeg gik så ud på stationen og sendte et telegram til Kudahl: »Kommer 2. maj kl. 5«. Jeg tænkte, at jeg kunne da tage til Brande og rejse hjem igen, dersom de havde antaget en anden.

Jeg tog så af sted til Brande 2. maj. Jeg anede ikke, hvor Brande lå, og hvordan her så ud. Jo nærmere man kom byen, jo mere bart og øde så det ud, men hvad, for et par måneder kunne man vel nok holde det ud.

Jeg gik så ind til førstelæreren. Han var en mand af ikke mange ord ved en sådan lejlighed. Han sad ved sit skrivebord, så op på mig og sagde: »Nå kunne De så være her. Nu skal jeg følge Dem hen i et pensionat, hvor der er en dame, der er god til at tale med unge mennesker«. Jeg forstod så, at jeg

var antaget som vikar. Jeg fik anvist et værelse, fik min timeplan, og næste morgen begyndte jeg i skolen. — Ikke anede jeg, at jeg her skulle få mit virke i 44 år.

Brande Byskole havde på den tid et elevtal på ca. 300 fordelt i 12 klasser. 1. og 2. klasse gik i skole hver dag 3-4 timer, de øvrige klasser 4 dage à 6 timer. Der var gode arbejdsforhold på skolen. Børnene var i det store og hele nemme at have med at gøre. Forældrekredsen var interesseret i skolens arbejde, og skolemyndighederne var forstående over for skolens arbejde og ønsker.

Jeg befandt mig så godt her, at jeg bestemte mig til at søge embedet, og jeg blev ansat i lærerembedet 1. januar 1924. Om foråret og i sommertiden savnede jeg en del Skanderborg- og Silkeborgegnens smukke natur med skov og sø. Jeg søgte et par gange andet embede, blev også indstillet, men ikke kaldet. Efterhånden kom man til at holde af egnen her og opdagede, at også denne egn har sin naturskønhed med åer, heder og plantager — og denne naturskønhed er jo ikke blevet mindre med årene efter det store plantningsarbejde her er udført.

Det gik altså således, at jeg voksede fast her, og det har jeg ikke fortrudt.

I. C. Kudahl var en samvittighedsfuld skoleleder, der ledede skolen med fast hånd. Ved sit eget eksempel ansprede han lærerpersonalet til orden og punktlighed. Han så helst, at enhver lærer var i sin klasse, så snart det ringede ind, og det var en sjælden morgen, at han ikke et par minutter, før det ringede ind, kom gående over skolepladsen med sin violinkasse på vej til sin klasse.

Han var en dygtig underviser i de fag, der havde hans særlige interesse, dansk, historie og religion, men han var ikke meget for nyt i undervisningen. Han var konservativ med hensyn til skolens ordening og så helst ingen forandringer i det bestående. Han blandede sig ikke i, hvorledes lærerne underviste, blot enhver var i klassen til tiden, var han tilfreds. Han holdt ikke af, når en lærer skulle have fri til et eller andet — skolen skulle passes først og fremmest.

Hans optræden over for lærerpersonalet kunne til daglig være noget bestemt, men lige så ordknap, han til tider kunne virke, lige så munter og fornøjelig kunne han være under skolens udflugter, og når man var i selskab sammen med ham. Han og hans kone var ypperlige værtsfolk.

Han var i udpræget grad i besiddelse af jysk lune og ejede også en poetisk åre. Han skrev således en del smukke digte, som udkom i form af en digtsamling »Mit gadespejl«.

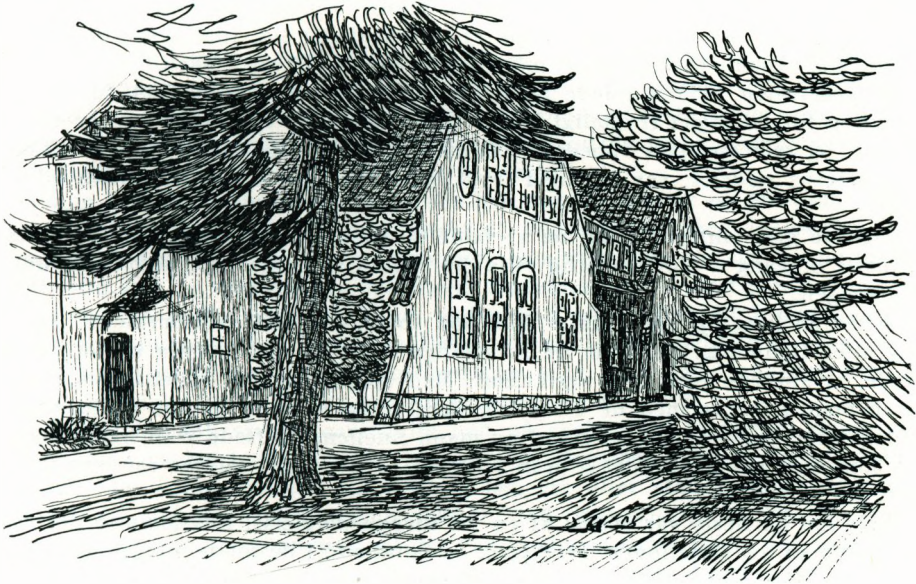
Ved skolen var der, da jeg blev vikar, foruden I. C. Kudahl, 3 lærere og 3 lærerinder, deriblandt Johs. Hansen, der senere blev kirkeminister, og hans kone, Johanne Hansen. Det var et dygtigt lærerpar. Johs. Hansen var bl. a. en fortrinlig lærer i regning og biologi, og fru Hansen var en ligeså fortrinlig lærerinde for eleverne i de små klasser. Hun var moderlig omsorgsfuld i sit væsen, og de små elskede hende.

De var begge stærkt socialt og politisk interesserede, og der blev kaldt på dem fra mange sider. Han var med i bestyrelsen for mange af sognets og amtets foreninger og stifter eller medstifter af flere af dem.

Da jeg blev ansat ved skolen, havde Hansen i nogle år været medlem af sognerådet, hvor han udførte et stort arbejde til gavn ikke alene for det parti, han tilhørte, socialdemokratiet, men for hele sognet. I 1925 blev han skatte-

rådsmedlem, senere amtsrådsmedlem. I oktober 1928 indvalgte han i lands-tinget, i april 1939 i folketinget, og den 4. november 1935 udnævntes han til kirkeminister, hvilken stilling han bibeholdt til 8. juli 1940, da han trådte tilbage ved samlingsregeringens dannelse.

Byskolen, Brande

Johannes Hansens politiske arbejde faldt især inden for kommunal- og skolevæsen samt inden for skattelovgivningen. Årene igennem var hans store arbejdskraft i udstrakt grad taget i brug her i Brande. Ofte havde man bud efter ham for at få hans hjælp ved gennemførelse af et eller andet foretagende, som man fandt ville være til gavn for by og sogn, og man er ham i Brande stor tak skyldig for hans utrættelige og uegennyttige arbejde i så henseende.

I 1925/26 deltog jeg i årskursus i dansk (mindre kursus), geografi, zoologi, botanik og biblioteksarbejde på Statens Lærerhøjskole i København.

Det var i den tid, Vilhelm Rasmussen var forstander for lærerhøjskolen. Han var en særpræget skolemand, der gik sine egne veje og på mange områder var med til at indføre nye metoder i undervisningen og til at præge skolens udvikling.

Vi havde dygtige lærere: i dansk lektor, senere seminarieforstander Georg Christensen, Erling Rørdam og O. Schlichtkrull, i geografi Vilhelm Rasmussen, i zoologi professor dr. Adolf Jensen, i botanik lektor dr. P. Boysen Jensen og i biblioteksarbejde biblioteksdirektør Døssing og professor Steenberg. Størst udbytte fik jeg af Boysen Jensens undervisning i botanik og af geografiske og zoologiske ekskursioner, som lededes af henholdsvis Vilhelm Rasmussen og Ager Ditlevsen.

Vi overværede jævnligt omkring på skoler i København timer i de fag, hvori vi havde kursus. Det var i skolekredse for deres dygtighed kendte lærere, der

underviste. Deres undervisning var i høj grad interessevækkende og aktiviserende for eleverne, og vi fik her impulser, som jeg senere gjorde brug af i min undervisning, da jeg efter endt kursus kom til at undervise i geografi og biologi i mange af Brande Byskoles klasser.

I tiden indtil 1940 skete der ikke store forandringer skolen vedrørende. Skolearbejdet gik år efter år på samme måde — roligt og støt. Men så kom verdenskrigen, og i nogle år havde vi en vanskelig tid, idet tyskerne beslaglagde alle skolens lokaler, og vi måtte undervise rundt om i byen.

Efterårstiden 1939 mindede på flere måder om sommeren 1914. Man følte, at faren for, at noget frygteligt kunne bryde løs over vort land, var overhængende, og selv om man håbede, at Danmark som i 1914 måtte blive forskånet for krigens rædsler, var det med frygt, man imødeså begivenhedernes udvikling.

Ugerne gik, vinteren kom, og vi faldt til ro igen. Danmark kom ikke med i første omgang — forhåbentlig ville det lykkes at holde vort fædreland uden for krigen.

Efter en lang og hård vinter blev det forår, og med det nærmede uvejret sig atter Danmarks grænser. De forskellige episoder ved Norges kyster bevirkede, at sindene igen blev opskræmt. Med spænding, der indebar ængstelse, greb man aviserne med de store overskrifter og lukkede op for radioen, når tiden for pressen var inde. Mand og mand imellem drøftede man her i sognet — som man vel gjorde det overalt i landet — hvad der nu var sandsynlighed for, der ville ske.

Selv om de fleste var grebet af en vis utryghedsfølelse, forekommer det mig dog, at man tog situationen mere rolig og fattet end i de første augustdage 1914. Der var ikke som i 1914 en sværm af rygter i omløb. Skønt de tyske besættelsestropper den 8. april må have været ret nær den danske grænse, var der sikkert kun få her i landet, der anede noget om, at en tysk besættelse af Danmark var nær forestående. Der var i det hele taget ikke sivet meget ud om de meddelelser, der var nået hertil fra Berlin, om troppesamlinger i Slesvig, om de tyske krigsskibes fart nordpå o. s. v.

Selv så sent som den 8. april om aftenen var der — som man nu synes — en påfaldende rolig stemning. Det var, som om man ikke ville lade sig rive ud af den tro, at Danmark, »Du puslingeland, som hygger dig i smug, mens hele verden brænder om din vugge«, gik nok som under den første verdenskrig ram forbi. De, der om aftenen slog sig til ro i denne tro, blev få timer efter revet ud af den — tidligt om morgenen rullede den tyske krigstromle ind over Danmark.

Ved femtiden om morgenen gik jeg som sædvanlig i denne tid ned i kælderen for at se til centralfyret. Lige som jeg atter var kommet op i soveværelset, hørte jeg en uhyggelig drønende larm over huset, for til vinduet og så en mægtig flyvemaskine med fremmed kendingsmærke fare hen over hustagene nordpå spredende efter sig en mængde sedler, der som store snefnug dalede ned over markedspladsen nær ved vort hus.

Som jeg gik og stod — kun iført pyjamas — løb jeg over pladsen og fik fat i en af sedlerne. Det var det tyske »oprop til Danmarks soldater og Danmarks folk«, der i en dårlig formet blanding af dansk og norsk forsøgte at indbilde det danske folk, at det var »de engelsk-franske krigsdriveres« ønske at skaffe sig en ny krigsskueplads i Norden«.

»Af denne grund har stærke tyske militærkræfter siden idag morges tat besiddelse af de vigtigste militære objekter i Danmark og Norge. — — —

Folket opfordres til at fortsætte det daglige arbejde og til at sørge for rolighed og orden. For landets sikkerhed mod engelske overgreb sørger fra nu af den tyske hær og flaaete.

Den tyske kommandør.

Kaupisch.«

Jeg stod som lamslået ved tanken om, at det danske folk nu på en så brutal måde var inddraget i krigen og nu skulle leve under samme tryk og måske gennemgå de samme lidelser som folkene i de andre af tyskerne besatte lande, men samtidig fyldtes mit sind med forbitrelse mod de tyske magthavere, der samvittighedsløst brød trufne aftaler og givne løfter.

Så kom flere bombemaskiner larmende hen over hustagene og forsvandt som mørke skygger mod den nordlige horisont. Jeg løb ind med løbesedlen og satte med få ord min kone ind i situationen. Hun ville ikke tro, det kunne være sandt. »Du skal se, maskinerne overflyver Danmark på vej mod Norge«, sagde hun. Først da nogle mænd nede på gaden lidt efter råbte til hinanden om besættelsen, forstod hun, at løbesedlernes forfærdende meddelelse ikke blot var en tom trussel, men at det forfærdelige, som vi i flere måneder havde frygtet, men ikke turdet tænke som virkelighed, nu var sket.

Ved ottetiden gik vi som sædvanlig hen på skolen. En knugende stemning hvilede over skolearbejdet denne dag, såvel i klasserne som på legepladsen. Børnene, der ellers tumlede sig i lystig leg, gik eller stod i småklynger og drøftede det, der var sket. Skønt de ikke forstod rækkevidden af det, mærkede de på de voksnes sindsstemning, at det var skæbnesvangre tider, der forestod. Lærerne, der ellers vekslede muntre morgenhilsener, talte dæmpet om, hvilke følger besættelsen kunne ventes at ville få. Man talte bl. a. om muligheden af, at de danske tropper kunne yde modstand en tid, og inspektøren bemærkede: »Ja, efter alt at dømme, så kæmpes der nu i Sønderjylland«.

»Vor Gud han er så fast en borg« lød som morgensang fra flere klasser denne morgen. Formiddagens timer forekom uendelig lange. Man kunne ikke samle tankerne om arbejdet, men tænkte udelukkende på, hvad der i disse timer skete landet over.

Vi havde også i de første morgentimer drøftet, hvornår vi vel kunne vente de første tyske tropper her i byen. Flere mente ved middagstid, og det kom også til at passe. Vi havde lige spist middagsmad, da vi så den første panservogn rulle forbi på vej mod Herning. En halv snes vogne og motorcykler fulgte lige efter, hvorefter der blev et lille ophold, før militærvogne af alle slags i en uafbrudt strøm rullede gennem byen.

Da vi om eftermiddagen kom hjem fra skolen, havde vor unge husassistent taget vor lille dreng, der sov i sin barnevogn ude i haven, ind i stuen. Hun havde ikke turdet lade ham stå ude af frygt for tyskerne, idet hun åbenbart troede, at de var rene barnerøvere.

De tætte militærkolonner rullede eftermiddag og aften forbi på gaden. De kom så tæt efter hverandre, at det i mange timer var umuligt at komme over gaden. Kun et par gange i de 10 timer, gennemkørselen varede, blev der gjort holdt og delt mad ud til soldaterne. De så trætte og forfrosne ud. Mange af dem sprang af vognene, trampede i deres tunge støvler op og ned ad fortovet og svang armene for at få varme i kroppen.

I de følgende dage så vi ikke meget til tyskerne, ud over at en enkelt militærvogn kom gennem byen. Den 13. april kom der meddelelse om, at skolen skulle have indkvartering af 157 tyske soldater, der skulle sove på halm i gymnastiksalen natten mellem 13. og 14. april, men da alt var parat til dem lørdag aften, kom en underofficer med meddelelse om, at der alligevel ingen soldater kom.

Bortset fra, at der en månedstid i foråret 1940 var indkvarteret et par hundrede tyske soldater, forsyningstropper, i private hjem rundt i byen, mærkede befolkningen i Brande sogn ikke direkte noget til besættelseshæren før i efteråret 1942, men de, der på grund heraf slog sig til ro med, at Brande nok ikke blev »opdaget« af værnemagten, blev sørgeligt skuffede — fra efteråret 1942 og til kapitulationen måtte Brande skaffe kvarter til betydelige troppestyrker, i perioder var der sikkert samlet tæt ved 1000 tyske soldater i byen. Det siger sig selv, at det i en by som Brande skabte store problemer at skaffe kvarter til så stort et antal »gæster«, når privat indkvartering helst skulle og også blev undgået, bortset fra indkvartering af en del tyske jernbanefolk, der blev anvist logi på gårde i nærheden af byen.

I første omgang blev byens sale, hotellernes og højskolehjemmets, beslaglagt, senere tog man yderligere Teknisk skole, Byskolen, konfirmandstuen, museet, fritidshjemmet m. m.

Den 14. november 1942 overtog besættelsestropperne Brande Byskoles gymnastiksal, men efter en måneds forløb forlod de den, og skønt en del af deres materiel, senge m. m., ikke blev afhentet, blev salen atter taget i brug af skolen, samtidig også af realskolen, hvis sal indrettedes til husvildebeboelse.

Den 3. marts 1943 afhentede værnemagten deres sidste materiel i gymnastiksalen, men glæden herover blev ikke af lang varighed. Den 24. og 25. marts havde skolen årsprøve, og om aftenen på årsprøvens første dag blev salen atter beslaglagt af værnemagten. Skolen fik dog efter forhandling med tyskerne adgang til at benytte salen til opvisning og afslutning den 25. marts, men derefter blev den indrettet til sove- og opholdsstue for ca. 60 soldater og blev først frigivet hen på sommeren 1945.

Gymnastikundervisningen måtte herefter suspenderes, men bortset herfra forløb undervisningen på normal vis året ud, og man håbede så småt, at tyskerne ville nøjes med de lokaler, de havde lagt beslag på i første omgang, men også dette håb blev beskæmmet. Den 5. januar 1944 forelå der ordre om, at hele skolen, på nær håndarbejdslokalet, skulle overlades tyskerne, og da børnene dagen efter mødte for at begynde skolen efter juleferien, fik de besked om først at møde efter nærmere bekendtgørelse. Lærerpersonalet arbejdede hele dagen med at få skolens materiel flyttet op i håndarbejdslokalet, men det viste sig at være spildt arbejde, idet tyskerne inden aften også gjorde fordring på dette lokale, og man måtte så til at transportere materiellet til andre lokaler, hvor det midlertidigt kunne få plads.

Nu var gode råd dyre, men efter mange spekulationer nåede man frem til en ordning, så undervisningen kunne genoptages med en mindre timereduktion, og den 17. januar påbegyndtes undervisningen forskellige steder i byen, på realskolen, biblioteket, fritidshjemmet og i konfirmandstuen. I næsten to år førte skolen nu en omskiftelig tilværelse, og det var på mange måder en trøls skolegang, særlig for lærerne, der i frikvartererne måtte fare byen rundt fra det ene lokale til det andet. Ofte måtte der laves om på timeplanerne og findes

nye lokaler, da tyskerne beslaglagde snart et, snart et andet af de af skolen benyttede lokaler. Som følge heraf blev der foruden i de allerede nævnte lokaler undervist både på kartoffelmelsfabrikken, i A.O.F.s aftenskolelokaler, i missionshuset og i en slagterforretnings kælder.

Tage Bundgaard Lassen

Ofte blev vi om natten vækket af sirenen uhyggelige tuden, og lidt efter hørte vi så den monotone durrrende lyd af de engelske eller amerikanske bombemaskiner, der på deres togt sydpå overfløj byen. I den første tid tog vi ikke videre notits af overflyvningerne, men så indtraf der en nat en begivenhed, der bevirkede, at vi for fremtiden gik ned i beskyttelsesrummet i kælderen, når sirenen varslede overflyvning.

Natten til den 23. april 1943 var der stor overflyvning. Pludselig kom vor ældste datter, der sov i et værelse ud mod markedspladsen, skrækslagen ind til os. »Der er luftkamp over huset«, sagde hun, »Jeg så ild fra et par flyvemaskiner«. Vi søgte at berolige hende med, at det nok var noget, hun havde drømt, men hun blev ved sit, og da vi lidt efter hørte kraftige maskingeværssalver, forstod vi, at der var noget om snakken. Vi blev noget urolige ved situationen, og længe varede det, før vi faldt i søvn.

Da jeg næste morgen kom hen på skolen, viste det sig, at et stort antal projektiler under luftkampen var haglet ned over skolen. Mindst et halvt hundrede var gået gennem taget på udhuset, et lige så stort antal havde gennemhullet skolepladsen, og en kugle var gået gennem et vindue i et af klasseværelserne.

En af de mest dramatiske overflyvninger indtraf natten mellem 1. og 2. påskedag 1944. Da blev en stor amerikansk firemotors bombemaskine skudt i brand over byen og faldt ned i en have over for vort hus.

Samme nat blev der i omegnen skudt flere engelske og amerikanske maskiner ned, og tyskerne iværksatte fra dagens begyndelse en omfattende eftersøgning

efter maskinernes mandskab. Allerede tidligt om morgenen kom nogle vogne kørende med dræbte flyvere, der blev lagt i gruset på skolepladsen, hvor de lå hele dagen. Op ad formiddagen kom en af de såkaldte prærievogne ind på pladsen. En deling stærkt bevæbnede tyskere tog opstilling om vognen, hvorefter en ung sportstrænet kanadisk flyver sprang ned imellem dem. Han var klædt i en pyntelig flyveruniform, der stod i grel modsætning til tyskerne vissegrønne uniformer. Da han så sine døde kammerater, gik der et smerteligt træk over hans ansigt, og som han stod der omgivet af fjender, så han sig modløs omkring på pladsen. Pludselig gik der et smil over hans ansigt. Han havde fået øje på skoleinspektørens søn, der stod ved gæsteværelsets vindue ud mod skolepladsen og vinkede til ham — så var han trods alt ikke mellem lutter fjender. Om hans videre skæbne vides intet. Dagen efter blev såvel han som hans døde kammerater kørt bort fra Brande.

Sjældnere var der overflyvninger om dagen. Kun een gang måtte vi samle skolens børn i tilflugtsrummet — skolegangen i en ny skolebygning. Det var den 9. oktober 1943. Vi havde flere gange foretaget prøvealarmringer for at vænne børnene til hurtigt at kunne komme på plads i gangen, og da der nu klokken 10,30 om formiddagen blev blæst alarm, gik børnene roligt med deres lærere derop. Lidt efter hørte vi de summende maskiner komme over byen. De kom i så lav højde, at man tydeligt kunne se dem, til tider kunne vi tælle over hundrede i samlede formationer.

Afbøsningen kom først klokken tolv, og da der ikke var siddepladser i gangen, blev børnene meget trætte, enkelte dårlige, af det lange ophold i rummet. Samme eftermiddag blev der påny alarm. Da havde de fleste af klasserne fået fri, men en klasse piger, der havde boldspil, måtte skyndsomst afbryde spillet og søge i tilflugtsrum for anden gang samme dag.

Senere blev der af politiet og skolemyndighederne givet tilladelse til, at de børn, der kunne nå hjem i rette tid, i tilfælde af luftalarm måtte løbe hjem, og da de tog deres kammerater, der boede længere borte fra skolen, med sig, blev der ikke oftere brug for at søge skolens tilflugtsrum.

Stridigheder mellem besættelsestropperne og byens befolkning gav anledning til, at der ofte måtte føres langvarige forhandlinger med tyskerne, der dog som regel indgik på, at sagen ordnedes i mindelighed.

Således da tyskerne på skolen fik meddelelse om Hitlers død. Da gik de ind i skoleinspektørens have for her at ville hejse deres flag på halv stang. Inspektøren fastholdt imidlertid, at stangen var hans private flagstang, og han ville ikke give tilladelse til, at flaget hejstes. Dette argument bøjede tyskerne sig for på den måde, at de flyttede stangen ud på græsplænen foran skolebygningen, hvorpå de hejste flaget der.

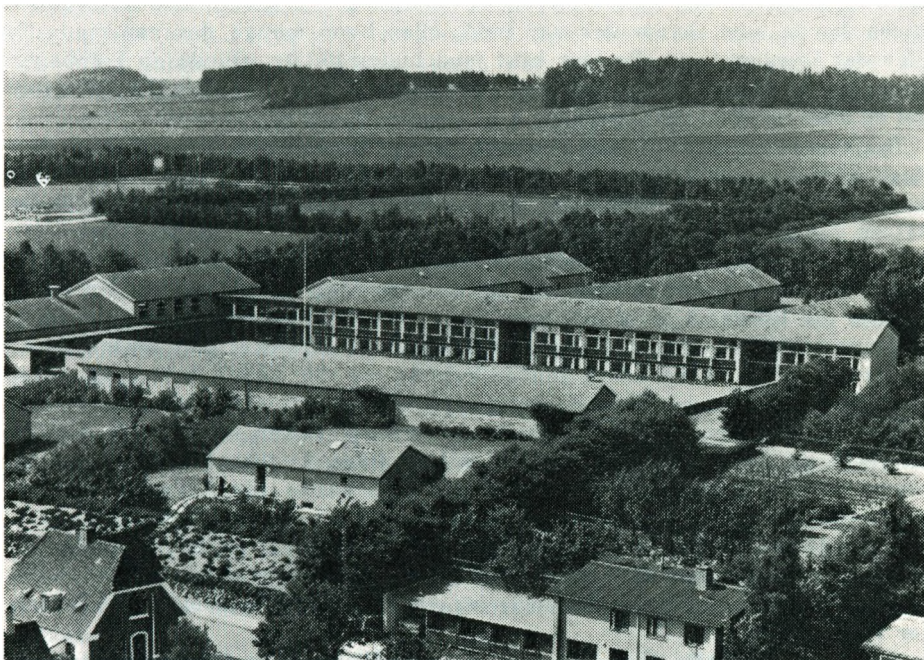
Femte maj 1945 hejste inspektøren dannebrog på stangen, og da tyskerne protesterede, fik han stangen flyttet tilbage til haven — så måtte tyskerne finde sig i at se flaget vaje her.

Først i maj 1945 stod det klart for alle, at der snart måtte komme en afgørelse på spørgsmålet, krigens fortsættelse ind i Danmark eller kapitulation, og det blev bestemt, at skolerne i Brande på grund af de urolige forhold skulle lukkes på ubestemt tid fra og med 5. maj.

Den 2. eller 3. maj hen under aften kom en formation engelske maskiner i ganske lav højde hen over byen, og da der samtidig i radioen blev annonceret

en vigtig meddelelse, troede vi, det var kapitulationen. Det var imidlertid blot et budskab fra admiral Dönitz om fortsat kamp, og vi blev sørgeligt skuffede.

Endelig kom så den stund, vi aldrig glemmer, den 4. maj om aftenen, da

Præstelundsskolen, Brande

vi sad og lyttede til B.B.C.s danske udsendelse. Speakeren standsede sin oplæsning — »et øjeblik« — og så kom de ord, som vi havde ventet med længsel i vinterens trange dage, de ord, der gjorde nat til dag, mørke til lys.

Mørklægningsgardinerne blev revet ned, vinduerne åbnedes, og folk strømmede ud på gaderne, omfavnede hverandre, græd af glæde og sang, først frihedssangen, så »Der er et yndigt land« og »Ja, vi elsker dette landet«. Vi fejrede dog aftenen i stilhed. Det var, ligesom vi ikke straks kunne fatte lykken i al dens storhed og ikke med det samme kunne ryste det tryk, der længe havde hvilet over vore sind, af os. Bevægede af lykke gik vi tidligt til ro og sov ind for at vågne op til den største festdag, landet har oplevet. Denne dags oplevelser kan ikke beskrives, så senere slægtled fuldt ud kan fatte den jubel og glæde, der fyldte os alle, men det kan næppe skildres bedre, end det er gjort i frihedssangen:

En lærke letted, og flere fulgte,
og straks var luften et væld af sang.
De tusind tårne tog til at tone,
så landet fyldtes af klokkers klang,
og byer blomstred i rødt og hvidt,
og det var forår, og Danmark frit, ja, Danmark frit.

Ja, således oplevede vi dagen. Der var flag ved hvert hus, på stang eller ud af vinduerne. Fra tidlig morgen var gaderne fulde af mennesker smykkede med dannebrogflag. Kirkeklokkerne ringede freden ind, og folk samledes på torvet for at overvære frihedskæmpernes parade. De kom i grupper i fuld udrustning fra forskellige steder i byen, hvor de havde haft deres våbenudstyr skjult. Ingen havde anet, hvem der var med, eller hvor mange der var med. Nu blev det åbenbart, og alle blev hilst med hurraråb. De stillede op i delinger, hvorefter der blev talt af bylederen og sognerådsformanden, og der blev sunget og atter og atter råbt hurra.

Det var svært efter 5. maj at vende tilbage til dagliglivets arbejde. I flere dage fortsattes festlighederne, således den 9. maj, da de første englændere holdt deres indtog i byen med vort bysbarn Hans Martensen, der under krigen var gået i kanadisk flyvertjeneste, i spidsen.

Tiden lige efter kapitulationen var præget af travlhed med oprydning efter tyskerne, for at man så hurtigt som muligt kunne tage de af tyskerne benyttede pladser og lokaler i brug til deres rette formål. Byskolen blev istandsat i sommerens løb og blev ved en festlighed den 22. oktober 1945 genindviet til skolebrug. Efter 22 måneders »udlændighed« var der blandt lærere og elever stor glæde over, at man kunne genoptage skolearbejdet under normale former.

Som omtalt skete der ikke store forandringer skolen vedrørende i tiden før 1940, og det gjorde der ikke heller i de følgende tiår. I 1930 var skolen blevet købstadordnet, men det fik ingen indflydelse på skoleordningen — først efter krigen blev der hverdagsskolegang for alle skolens klasser.

1. juli 1940 blev jeg udnævnt til viceinspektør, og da inspektør Kudahl p. gr. af alder fik sin afsked 31/7 1949, blev jeg konstitueret inspektør. Efter opfordring af kolleger og flere andre søgte jeg embedet og fik kaldsbrev som inspektør 1. maj 1950.

Samme år begyndte elevtallet at stige — vi fik dette år 4 førsteklasse mod hidtil to. Der havde før 1950 ved skolen været 8 lærerkræfter, men elevtallet steg nu år efter år, så lærerpersonalet måtte udvides, også på grund af, at der ved skolen blev indført særundervisning.

I 1950 søgte vi skolemyndighederne om godkendelse af, at der ved skolen oprettedes læsehold for læse- og regnesvage elever. Myndighederne fandt en sådan ordning påkrævet, og 1. november begyndte vi med to hold, der fik 3-4 timers ugentlig særundervisning. Efter samråd med konsulenten for særundervisning i Vejle amt, Arne Teilmann, fik skolen fra 1/5 1951 en hjælpeklasse med 12 elever. Senere blev det til 3 hjælpeklasser.

Det var af den største betydning, at vi så tidligt fik indført særundervisning. Før 1950 sad der i flere klasser 1-2 elever, der gik ud af skolen som analfabeter, fordi vi ikke i normalklasserne, der havde et stort elevtal, kunne give dem den fornødne hjælp.

I februar 1951 havde skolen for første gang skolefest. 5. klasserne opførte skolekomedien »Kejserens nye klæder«, og i forbindelse hermed havde vi for første gang forældremøde. Disse skolefester og forældremøder har vi fortsat med siden, og de har hvert år samlet stor tilslutning.

For at skolen kunne opfylde kravene i loven af 1937, var der først tale om at udbygge Herningvejskolen — Brande Byskole — men da elevtallet steg i tiden 1949 til 1953 fra 360 til 575, så vi igen måtte til at undervise forskellige steder i byen, blev man klar over, at der måtte opføres en helt ny skole.

Sognerådet indbød så til en arkitektkonkurrence, efter at man havde købt grunden, en stor frugtplantage, hvor Præstelundskolen nu ligger. Der indkom en halv snes forslag, og af disse valgte sognerådet arkitekterne Hougaard Nielsens og Nørgaard Pedersens forslag.

Byggeriet blev påbegyndt i foråret 1954. Den første fløj var færdig et år efter og blev taget i brug af 9 elevklasser 1. april 1955. For skolens lærere og lærerinder fulgte nu, indtil hele skolen var færdig sidst på året 1956, en besværlig tid, hvor vi i al slags vejr i frikvartererne måtte fare frem og tilbage mellem de to skoler, men det blev taget med godt humør.

Den 29/11 1956 fandt indvielsen af den nye skole — Præstelundskolen — sted. Byen havde siden 1913 haft en realskole, Brande Mellem- og Realskole, der først var privat, men fra 1941 kommunal. Denne skole flyttede i 1956 hen i Herningvejskolen.

Præstelundskolen blev bygget med plads til en 7-årig hovedskole — det var jo før loven af 1958 var udformet, så der var ikke tale om, at skolen skulle have realafdeling eller 8.-9. klasser. Havde det været tilfældet, var der sikkert blevet opført flere normalklasseværelser, og faglokalerne havde fået en anden udformning.

I de første år efter 1956 var antallet af lokaler — 20 normalklasseværelser, 5 faglokaler, 2 gymnastik sale — ret passende efter elev- og klassetallet, men elevtallet voksede år efter år, et år havde skolen 820 elever, og dermed voksede også lærerpersonalet — hvert år kom der en eller to nye lærere til.

Så kom skoleloven af 1958 med mellemskolens afskaffelse, oprettelse af 8.-9. klasser og med henstilling om, at skoler med to eller flere klasser pr. årgang fik realafdeling. Der blev nu ført mange og lange forhandlinger i skolekommission og sogneråd om, hvorledes skolevæsenet i Brande sogn skulle ordnes.

I skolekommissionen og sognerådet var meningerne stærkt delte. Nogle holdt på, at Præstelundskolen fortsat skulle være hovedskole for alle byens børn og Herningvejskolen fremdeles ren realskole. Lærerrådet gik enstemmigt ind for, at byen blev delt i to distrikter med hver sin hovedskole med realafdeling og 8.-9. klasser.

På møder gik jeg derfor stærkt ind for denne ordning, og efter et par års forhandlinger var der i skolekommission og sogneråd flertal for en sådan ordning, og denne ordning blev vedtaget.

Jeg tror, det var den rigtige ordning, vi fik. Det ville skolemæssigt set have været utilfredsstillende, hvis Præstelundskolen ikke havde fået realafdeling og 8.-9. klasser. Lærere, der er uddannet under den nuværende seminarieordning med liniefag, og lærere, der har deltaget i årskursus i et eller flere fag, er interesserede i at undervise i klasserne over hovedskolens 7 årgange i deres liniefag eller de fag, hvori de har taget videreuddannelse, og dersom der ikke ved skolen havde været denne mulighed, ville vi sikkert år efter år være kommet ud for et stort lærerskifte.

Skolen er i dag fuldt udbygget med realafdeling og 8.-9. klasser. Da jeg den 31/7 1967 efter ansøgning fik min afsked »i nåde og med pension«, havde skolen 27 elevklasser med ca. 600 elever og et lærerpersonale på 31 lærere og lærerinder.

I 1937, efter at mit første ægteskab var blevet opløst, blev jeg gift med lærerinde ved skolen, Asla Tang Thomsen. Vi har fire børn, to af dem er af første

ægteskab, Grete Bundgaard Lassen gift Johansen, sygeplejerske ved Silkeborg Amts og Bys Sygehus, og Ida Bundgaard Lassen gift Bysted Sørensen, biblioteksassistent i København. De to af sidste ægteskab, Troels og Gerd Bundgaard Lassen har begge taget lærereksamen.

VII.

Troels Bundgaard Lassen tog studentereksamen fra Herning Gymnasium 1958, aftjente sin værnepligt i Fredericia, blev derefter elev på Silkeborg Seminarium, hvorfra han tog lærereksamen 1963. I to år var han lærer ved Ry Folkeskole og blev i 1965 ansat som lærer ved Samuel Kleinschmidt-skolen i Godthåb, Grønland, hvor hans kone, Helga f. Bach, blev ansat ved samme skole. Her var de i tre år, var derefter ansat ved Rougsøskolen i Ørsted til 1/8 1971, da Troels Bundgaard Lassen blev ansat ved Silkeborg Seminariums øvelsesskole og Helga Lassen i Bryrup, hvor de bor.

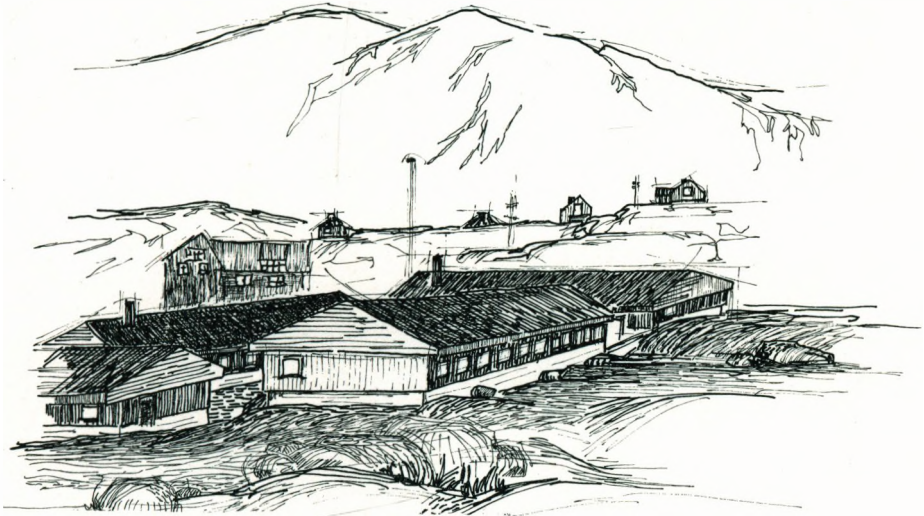
Gerd Bundgaard Lassen, gift Wennerberg, tog studentereksamen fra Herning Gymnasium 1962 og lærereksamen fra Silkeborg Seminarium 1967. I tre år var hun ansat ved Givskud Centralskole. I 1969-70 deltog hun i årskursus i tysk og i dansk litteratur på Danmarks Lærerhøjskole og blev derefter 1/8 1970 ansat ved Nygårdsskolen i Brøndbyerne.

EFTERSKRIFT

Om der også i slægtens 8. generation bliver lærere, kan man ikke vide. Ordene »Den, guderne er vred på, gør de til lærer« virker måske afskrækkende, og som min mor sagde engang: »Der kan vel også blive andet af børnene end lærere«.

Jeg har aldrig følt det som en straf, at jeg blev lærer, og jeg tror heller ikke, at mine forfædre, bortset fra den første, Jens Lassen, tjeneren fra Frijsenborg, har følt det som en straf.

Jeg er ikke blevet skuffet over, at jeg blev lærer. Selvfølgelig har jeg mødt modgang og skuffelser, men det møder man vel i ethvert erhverv. Man hører

Samuel Kleinschmidtskolen, Godthåb, Grønland

undertiden folk sige, at det må være en ørkenvandring at være lærer, men dertil må man sige, at der er mange oaser i den ørkenvandring.

For mig har en af oaserne været samværet med de kære i hjemmet, den støtte, hjælp og kærlighed, jeg der har mødt. En anden oase var de mange gode dage, jeg har haft, når børnene interesserede tog imod det, man ville bringe dem. Det gode samarbejde, jeg har haft med lærerpersonalet, har også været en oase for mig, og en ny oase kom jeg ind i, da jeg blev medlem af Brande Rotary-klub og her fik mange venner.

Min far udtrykte det i et lille digt, som han skrev ved sit 25 års jubilæum i Hylke. Med nogle få omskrivninger passer det også på mig.

Når jeg med dugget blik nu ser tilbage
 på svundne tid, på 44 år,
 da kommer tungt anklagende de dage,
 som blev forsømt, som gik for mig i skår.

Men godt, at der er lys, som spreder mørket,
 at der er kilder til, som giver kraft,
 og godt, at der oaser er i ørke,
 jeg på min vej har mange, mange haft.

Som fugleskaren hjem til Danmark vender
 med lovsang tonende højt over sky,
 så synger i min sjæl de mange minder
 fra tid, hvor jeg i skolen her fandt ly.

Og venner mange, som om mig slog kæde
 og gjorde trygt og kært for mig at bo,
 og gav mig lov min egen vej at træde,
 I får nu tak for fred og arbejdsro.

Jeg derfor nu i lovsang må udbryde
 trods fejl og fald, trods mangler og forlis,
 fuldt tonende det skal fra læben lyde,
 at Brande blev på jord mit paradis.

Benyttede kilder:

Slægtsoptegnelser, dagbøger og slægtsbreve.

Visitatsindberetninger og andre indberetninger om skolevæsenet. (Viborg Landsarkiv).

»Vandrebog for Lyngby-dimittender 1861«. (Danmarks Lærerforenings arkiv).

Joakim Larsen: »Den danske folkeskoles historie I«.

Georg Hansen: Degnen.

Thøger Jensen: Kong Frederik den Fjerdes skoler. (Rytterskolerne).

Frederik Nielsen: Lyngby seminarium som bidrag til nutidens forhandlinger om skolens reform — 1851.

Christian B. Schjørring: »Min far var præst«. Afsnittet side 37—39, hvor stads- og havneingeniør E. Bollerup, Vejle, fortæller om sin skoletid i Hylke.

Silkeborg Seminariums Samfunds Arsskrift 1946 og 1947.

Tegninger af lærer Troels Bundgaard Lassen.